

ES
TON

96

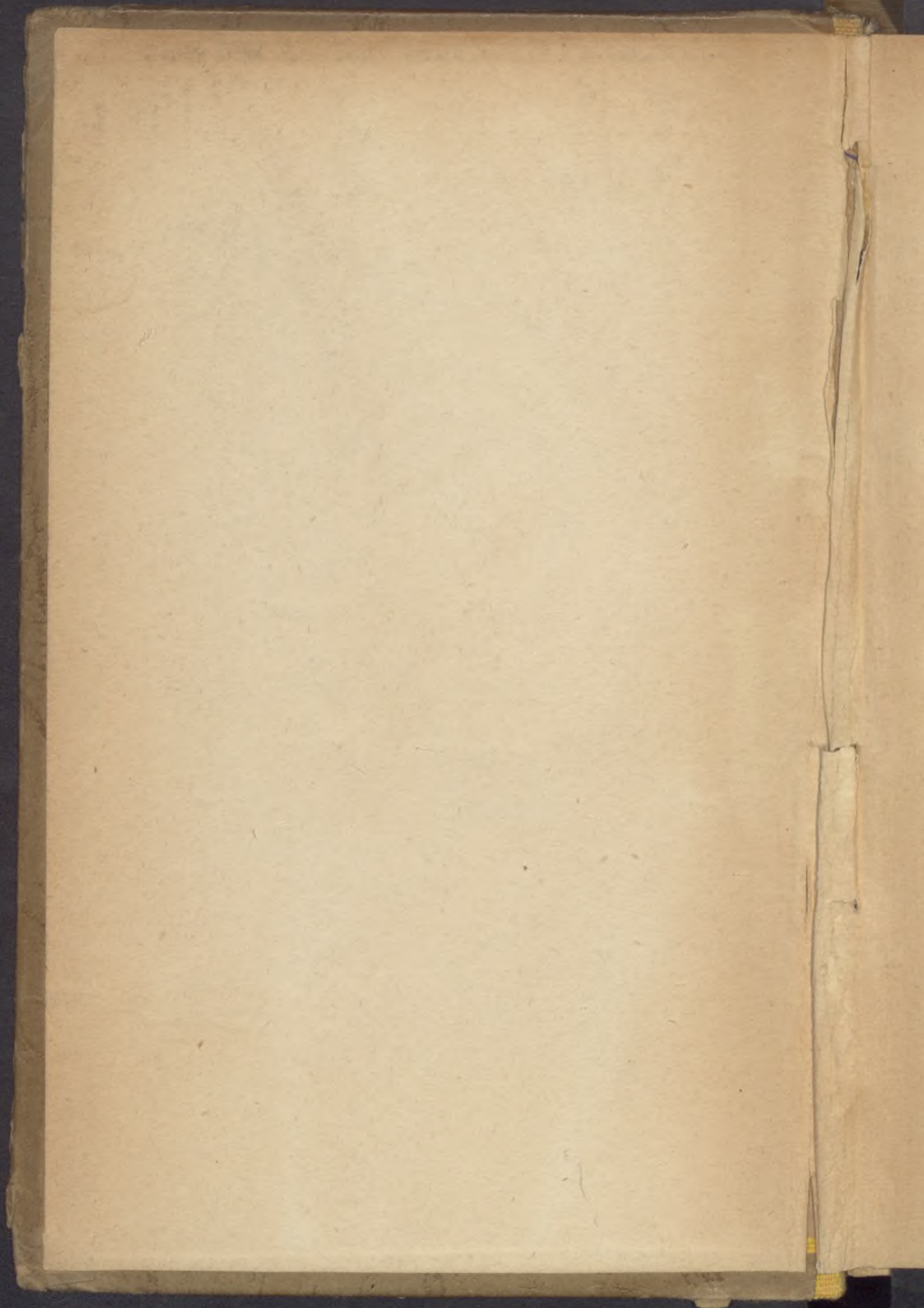
18

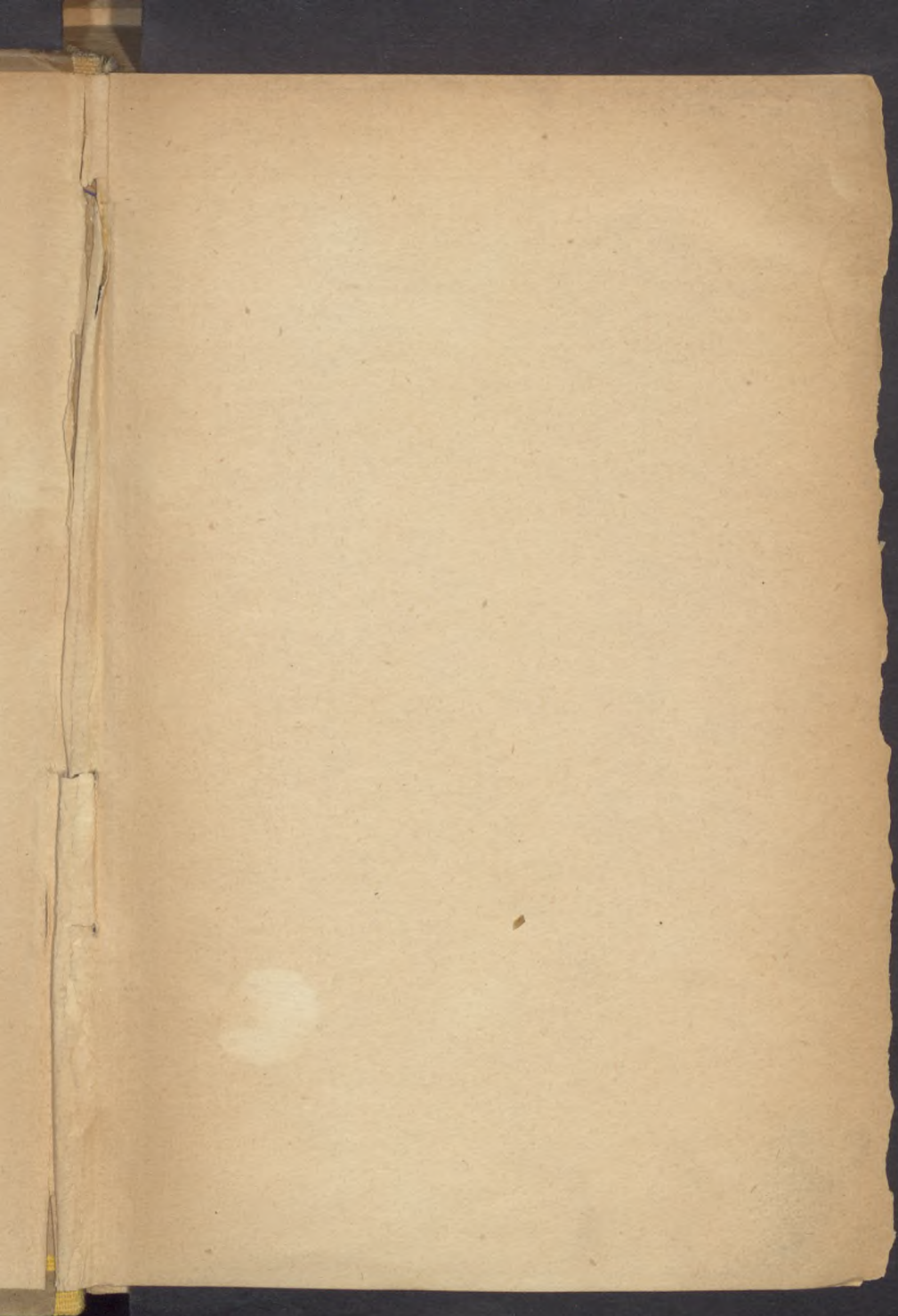
ON

SEE

18

JAMES HILTON

MESSZE

OROSZORSZÁGBAN

O

N

JAMES HILTON

MESSZE

OROSZORSZÁGBAN

REGÉNY

FORDÍTOTTA
TÁBORI KORNÉL

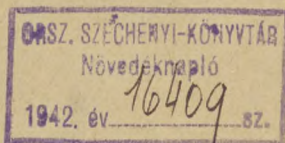
NOVA IRODALMI INTÉZET

A regény eredeti címe:
KNIGHT WITHOUT ARMOUR

Szerzőtől kiadásunkban megjelent:
EMLÉKEZÉS HAJNALA

134966

R 1986

R 1965

Egyedül jogosított magyar fordítása megjelent a
NOVA IRODALMI INTÉZET
kiadásában (Budapest, VI, Andrássy-út 32.)

Radó István nyomdai műintézete, Budapest, VI, Hajós-utca 25

ELŐSZÓ.

„Mr. Ainsley Jergwin Fothergill e hónap 13-án elhunyt a carrigolei Hotel Rooneban. A timperleighi Wilson Fothergill tiszteletes fia volt. Barrowhurstben és a St. John Collegeben nevelkedett. Hosszú évekig tartó külföldi tartózkodását rövid londoni ujságíráskodás előzte meg. 1920 óta a gumiparral foglalkozott és ezen a téren úttörő tevékenységével kivívta a nemzetközi szakmai körök elismerését.”

Amikor a Times 1929 október 19-i száma, amelyben ez a búcsúzaó megjelent, Carrigoleba érkezett, az elhunyt már a földben volt.

A hatósági vizsgálat megállapította, hogy Fothergill alvás közben halt meg. Egy szobalány reggel még az ágya mellé tette a teát és semmi feltűnőt sem vett észre. A lány azt állította, hogy a férfi csöndesen mosolygott ekkor.

Csak délután jöttek rá a valóságra. Egy londoni orvos még idejében érkezett meg a halottkémléshez és azt vallotta, hogy Fothergill nemrégiben tanácsot kért tőle szívbajára vonatkozó-

lag. Ezzel jogosulttá vált a „természetes halál” minősítése.

Az eset ugyan heves, de gyorsan múlt izgalmat keltett a Hotel Rooneban, amely meglehetősen tele volt vendégekkel, bár a szezon már végét járta.

Magát Roonet kinosan érintette az ügy. Nehéz kezdet után épen akkor sikerült fölvergődnie. Különösen az volt kellemetlen, hogy a londoni és dublini ujságok rávetették magukat erre a hírre. Ezt Hallorannak, a nagyratörő carrigolei ujságírónak köszönhetette, aki Roone véleménye szerint még legjobb barátját is képes lett volna eladni.

Ami a halottat illeti, Roone vállát rángatva és rosszkedvűen csak annyit mondhatott a bárban ülőknek, hogy úgyszólván semmit sem tud arról az úrról. Azelőtt sem hallott róla. Egy szep-temberi estén bukkant föl, kis bőröndöt hozott magával. Először úgy látszott, hogy nem szándékozik hosszabb ideig maradni, de egy hét múlva a többi poggyászát is elhozatta Londonból. Nyugodt, udvarias férfi volt, de az étkezések idején kívül csak ritkán lehetett látni.

— Ellenben, — fejezte be Roone az elmefuttatását, — minden este lejött ide, hogy lefekvés előtt igyék egyet. Emlékszem, hogy sokszor én szolgáltam ki.

— Igen, emlékszem, — mondta egy flanellnadrágos fiatalember, — néha csupán udvarias-

ságból elcsevegtem vele mindenféle közömbös dolgokról, de alig méltatott válasza. Csaknem mogorva ember benyomását tette.

Ezután Roone lassankint föltevésekbe bocsátkozott arról, hogy az elhunyt miért tartózkodhatott a szállodában.

Ezt leste mindenki. Egy kis idő óta a szállodában lakott egy amerikai nő a lányával és az elhunyt csakis velük foglalkozott, kirándulgatott velük, az asztaluknál étkezett és időről-időre táncolt a leánnyal. Roonené vaskos véleménye az volt, hogy a férfi a fiatal lányt akarta megszerzeni magának és mert gazdag volt, az okos anya szívesen fogta volna meg.

— Á, vagyonos volt? — kérdezte valaki.

— Vagyonos? Hát akkor miért utazott volna ide az a londoni doktor, ha nem lehetett volna keresni a dolgon? Gumi, úgy-e? — Roonené hangja búzgón csengett. — Amellett apja lehetett volna a lánynak és beteges volt és tudta, hogy mi vár rá!

— A lány hajlandó lett volna?

— Lehet.

Ekkor egy fiatal, pirosarcú tengerésztiszt is belekeveredett a beszélgetésbe.

— Ami a lányt illeti, kétségbe kell vonnom állítását, Mrs. Roone. Néha társalogtam vele és táncoltunk is együtt egyszer. Úgy láttam, hogy nyugodt, ártatlan kis teremtés.

A fiatalember csaknem szégyenlősen beszélt.

— Nekem elég a hirtelen távozásuk, — hangsúlyozta Mrs. Roone. — Azon a délután, mikor az egész szálloda a halott miatt izgult, az anya kérte a számlát: azonnal el kell utaznia, hogy a Queenstownba vagy hova vivő gőzöst még elérje. Mindenesetre nagyon csalódott, hogy nem sütötték nyélbe még idejében a házasságot. A leányt egyáltalán nem is láttam elutazásuk előtt.

— Hát szerencséje, az van, — szolt Roone rosszkedvűn. — Nagyobb szerencséje lesz szűksége, ha így folytatja és ifjú tengerésztisztekkel táncolgat. Nem igaz?

Mindenki nevetett. Ebben a pillanatban érkezett meg a „Times” és az első ember, aki ki nyitotta, megtalálta benne Fothergill búcsúztatóját.

Összedugták a fejüket és nagy volt a csalódásuk, mert a cikkből csak azt tudták meg, amit már úgyis hallottak. Falusi lelkész fia, közepes hírnevű középiskola, Cambridge, ujságírás, gumi. Ez nem valami különös. A fiatalember így adott kifejezést a közvéleménynek:

— Nem nagyon érdekes élet. Asszonyról nincs is szó benne.

Roone még több whiskyt öntött szódájába és így fejezte be mondókáját:

— Nem az én emberem és ezt mindenkinek megmondhatom, akit érdekel.

Ezzel lezártnak tekintette a kellemetlen kis esetet.

A. J. Fothergill élettörténete.

1.

Ainsley Jergwin Fothergill 1880-ban született. Volt öt fivére, négy nővére és — amíg apja élt — bőséges megélhetése. Anyja a fiú születése után egy évvel meghalt, ezzel a gyermekkel az utolsót adta, amit adhatott.

A lelkipásztor, aki tíz gyermekével magára maradt, szótlánul járt-kelt egyházközségében, mintha már semmi sem érdekelné. Nagytermetű, nehéz, kövérkezű, kopasz férfi volt. Lehangoltan, de lelkiismeretesen teljesítette a hivatását, s időnként csupa kötelességérzetből elverte idősebb fiait. Gyűlölte az oxfordi mozgalmat és Rómával szemben babonás iszonyat töltötte el. Képes volt arra, hogy főként földmívesekből álló hallgatóságának órák hosszat magyarázza nehéz héber és görög szövegek pontos jelentését.

Az illendőségnek megfelelően özvegy nővérét hozatta a házhoz, hogy ellássa a háztartást. Férje időnek előtte halt meg Indiában egy bal eset következtében. A nővér különösen Ainsleyt

fogadta kegyébe. Nyugalmazott tanítónő lévén, jó alapot adott Ainsleynek és a két idősebb leánynak írásban, olvasásban, egyszerű számolásban és földrajzban. A lányokat Barbarának és Emiliének hívták, az egyik tizenöt hónappal, a másik két és félévvel volt idősebb fivérénel.

Ainsley vidám, csinos jónövésű gyermek volt. Nelly néni, amikor gondosabban megfigyelte, sajtáságosnak találta a dúshajú, kékszemű kisfiút..

Timperleigh unalmas falu, de környéke nagyon alkalmas falkavadászatra. Wilson tiszteltes, ámbár jövedelme szerény volt, rendszeresen hódolt ennek a sportnak. Idősebb gyermekeit emiatt aztán nem is küldhette jobb iskolákba, de ez csak kevésbé nyugtalanította.

Époly lehangoltan és egyszerűn vadászott, mint ahogyan prédikált és gyermekeit fegyelmezte. A vadászok néha a lelkészlak udvarán gyültek össze s akkor a gyermekek a kutyák, a lovak meg a sok vidám, hangos, vörösfrakkos férfi közt hancuroztak. Ainsleyt ez nagyon mulattatta.

Nem kevésbé szeretett a szakácsnő társaságában a konyhában ülni és teát inni. Jókedélyű, kissé bolondos, öregedő perszóna volt, különben aligha végezte volna hosszú éveken át a háztartás nehéz munkáját szűkös kis bérért. Ainsley szeretettel csüggött rajta, de szeretete a paplak

piszkosablakú nagy konyháját is, ahol rézfazekak és rézüstök ragyogtak a tűz fényében.

Úgy érezte, hogy ő meg az öregasszony osztottnak a konyha jóleső fülledtségén. Elbeszéléseit érdekesebbnek tartotta minden mesénél. A szakácsnő a Whitechapelben született és ez a városrész a kisfiú képzeletében élő emberek és borzalmas, de igazi események színhelyévé lett. Ezzel szemben csak ködös képet alkotott magának Kapharnaumról, amelyről apja vasárnapi prédikációiban beszélt és Gibraltárról, a Földközi-tenger büszke erődjéről, amelyről Nelly néni azt állította, hogy Angliához tartozik.

Hétéves korában elvesztette apját, akit egy vadászaton ért baleset. Nelly néni feszült izgalmát az illendő gyásszal leplezte. Ha már valakit nem egy indiai pólópályán tiportak halálra a lovak, mint egykor az ő megboldogult férjét, ez a halál nem is dicséretes volt társadalmi szempontból.

A fiú, hogy nyíltan megvalljuk, egyáltalán nem érzett szomorúságot. Apjával alig volt dolga, mert még nem érte el azt a kort, amelyben a lelkész verni kezdte fiait. Nem is tudott még annyira gondolkozni, hogy fölfogja, milyen nehéz helyzetbe került a testvéreivel együtt.

Örökség nem volt, még életbiztosítást sem kötött a lelkipásztor. A család alig volt valamivel jobb helyzetben, mint egy földműves hátramaradtjai.

Az volt a szerencsájük, hogy a lelkész népes családból származott. Persze gyorsan összekötetésbe léptek a nagynénikkel és nagybácsikkal, akik közül a legtöbben nagyon távoli rokonok, néhányan pedig addig szinte csak mondai alakok voltak. Hosszadalmas és részben ingerült tárgyalások után valahogy elhelyezték a gyermekeket a rokonoknál.

Már csak a két legfiatalabb gyermek volt hátra. Kétségbeesésükben elhatározták, hogy ír-nak Helene néni férjének, Sir Henry Jergwinnek. Annakidején róla keresztelték Jergwinnek a legifjabb Fothergillt. Sokat vártak ettől, de mostanáig eredménytelenül. Hajlandó lenne Sir Henry valamit tenni a nyolcéves Barbaráért és a hétéves Jergwinért?

A nagy férfiú a gyermekeket londoni házába rendelte. Nelly néni kísérte oda és ünnepélyesen bemutatta őket.

A nagybácsi egy hét múlva kinyilatkoztatta elhatározását: a fiút hajlandó magához venni, de a leányt nem.

Barbarát még további harcok árán sikerült egy másik rokonra rátukmálni, Ainsley pedig egy nagy bloomsburyi házba került, ahol nagybátyja, egy titkár, egy komornyik, egy szakácsnő, egy kocsis, három szobalány és egy kertész lakott.

Sir Henryt joggal mondták gazdagnak. Értett ahhoz, hogy hasznothajtó kapcsolatokat ápol-

jon és mint egy szabadelvű napilap kiadója és tulajdonosa tűnt föl. Hatvanhároméves korában fürgetestű, élénkszellemű, vidámhangú férfi volt, akinek hófehér szakálla tiszteletet keltett mindenben. Olyan szerepet játszott, amely után örökké vágyódott. Mivel vendégszerető volt és gyakran kérték föl, hogy ünnepélyes alkalommal a nyilvánosság előtt beszéljen, majdnem mindenkint ismert. Garibaldi egy éjszakát töltött nála és Gladstone emelte nemességre. Ezenkívül jó irodalmi hírnévnek örvendett, ami elég csodálatos volt, mert sohasem írt jelentősebb művet.

De különös tehetsége volt ahhoz, hogy mindig sikert arasson. Nem utolsó tulajdonsága volt, hogy „jellemes ember.” Ha a sajtóban vitára került a sor, kikérték tanácsát, amit habozás nélkül meg is adott. Világnézete olyanfajta volt, amely sokkal elterjedtebb, mintsem azt a mai fiatalság sejtené: azon a nehézkes, kimért törvénytiszteleten és ünnepélyességen alapult, amely véreben van minden angolnak, aki ezer fontot meghaladó bankszámla tulajdonosa.

Sir Henrynek nem volt gyermeke. Ezért az Ainsley személyében ráháruló föladatot vértanulélekkel nehéz keresztként fogadta és személyzetét egy német nevelőnővel gyarapította. Ez a jól használható hölgy a történelemmel és a zenével egészítette ki azoknak a tantárgyaknak a sorát, amelyeket a kisfiúnak el kellett sajátítania.

Később még a francia és német nyelvet is belevette.

A hatalmas Sir Henry úgyszólván sohasem látta sem a nevelőnőt, sem a gyermekeket. Ainsley időnkint megjelenhetett a könyvtárszobában, hogy „lássa a könyveket”, „kisöregemnek” szólítsák és rámosolyogjanak. Ilyenkor Sir Henry karjával széles mozdulatot tett, amely felölelte a könyvespolcokat.

— Ezek az én legjobb barátaim, — jelentette ki, — és remélem, hogy valamikor majd neked is ezek lesznek a legjobb barátaid.

Ainsley sohasem volt tisztában azzal, hogy ez ígéret vagy fenyegetés.

A fiút tizenkétéves korában Barrowhurstbe küldte Sir Henry. Barrowhurst nem volt valami régi iskola. Sir Henry többször részt vett záróünnepélyein, mint tiszteletbeli vendég.

A gyermek részére vagy változás volt a vad lápvidék a bloomsburyi kert korlátolt légköre után, amelyet a nevelőnő teremtett számára. Kezdetben élvezte a szabadságot, azt, hogy először életében járhatott-kelhetett akadálytalanul; olyan könyveket olvashatott, amelyekben kedvét lelte; pajtasait saját ízlése szerint választhatta meg.

Csak kevés társával barátkozott meg, mert meglehetősen félénk és tartózkodó volt. Iskola-társai az intézetben töltött idő legnagyobb része alatt alig ismerték. A tanárok gyanakvón fedez-

ték föl benne az iskolásgyerek legesúnyább hibáját, azt, hogy egyetlen kategóriába sem lehet határozottan besorozni. Kérdései nem voltak szemtelenek, de nehézzé tették a választ. Amikor egyes tanárok fokozott tevékenységre bíztatták, rendszerint visszautasítón viselkedett. Valami értelmetlen okból gyűlölt minden sportot, anélkül, hogy könyvmoly lett volna. Sőt ellenkezőleg, nagyerejű, jól megtermett fiú volt és hamarosan olyan jó úszó és tornász lett, amilyenrel évek óta nem dicsekedhetett az iskola.

Kívülről még egy Fothergill volt az iskolában, a család egy másik ágából. Hogy elkerülje a félreértéseket, Ainsley minden munkáját az „A. J.” kezdőbetűkkel jelölte meg. Ez aztán jellemzővé vált rá: nemsokára már csakis A. J.-nek hívták, nevének kezdőbetűiből csúfnév lett.

A harmadik évben mindenkit meglepett azal, hogy ő volt egy kis iskolai zendülés feje. Az egyik tanár, névszerint Smalljohn, különös büntetési módszerével leküzdhetetlen idegenkedést váltott ki belőle. Smalljohn a következőképpen járt el: kezébe vette aranyóráját, az osztály elé állt és így szólt:

— Ha az a fiú, aki ezt és ezt elkövette, huszonöt másodpercen belül nem jelentkezik, az egész osztályt egy órával tovább benntartom.

Amikor egyszer Ainsleynek egy kis vétség miatt a Smalljohn-módszer nyomása alatt jelentkeznie kellett, nyugodtan közölte társaival, hogy

akkor tette ezt utoljára; világos, hogy Smalljohn rendszere összeomlik, ha a tanulók valamennyien erősen összetartanak és soha többé egyikük sem jelentkezik. Néhány volt barrowhursti diák még ma is emlékszik afölött érzett csodálkozására, hogy a kisfiú milyen jól és nyomatékosan védte ügyét, — arra a csodálkozásra, amely már csak azért is nagy volt, mert Ainsley addig még sohasem képviselt egy ügyet sem.

Magával ragadta a többit és mindjárt másnap próbát tehettek. Ainsley a szomszédjával fecsegett. Smalljohn meghallotta és megkérdezte, hogy ki volt az. Csönd. Erre:

— Ha a fecsegő nem jelentkezik huszonöt másodpercen belül, az egész osztály egy órával tovább dolgozik.

Csőnd.

— Még tizenöt másodperc . . . tíz másodperc . . . öt . . . Jól van, uraim, félegykor találkozunk ebben a teremben.

Délután, a bezárás után Smalljohn így szólt:

— Nagyon fájlalom, hogy mind a harminc-háromuknak meg kellett szenvednie a harminc-negyedik miatt, akiről jól tudom, hogy ki volt. Biztosítom magukat, nem szándékozom megengedni, hogy egy gyáva elkerülje büntetését és bármennyire sajnálom, de mindennap bezárom az osztályt, amíg az illető nem jelentkezik.

Elérkezett a házi sportversenyek ideje és a bezárás ezért még unalmasabb volt. A. J. csak-

hamar fölfedezte ellenségei áskálódását. Még hívei is hajlandók voltak közönyösebben fölfogni a dolgokat. A harmadik bezárás után mindenki szidta és a negyedik napon jelentkezett.

Azt várta, hogy Smalljohn szigorú lesz, hát megdöbbsent, amikor a tanár barátságosan kérdezte:

— Lelkiismeretfurdalás, Fothergill?

— Nem, tanár úr, — felelt A. J.

— Nem? Ez dacosan hangzik.

A. J. nem válaszolt, de Smalljohn csodálatos módon még mindig mosolygott.

— Tökéletesen megértem magát, kedves Fothergill. Maga méltánytalannak találja a módszeremet, úgy-e? Már sokfelé hallottam erről. Igen, kedves fiam, magának ebben igaza van: a módszerem méltánytalan, mert megmutatja magának, hogy nem szabad gyávának és sunyinak lenni — föl akarja tárni jobbik természetét, melyet az utóbbi időben valami titokzatos okból kifolyólag elnyomni törekedett. Olyan fiatalember számára, aki rossznak teszi magát, mint amilyen, valóban rendkívülin méltánytalan a büntetési módszerem . . . Na jó. Már eléggé megbűnhődött. Pajtásai, amint hallom, csaknem mindnyájan maga ellen fordultak. Ilyen körülmények között egyéb büntetésről le fogok mondani. Most pedig vacsorázzék velem.

— Bocsásson meg, tanár úr, — válaszolt A.

J. kissé zavartan, — sajnos nem maradhatok, be kell fejeznem egy levelet.

— Jó, akkor majd más alkalommal. Jó estét!

Smalljohn, akinek az volt legnagyobb hibája, hogy a gyermeklélek ismerőjének tartotta magát, másnap azt mesélte a tanári szobában, hogy az ifjú Fothergillt jóságával majdnem megríkatta.

Igy végződött A. J. első küzdelme és nem titkolta maga előtt, hogy alulmaradt benne. Nem a tanár győzelme, hanem az osztály magatartása érintette kínosan. Ha a fiúk mellette állnak, biztos Smalljohn fölötti győzelmében. De legalább tapasztalt.

A harmadik iskolaév végén az igazgató joggal írhatta a következőket Ainsley bizonyítványába:

„Nagyon jó tulajdonságokkal bíró, gondolkozó fiatalember, de akaratos és elbizakodott is tud lenni. Nem használja ki mindazokat az alkalmakat, amelyek Barrowhurstben kínálóznak továbbképzésére.”

A. J. csak kétízben tűnt föl különösebben Barrowhurstben. Először a Smalljohn elleni zendülés alkalmával, amely kilenc napig tartott és nem növelte népszerűségét. A másik eset egészen másfajta volt. Egy csapásra csaknem olimpuszi magaslatra emelte A. J.-t és fönnmarad Barrowhurst krónikáiban.

Az iskolától három kilométernyire a skót expressz egy alagútban jut át a hegységen. Az

alagút öt kilométer hosszú és az egyik folyam-
vidékről átnyúlik a másikra. A. J. egy iskolai
szünnapon behatolt ebbe az alagútba. A pálya-
munkások később látták, hogy fulladozva, vérezve
támolyog ki onnan: szeme gyulladásos, arca a ko-
romtól fekete, ruhája szakadt volt.

Kocsin szállították vissza az iskolába. Miután
egy hetet töltött a betegszobában, az igazgató
derekasan elnászpángolta. Vállalkozását azzal
okolta meg, hogy egyszer látni akarta, milyen az
alagút és be kellett vallania, hogy tapasztalata
kellemetlen volt.

A. J. negyedik iskolaéve kevésbé izgalmas
volt. Akkor már a legmagasabb osztályba járt és
ezért nagyobbreszt módjában állt azt tenni és azt
nem tenni, amit akart. Az alagúti kalandja ért-
hetetlen tekintélyt szerzett neki a fiúk és a taná-
rok körében.

Ideje javarészt olyan híres könyvek olvasá-
sával töltötte el, amelyeknek semmi köze sem
volt a tantervhez. Kerékpáron járta be a lápvidé-
ket, ásatag maradványokat kutatott föl, a temp-
lomokban ókori réztárgyakat fedezett föl és ki-
tisztította azokat.

Mellesleg sikerült neki egy húszlábas rekord-
ugrás is.

Mivel a legfelsőbb osztályba járt, prefektusi
tisztiséget kapott, amelyet általános csodálkozásra
igen jól töltött be: nyílt, tetterős és megértő volt.
1898 őszén átköltözött Cambridgebe. Egy csi-

nos szobában lakott, amelyből szép kilátása nyúlt a folyóra. A havi csekk összege, amelyet Sir Henry állított ki részére, bőkezűen volt megszabva. Nagybátyja ugyanis még reménykedett, hogy a kissé közepes barrowhursti iskolai bizonyítvány ellenére is használható fiatalember válik belőle.

A. J. nagyon szerette Cambridge-et. Ott nem kényszerítették sportolásra és a tanároknak nem voltak bosszantó büntetési módszerei. Zavartalanul olvashatta különös könyveit, hallgathatta a vonósnégyeseket és szíve szerint forgathatta a geológus-kalapácsot. Éppen ahhoz a munkához volt a legcsekélyebb kedve, amellyel magasabb egyetemi fokozatot szerezhetett volna.

Volt egy-két igazán jó barátja és mindenki kedvelte, aki csak ismerte. Még mindig A. J.-nek hívták: ez a csúfnév Barrowhurstról átszállt Cambridgere.

A szünidőket Bloomsburyben töltötte, ahol mind kevesebb testvérével találkozott, vagy pedig a kontinensen utazgatott, Franciaországban, Svájcban és Németországban.

Cambridgeben nem voltak különös kalandjai. Az egyetem krónikája nevét legföljebb mint egy rövidéletű vívókör alapítójáét említi meg. Németországban meglehetősen ügyességre tett szert a törvívásban. Érdekes és jellemző, hogy éppen ezért a sportért lelkesedett.

A harmadik évben letett záróvizsgálója nem volt kiváló. Szembenállt azzal a kérdéssel, hogy

mihez kezdjen. Sir Henry csalódott benne és célzott arra, hogy nem hajlandó tovább eltartani.

A. J. teljesen egyetértett nagybátyjával. Ő sem akarta igénybe venni a támogatást és meg volt győződve arról, hogy talál valami állást. Csak az volt még bizonytalan, hogy milyet.

Először is van egy csomó foglalkozás, ami egy s más okból szóba sem jöhetett. A katonai pálya nem felelt meg neki, az egyházihoz sem érzett hivatást, — a tanári, diplomáciai és bírói pályafutásban gyöngén sikerült vizsgája akadályozta volna.

Mi maradt tehát hátra? Miután Cambridget 1901-ben elhagyta, elhatározta, hogy ujságíró lesz.

Augusztusban a szokásos rajnamenti útján volt és ott érte utól egy gépírásos levélben az a hír, hogy Sir Henry addigi titkára tüdőgyulladásban meghalt és a levél aláírója lépett helyére. Az aláírás „Phillipa Warren” volt.

Szeptemberben tért vissza Londonba. Megérkezése estéjén véletlenül nagy vacsora volt Sir Henrynél, ami Ainsley részére sietős kicsomagolást és átöltöztetést, tehát bizonyos bosszúságot jelentett. Amikor Mrs. Holdron, aki Sir Henry nővére lévén a háziasszonyi teendőket ellátta, mellesleg megkérte, hogy ő vezesse az asztalhoz Miss Warrent, beleegyezőn mosolygott és titkon azt kérdezte magától, hogy ki lehet az a Miss Warren. A levél íróját már régen elfeledte.

A fogadóterem az első emeleten volt. A térre nyíló ablakokat kitárták, hogy az enyhe szeptemberi levegő betódulhasson. Egy kart érzett a karján; gyöngéd nyomása irányította az ajtó bárszonyfüggönyén és az ebédlőhöz vezető sötét folyosón át.

Csak az asztalnál tudta kíváncsin szemügyre venni hölgyét. Fiatal volt és élénksége meghódította Ainsleyt. Sötét, ábrándos szeme sajátságos fényt adott különben eléggé kifejezéstelen arcának. Orra hosszas és szépformájú volt, ajka talán kissé túlkeskeny, homloka talán kissé túlmagas. Tulajdonképpen nem volt szép.

Már vége felé járt a vacsora, amikor A. J. tisztába jött azzal, hogy ez a nő lehet Sir Henry új titkárnője.

Az estélyen kicsi, de előkelő társaság gyűlt egybe, s ebből kiemelkedett a házigazda patriarchális alakja. Közel járt a nyolcadik évtized végéhez és széles válla, egyenes tartása, oroszlánsörénye, sugárzó szeme határozottan Viktória-korabeli figurává tette, aki csodálatos módon fönnmaradt és még az új korszakban is virul. Már régen elérte azt a kort, amelyben azt mondják az emberről, hogy „annak ellenére” dolgozik. Még mindig tulajdonosa volt ismert hetilapjának, az „Üttörőnek”, amely Sir Henryhez hasonlóan olyan életkor felé haladt, amikor a tekintély fokozatosan növekszik és az életerő lassankint elapad.

A. J. csodálatosnak tartotta azt az ügyessé-

get, amellyel Philippa Warren Sir Henry nézeteihez és terveihez alkalmazkodott. A lány Sir Henryt és nézeteit természeti adottságnak fogadta el. Olyan hatást tett, mint aki a házhoz tartozik, amint egy vezető a múzeumhoz tartozik. Magától értődőnek tartotta, hogy gazdája úgyszólván közintézménnyé vált, akiben a látogatók a híres, már a történelem lapjaira tartozó nevekkal való meghittséget becsülik.

— Sir Henry, hogyan is mondta annakidején Matthew Arnold?

Vagy:

— Mr. X. örülne, ha hallhatna valamit Thackerayvel történt találkozásáról.

Ilyen közbeszólásokkal támasztotta alá a társalgást folytonosan.

Sohasem esett meg, hogy kifejezte volna saját nézetét, de pontosan ismerte Sir Henry állásfoglalását valamennyi időszerű kérdéssel szemben és úgy mondta föl azt, mint a jól betanult leckét.

Ez a kiváló képessége kezdettől fogva különös módon vonzotta A. J.-t. A titkárnőnek éles esze, hűvös ítélete volt. Megadatott neki, hogy azt, amihez másnak sok beszédre van szüksége, néhány szóban el tudja mondani. Habozás nélkül használatba vette Ainsley „A. J.” gúnynevét és azt akarta, hogy a fiatalember Philippának szólítsa.

A. J. az első félóra multán tisztában volt az-
zal, hogy barátság fogja őket egymáshoz fűzni.

Egy hét mulva már kevésbé biztos volt ebben és egy hónap elteltével egyáltalán nem ismerte már ki magát. Hamarosan legyőzhetetlen akadályokba ütközött. A lány nyíltan beszélt mindenről, de Ainsley mégis úgy érezte, hogy ennek ellenére nem ismeri meg igazán.

Sir Henry fönnhangon zengte titkárnője dicséretét. Ő a titkárnők gyöngye és egyáltalán nem tudja megérteni, hogyan bírta ki hosszú éveken át egy olyan ember mellett, mint Watts.

Volt valami megható abban a jelenetben, amely reggelenként tíz órakor, Philippa megérkezése után játszódott le. Sir Henry lovagiasan — pedig ez nem mindig volt tulajdonsága az elmúlt években, — jóakarató mosollyal üdvözölte, megveregette a vállát és egészsége iránt érdeklődött. Ha fáradtnak látszott, azonnal egy pohárka sherryt hozatott. Philippa kelletlenül, de mégis némi hálával tűrte ezt a viselkedést.

A. J. csodálatosnak találta a lányt. Még az öregúr egészségi állapotára is figyelemreméltó hatással volt: Sir Henry szeme csillogni kezdett és járása olyan ruganyos lett, mint évekkel azelőtt. Ainsley más irányban is fölfedezte a titkárnő hatását: Sir Henrynek a sajtóban megjelenő alkalmi cikkei gyakoribbak, változatosabbak és ha lehet, még jellegzetesebbek lettek. Személyi hevének egy-egy utolsó föllobbanása ütközött ki belőlük.

A. J. nagyon elfoglalt lett a következő évek-

ben. Sir Henry állást szerzett neki, alkalmilag közölte cikkeit az „Üttörő”-ben. Annak is híre járt, hogy Ainsley egy novellán dolgozik. Sajnos, kiderült, hogy egyáltalán nem alkalmas az ujságírásra.

Mindenekelőtt: túlzottan lelkiismeretes volt. Nagyon is alaposan olvasta a könyveket ahhoz, hogy kellemesen elcsevegessen róluk a folyóiratokban és nagyon leplezetlenül mondta ki a véleményét. Nagyon megérződött rajta, hogy nem tud olyan tehetségesen ugyanegy mondatban dicserni és elítélni, mint Sir Henry. Másrészt pedig ilyen szokatlan fordulatokat használt: „Nem tudom, még nem alkottam véleményt” és nagyobb őszinteséget árult el, mint amekkorát a sajtóban szívesen látnak.

Évek multán még a novellairás tervéről is lemondott. Ezt azzal a meggyőző, de kissé szégyenletes érveléssel okolta meg, hogy nem talált megfelelő tárgyat.

Sir Henry pártfogása nélkül hamar véget ért volna ujságírói pályafutása. A „Comet” (Üstökös) — ennek munkatársa volt Ainsley — főszerkesztője legtöbbször csak keveset használhatta föl A. J. beküldött írásaiból. Rokonszenvezett ugyan a fiatalemberrel, de őszintén sajnálta, hogy olyasmivel fárasztja magát, amihez nyilván nincs tehetsége.

Otthon Ainsley tovább fejlesztette a barátságos viszonyt, amely Philippához fűzte és fokoza-

tosan haladt előre. Kezdett melegebben érezni a lány iránt, ámbár eleinte csak észrevétlenül, anélkül, hogy tudott volna róla. Nem volt ebben semmi viharos, még meg is vetette magát lanygossága és szenvedély — hiánya miatt.

Bizonyára reménytelen volt az ügy, mert függetlenül attól, hogy semmit sem tudott a lánynak nyújtani, Philippa gyakori beszélgetéseikben sokszor kifejtette, milyen keveset jelent számára az eszménykép, amelyet a nők alkotnak maguknak általában a házasságról és a háziasságról. A. J. sem volt elfogult a házassággal szemben. Épp az vonzotta Ainsleyt, hogy Philippa annyira más volt, mint azok, akik komolyan veszik magukat és azt akarják, hogy mások is komolyan vegyék őket.

Hirtelen valami meglepő történt. A barrowhursti Smalljohn-epizódra emlékeztetett ez az esemény, éppoly hirtelen és gyorsan következett be, mindenkinek a legnagyobb megrökönyödésére, aki A. J.-t félénknek tartotta.

Ainsley fölfedezte, hogy Philippa a nők egyenjogosításának lelkes híve, csak Sir Henry nézeteire való tekintettel értette a módját annak, hogy lelkesedésének csupán a házon kívül engedjen szabad folyást. Nem tartozott a tevékeny harcosok közé, de ebben a vonatkozásban Sir Henry nem ismert különbséget, annyira fölháborította az az erőszakos harcmodor, amelyről az ujságok beszámoltak.

Philippa tisztában volt azzal, hogy az öreg-

urat nem lehet megtéríteni; A. J.-vel pedig még nem is fáradt azon, hogy megnyerje pártjának. És mégis éppen ez sikerült neki minden fáradság nélkül.

Legjobb barátai szerint szinte végzettszerű lelkesedéssel vetette magát Ainsley a mozgalomba. Nem lehetett visszatartani. Gyűlésekre járt, fölvonulásokon vett részt és olyan toborzó-cikkek írására fecsérelte idejét, amelyeket Aitchison, az „Üstökös” főszerkesztője, egyre fokozódó elkéserevéssel dobott a papírkosárba. Ainsleyt magával ragadta a szenvedélyes fölháborodás vihara, amelyet sem Sir Henry haragja, sem Philippa közönye nem fékezhett meg.

Az ügy nevetséges kudarcba fulladt: A. J.-t letartóztatták, mert egy suffragette védelmére kelt, akinek sikerült egy olajfestékkal teli edényt egy miniszter autójára hajítani. A hatóságnak kedvére volt, hogy végre férfivel került szembe és Ainsley egy heti börtönbüntetést kapott.

Az esetet természetesen valamennyi újság kihasználta. A brixtoni fogházban A. J. először éhségstrájkra gondolt, de amikor jobban meggondolta a dolgot, belátta, hogy ennek nincs értelme hétnapi szabadságvesztés esetében. Így aztán megette a fogházi kosztot és az idő javarészét kellemetlen gondolatok közt töltötte el. Tisztába jött azzal, hogy számár módjára viselkedett.

Amikor nyolc nap múlva fölbukkant, Philip-pától néhány résztvevő szót várt és remélt. Phi-

lippa köszöntése azonban meglehetősen hűvös volt.

— Hogyan lehet így viselkedni?

Csak ennyit tudott mondani a történelekről.

Sir Henry viszont kevésbé hűvösen fogadta: úgy dühöngött, ahogyan csak nyolcvan éve megengedte. Több mint egy óra hosszat fejtegette A. J.-nek a könyvtárszobában, mi a véleménye az esetről. Száz szónak is egy a vége, A. J.-nek el kell tűnnie. Sir Henry nem tűri tovább, hogy a nevüket egymással összefüggésben emlegessék. Ha elhatározza, hogy kivándorol — ez az a megoldás, amelyet Sir Henry a legmegfelelőbbnek tart — hajlandó bizonyos összeget adni búcsúajándéknak, de aztán köztük vége mindennek. A. J. azt válaszolta, hogy ebben biztos lehet Sir Henry.

Philippa belépése szakította félbe a kellemetlen szóváltást. Üde és vonzó volt, mint mindig, és Sir Henry, aki mindjárt jobb kedvre hangolódott, így szólt:

— Ne mondjuk el Ainsleynek, hogy mi ujság?

Philippa rábólintott és Sir Henry ünnepélyesen hangot váltott, amikor tovább beszélt:

— Philippa megtisztelt azzal, hogy a feleségem akar lenni.

A. J. szótlanul bámult rájuk. Az asztali lámpa zöld ernyője táncolni kezdett előtte és a polcon sorakozó könyvek színes ködbe mosódtak el. El-

pirult, elszégyelte magát emiatt és dadogva mondta:

— Gratulálok.

Philippa elkerülte, hogy Ainsleyre nézzen.

A. J. szeme az egyikről a másikra vándorolt. Hirtelen meglátta, hogy Philippa milyen fiatal és milyen rettentően öreg Sir Henry, a fürge-sége ellenére. Még sohasem tűnt föl ennyire az öregember álla és nyaka közt kidudorodó zsírpárna.

— Igen, sok szerencsét kívánok, — ismételte.

A házon kívül ebédelt. A délutánt azzal töltötte el, hogy egy parkban le s föl sétált és az estét egy vendéglőben, majd egy mulatóban fejezte be.

Éjfél tájban fölment a „Comet” szerkesztőségébe és Aitchisont kereste.

A. J.-nek az a kérése, hogy azonnal küldjék ki külföldi tudósítónak, gúnyos mosolyt csalt ki a minden hájjal megkent skótból. Megsejtette az összefüggést. Saját szempontjából sem tartotta rossznak, ha A. J. egy kis időre eltűnik a helyszínéről. Az indítvány azért volt elhibázott, mert A. J. külföldön is éppen oly kevésbé lenne ujságírónak használható, mint odahaza. Aitchison ezt nagyon jól tudta és csak nevetett, amikor A. J. megkérte, hogy küldje ki Távolkeletre az éppen akkor kitört orosz-japáni háborúba, mint haditudósítót. Ez lehetetlen dolog, vélte, az ilyen hivatáshoz tapasztalat kell, a haditudósítói munka egé-

szen más, mint például egy finom értékű cikket írni a chartresi székesegyház ablakairól vagy hasonló dolgokról. Különben is ez nagyon drága lenne, a „Comet” nem rendelkezik ilyen nagy anyagi eszközök fölött és előreláthatólag nem is küld ki saját tudósítót.

Erre A. J. azt felelte, hogy bizonyos összeg fölött rendelkezik, amelyet hajlandó a keleti utazásra fordítani abban az esetben, ha a „Comet” megteszi tudósítójának és fizet azokért az írásaiért, amiket használni tud. Neki mindenekelőtt az a fontos, hogy szerencsét próbáljon.

Aitchison rövid meggondolás után arra a meggyőződésre jutott, hogy lapja számára ez eszményi megoldás. Először is megszabadul A. J.-től és ezáltal az „Comet”-nak az az előnye is meglesz, hogy saját és olcsó haditudósítóhoz jut. Hogy időt ne hagyjon Ainsleynek, a megállapodás hátrányainak fölismerésére, sietősen elfogadta az ajánlatot, miközben hozzátette:

— Persze ügyelnie kell lapunk irányára. Amint tudja, az oroszokkal nem sokat törődünk. Azonkívül semmi értelme annak, hogy olyan dolgokat küldjön, amiket nem tudunk fölhasználni, különösen amikor olyan drága a kábeldíj.

A. J. április elején Szibériába utazott.

Sir Henry nem óhajtott állást foglalni Ainsley tervével szemben, csak megmagyarázta neki, hogy többé nem használhatja. Valóban ajánlatos, hogy a történetek után külföldre utazzék. Szibéria kétségkívül külföld; hogy milyen lehetőségeket rejt, az esakis A. J. dolga.

A végleges búcsú tehát nagyon feszélyes volt. A. J.-t senki sem kísérte ki az állomásra.

Egy óra múlva, mikor a hajó elhagyta Dover kikötőjét, megkönnyebbülten látta, hogy Anglia partjai elenyésznek a tavaszi reggel ködében.

Két nap alatt Berlinbe érkezett, két további nap múlva Moszkvában volt, ahol a Transzszibériai Expresszre szállt, amelyen tíz nap alatt Irkuckba ért.

A vonat kényelmes, de túlzsúfolt volt. A. J. csaknem minden idejét az orosz nyelv tanulásával töltötte. Minden mérföld, mely a közte és London közt lévő távolságot növelte, azt a megrögzött buzgóságot is fokozta, amelyet magában érzett. Bármilyen éri, akár siker, akár kudarc, még mindig jobb, mint az, amit maga mögött hagyott. Legalább izgalmas élmény volt a szibériai síkságon át robogni kelet felé.

Irkuckig nem találkozott honfitárssal. Ott több tudósító várakozott egy alkalomra, hogy át-

kelhessen a Bajkál-tavon. Mindnyájan idősebbek voltak nála és a legtöbbje folyékonyan beszélt oroszul. Meglepődtek, sőt mulattak azon, hogy a „Comet” egy ilyen ifjút küldött ki. A. J. unta fölényes viselkedésüket és inkább egy fiatal olaszsal barátkozott meg, aki egy milánói hírszolgálati iroda szolgálatában állott.

Rossz franciasággal társalogtak, miközben a jégtörő födélzetén átkeltek a tavon. A hegyek, mint megannyi fantóm, szegélyezték a partot és a tiszta levegőt valami különös melankólia töltötte el.

Barellini — így hívták az olasz fiatalembert — elmesélte A. J.-nek az élettörténetét. A. J. nyugodtan hallgatta és közben figyelte, hogyan reped meg a jég a hajó orránál, aztán hogyan hasad ragyogó szilánkokká. A nap lenyugvóban volt és a levegőben sarkvidéki hideg érződött.

Az olasz különben nagyon használhatónak bizonyult a parton indulásra készen álló vonat helyeiért folyó küzdelemben. Anélkül, hogy súlyt helyezett volna „személyes méltóságára” — amely ugyan nem volt meg benne, de nem is volt szükségére rá, — rokonszenves szolgálatkészségről tett tanúságot. Amikor látta, hogy a vonatot kiáltozó, lármás sokaság tölti meg, ő is közébe vetette magát és épúgy kiabált és tolongott, mint a többi. Hamarosan sikerült lefoglalnia két ülést a harmadik osztályon. Nem ismert gátlást. Lényének föltétlen természetessége jóvátette izgágaságát,

energiáját, kíváncsiságát és folytonos beszélget-nékjét.

A vonat tele volt katonákkal s ezekkel az olasz csakhamar megbarátkozott. Néha kártyá-zott velük és a katonák szinte gurultak a neve-téstől, amikor nem éppen szobatiszta adomáit mesélte. Valamennyi nagyon előzékeny volt. A legjobb helyeket átengedték A. J.-nek és az olasz-nak, teát készítettek nekik és vásároltak részükre az állomási falatozókbán.

A. J. nem irigyelte az első osztályon utazó angol tudósítót, akik az állomásokon kiabáltak a vasutasokkal, de semmit sem értek el. Nagyon kellemesen multak az órák. Ainsley sarokülésében folytonos fecsegést hallott, amiből egy szót sem értett. Az ablakon át a különös, egyhangú tájat figyelte és olyan türelmes, jótékony megadás fogta el, amelyet felnőttek éreznek gyermektár-saságban. A katonák époly kiméletlenül nevettek, mint a gyerekek. Meg volt bennük azoknak a ma-gától értődő szívtelensége is. Amikor egyikük a szomszédos kocsiból kiesett, az egész társaság harsogón nevetett, pedig látták, hogy társuk sú-lyosan megsérült.

Egy hét alatt Karbinba értek. Első pillan-tásra a világ legkellemetlenebb városának lát-szott. Az utcákat ellepte a pizok. A legelőkelőbb szálló, amelyben Barellini szobákat hódított, nem volt más, csak egy drága rablóbarlang.

A város lakossága Kína és Szibéria legalja-

sabb söpredékéből tevődött össze. Valójában legnagyobb részük elbocsátott fegyencek közül került ki.

A. J. örült, hogy a közeli napokban Mukdenba utazhatik. Ott szándékozott hadiszállását rövid időre fölűtni. A harminchatórás utazást megint magával hozta a helyekért folyó harcot, de már kezdett hozzászokni és Barellini jelenléte sok mindent megkönnyített számára. Kezdte megkedvelni a beszédes olaszt és örömmel egyezett bele abba az indítványába, hogy a foglalkozásukkal járó kalandokat együtt állják ki.

A. J.-nek nem voltak romantikus elképzelései a háborúról. El volt rá készülve, hogy borzalmas dolgokat fog látni. Csak az lepte meg, hogy milyen rendkívüli rendetlenségben és elhamarkodottsággal viselnek hadat modern hadseregek. Mukdenben senki sem tudta biztosan, hogy mi történik. A város tele volt rémhirekkel és a lakosok közül sokan meggazdagodtak a háborún.

Valamennyi külföldi tudósítót egy kínai fogadóba szállásolták be. Itt egy kis nemzetközi kört alkottak, melyben az angolul beszélő tagok voltak túlnyomó többségben. A. J. meglehetősen barátságosnak találta a legtöbb angolt, amikor közelebbről megismerte őket. Némelyik megbarátkozott vele és értékes tanácsokat adott a hírek megtáviratozásával és más hasonlókkal kapcsolatban. Csak az volt végzetes, hogy oly kevés megírni való hír került.

Az öreg kínai városrész meglehetősen elszegényedett, pedig az élet lavina-módjára növekedett benne. A. J. elfoglaltsága megengedte, hogy bebarangolja a festői városrészeket. Egy hét múlva jobban ismerte Mukdent, mint Párizst vagy Berlint.

Végre egészen hirtelen megérkezett az engedély, amelynek alapján a tudósítók közeledhettek a hadszíntérhez. Barellinit és A. J.-t egy kozákdandár mellé osztották be. Hatvan mérföldes fázadságos utazás után Kranazoff tábornok és vezérkara fogadta őket udvariasan, de hűvösen. A tábornok és a tisztek legnagyobb része folyékonyan beszélt franciául. A dandárparancsnok szemlátomást nem volt angolbarát, de nagy tárgyi ismerettel és kritikai érzékkel beszélt az angol irodalomról.

Az első héten távoli ágyúdörgés volt az egyetlen, de untató esemény. Egy reggel azonban öt-óra tájt azzal a hírral keltette föl A. J.-t a melléje rendelt legény, hogy mintegy négy mérföldnyi távolságban csata folyik. Egy közeli dombról lehet valamit látni belőle.

Mialatt sietve készülődött, Barellini is megérkezett és rövid időn belül már a gyorsan fokozódó hőségben ügettek a poros síkságon. Főlkaptattak az alacsony dombra és a bokrok közé rejtőztek.

Néhány óra hosszat semmit sem láttak. Kilenec óra felé heves tüzelés fejlődött ki egy közeli

dombláncon túl és néhány mérföldnyi távolságban kis fehér „repszfelhők” jelezték a srapel-tűz helyét.

Egy vezérkari tiszt lépett hozzájuk és megmagyarázta a helyzetet: ott állnak a japániak, amott az oroszok. Mindez nagyon különös volt és egészen más, mint ahogyan A. J. elképzelte. A nap mind magasabbra emelkedett és a tűz erősödött: az oroszok válaszoltak a japániak tüzelésére. Barellini szokása szerint minden elképzelhetőről fecsegett A. J., szinte kábultan bámult maga elé.

Hirtelen még egy vezérkari tiszt futott feléjük, s rájuk kiáltott, hogy hagyják el azt a helyet, mert az orosz arcvonalat vissza fogják vonni. Engedelmesen leereszkedtek a dombról és egy mérföldnyi út végén a hátvédbe ütköztek. Közben megszomjaztak és kutyamódra kifáradtak. Az út szélén és kínai kereskedő sanghaji sört kínált hajmeresztő áron. Barellini lealkudta fele árra és négy üveget vásárolt, amit aztán időnként nagy élvezettel iszogattak.

Ezzel hirtelen vége szakadt A. J. háborús élményeinek. A sört ugyanis romlott vízzel higították föl és miután aznap este elküldött egy táviratot a „Comet” címére, oly súlyosan megbetegedett, hogy kórházba kellett szállítani.

Kezdetben elhanyagolták a betegségét. Nem is lehet zokon venni az ütközet utáni nehéz munka által igénybe vett orvosoktól, hogy nem méltatták

kellő figyelemre a külföldi tudósítót, aki nem is sebesült meg, csak beteg volt. Csak akkor kezdték gondosan kezelni, amikor már nagy láza volt és majdnem haldokolt. Tizennégy napig volt életveszélyben, aztán gyógyulni kezdett.

A jól vezetett, tiszta kórház kissé szűkében volt az orvosságnak és kötszereknek. Barellini, akinek nem ártott meg a rossz sör és a többi haditudósító olykor meglátogatta. Mindnyájuknak az volt a véleménye, hogy A. J. szerencséje óriási.

Amikor később visszagondolt ezekre a hetekre, úgy érezte, hogy akkor kezdte megérteni Oroszországot és az oroszokat. Mindenekelőtt: nyelvtudása fejlődött, mert sem az ápolónők, sem a betegek nem beszéltek angolul. Három hét múlva már jól meg tudta magát értetni velük.

Különösen föltűnt neki az általános szolgálatkészség. Nem tudta volna elképzelni, hogy egy londoni kórházban hasonló bánásmódban részesülne egy külföldi. Mindkét szomszédja súlyos sebesült volt. Az egyik haslövést kapott, a másiknak mindkét lábát levágták. Mégis mind a kettőnek nagy öröme telt abban, hogy új szavakra tanítsák. Nem voltak már fiatalemberek, tudták, hogy asszonyaik és gyermekeik messze vannak, ezer meg ezer mérföldnyire nyugaton és mégis olyan megadással törődtek bele sorsukba, amelyet csak egy nagy megrázkódtatás okozhatott.

Egyikük mindig hangosan fölkiáltott, ahányszor megújították a kötését, aztán minden alka-

lommal bocsánatot kért A. J.-tól a zavarásért. Ámbár nem tudtak sem olvasni, sem írni, elragadtatva hallgatták A. J.-t, amikor akadozva és nagyon rossz kiejtéssel fölolvastott nekik egy Gogoly-könyvből.

Nagyon jámborak és mélységesen babonásak voltak. Halvány sejtelmük sem volt arról, hogy Oroszország miért visel hadat Japán ellen, de azt tartották, hogy ez csak Isten akarata lehet.

Az amputált katona nagyon eltompultnak látszott. Nem igen bánta, hogy csak azért utazott hétezer mérföldet, hogy a lábát levágják. Minden félelmetes gyorsasággal folyt le: alig volt a csatában, alig pillantotta meg az ellenséget. Nem tudott megszabadulni attól az érzéstől, hogy a japániak személyes haragból tették ezt vele. De azért nem táplált bosszúvágyat.

Volt a kórházban egy sebesült japáni is, aki iránt mindenki nagyon udvariasan viselkedett és egymás közt részvétteljes hangon beszéltek róla. Csak ennyit tehettek, mert nem értettek a nyelven és a japáni sem az övékén.

A. J. két szomszédja élete minden körülményéről beszámolt és az övéről a legkíváncsiabban érdeklődtek. Különösnek találták, hogy Angliában annyira törődtek ezzel a háborúval s még külön egy embert is kiküldtek, hogy leírja. Csodálkozásukban szóhoz sem jutottak, amikor megtudták, hogy A. J.-nek mennyi pénz áll rendelkezésére az utazásra, a kábelezésre és más egyébre.

Nagy érdeklődést mutattak mindaz iránt, amit elmondott nekik az angol életről és az angol politikáról, jöllehet ez a tárgy néha majdnem meghaladta orosz nyelvkészségének határát. A szomszédok gyerekes módon adtak kifejezést tetszésüknek. Gyakran ennivalót erőszakoltak rá, amit A. J. semmire sem becsült. De elfogadta, mert nem akarta megbántani őket.

Ezeknek a hosszú heteknek eredményeképpen valóságos és mély vonzalom fejlődött ki benne az egyszerű emberek iránt. Ugyanakkor elkeserítő fölháborodás töltötte el a sors ellen, amely elszakította őket otthonuktól, hogy rokkanttá tegye és megsemmisítse őket egy küzdelemben, amelyet nem is értettek meg. Az, hogy nem panaszkodtak, A. J.-t készítette panaszkodásra és az, hogy a halottak megüresedett helyét folytonosan új meg új sebesültek foglalták el, csak arra szolgált, hogy megerősödjék ez az érzése.

Már értesítette Aitchisont a betegségéről és egyben közölte vele, hogy mihelyt teheti, újra megkezdni munkáját. Közben arra a belátásra jutott, hogy amit mondani akar, azt époly jól leírhatja egy kórházi ágyon, mint a csatamező megfigyelő állásában.

Szükségesnek tartotta, hogy fölvilágosítsa az embereket a háború nagy tragikumáról. A föl-emelő oldalait sem fogja azért mellőzni. Ilyen gondolatmenet alapján szerkesztette meg táviratait, amelyeket egy barátságos ápolónő adott föl

a helybeli postahivatalban. Leírta az orosz sebészek hősiességét, gyermeki türelmüket, azt, hogy mily tökéletesen hiányzik belőlük az ellenség gyűlölete és milyen készséggel vállalják a szenvedést, pedig nem is tudják, hogy miért kell szenvedniök. A harmadik ilyenfajta távirat után Aitchison ezt válaszolta:

„Dolgait nem használhatjuk, azonnali hazatérést tanácsolom, Fergusont küldjük.”

Ezt megkapta . . . elbocsátották! Fergusont küldik ki, aki már jó nevet szerzett magának Dél-afrikában, mint utazó és haditudósító.

A. J. nagyot csalódott és ha meggondolta, jövője miatt is nyugtalankodnia kellett. Nem volt más választása, mint összecsomagolni és mihelyt elhagyhatja a kórházat, visszatérni Európába... Európa igen, de nem Angliába. Ha Londonra, utcáira, ottani ismerőseire gondolt, valósággal rémület töltötte el. Nem, azzal a kevés pénzzel, amiye még maradt, szerencsét próbál Németországban vagy Franciaországban.

3.

Augusztus elején távozott a kórházból és a legközelebbi vonaton elutazott nyugat felé. Elvezte az utazást, pedig éjszakáról-éjszakára egyre priccsen kellett aludnia és le sem vetkőzhetett.

Útitársai nagyrészt katonák voltak, akik közül sokan sebesülés vagy betegség miatt utaztak haza. Beszélgetésük és társaságuk szórakoztatta és feszültséget keltett benne. Olyan állomásokon vesztegeltek hosszú ideig, amelyeket valószínűleg soha életében nem fog viszontlátni és nevüket hamarosan el fogja felejtani.

Néha, különösen olyankor, ha a lenyugvó nap a hatalmas síkság mögé hanyatlott, különös nyugalom áradt el benne. Nem kívánt Londonba visszatérni és arra a gondolatra, hogy előbbi életét tovább kell folytatnia, nyugtalanság fogta el. A vonat tovarozgett az éjszaka álmodozó ritmusában, a katonák gyertyát gyújtottak és egy palack nyakába dugva, az ablakpárkányra állították. És akkor dalolni, nevetgélni és beszélgetni kezdtek.

A pálya két oldalán elnyúló virágos mezők meleg illatot küldtek feléjük. Kora reggel aztán legtöbbször megálltak egy kicsi, napfénytől izzó állomáson. Itt a katonák vizet hoztak a teához és a vasút személyzete fát rakott a szerkocsira.

A kelet felé gördülő katonavonatok miatt sokszor órákhosszat kellett álldogálniok mellékvágányokon. Ezért tartott olyan sokkal tovább a nyugat felé vivő út, mint Ainsley utazása kelet felé.

Az európai határ közelében beszélgetni kezdett egy jólöltözött civilvel, akivel az ivóban találkozott. A férfi nyilván tanult ember volt és úgy beszélt erről a háborúról és egyébről is, mint a művelt európaiak.

Miután A. J. személye és célja iránt érdeklődött, gratulált orosz nyelvtudásához. Jól megértették egymást. Amikor a vonat továbbment, el kellett válniok, mert az orosz első osztályon utazott.

Három óra múlva ismét megállt a vonat és újra találkoztak. Az orosz nem titkolta afölötti csodálkozását, hogy A. J. ilyen szerény körülmények közt utazik. Ainsley őszintén válaszolt. Néhány további kérdés és magyarázat után az orosz átnyújtotta névjegyét, amely szerint ő dr. Hamarin, Rosztovból. Egy ottani iskola igazgatója, ahova a tartomány legjobb családjainak gyermekei járnak.

Ha A. J. egy kis pénzt akar keresni és nem sietős az Angliába való visszatérés — ezt úgyis kivette a beszélgetésükből, — akkor miért ne gondolna egy átmeneti állásra Oroszországban? Szó szót követett, végre is följánlotta A. J.-nek az angol tanári állást iskolájában. A. J. megköszönte és azt mondta, hogy meggondolja a dolgot.

Már a következő állomáson közölte Hamarin-nal, hogy elfogadja az állást.

Igy történt, hogy letelepedett Rosztovban. A város örvendetesen jómódú volt. Az időjárás télen kellemesen és egészségesen hideg, nyáron olyan enyhe volt, mint a francia Riviérán. Rosztov, mint a doni kozákok gazdasági központja, sokkal tarkább képet mutatott, mint egyéb, hasonló méretű városok. Laktak ott zsidók, örmé-

nyek, sőt még kis angol, francia és német kolóniája is volt.

A városban sok festői részlet és szép templom volt. A. J. mégis úgy érezte, hogy nem marad sokáig ebben a városban. Valójában két évig maradt ott, négyszer olyan hosszú ideig, mint elhatározta.

Munkája könnyű volt. Inkább gazdag, mint előkelő családok fiait tanította angolra. Nem nagyon erőltette meg magát, mégis sikeresen tanított. Sok szabadideje volt és a szünidőket arra használta föl, hogy a Kaukázusba, a Krimre, néhányszor Moszkvába és Pétervárra utazzék.

Hála nyelvtelhetségének, rövidesen a legcélszerűbb idegen hanghordozás nélkül beszélt oroszul, sőt elsajátította a tatár, az örmény nyelvet és még néhány helybeli nyelvjárást. Csak néha unatkozott, nagyjában meg volt elégedve az életével.

Közben nagy változás ment végbe benne. Az az ifjúi vonás, amely annakidején annyira meglepte a haditudósítókat, eltűnt róla.

Tanítványai szerették, a tanulók szülei becsülték. A város legelőkelőbb társaságának a szélén mozgott, ami pedig ott egy tanár esetében különös volt. Hamarosan észrevette ugyanis, hogy a tanári hivatás nem tartozott a megbecsült foglalkozások közé.

Egy év múlva fölfedezte egy ujságban, hogy Sir Henry Jergwin, a híres angol műbíráló, kiadó

és író Londonban elhunyt. Halála akkor történt, amikor éppen pohárköszöntőt mondott az Irodalmi Társaság évi lakomáján.

Hamarin kérlelte, hogy maradjon még egy évig Rosztovban. Mivel úgysem tudta, hogy hova menjen és mihez fogjon, beleegyezett.

Ebben a második évben betekintést nyert a sűrű forradalmi hálózatba, mely az egész környéket körülfonta. Még a jó, polgári Rosztovnak is megvoltak a titkos társaságai és az állami titkosrendőrei, s a birtokosok és a munkások közt tárgongó szakadék mind nagyobb lett.

A gazdag házakban adott magánórái alkalmával föltűnt neki, hogy milyen rosszul bánik mindenki a cselédekkel. Még a kis lurkók is tudták, hogy a cselédeket büntetlenül karmolhatják és haraphatják. Egy gazdag malomtulajdonos fia egyszer próbálta megmagyarázni ezt az állapotot.

— Mind rabló és gazember, — mondta. — Mi tudjuk ezt és ők tudják, hogy mi tudjuk. Hacsak tudnak, lopnak, nincsen bennük ragaszkodás és minden nap számtalanszor hazudnak, szinte magától értődőn. Miért bánnánk velük jobban, mint ahogy megérdemlik? Mind a két fél hibás.

A. J. megbarátkozott ezzel a fiatalemberrel, aki beutazta Franciaországot és Németországot, s kissé szélesebb látóköre volt, mint a többi rosztovinak. Szergej Villenszki volt a neve és katonai pályára készült. Az országról és lakóiról nem táplált illuziókat,

— Ezekkel az emberekkel így kell bánni, — mondogatta. — Csak így lehet velük élni.

A. J. ellenvetést tett:

— A köznépben is ismerék nagyon derék embereket. Csak közkatonák voltak, de nyugodtan rájuk bízta volna az életemet.

— Szerencséje, hogy nem tette meg. Lehet, hogy egészen rendes viselkedésű emberek voltak, de azért mind gazember és fogadok, hogy egy jó borra valóért bármikor megölték volna. A mi népünknek nincs erkölce . . . csak valami jólelkűség van meg benne, amely nagy hatást tesz a külföldiekre.

A. J. hetenkint kétszer járt Villenszkiékhez, ahol a lányoknak — egyik tizenöt, másik tizenhét éves volt, — angol leckéket adott. A lányok a maguk eltompult, értelmetlen módján nem voltak hajlandók tanulni. Csak egy céljuk volt az életben: a sikeres házasság.

Az idősebbik szívesen flörtölt volna A. J.-vel, ha ez ilyesmire kapható lett volna. Tulajdonképpen a féktelen vérmérsékletű fiatalabb lány volt a csinosabbik. Nagyon meglegedetté tette az, hogy egész életére nyomorékká tett egy férfit, aki mint padlófényező került a házba. Ez az ember le szokta húzni egyik cipőjét és a harisnyás lábára kötött egy rongyot, hogy lehajlás nélkül keféhesse a padlót. A gyermek, aki akkor tizenegy éves volt, dühbe gurult, mert a munkás a játékszereit véletlenül szétszórta: megragadott egy

nehéz ezüstszamovárt és úgy vágta a férfi rongyokba burkolt lábához, hogy a csontja eltört.

— Nem is járt rosszul, — mondta A. J.-nek, — mert apám időnként fizet neki valamit és így nekem köszönheti, hogy nem kell már padlót fényeznie.

A. J. eljárt a Villenszki-ház fogadónapjaira. Monsieur és Madame — megkívánták, hogy így szólítsák őket — vendégszeretők voltak és óvakodtak attól, hogy úgy bánjanak vele, mint egy belföldi tanárral.

Egyszer találkozott náluk Villenszki bátyjával, aki könyvkiadó volt Pétervárott. Az orosz olvasóközönség előtt jól ismert Antonius Villenszki nagyon érdeklődött a fiatal angol iránt és egy-órai társalgás után följánlott neki egy jólfizetett állást pétervári vállalatánál.

— Túlművelt maga ahhoz, — szólt, — hogy olyan fészekben tanárkodjék, mint Rosztov.

A. J. azzal érvelt, hogy szerződése még az iskolához köti, de Villenszki csak ennyit mondott:

— Szóra sem érdemes, majd beszélek Hamarrinnal.

És úgy is történt. A. J. sohasem tudta meg, hogyan szabadították meg az iskolától.

Igy hagyta el Rosztovot, hogy Pétervárra utazzék. Ez 1907-ben huszonhétéves korában következett be. Az a változás, amit az élénk, művelt főváros jelentett a vidéki város után, nagyon kellemesen érintette. A színházak és a kávéházak

fénye, a Nevszkij Prospekt szép üzletei, a székesegyház és a Téli-palota pompája: mindez tettség a benyomások iránt fogékony fiatalembernek, akinek foglalkozása bőven hagyott ráérő időt a megfigyelésre és az elmélkedésre.

A Wyborg-kerületben lakott, ahonnan jól látta a Finn-öbölben lenyugvó nap pompáját, mielőtt a víz és az ég fokozatosan eltűnt a sarki éj ezüstös homályában.

Rövid pétervári tartózkodás után más benyomások is reáerőszakolták magukat: a kozákok lándzsáinak villogása, a cári egyenruhák skarlát-színe és a hatalmas, morajló, szerencsétlenségből és bűnből összegyűrt tömeg, amelyet a sötét végzet mozgat.

Volt valami izgató a barbár pompa és az általános elszegényedés folytonos váltakozásában: abban az ujjongásban, mely a cár hintóját körülzajongta, amikor végigrobogott a körutakon és azoknak a hetenkinti fogolyszállítmányoknak a szemlélésében, amelyek az Ural-hegység felé vonultak; vagy a szenvedélyes tömeg nyujtotta látványban, amely úgy csoportosult a gyarak körül, mintha a földből nőtt volna ki.

Ainsley könnyű munkát végzett a Villenszki-kiadóvállalatnál. Az angol művek orosz fordításaira kellett fölügyelnie és ő végezte rajtuk az utolsó simításokat. Elvárták tőle, hogy új művek fordítását indítványozza és éppen ez a föladat

volt az oka annak, hogy a kellemesen eltelt első év hirtelen kínosan végződött.

Egy angol regényt ajánlott, amelyet le is fordítottak, kinyomattak, nyilvánosságra vittek és nagy sikerrel vetették a könyvpiacra. A rendőrség egyszerre csak fölfedezte, — vagy legalább is azt állította, — hogy a könyvben alig leplezett célzások találhatók a cár magánéletére. Villenszki nagyon kellemetlen helyzetbe került, mert az általi iskoláknak ő volt a könyvszállítója és jó hírneve érdekében szigorún államhű érzületének kellett lennie. Ha tehát el akarta kerülni a csődöt és az esetleg reá váró börtönt, nem maradt más választása, minthogy a bűnösséget alkalmazottjára hárítsa. Ezt nyíltan megmondta A. J.-nek:

— Nem tehetünk mást. Magának semmi baja sem esik, mert angol. Ha orosz lenne, bizonyára Szibériába küldenék, így legföljebb megvonják magától a tartózkodási engedélyt.

Villenszki tehát tüntetőleg elbocsátotta alkalmazottját, aki ilyen veszélybe döntötte. Ezzel elérte, hogy csak erélyes dorgálásban részesült, A. J.-hez pedig a rendőrségről udvarias hangú határozat érkezett, hogy egy héten belül el kell hagynia Oroszországot.

Ez súlyos csapás volt számára. Sajnálta, hogy Villenszkinék, akit nagyrabecsült, ilyen kellemetlenséget okozott. Ehhez járult még saját helyzete is. Nem akart Angliába visszatérni. Azt

sem tudta, hogy mihez kezdhetne ott. Arra már rájött, hogy az ujságírás nem neki való. Gyöngé bizonyítványa miatt tanári tapasztalatát sem értékesíthetné egyetlen jobb angol iskolában sem és ami az egyéb hivatásokat illette, egyik sem vonzotta különösebben.

Különben is beleszeretett Pétervárba. Egy éven át megélte ott az évszakok váltakozását, megint eljött április, a Néva szánútja már nemso-kára megolvad. Már előre örült — jobban, mint magának megvallotta, — a nyárnak, a Peterhof-ban való úszásnak és a lombos rétekre való kirándulásoknak.

A haladék húsvét keddjén járt le. Szomorún nézte végig húsvét szombatján az érdekes és vonzó szertartásokat. Szegény munkások ezrei hozták el húsvéti ebédjüket a megszentelésre. A papok gyorsan lépkedtek a tömeg közt és nagy üstökből osztogatták a szenteltvizet. Varázslatos látvány volt. Az ételt fehér lepedőkön terítették ki. Számtalan gyertya fénye ragyogott a papok stóláján és a várakozón feléjük forduló nép arcán.

Már az elmúlt évben is jelen volt az áldásnál, de ezen a napon A. J. benyomásait még elmélyítette az a fájdalom, hogy egyúttal búcsúzik a szeretett várostól. Még inkább beléfeledkezett a látványba, mint a többi szemlélő, amikor a tömegben melléjeszorult egy bundás úr, aztán udvariasan bocsánatot kért és megjegyzést tett a látvá-

nyosság szépségére. A. J. barátságosan válaszolt s beszélgetés fejlődött ki köztük.

Az idegen középkorúnak és műveltnek látszott. Rövidesen rájöttek, hogy nézetük sokban megegyezik. Negyedóra sem múlt el, amikor az idegen udvariasan A. J. származása iránt érdeklődött:

— Valóban orosz? Nem mintha a beszédén vettem volna észre, de olyan különösen gondolkodik egyes dolgokról, ahogyan ritkán gondolkoznak ebben az országban. Megpróbálom kitálni: franciának tartom magát.

— Melléje talált, — mondta A. J. mosolyogva. — Angol vagyok.

A másik lelkesülten hagyta abba az orosz beszédet.

— Érdekes, én is! A nevem Stanfield.

— Fothergill a nevem.

Növekvő rokonszenvvel beszélgettek. Bár Stanfield semmivel sem árulta el, mi a foglalkozása, A. J. sejtette, hogy van valami összefüggés közte és az angol követség közt. Miközben föl-alá sétáltak a négy mérföldnyi hosszú Nevszkij Proszpekten, Stanfield érdeklődött:

— Volt már éjféle misén az Izsák-székesegyházban?

Amikor A. J. megrázta a fejét, társa tovább beszélt:

— Nem szabad elmulasztania, igazán érde-

mes megnézni. Ha ma este nincs más dolga, elmehetnénk együtt.

Odamentek és A. J. tudta, hogy ez a benyomás felejthetetlen lesz. Tizenegy óra felé a már túlsufolt templomot csaknem teljes sötétség borította. A kupola alatt ravatal állott, rajta egy festett Krisztus-szobor a nyitott koporsóban. A tágas templomtérben meg nem gyújtott gyertyák ezrei fénylettek halványan. Stanfield elmagyarázta, hogy valamennyit lőgyapotfonál köti össze. Minden sötétségben volt, csak a ravatalon égett néhány hosszú gyertya.

Rövid idővel azután, hogy a diplomáciai testület pompás egyenruhájú, rendjel-díszes tagjai elfoglalták helyüket, a feketébe öltözött papok a halotti szertartást kezdték énekelni. Aztán következett az a mélyhatású rész, amelynél a papok hiába keresik Krisztus testét.

Az éjféli harangozás első kondulása jelezte az ünnep tetőfokát.

— Krisztus föltámadt! — énekelte az archimandrita és a gyertyák ezrei föllángoltak.

Ugyanakkor eldördültek a szomszédos erőd ágyúi és az énekkar, amelyet a papok vezettek, a húsvéti himnusz diadalmas dallamában tört ki. A papok már nem voltak gyászruhában, hanem aranyhímzéses stólát hordtak. A sötétségből a vakító világosságba, a hallgatásból a fülsiketítő ujjongásba való átmenet lélegzetviassafojtó volt.

Az istentisztelet után a két férfi a vidám iz-

galommal eltelt tömeg közepette végigment a folyóparton.

— Rendkívül örvendek, hogy ezt még sikerült végignéznem, mert nincs reményem arra, hogy valaha is mégegyszer látni fogom, — jegyezte meg A. J. búskomoran.

— Igazán? Csak látogatóban van itt? Pedig olyan jól beszél oroszul, hogy azt hittem, itt él.

— Persze, hogy itt élek, azaz hogy itt éltem. De elmegyek innét, sőt hamarosan és attól tartok, hogy örökre.

— Valóban?

A. J. nem volt az az ember, aki könnyen bizalmassá válik, de nehéz helyzete, Stanfield megértő lénye és az elérzékenyült hangulat, melyet a székesegyházban töltött ünnepélyes óra keltett mindkettejükben, könnyebbé tette arra irányuló célzásait, hogy távozásának körülményei nem éppen a legszerencsésebbek.

Stanfield érdeklődése mindjárt fölébredt és félóra sem mult el — közben hajnali két óra lett, — s már pontosan ismerte A. J. helyzetét. Amikor A. J. lendületbe jött, már nem volt megállás: még a nevetséges suffragette-epizódot is meggyóna, minthogy az volt Angliából való távozásának közvetlen oka.

Stanfield tapogatózott:

— Úgy vélem, ön egy olyan ember kellemetlen helyzetében van, akinek el kell hagynia házáját és nem tudja, hol telepedjék le.

— Igaza van.

— Tehát elhatározta, hogy nem tér vissza Angliába.

— Bármely más országba szívesebben mennék.

— Hiszen még lehetnek ott ismerősei. Négy év nem olyan hosszú idő.

— Persze, de éppen ezért mennék inkább más országba.

— Nem veszi kissé túlkomolyan a suffragette-esetet? Bizonyára régen feledésbe merült és elvégre is nem volt becsületbe vágó dolog.

— Igen, de vannak még más . . . nyomósabb okaim is. Egyszóval nem akarok Angliába menni, — mondta A. J. és olyan pillantást vetett Stanfieldre, ami arra készítette, hogy ne tegyen föl további kérdést ebben az irányban. — Mihez is kezdenének, még ha vissza is térnék oda?

— Hogyan tudjam ezt én? Mihez ért?

A. J. elmosolyodott:

— Nagyon kevés dologhoz és semmi olyanhoz, ami pénzt hoz. Jól beszélek oroszul, ez az egész. Azaz tudok még úszni, vívni és szabadidőmben sokat foglalkoztam geológiával. Egyik sem olyasmi, ami hatással lenne egy munkaközvetítőre.

— Megfelelne önnek egy szabad ég alatt üzhető foglalkozás?

— Igen. Föltéve, hogy nem kizárólag testi munkáról van szó. Lehet, hogy önhittnek fog tar-

tani, de szeretném, ha szellemi tevékenységgel járna . . . Úgy beszélek, mintha válogathatnék, — csúfolódott önmaga fölött.

Stanfield mintha nem is vette volna észre.

— És a veszély? Ha személye veszélyben forogna . . . elriasztaná az?

— Ha a katonaságra gondol, akkor nem érdekel az ajánlat.

— Nem! Olyan foglalkozásra gondolok, amelyben alkalomadtán kockázatot kell vállalnia... nagy kockázatot . . . a játék nagy tétre megy...

— Attól tartok, hogy az ön leírásából nem okoskodom ki, de ha jól értem, amit értek, megfelelne.

Stanfield nevetett.

— Közelebbit nem mondhatok. Hogyan állunk a pénzkérdéssel?

— Hát annyit szeretnék, hogy megélhessek és még valamit azon fölül. De nem merészség ilyen kívánságokkal előállni, amikor bármilyen munkát boldogan el kellene fogadnom?

— Ellenkezőleg! Azt hiszem, hogy époly munkát tudok magának szerezni, amilyet kíván.

— Ne feledje, hogy kiutasítottak. Kedden jár le a tartózkodási engedélyem.

— Nem, nem felejték el semmit. Sőt folyton arra gondolok.

— Nem értem . . .

— Megengedi, hogy megmagyarázzam? Min-

denekelőtt azonban a legszigorúbb titoktartást kell kérnem, akár megegyezünk, akár nem.

— Ez magától értetődik.

— Akkor rendben van. Hallgasson ide.

Stanfield néhány szóban azt indítványozta A. J.-nek, hogy lépjen az angol „titkos szolgálat” alkalmazásába. Eddig egyszerű volt a dolog, de amikor közelebbről látta, hogy miről van szó, bizonyultán egymásba fonódó részletek tárultak föl. Stanfield megbízott A. J. titoktartásában és olyan nyíltan beszélt, ahogyan csak szükséges volt, de egy szóval sem többet.

Kijelentette, hogy az angol kormány okkal érdeklődik az iránt, milyen erős és milyen jelentős Oroszországban a forradalmi mozgalom. A hivatalos angol és orosz fórumokon át lehetetlen volt pontos fölvilágosítást kapni. Így aztán csakis a kerülőúton, föld alatt megközelíthető források megbízhatók.

— Ha tehát kész a segítségünkre lenni, föl kell vétetnie magát egy forradalmi társaságba, egészen az ügynek kell szentelnie magát, el kell nyernie a vezetők bizalmát, hogy meg tudja ítélni, mit ér ez a mozgalom. Be kell látnia, hogy ez a föladat éppen elég értelmet és személyes bátorságot követel.

— Szóval kémkedésről lenne szó?

— Bizonyos értelemben, igen. Viszont ezzel senkit sem árulna el. Csak titkos jelentéseket küldene be a központba anélkül, hogy állást fog-

laljon a forradalmárok ellen vagy mellettük. Mi persze tökéletesen semlegesek vagyunk: csak azt akarjuk tudni, hogy mi történik.

— Értem. És a veszély abban rejlik, hogy a forradalmárok átlátnak tevékenységemen és meggyanúsítanak azzal, hogy elárulom őket az orosz kormánynak.

— Két veszélyes körülmény van, kérem. Egyiket sem akarom kisebbnek föltüntetni. Először is fönnáll az a veszély, melyről az előbb beszélt, de a másik, sokkal nagyobb veszély abban áll, hogy az orosz titkosrendőrség valóságos forradalmárnak tartja és ennek megfelelően fog bánni magával. És tudja, hogy mit jelent az: „megfelelő”?

— Ebben az esetben persze meg kellene valanom a tiszta igazságot?

— Nem, éppen ezt nem lenne szabad megtennie! Tovább kellene játszani a szerepét és bármilyen büntetést magára kellene vállalnia. Ha megmondaná az igazat, az angol hatóságok csak homlokukat ráncolnák és hűvösen mosolyogva elejtenék magát. Ezzel tisztában kell lennie. Mindjárt kezdetben fölszereljük magát egy orosz alattvaló nevére kiállított útlevéllal és a szükséges iratokkal. Ha aztán rosszra fordul a sora, akkor tovább is csak egy közönséges orosz alattvaló marad és semmi más. Érti? Maga miatt nem kockáztathatjuk, hogy meggyűljön a bajunk az orosz kormánnyal.

— Ez a megállapodás meglehetősen egyoldalú.

— Igaza van és ezt én tudom legjobban, mert az életem javarészét ilyen munkával töltöttem el. Másrészt azonban nagy a vonzóereje ennek az életnek olyan emberekre, mint maga és én. Izgató, kalandos és jól fizetik. Ez a hivatás olyan férfiak részére termett, akik magukban is meg tudnak lenni és . . . azt képzelem, hogy mi ketten ehhez a fajtához tartozunk.

— Lehetséges.

— Nem akarom rábeszélni. Ne siessen, jól gondolja meg a dolgot, mielőtt határoz. Persze akkor nem kell gondolkoznia, ha azonnal nemet mond.

A. J. bólintott.

— Meg fogom gondolni, amint tanácsolja.

— Akkor találkozunk holnap reggel.

Stanfield átadta címét A. J.-nek.

A. J. nem aludt jól azon az éjszakán. Ha higadtan próbált jövőjére gondolni, föl kellett tennie azt a kérdést, valóban életcélja lehet-e, hogy az angol titkos szolgálat érdekében működjék egy orosz forradalmi társulatban. Nem válaszolt igennel, se nemmel. Főleg azon csodálkozott, hogy miért kell az életének egyszerre ilyen furcsa fordulóponthoz érnie. Csak az állt előtte tisztán, hogy két nap múlva el kell hagynia Oroszországot, ha visszautasítja Stanfield ajánlatát és jövődő kilátásai nagyon szűkösek és bizonytalanok.

Másnap fölkereste Stanfieldot. Előkelő negyedben, szépen bútorozott lakásban talált rá. Stanfieldnál egy másik férfi is volt, akit mint Mr. Forrestert mutatott be A. J.-nek.

— Nos? — kérdezte Stanfield.

A. J. mosolyogva válaszolt:

— Nem áhítózom ilyen tevékenység után, de tisztában vagyok azzal, hogy vagy elvállalom, vagy el kell hagynom Oroszországot.

— Igazán annyira ragaszkodik ahhoz, hogy Oroszországban maradhasson?

— Meghiszem azt!

— Ez annyit jelent, hogy vállalja az állást?

— Igen.

Ekkor Forrester is a beszélgetésbe elegyedett.

— Úgy-e, Stanfield megmondta, hogy mit várnak magától?

— Nagy vonásokban, igen.

— Az intellektuelt kell játszania. Ahogyan magát megítéljük, jól meg fog felelni, ami beszéd-módját és viselkedését illeti. Csak az a kérdés, lelkesedik-e az ügyért? Tud színészkedni? — aztán tapogatózva még hozzáfűzte: — Vagy erre nem is lenne szükség?

A. J. óvatosan válaszolt:

— Mint Oroszországban élő angol, helyesnek tartottam, hogy ne avatkozzam a belpolitikába. Ebből megállapíthatja, lesz-e szükségem színész-kedésre vagy nem.

Forrester biccentett:

— Jól van, barátom, bölcsen válaszolt. Azt hiszem, meg fog felelni. Maga is azt hiszi, Stanfield?

Stanfield így felelt:

— Már tegnap meggyőződtem erről. De nem szabad rábeszelnünk. Nagyon furcsa munka ez és már ismeri is néhány veszélyes oldalát. Hangsúlyoznom kell, hogy mindenesetre az életével fog játszani.

— Helyes, — egyezett belé Forrester. — A fizetése heti ötven font lesz, a kiadásait megtérítjük és időnként külön jutalmat is kap.

— Csábítón hangzik, — szólt nyugodtan A. J.

— Csábítón, — ismételte Forrester és Stanfieldhoz fordult. — Hallotta? Csábítónak mondja a fizetést. Nem tudja, hogy a legtöbben emiatt lépnek erre a pályára és úgy látszik, barátunk sem kivétel. — Mosolyogva szólt A. J.-hez: — Valóban érdekelne, hogy mi okból fogadja el ajánlatunkat? Kalandvágyból?

— Nem tudom, — válaszolt A. J. — Igazán nem is tudom.

A beszélgetés most az általánosságokról a részletekre tért át. Néhány óra alatt mindenben megegyeztek és A. J.-t meghívták ebédre. Délután tovább folytatták a tárgyalást. Még sok mindent kellett tisztázniok. A. J. orosz útlevelet fog kapni — azt egy szóval sem említették, hogy az útlevél

hamis lesz, — amely Pjotr Vasziljevics Uranov névre szól.

Ezen a néven fog szobát bérelni egy olyan ke-
rületben, ahol senki sem ismeri. Irodalmi mun-
kásságot kifejtő, nem valami tehetős fiatalem-
bernek fogja kiadni magát. Hogy ezt hihetőbbé
tegye, rövid körszakállt és bajuszt kell növesz-
tenie. Persze még egyébre is szüksége lesz.

Aztán föl kell keresnie egy könyvkereskedést
— amelynek címét meg fogja tudni. Ez a köny-
vesbolt a forradalmárok közismert gyülekező-
helye. A. J. itt óvatosan célozni fog arra, hogy
rokonszenvez a mozgalommal, s aztán föl fogják
szólítani a csatlakozásra.

Ha már belépett, az lesz a dolga, hogy ameny-
nyit csak lehet, megtudjon a társaság céljairól és
pénzforrásairól. Így szerzett értesüléseit időnként
át kell majd adnia egy ügynöknek, akinek foly-
ton változó címét mindig közölni fogják.

Nem várják el tőle, sőt nem is kívánatos, hogy
a mozgalomban tevékeny vagy vezető-szerepet
játsszék. Inkább el kell kerülnie, hogy valami
tiszttségre megválasszák.

— Nem óhajtjuk, hogy kiszemeljék a cár el-
leni bombamerénylet végrehajtására, — mondta
Forrester, — de föltéve, hogy valaki más elköveti
azt, meg kell tudnunk, kicsoda az illető, ki áll a
háta mögött és mindent, ami az ügygel összefügg.
Megértette az egészet?

A. J. megértette. Estefelé vált el a két úrtól, de előbb Stanfield még lefényképezte egy közönségesnek látszó fényképezőgéppel.

A. J. az estét és a következő nap nagy részét csomagolással töltötte el. A házmesternek és a bejárónőnek már előbb megmondta, hogy el fog utazni s csöppet sem lepődtek meg, amikor látták az előkészületeket.

Este jókora borraivalóval búcsúzott tőlük és a Varsói-pályaudvarra hajtatott. Ott letette a ruháiban poggyászát. Saját nevét mondta be, mert úgysem titkolhatta volna el a bőröndön lógó címke miatt. Egy kis időt töltött a pályaudvaron, aztán fölkereste Stanfieldot.

Átadta Forresternek angol útlevelét és a cédulát, melyet a csomagról kapott a pályaudvaron. Azt várta, hogy Forrester azonnal elégeti az útlevelét, de csak zsebredugta és eltávozott.

— Forrester helyesen cselekszik, — jegyezte meg Stanfield mosolyogva. — Nem akarja, hogy az orosz rendőrség csodálkozzék az ön elmaradásán. Mr. A. J. Fothergill ma este elhagyja Oroszországot. Kiváltja poggyászát a Varsói-pályaudvaron és az éjjeli expresszen Németországba utazik. Útlevelét le fogják pecsételni Virjbolovóban és Eidtkuhnenban, ahogyan szokásos. Már Berlinben — ha valaki érdeklődnék iránta, — nyoma

vész. Az a szerencsénk, hogy a maga alakja és külseje meglehetősen normális és az útlevélfényképek nem valami élesek.

Körülbelül egy óra mulva visszatért Forrester és közölte A. J.-vel, hogy legalább tizennégy napig nem szabad az utcára lépnie és ez alatt az idő alatt fogoly módjára fog élni. Közben kínó a szakálla és a bajusza.

A. J. élvezte a szobafogságot. Forrester és Stanfield társasága kítűnő volt, s a magányos órákban rendelkezésére állt a nagy könyvtár. A két férfi a nappal és az éjszaka legkülönbözőbb óráiban ment el hazulról. A háztartást egy sajátos külsejű szolga látta el, aki megbízhatónak látszott, mert nagyon nyíltan beszéltek a jelenlétében.

Két hét elég volt ahhoz, hogy A. J. megváltozzék. Forrester ismét lefényképezte. Néhány nap mulva átadta neki az útlevelet s az egyéb igazolványokat. Kezdetben nagyon furcsának találta Ainsley, hogy oly szavahihetőn Pjotr Vasziljevics Uranovnak írják le, aki ekkor és ekkor, itt meg itt született.

— Majd megszokja, hogy más néven még csak ne is gondoljon magára, — mondta Forrester. — Az előéletével is tisztában kell lennie. Mindkét szülője — természetesen — meghalt már. Önnek van egy kis vagyona, éppen annyi, hogy a megélhetését fődözi. Ön egy művelt, jól nevelt férfi, aki jelenleg könyvet ír — igen, lássuk csak,

miről? — akármiről, esetleg nemzetgazdaságról vagy etikáról, kissé baloldali radikális színezetűt. Persze tud egy kicsit franciául vagy németül, de angolul — egy szót sem. Ezt nagyon jól jegyezze meg.

A. J. másnap megkapta teljes felszerelését, s azzal együtt háromszáz rubelt készpénzben, egy kis bőröndkulcsot és egy nyugtát, melyet a Moszkvai-pályaudvar csomag-megőrzője állított ki.

Ebéd után elbúcsúzott Forrestertől és Stanfieldtől. Lakásukról a pályaudvarra ment, ott fölmutatta a nyugtát, kiszolgáltattak neki egy nagy bőröndöt és bérkocsin elhajtattott arra a címre, amelyet Forrestertől kapott. Egy közepes nagyságú háztömbhöz érkezett, amely a város déli szélén terült el.

— Véletlenül — vagy nem is volt véletlenség? — akadt ott egy üres lakás. Megegyezett a házmesterrel, megmutatta iratait és beköltözött egy nagyon kedves harmadik emeleti lakásba. Ott kinyitotta kofferét és jót mulatott azon, hogy milyen gondosan válogatták össze ruháit, de talált néhány orosz könyvet, egy bronzszamovárt és több doboz népszerű orosz cigarettát is.

Akkor aztán megkezdődött élete az új név alatt. Lelkiismeretesen törekedett arra, hogy A. J. Fothergillt elfelejtse és ezentúl csak Pjotr Vasziljevics Uranov legyen. Ez az átváltozás nagyon gyorsan sikerült.

Forrester figyelmeztette, hogy ne kezdjen hozzá túlgyorsan tulajdonképpeni földadatához, így aztán először csak kisebb bevásárlásokat tett az üzletben, amelynek címét megkapta. A nemzetgazdasági témákkal foglalkozó, — ezt a tudományos tevékenységet választotta ki számára — művelt fiatalember azonban idővel magára vonta a könyvkereskedő — sötéthajú, nagyon művelt emberke — figyelmét. Neve Axelstein volt.

A. J. elhatározta, hogy a következő lépést a másik félnek kell megtennie. Egy délután, amikor kevesen voltak az üzletben, A. J. legnagyobb örömeire Axelstein beszélgetésbe kezdett. Mindketten nagyon óvatosak voltak és csak hosszú társalgás után tűnt ki, hogy egyikük sem számítható a kormány lelkes hívei közé. Későbbi beszélgetéseik már határozottabbak voltak és a végén minden úgy történt, amint Forrester megjósolta. A. J.-t bemutatták több más vevőnek és rövidesen az volt a hallgatóságos vélemény, hogy a mozgalom sokat ígérő ujonca.

Még néhány nap és fölvették egy klubba, amelynek Axelstein és sok vevője is tagja volt. A Finnországi-pályaúdvár közelében, egy sör-csarnok pincehelyiségében jöttek össze. Több mint száz ember — férfi és nő vegyesen — tolongott a kicsiny, rosszul szellőztetett helyiségben, amelynek levegőjét hamarosan átítatta a sör, az izzadság és a dohány szaga.

A jelenlévők közt voltak gyári munkások,

akiknek ruháján és kezén még ott ragadt a piszok és a gépolaj; voltak polgáremberek és félművelt emberek; s voltak egyetemi hallgatók is. Az aszszonyok közt voltak gyári munkásnők, néhány gépírónő, de a legtöbb egyszerűen csak mint feleség kísérte ide a férjét. A. J. némelyikkel megbarátkozott.

A sörcsarnok pincehelyiségében tartott titokzatos és veszélyes összejövetelek nagyon hatottak A. J.-re. Gyakran hallották egyik-másik tagról, hogy elfogták és vizsgálat nélkül börtönbe dugták. A rendőrségnek mindenütt voltak besúgói, még a tagok közt is lehettek besúgók vagy *agent provocateur*-ök. Nagyon óvatosan is viselkedtek, jelszóval dolgoztak és minden pillanatban el voltak készülve arra, hogy több kisebb, ártatlan kártyázó és sörívő csoportra oszoljanak.

A. J. csak fokozatosan ismerte föl a forradalom felé sodródó óriási mozgalom méreteit. A klub csupán egy volt a sokszáz pétervári közt és Pétervár megint csak egy volt a nagyszámú orosz város közt, amelyben ilyen egyesületek működtek. A mozgalom olyan volt, mint egy hatalmas földalatti polip, amely mind erősebben szorongatja a cári rendszer alapjait. Nem érték el semmi eredményt, ha az egyik karját le is ütötték. Ha száz embert Szibériába száműztek, száz más állt a helyükre. Mindent gondosan és ügyesen megszervezték s a pénznek is bővében voltak. A kormány azt sejtette, hogy a pénz Japánból ered. De Axelstein

célzásai arra mutattak, hogy nagy része bankoktól és iparvállalatoktól származik.

A. J. megbarátkozott egy tizennyolcéves egyetemi hallgatóval, akinek apja Kievdn ügyvéd volt. Finom, művészkeze — nagyon jól zongorázott — és csaknem átlátszó orrcimpája, szőke haja és nagy szeme, megnyerő külsőjévé tette. A fiatalember nem tanult az egyetemen, nem is készült semmiféle pályára, hanem kizárólag a forradalomnak élt, amelyet közelinek vélt. A többi nem is találta furcsának ezt a szenvedélyt és kitartást.

Alexej Maronin különben jólelkű, vidám és szórakoztató fiatalember volt. Oroszországban azonban már felnőtt érett férfinak számított és kész volt nagyobb felelősséget magára vállalni, mint a többi ember általában. Axelstein valószínűnek tartotta, hogy a legközelebbi „döntő vállalkozás”-ra őt fogják kiszemelni és nyugodtan még ezt is hozzáfűzte:

— Éppen a megfelelő emberfajta. Ahhoz, hogy valaki biztosan célozzon egy bombával, amely egy másodperc múlva őt is darabokra tépi, olyan idegek kellenek, amelyek általában csak az ifjakban vannak meg.

A. J. minden héten beadta jelentéseit és szabályosan megkapta fizetését, de olyan körülményes és titkos úton, hogy a fölfedezés lehetősége ki volt zárva. Munkája valósággal lebilincselte és társainak legtöbbje oly barátságos és kellemes volt, hogy jól esett neki, amiért nem kellett elle-

nük dolgoznia. Viszont növekvő izgalommal figyelte, hogyan romlik fokozatosan a helyzet a két párt szívós, elkeseredett küzdelme közepette.

Egy napon valamelyik munkásnegyeden ment át Maronin társaságában. Egy csomó munkás — férfi, asszony és lány — álldogált békésen az utcán. Hirtelen kozákosztag jelent meg a sarkon nagy kiáltozás és lódobogás között. A kistermetű lovasok ütemesen oldalt hajoltak, amikor ostorukat használták. A tömeg fölkiáltott és biztonságba akart jutni, de a kozákok és a bezárt gyárkapu közé szorult. A. J. és Maronin is falhoz lapult. Több lovas száguldott el mellettük, a korbácsok süvöltöttek a levegőben, éles kiáltásokat lehetett hallani . . . és a katonák már el is tűntek, éppoly gyorsan, mint ahogy megjelentek.

Egy lány, aki Maronin mellett állt, megsérült, egy ütés szájától a füleig fölhasította arcát. A. J. és Maronin segítettek a lányt bevinni egy üzletbe, amely már telve volt vérző áldozatokkal. Csak ott szólalt meg Maronin tompa hangon:

— Ugyanígy vakította meg anyámat egy kozákostor.

És A. J.-ben megmozdult az az érzés, amely valaha arra készítette, hogy Barrowhurstban Smalljohn rendszere ellen föllázadjon és amely akkor fogta el, amikor látta, hogy a Trafalgar Square-en egy rendőr kicsavarta egy suffragette karját . . . csak most hasonlíthatatlanul hevesebben.

A nyár, jelentések írása, gyűlések látogatása, Axelsteinnel való beszélgetések és Alexej iránt érzett, egyre növekvő barátsága jegyében telt el. Ennek a fiatalembernek a lénye rendkívülin megnyerő és tiszta volt. Egyetlen és lángoló „eszményének ereje” olyan dicsfénnel övezte, amely még a legtermészetesebb és leggyermekibb pillanataiban sem hagyta el. A kormányzati rendszer ellen táplált elemi erejű gyűlölete ugyan visszataszító volt, de ez a gyűlölet csak a rendszernek szólt. Képviselői iránt, akik csak a kiszabott parancsnak engedelmeskedtek, majdnem baráti részvétet érzett. Az ő szemében a kozákok, akik korábban ütlegettek a tömeget, épúgy áldozatok voltak, mint maga a tömeg. Hajlandó volt elismerni, hogy a cár is ártalmatlan, rendes ember lehet. Az igazi ellenség éppen a rendszer, és az ellene folytatott küzdelemben szükségszerűleg az ártatlannak sem kerülhetik el a szenvedést. Így igazolta a legmagasabb kormányzati személyek meggyilkolását, akik mint emberek ártatlanok és szánszámra méltók voltak ugyan, de mint a nagy, gyűlölt gépezet részei nem részesülhettek kegyelemben.

Egy októberi estén — már éjfél felé járhatott az idő — A. J. dolgozószobájában ült és olvasott. Éppen arra gondolt, hogy lefekszik, amikor a házmaster bekopogtatott. Egy fiatalember keresi. Az ilyen kései látogatások rendőrileg tilosak voltak, de a megígért jó borral való diadalmas-

kodott a tilalom fölött. A. J. bólított és a ház-
mester bebocsátotta Maronint, aki a lépcsőház
árnyékában mögötte állt.

Alig csukódott be az ajtó, A. J. észrevette,
hogy valami nincs rendjén. A fiatalember arca
krétafehér volt, a szeme merev. Egyik kezét fur-
csa módon szorította mellére.

— Az Isten szerelmére, mi történt?

Alexej válasz helyett leeresztette kezét, vér
buggyant elő és a szőnyegre csöppent.

A. J. megrendülten vezette a hálósobába a
sebesültet és ágyára fektette. Maronint mellbe lőt-
ték és közel volt az elvérzéshez. Kezdetben nem
is tudott megszólalni, csak annyi ereje volt, hogy
mosolyogjon.

Csak akadozva tudta elmondani, hogy mi tör-
tént, amikor A. J. már hosszabb ideig foglalatos-
kodott vele és egy kevés konyakot öntött belé.
Kihallgatásra jelentkezett Danilov belügyminisz-
ternél és az asztalon át lelőtte. Danilovnak volt
annyi lélekjelenléte, hogy revolvert ragadott és
megsebesítette a merénylőt, amikor éppen el akart
tűnni az ablakhoz készített létrán. Alexej már le-
felé mászott, amikor Danilov goyója eltalálta.

Ennek ellenére gyorsan földet ért és vélemé-
nye szerint észrevétlenül elvegyült a tömegben,
amely ép akkor tódult ki egy színházból. Már ak-
kor is nagy fájdalma volt, de nem ment kórházba,
mert a sebe elárulta volna. Így aztán nem maradt

más hátra, minthogy barátja lakásán keressen menedéket.

Annak ellenére, hogy heves fájdalom kínozza, gyalog tette meg az utat és előadta kérését a ház-mesternek, anélkül hogy gyanússá vált volna. Mire barátja lakásába ért, már csak akadozva tudta elmondani beszámolóját és kérte, hogy ne küldje el.

Elküldésről szó sem lehet, bizonygatta A. J.

— Itt marad, — mondta, — amíg meg nem gyógyul. De el kell mennem az orvosért. Félek, hogy én egyedül nem tudok segíteni magán.

A fiatalember fejét rázta.

— Nem, nem . . . ne hozzon orvost : : : lehetetlen! De van egy . . . egy barátom . . . : egy orvostanhallgató, megmondom a címét . . . reggel érte mehet : : : majd kiveszi a golyót . . . és nem szól senkinek : . .

— Hol lakik? Azonnal odamegyek.

— Ne . . . ne, a rendőrség . . . megállítaná magát . . . ma éjjel mindenütt ott vannak . . . Danilov miatt. — Majd hozzátette: — Sajnálom, hogy ennyire fárasztom . . . de nem jutott más eszembe. Csak jobban céloztam volna . . . akkor azonnal meghalt volna.

— Ne beszéljen, — parancsolt rá A. J. — Igyekezzék nyugodtan maradni . . . reggel felé elhívom az orvost.

— Jó. Ha kiveszik a golyót, rendbejövök.

— Persze, persze. Csak ne beszéljen már.

Hajnali egyóráig tartotta karjában a fiatal-

embert. Akkor csökkent a fájdalma és csöndesen jobblétre szenderült.

Eddig a percig nem volt más A. J.-ben, mint a barátja iránt érzett részvét. Most kezdett csak rájönni, hogy veszélyes helyzetbe került. Hogyan magyarázza meg a fiatalember halálát, amely lakásán következett be? A szőnyegén lévő nagy vörös folt állította eléje ezt a kérdést.

Persze nem volt idő arra, hogy ennek a kérdésnek a megoldásával kísérletezzék. Még félóra sem mult el a fiatalember halála óta és máris zavaros zaj hallatszott az utcáról. Kisvártatva heves dörömbölést hallott a ház kapuján. Aztán néhány lépések dobbantak a lépcsőn és erőiesen kopogtak ajtaján, félig kábultan nyitotta ki. Egy csoport rendőr állt előtte, akiket a házmeister vezetett.

— Hallottuk, hogy nemrégen egy fiatalember látogatta meg önt, — szólott az egyik rendőrtisztviselő.

— Igen, — válaszolta A. J.

— Még itt van?

— Igen.

— Beszelnünk kell vele.

— Attól félek, hogy lehetetlen . . . meghalt.

— Á! . . . Ha megengedi, megtekintjük a holttestet.

— Tessék. Itt van a kishálószobában.

A hálószoba felé mutatott, de nem ment utánuk. Az egyik tiszt vele maradt. Néhány perc

mulva visszatért a többi és a parancsnok folytatta a kihallgatást.

— Uram, — szólt és szúrósan A. J. szemébe nézett, — talán lesz szíves mindent megmagyarázni.

A. J. a lehető legnyugodtabban felelt:

— Mindent megmagyarázok, amennyire tőlem telik, de attól tartok, hogy nem tudok sokat mondani. Vagy egy órával ezelőtt a szobámban ültem és éppen le akartam feküdni, amikor bejelentették a fiatalembert . . .

— A házmester kísérte föl?

— Igen.

— Folytassa!

— Beengedtem és megkérdeztem, hogy mi történt, mert nem tetszett az arca. Azt is különösnek gondoltam, hogy ilyen későn keres föl.

— Csakugyan nagyon különös. Jó barátságban voltak?

— Tulajdonképpen nem, ha igazat akarok mondani. Időnként fölkeresett és ez az egész.

— Folytassa!

— Tehát — amint mondtam — megkérdeztem tőle, hogy mi történt, de nem válaszolt. A kezét a mellén tartotta . . . így! — A. J. megmutatta. — Aztán hirtelen levette kezét a melléről és annak ez lett a következménye, — mondta és a szőnyegen esett foltra mutatott. — Aztán összeesett és a hálószobába vittem. Ott fedeztem föl, hogy megsebesítették, de nem tudtam ki-

szedni belőle, mi történt. Ágyba fektettem és éppen az orvosért akartam küldeni, amikor meghalt. Többet nem tudok.

— Szóval azt állítja, hogy a fiatalember nem mondta el, mi történt vele?

— Semmit sem mondott.

— És maga nem tudta kitalálni?

— Nem. Az egész olyan megmagyarázhatatlan volt, meg aztán alig volt időm a gondolkodásra.

— Tudja, hogy ki ez a fiatalember?

— Tudom a nevét, Alexej Maronin.

— És magát hogyan hívják?

— Pjotr Vasziljevics Uranov.

— Hol ismerte meg Maronint?

— A jelenlegi munkámból kifolyólag találkoztunk. Egy történelmi könyvet írok és Maronint is érdekelte az a korszak, amellyel foglalkozom. Olykor összejöttünk, hogy kicseréljük gondolatainkat.

— Mi volt a foglalkozása Maroninnak?

— Azt hiszem, diák volt. Mindig tartózkodón viselkedett, amikor róla és dolgairól esett szó.

— Nagyon csodálkozott, amikor egy órával ezelőtt megjelent önnél?

— Nagyon.

— Tudja, hogy a rendőrség rendelkezései ellen vét, ha ilyenkor idegeneket fogad lakásában?

— Tudom.

— Megtörtént már, hogy a házmester fölengedett valakit ilyenkor?

A. J. észrevette a házmester lesujtott arcán, hogy már egyet-mást töredelmesen bevallott, tehát így válaszolt:

— Igen, de nagyon ritkán.

— Már Maronint is bebocsátotta ilyen későn?

— Azt hiszem, egyszer.

— Akkor miért csodálkozott, hogy ma este is eljött?

A. J. igyekezett nagyon szabatosan beszélni:

— Mert amikor utóljára ilyen későn fölkerekedett, erősen leszidtam, hogy ha ennyire figyelmen kívül hagyja az előírásokat, még engem is bajba juttathat. Meg voltam győződve, hogy ezt megszívleli, s többször nem látogat meg ilyenkor.

— Értem . . . És ön megmarad amellett, hogy nem tudja, hogyan jutott Maronin ehhez a sérüléshez?

— Sejtelmem sincs róla.

— Láthatnám az útlevelét?

— Tessék.

Kivette tárcáját és megmutatta az útlevelet. Amíg a rendőrök gondosan megvizsgálták az útlevelet, két ember levitte a hullát az utcán várakozó mentőkocsiba. Végre a parancsnok visszaadta az útlevelet és így szólt:

— Egyelőre nincs szükségünk önre, de lehet, hogy később még néhány kérdésre kell válaszolni.

A rendőrök eltávoztak. Az ablakból azonban

látta, hogy egy türelmes megfigyelő sétál föl-alá a ház előtt. Lépései fölhallatszottak a lakásba.

Lehajtott egy pohárka pálinkát, hogy megnyugtassa idegeit és az éjszaka hátralévő részét a legkényelmesebb székében töltötte el. Mihelyt magára maradt, az elhúnyt fölött érzett gyász elnyomta a biztonsága miatt való aggodást.

Nyugtalan álmából a lépcsőházból behallatszó zenebona riasztotta föl. A zajt többször félbeszakította annak az asszonynak fölcattanó hangja, aki reggelenként ennivalót hozott neki. Valószínűleg kényszerítették, hogy a tálat adja oda. Aztán kinyílt az ajtó és két rendőr tört be a lakásba.

Egészen mások voltak, mint elődjeik. A. J. fölismerte bennük a „nagy legényeket”, akikről oly gyakran beszéltek a söröző pincehelyiségében.

— Azonnal velünk kell jönnie, — parancsolt rá nyersen az egyik. — Csomagolja össze a legszükségesebb holmiját.

A. J.-n félelem futott át. Ezt a viselkedést szörnyen jól ismerte.

— Kinek a parancsára? — kérdezte, mert azt remélte, hogy biztos föllépésével hatni fog a durva fickókra.

A válasz csak ennyi volt:

— Majd megtudja idejében.

Az ellenállás hasztalan lett volna. A rendőröknél revolver volt és erősebbek is voltak nála. A. J. összekapkodott néhány holmit, kísérői után

ment és egy kétfogatú rendőrkocsira szállt velük. Az egyik melléje ült, a másik a kocsis mellé. Az ablakokat függöny fődte, belül vaksötét volt.

Nagy robajjal haladtak vagy félóra hosszat, aztán kinyílt az ajtó és A. J. -t egy épületbe tuszkolták, amelynek külsejét nem is tudta megfigyelni a nagy sietségben.

Kísérői egy puszta szobába vezették, amelynek berendezése íróasztalból és néhány székből állott. Az asztalnál egy nehéz, szórakozott férfi ült és bajszát pödörte; amikor A. J. belépett, föltette acélkeretes szemüvegét és haragosan ránézett.

— Magát Pjotr Vasziljevics Űranovnak hívják? — kérdezte és amikor A. J. igent mondott, kiadta a kurta parancsot: — Elvezetni!

A. J.-t sok folyosón és néhány udvaron át vezették a kísérői. Tudta, hogy börtönben van, csak azt nem tudta, melyikben. Végre kinyílt egy ajtó és egy szobába lökték, ahol már egy csomó ember volt.

Amikor jobban szétnézett, kiderült, hogy nincsenek is olyan sokan, mert a kicsi rácsos ablakon beeső fényben nem lehetett az első pillanatban megkülönböztetni az embereket ruhásbatyuiktól. A. J. azt hitte, hogy aludtak, amikor belépett. Alig tűntek el azonban az örök, mindenki fecsegni kezdett.

A. J., akinek szeme még nem szokott hozzá a sötétséghez, ámulva látta, hogy meglett férfiak és

ifjak veszik körül, s mindnyájan aziránt érdeklődnek, hogy kicsoda és hogy került oda, meg más ilyesmi iránt. Megmondta a nevét, de okosabbnak vélte hangsúlyozni, hogy semmiféle vád nem merült föl ellene.

— Igen, ez már így van, — mondták. — Semmit sem mondanak az embernek.

Mulatságosnak találták, hogy A. J. a fogház neve iránt érdeklődött. A „Goncsarnájában” van. Mintegy huszan voltak a cellában, a fele még fiatalok.

Egyikük elmondta A. J.-nek, hogy két hónapja zárták be és még nem tudja, miért. Hangjában reménytelen megadás csengett, amikor halálán tovább beszélt a lármában:

— Ezek nem mind politikai foglyok . . . sokan gonosztevők : . . valószínűleg sok besúgó is van köztük. Két héttel ezelőtt kettőt elvezettek . . . sejtelmünk sincs arról, hogy hova.

Mégis a foglyok többnyire jókedvűek voltak. Nevetgéltek, kártyáztak vagy kockáztak és adomákat meséltek.

Csak az egyik gubbasztott egész idő alatt a sarokban hallgatagon és csaknem mozdulatlanul. Beteg volt, de senki sem tudta megmondani, mi a baja. Nem bírta a rabkosztot és ezért nem volt más választása, csak a koplalás.

Az ételtől még az egészséges emberek is undorodtak. Fekete kenyérből és egy tányér hallevéből állt, amiből naponta kétszer kaptak. A. J.

csak három nap múlva fanyalódott rá és akkor is émelygett tőle. Az íze és a szaga éppoly förtelmesen hatott, mint a vastag lében úszkáló halfejek. De végeredményében tápláló volt és meg gondolatlanság lett volna nem enni belőle. Kanalat nem kaptak, mindenki belemerítette csajkjáját és annyit vett, amennyit akart. Ugyanabból a bádogsajkjából itták a teát, amelyet maguk készíthettek el.

A foglyok priccseken aludtak, amelyek a fal mellett állottak. A hasadékokban nyüzsgöttek a bolhák és a legtöbb fogoly tetves volt. A piszkos ruhák és az általános tisztátlanság szaga megfeküdte a levegőt, összekeverődött a hallesnek és más egyébnek szagával, amiket az egészségügyi berendezés hiánya tett érthetővé.

Majdnem mindegyik őrt meg lehetett vesztetni. Borravalókkal hozzá lehetett jutni kisebb mennyiségű teához, cukorhoz és dohányhoz, amelyet azonban csak rágcсálni lehetett, szívni nem.

A börtönben a túlhajtott vidámság és a tökéletes reménytelenség között váltakozott a hangulat. Az államhatalmat egy alaktalan szörnyetegnek képzeltek, amely nem is volt olyan félelmetes, hogy ne lehessen megkönyékezni, de ahhoz elég közömbösnek látszott, hogy az emberről megfelekezzen és hagyja, hogy elposhadjon a börtönben.

A legrettentőbb az volt, ahogyan az áldozatok némelyike beletörődött helyzetébe. Ezek nem panaszkodtak, nem árultak el sem bosszúságot, sem

fölháborodást, sem — legalább látszólag — félelmet. Mikor az örök naponta kétszer megjelentek, csak gyöngé, lázas fény lobbant föl a szemükben.

Elkövettek mindent, amit tudtak, mikor a sarokban gubbasztó férfi állapota szemlátomást súlyosbodott. De amikor végre is meghalt, válat vontak és félrehúzódtak kártyázni. Mit is tehettek volna? Csak néhány ifjabb fogoly pillantása és magatartása sejtetett hevesebb érzelmeket.

Az egyik politikai fogolynak az volt a szenvedélye, hogy minden elképzelhető dologról fölvilágosítást kért. A legtöbben ki nem állhatták és A. J., akire ráakaszkodott, nagyon unalmasnak tartotta.

— Mindig azon fáradozom, hogy a világról szerzett csekély tapasztalataimat növeljem, — ezekkel a szavakkal vezette be kérdéseinek sorát. — Látom, hogy ön a művelt emberek sorába tartozik. Meg tudná mondani, hogy Honkong angol birtok-e?

A. J.-nek úgy rémlett, hogy visszaemlékszik valamire.

— Azt hiszem, angol birtok.

— És Ausztrália a világ legnagyobb szigete?

— Úgy tanítják, igen.

— Nem lenne szíves megmondani, melyik a legkisebb sziget?

A. J. nem tudta eldönteni, hogy ez az ember külön vagy félbolond. Később megtudta, hogy a kurlandi rendőrfőnökre bombát dobott.

A. J. folytonosan aggódott sorsa miatt. A foglyok beszédéből arra következtetett, hogy nagyon veszélyes helyzetben van. A rendőrség hatalma olyan nagy, mintha semmi sem korlátozná. Kényekedve szerint akármilyen hosszú ideig fogva tartotta a letartóztatottakat, anélkül, hogy vizsgálatot folytatott volna és amikor csak kíváncsúnak tartotta, számúzhette őket az Ural és a Távolkelet közt elterülő hatalmas tartományba.

Öt hét suhant el. Nem hoztak új rabokat és senkit sem vittek el. A harmincnyolcadik napon — A. J. számolta a napokat — reggel az egyik őr intett A. J.-nek és egy másik fogolynak, hogy kövessék. Megparancsolták, hogy vegyék magukhoz a batyujukat és ebből a rájuk várakozó sorsra következtettek. Elbúcsúztak a többitől.

Az őr ezalatt jószívűn várt. Neki mindegy volt, mert az idő senkinél sem játszott szerepet a Goncsarnájában. Vállát rángatva zárta be az ajtót és udvarokon meg folyosókon át abba a szobába vezette a rabokat, amelyet A. J. megérkezésekor ismert meg. Az íróasztal mellett még mindig ugyanaz a férfi ült és csaknem a szeméig húzta hosszú bajszát pödrés közben.

Először a másik fogollyal foglalkozott, megállapította nevét és hivatalos hangon közölte vele:

— Hazaárulás. Bűnösnek találtuk és száműzésre ítéljük.

A férfi megszólalt, de egy rendőr azonnal durván kihurcolta a szobából.

Amikor már nem lehetett hallani őket, az íróasztalnál ülő hivatalnok A. J.-hez fordult.

— Maga Pjotr Vasziljevics Uranov? Magát is hazaárulással vádolják. Az ítélet: száműzetés.

— Mi szól ellenem, mivel vádolnak? Bizonnyára . . .

— Csönd legyen. Elvezetni!

Egy rendőr megragadta a karját és kiráncigálta a folyosóra. A. J. nem ellenkezett: Kábult csodálkozásába szorongó félelem vegyült. Már sokszor gondolt arra, hogy száműzetésbe kerülhet, de amikor meghallotta, hogy valóban kimondták rá az ítéletet, nagy csapásnak érezte.

Alig érték ki a folyosóra, a rendőr durva modorát csaknem atyai gondoskodás váltotta föl.

— A maga helyében nem esnék ennyire kétségbe, — jegyezte meg csillapítón. — Én különösképpen inkább mennék a száműzetésbe, minthogy gonosztevőkkel meg hasonlókkal egy börtönben zsufoljanak össze. Különben is óriási botrány, hogy ilyen tisztességes embereket, mint ön, efajta söpredékkal egy helyre zárjanak.

Néhány gyakorlati tanácsot is adott A. J.-nek.

— Mint száműzöttnek, joga van bizonyos mennyiségű csomagot magával vinni. A fölötteseim persze meg fogják kísérelni, hogy ettől a jogától megfossszák. Ezért ajánlom, hogy készítsen egy jegyzéket azokról a holmokról, amiket magával akar vinni. Megpróbálom elhozni a lakásáról.

A. J. akkor nagyon is fáradt és kétségbeesett volt, tehát nem tudta kellőképpen méltányolni ezt a tanácsot. Az őr tovább beszélt, hangjában sajtóságon keveredett a barátság a hivatalos modorral.

— Látom, hogy most nincs jó hangulatban, de talán mégis lediktálná a jegyzéket. Majd én leírom. Igen, igen, tudok írni, tanult ember vagyok. De jöjjön, nem szabad egy percet sem vesztünk. Önnek téli ruhákra, a szokásos főzőedényekre, takarókra és más hasonlókra lesz szüksége. Igen, és könyvekre . . . az előírások szerint könyveket is lehet vinni. Hiszen maga bizonyára szereti a könyveket, úgy-e? Ó, a műveltség valami csodás dolog! Nem igaz? Majd még megköszöni nekem, hogy becsomagoltam a könyveit és egyéb dolgaival azt is elküldtem . . .

— Nagyon sok könyvem van, — válaszolt A. J. tompa hangon, — túl sok ahhoz, hogy magammal vigyem.

— Hiszen egy tucat könyvet vihet magával! Hát még ennél is többje van? Akkor maga egy professzor! Jó, hát akkor azt fogom mondani, hogy egy tucat könyvet küldjenek magának.

A jószívű barát — akit Szavanrognak hívtak, — kitartón egészítette ki a listát. És el volt ragadtatva, hogy már néhány nap alatt megérkezett valamennyi összeírt holmi.

A. J. időközben beletörődött a sorsába. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy néhány napot töltött

magányosan egy aránylag tiszta és kényelmes cellában.

— Látja, — kiáltott Szavanrog és megrázta A. J. mindkét kezét, — mindent elintéztem. Bizony az én kezeim közül nehezen siklik ki valami. Minket a sors hozott össze, Pjotr Vasziljevics. Megtettem a kötelességemet és örülök, hogy megismerkedtem magával. Mindig örvendek, amikor híres politikusokkal ismerkedhetem meg.

— De én nem vagyok híres politikus! — válaszolt A. J., akit mulattatott az ő beszéde.

— Csak ne szerénykedjék. Hát nem volt a barátja annak a Maroninnak, aki lelőtte a belügyminisztert?

A. J. úgy tett, mintha nem hallaná ezt a kérdést. Most tudta meg biztosan, hogy az ifjú gyilkossal folytatott barátsága volt a büne. Többször gondolt rá, hogy a gyilkosságban vállalt bűnrészességgel fogják vádolni és akkor nem a politikai foglyok, hanem a gonosztevők közé kerül. Éppen ezért Szavanrog fecsegése kissé megnyugtatta.

Végre elérkezett az a reggel, amelyen megparancsolták, hogy készüljön föl az útra. Szavanrog a búcsúzáskor kezét fogott vele és mindkét orcáját megcsókolta, sőt még egy fekete szivarral is megajándékozta.

— Igaz, hogy az Uralon innen a szabályzat tiltja a dohányzást, — mondta még hivatalos hangon, majd egy folyosón át az udvarra vezette

A. J.-t, ahol már vagy száz ember álldogált és jól tettetett, sőt kissé túlzott durvasággal a sorba tuszkolta.

A. J. nem ismerte a körülötte látszó arcokat. Ráparancsoltak, hogy poggyászát ossza két részre; az egyik batyut, amelybe fontosabb holmiját rakja, a hátán fogja hordani és a nagyobbikba azokat a dolgait tegye, amelyekre csak a megérkezés után lesz szüksége. A száműzöttek nagy batyuit egy kocsiba gyűjtötték és azon szállították el.

Azután két csoportra osztották az embereket és ekkor A. J. nagy örömeire bebizonyult, hogy politikai fogolyként kezelik. Nem került abba a csoportba, amelynek még a kovácsra kellett várnia, hogy a bilincseket összeforraszsa.

Végre a szomorú menetet kivezették a börtönkapun át az utcára. Rövid volt az út az állomásig és közben ugyanolyan látványban részesítették a járdán tolongó félig szánakozón, félig pusztán kíváncsisággal rájuknéző tömeget, amilyent A. J. is gyakran végignézhett azelőtt.

Kissé túlmentek az állomáson és ott szálltak föl egy várakozó vonatba. A megbilincselte foglyok marhaszállító kocsikba kerültek, míg a politikai foglyok közönséges, de éppenséggel nem tiszta és nem kényelmes harmadikosztályú kocsikban kereshettek helyet. A. J.-t az egyik félkében ülők barátságosan maguk közé fogadták. Öten voltak, egy kivételével kortársai. A kivétel

egy hatalmas fejű, lobogó szakállú, nagyon öreg ember volt, Trigorin. Egyszerűen Trigorin, mintha más neve nem is lett volna. Az volt a vétke, hogy az utcán olyan szavakkal prédikált, amelyeket izgatónak lehetett minősíteni. Már egyszer volt száműzetésben, ugyanazért.

— Már öregember vagyok, — mondta, — nem történhetik velem semmi. De magukkal, fiatal emberekkel máskép áll a dolog.

5.

Beletelt két nap, amíg Moszkvába érkeztek. Ott sokáig álltak, mert a fogolyszállító vonat megkerülte a várost és az ország többi részéből érkező kocsikat kapcsoltak hozzá.

Akkor azután elindult a hosszú vonat csaknem végtelen keleti útjára. Sok fogolyra nyomasztón hatott az a gondolat, hogy most már csakugyan úton van Szibéria felé és az elindulásra következő néhány óra hangulata sötét volt.

A. J. nem osztotta az általános levertséget. Első ottartózkodása idejéből jól emlékezett Szibériára és nem rémítette meg a puszta neve. Mikor a fiatalabbak irtózáttal beszéltek arról az életről, amelyet ott majd élniük kell, igyekezett megmagyarázni, hogy Szibéria egyes részei csöppet sem kellemetlenebbek, mint nagyon sok európai vidék.

Trigorin véleménye szerint a vasút megépítése óta nagyon megjavult az állapot. Első száműzetése idején kétezer mérföldet kellett gyalognia Permtől kezdve. Szemléltetón és sötéten írta le a régi tjumeni és tomszki átrakodó állomások minden borzalmát. Beszért a folyókon úszó börtönökről és a nagy szibériai országuétról, amelyen annyi ezer foglyot hajszoltak a halálba és a szerencsétlenségbe.

— Minden jobbra fordult azóta, — mondta és búskomor pillantást vetett maga elé. — Min-
ket, politikai foglyokat, valósággal el fognak ké-
nyeztetni. Ahelyett hogy megkorbácsolnának, a
kórházba kerülünk, mihelyt megbetegszünk. Töb-
bet igazán nem követelhetünk! Maguk fiatalok,
akik csak könyvekből ismerik Szibériát, föl sem
érik ésszel, hogy milyen jó dolguk van a mostani
politikai száműzötteknek. Persze, hogy némelyik
meghal, de csak a magány öli meg és az megölheti
az embert otthon, az ágyában is. Nem igaz?

Ezen a hosszú utazáson A. J. csodálatos mó-
don belenyugodott végzetébe. A koszt közönséges
volt, de bőséges és meglehetősen tápláló. A vonat-
kísérő legénység jólelkűnek mutatkozott, különö-
sen miután a politikai foglyok becsületszavukat
adták, hogy az utazás közben nem kísérlik meg
a szökést. A jövő ugyan megfélemlítette A. J.-t,
de már beállította érzelmeit ennek megfelelően.
Visszaemlékezett Stanfielddel és Forresterrel
folytatott tárgyalására, amelyben hangsúlyozták,

hogy a haszon mindig másnak jut, csak a veszteség lesz egyedül az övé.

Rendben van! Vesztett és be kellett látnia, hogy erre a lehetőségre kellőképpen előkészítettek. Mégis az volt az érzése, hogy csak szerencsétlen volt, hogy sorsát nem személyes gondatlanságának vagy ügyetlenségének, hanem a pusztán véletlennek tulajdoníthatja. Ami Maroninnal folytatott barátságát illeti, az úgy volt rendjén, ahogyan történt. Nem bánta meg, hogy barátságot kötött vele. Sőt ez a kapcsolat volt életében azoknak a dolgoknak az egyike, amelyekre szívesen emlékezett vissza.

Stanfield kijelentette, hogy ha valami baj történik, A. J. csak egyszerű orosz alattvalóvá lesz. Most, hogy megtörtént a baj, sajátos jelentőséget nyert ez az állítás. Akár akarta, akár nem, A. J. kezdett teljesen Pjotr Vasziljevics Uranovvá lenni. Szerette volna tudni, hogy a titkos szolgálat emberei értesültek-e a helyzetéről és föltette, hogy hála titkos összeköttetéseinek, néhány órával letartóztatása után már tudtak sorsáról. Valósággal maga előtt látta őket, amint válvonogatva, de azért sajnálkozóan néznek maguk elé... és . . . aztán elfelejtik. Valószínűleg így szólt Stanfield Forresterhez vagy Forrester Stanfieldhez:

— Ezzel sajnos nem sokra mentünk. Kíváncsi vagyok, elég hebehurgya-e ahhoz, hogy angolnak adja ki magát?

A. J.-nek ez eszében sem volt. Nemcsak azért, mert szavát adta, hanem azért is, mert a józan esze súgta neki, hogy úgyis hasztalan lenne. Angol tudásán kívül bizonyítékkal sem tudta alátámasztani, hogy ő nem az útlevelében és egyéb okmányaiban szereplő Pjotr Vasziljevics Uranov. Ha mégis sikerülne rábírní a hatóságot, hogy kutatást indítson személyazonossága és eredete megállapítása céljából, a kutatás persze az angol követségen végződne, ahol — mint Stanfield annakidején mondta — az urak „csak homlokukat ráncolnák és hűvösen mosolyogva elejtenék magát”.

Ez a próbálkozás tehát nem biztatott sikerrel. Most nem volt más hátra, mint türelmesen várni egy jó alkalmat a szökésre. Az a sorsa, hogy mellékgondolatok nélkül csakis Pjotr Vasziljevics Uranov legyen és ez a tudat furcsa módon most töltötte el először valami büszkeségfélével. Pjotr Vasziljevics Uranovvá lett, akit politikai üzelmek miatt Szibériába száműztek és őt is elfogta az a nyugodt, kitartó gyűlölet a cári kormányzat ellen, amely valamennyi többi száműzöttet eltöltötte. Most megértette társait ebben a gyűlöletben, megértette nyugalmukat és azt, hogy miért engedik csak oly ritkán elhatalmasodni magukon a lényüket betöltő szenvedélyt.

Megértéssel illeszkedett bele a táj elterpeszkedő lomhaságába. Most már értette, miért nem sietett soha senki, miért késtek folytonosan a vo-

natok, miért használták általánosan a „szejcász” (rögtön) szót: az emberek mindig csak egy eljövendő eseményre vártak, ezért a jelen dolgai nem voltak sürgősek. Mindnyájan csak erre az eseményre vártak: a száműzöttek, az örök, a láncravert gonosztevők, a vasúti munkások és a börtönörök. Ha azt hitték, hogy nem figyelik őket, szemükben mindjárt megjelent a szenttelen várakozás fénye.

Mínél tovább haladt a vonat kelet felé, annál inkább elmélyedt a várakozás és az időtlenség érzése. Az élet napkeltéből és napnyugtából, evesből, ivásból, beszélgetésből és alvásból állt. A vonat néha egy mellékvágányon vesztegelt. Mikor indul el megint? Szejcász, rögtön! Ez jelenthetett egy vagy két órát, de huszonnégyet is. Senki sem tudta, de senki sem tett súlyt rá.

Ha megállt a vonat, a foglyok kimásztak a kocsikból és egy kicsit mozogtak a vasúti töltésen. Néha lefeküdtek a magas fűbe és arcukat süttették a napon. Az éjszakák hidegek voltak, de nem havazott.

Omszkban és Krasznojarszkban néhányan kozákok fölügyelete alatt elhagyták a vonatot. Trigorin elmagyarázta, hogy ezek enyhébb esetek, akiket csak veszélyes meggyőződésük miatt gyanúsítottak.

— Ránk rosszabb sor vár persze, — mondta megnyugtatón, — majd megtudjuk még idején, Irkuckban.

Három héttel azután, hogy Moszkvából elindultak, megérkeztek a szibériai fővárosba. A fölséges fekvésű, élénk város, amely két folyó egyesülésénél terül el, hívogatón ragyogott az őszi napsugárban.

A foglyok az állomásról a központi fogházba meneteltek, ahol több csoportra osztották őket. Trigorint küldték el legelőbb. A mandzsuriai határon lévő Csitába kerül és úgy volt, hogy az utat egy sereg odavaló gonosztevővel teszi meg. A többi politikai foglyot fölháborította ez a határozat: ellenkezik a szabályzattal, hogy egy politikai foglyot gonosztevőkkel együtt szállítsanak. Ámbár a foglyok is elutasították a büntető szabályzatot, ez a túlkapás mindnyájukat kihozta sodrából. A fogházigazgató mentegetődzött, azt mondta, hogy nagyon sajnálja, de nem tud változtatni a dolgon. Trigorinnak a bűnözőkkel kell utaznia, de külön fülkében fogják elhelyezni. Azonkívül még csillapítón ezt is hozzátette:

— Csak idevaló gyilkosokról van szó. Némelyik nagyon rendes fiú.

Trigorin maga nem is emelt kifogást, sőt hibáztatta barátait, hogy olyan keresztényhez nem illő módon állást foglaltak.

A. J. útítársait is elküldték, de nem tudta meg, hova. Ő Irkuckban maradt. Az ottani fogházat jobb karban tartották, mint a Goncsarnáját Pétervárott. Mégis terhesnek találta a fogházi életet az utazás félszabadsága után. Fogolytársai

közül a legtöbben folytonos levertségtől és búskomorságtól szenvedtek, ami rövidesen A. J.-t is hatalmába kerítette, különösen akkor, amikor a folyók befagyása és az első nagy hóvihar beharangozta a szibériai telet.

A fogházigazgató, aki nagyon jólelkű és nyájas ember volt, igyekezett a saját életét és a másokét is a lehető legkellemesebbé tenni. Minden reggel körüljárt és szinte bajtársi hangon, bár nyersen köszöntötte a foglyokat:

— Jó reggelt, emberek, hogy vagytok?

Gondja volt a kosztjukra, a szobáik hőmérsékletére és néha meglepetésszerűn állított be a konyhába, hogy ellenőrizze a rabkoszt főzését. Némi politikai fogollyal szemben feszélyezte magát, de a bűnözőkkel jó lábon állt és szívesen elhallgatta gonosztetteik történetét, annál szívesebben, minél vérfagyasztóbbak voltak. A különösen izgatató elbeszéléseket úgy köszönte meg, hogy hatalmasat csapott a rab hátuljára és így szólt:

— Legény vagy a talpadon! Mit el nem követtél!

A gonosztevők a legvalószínűtlenebb történeteket találták ki, csak hogy elnyerjék a tetszését.

A. J. az elkeseredés és a búskomorság ellen a minden rabot foglalkoztató menekülési tervekben keresett menedéket. Az egyik politikai fogollyal közösen egy tervet kovácsolt, amelyet azonban csak az olvadás után, tavaszkor lehet végrehajtani, ha a környék járhatóvá válik. Ezzel az

elfoglaltsággal és az izgalmas részletek kitervelésével aránylag gyorsan multak el a téli napok.

Végre is egy velük együtt fogvatartott besúgó — volt ezekből mindenféle, még olyan is, akiről a fogházvezetőség sem tudott, — elárulta a tervet. A. J.-t és társát az igazgató elé rendelték. Az igazgató magatartása kifejezésre juttatta afölötti szomorúságát és méltatlankodását, hogy atyai gondoskodását így hálálták meg.

— Remélem, tisztában vannak azzal, — pi rongatta őket, — hogy ennél butábban nem is cselekedhettek volna. Szökési tervükről jelentést küldtem Pétervárra és sorsuk rosszabbra fog fordulni. Már elhatároztuk, hogy mihelyt megengedi az időjárás, Jakuckba küldjük magukat, de most csak a Jóisten tudja, hova fognak kerülni. Hogyan lehettek ilyen értelmetlenek?

A jószívű igazgatót áthelyezték egy másik börtönbe, Omszkba. Helyére egy kicsiny, ürge kifent bajszú vaskalapos került, akit a rabok és az örök azonnal izzón meggyűlöltek. Magához hivatta A. J.-t és rárivallt:

— Uranov, szökési tervének meglett az eredménye: tízévi száműzetés Ruszkoje Janszkban. Tudja, mit jelent ez, he? Először Jakuckba kerül és ott bevárja a telet. Különleges fölszerelésre lesz szüksége, amelynek beszerzésére megkapja az engedélyt. Főlhatalmazást kaptam, hogy kifizessem magának a Szibériába való megérkezésé-

nek napjáig visszamenőleg a zsoldot. Irja alá ezt a nyugtát.

Két hét múlva megkezdődött az utazás. A. J. időközben elvégezhetette a szükséges bevásárlást az irkucki boltokban. Az a két kozák látta el tanácsokkal, aki majd új száműzetési helyére kíséri. A katonák a természet erős, műveletlen gyermekei voltak és Ruszkoje Janszkról csak annyit tudtak mondani neki, hogy az utazás sok hónapig tart.

A. J. ismerte a szibériaiak időérzékét és föltette, hogy a kozákok becslése csak megközelítő. Nem tudta elképzelni, hogy bármelyik száműzetési hely is olyan messzire lenne.

A vízi és szárazföldi út első állomása Jakuck volt. Innen a még fagyos tartományon keresztül Kacsugóba vándoroltak, a Léna forrása közelébe. Még száz más száműzöttel utaztak, akik közt aszszonyok is voltak. Az útnak ezt a részét napi húszmérföldes menetekkel tették meg és több mint egy hétig tartott. Az éjjeleket nagy, szigorún őrzött fészerekben töltötték, amelyekben hemzsegek a rovarok.

Kacsugóban az egész társaságot bárkába gyömöszölték. Két hónapig tartott ez a rettenetes víziút a szibériai égbolt alatt, amely a rövid nyár idején egyszer sem sötétült el és mindenkit olyan eltompult, állatias fatalizmusba süllyesztett, hogy még A. J. sem volt képes védekezni ellene. Úgy

tengődött napról-napra, mintha agyának vagy lényének egy része megmerevülne.

Jakuck úgy tűnt föl a láthatáron, mint a vágyak városa. A még hátralevő nyári hónapok esemény nélkül teltek el. Minthogy nagyon kiterjedt volt a fogolytábor, a rendszabályokat megfelelő lanyhán érvényesítették s A. J. több ismeretséget köthetett. Egyik ismerőse, egy művelt száműzött, akinek megengedték, hogy mint foltozóvarga dolgozzék, még Ruszkoje Janszkról is hallott. Föltevése szerint a helység az Indigirka-folyó mellett, a sarki körön túl fekszik. Csakis nagyon kicsiny település lehet, mert már évek óta nem hallotta, hogy valakit odaküldtek volna.

— Talán tévedtek, — mondta higgadt nyájassággal, — vagy talán nem is létezik ez a helység és vissza fogják hozni önt. Már ez is megtörtént. Mult évben egy olyan helyre küldtek valakit, amelyet a kozákok nem tudtak megtalálni. Egész télen kutatták, aztán nagyon kellett sietni a visszatéréssel, mert már olvadni kezdett.

A foltozóvarga nevetve folytatta:

— Nem én találtam ki ezt a történetet. Némelyik pétervári hatóság a maga hazáját se ismeri — rábámulnak valami pontos vagy hiányos térképre és aszondják: „Na, hát odaküldjük . . . vagy amoda.” Ahogy éppen eszükbe jut.

Szeptember elsején a Léna kezdett befagyni, egész szélességében és nemsokára az egész látható

világ a télnek keservesen hideg, szürke állapotába merevült.

A két katonaőr, aki Irkuckból jövet úgyahogy kihúzta a nyarat A. J.-vel Jakuckban, megmondták neki, hogy itt a továbbutazás ideje. Most fordult nagyon komolyra a dolog. Vastag bundákban rénszarvas-szánon utazott a három férfi a szubartikus tél komor szürkességébe.

Két fegyveres őr volt és mégis átengedték a főhelyet minden alkalommal a harmadik — rendszerint némán magába merült — embernek. Ez kapta az aránylag legjobb helyet a pihenéskor meg éjszaka a lakatlan kunyhókban, végig az út mentén.

A hőmérséklet süllyedt újra meg újra s az ég szinte mérőföldről-mérőföldre sötétedett. Kopasz hegyek egész során vágta át, majd jeges tájra kerültek, ahol csak néhány fűzfacsonkot láttak.

A kozákok tudták, hogyan kell tenniük ebben a komor, vad világban: madarat lőttek, vagy halat fogtak, ahol a folyók vastag jegébe lyukat tudtak vágni. A hal rögtön megfagyott, mihelyt a vízből kihúzták. Szeletekre vagdalták és kenyérdarabok közt nyersen ették meg. Idő múltán A. J. inye is sokfélét megszokott s végtére az ilyen táplálékot sem találta valami rossznak, ha elég éhessé vált.

A nagyon hideg levegő és az utazás mindennapi fáradsága megedzette, s már úgy érezte ma-

gát testileg, hogy más körülmények közt örvendezett volna is egészségi állapotán.

De a végtelen utazás egyformaságában mind-egyre erősebb és mélyrehatóbb érzéstelenség, tompaság fejlődött ki benne minden külsőbenyomással szemben. Már bizonytalannak és nem is jelentősnek érezte az óriási távolságot, amely mögötte maradt, sőt már ijedtség, holmi vészes eset sem rázta föl. Nagyritkán persze gondolt az utazás céljára, ha az ismeretlen ország újabb nemismert zugába jutott, agya kérdésésre készítette, de ilyen gondolatai hamar szétomlottak — a nagy semmi előtt.

Tizenhárom héttel azután, hogy Jarkuckot elhagyták, a három férfi telihold alatt vágott át egy széles síkságon. Tíz nappal előbb egy — utolsó — telepen a rénszarvasokat kutyákra cserélték be s azóta a kutyafogaton haladtak. Különös út volt — a végtelenbe; egészen — a magánynak és vígasztalanságnak szolgáltatva ki az emberi én-t. Nem látszott semmi oka, alapja annak: miért-hogyan érjen véget valaha ez a szörnyű síkság és az egész utazás. A temperatura nulla alatt ötven fok volt.

A. J.-nek föltűnt, hogy a kozákok halkán beszélgetnek egymás közt, ami egészen szokatlan volt, mert a beszéd ilyen hidegben fájdalmat okozott.

Hirtelen néhány havas háztető bizonytalan körvonalai tűntek föl az ezüstös alkonyatban. A kozákok elkiáltották magukat, a kutyák csahol-

tak, a sötétből kiáltások válaszoltak . . . megérkeztek Ruszkoje Janszkba.

6.

A. J. benyomásai lesujtóbbak voltak, semmint képzelte volna. Csak négy orosz száműzött volt a telepen, valamennyi műveletlen. A többi lakos az értelem legalacsonyabb fokán állott. Most épp egy utat készítettek a katonák fölügyelete alatt, amely a hőtömegek közt az újonnan érkezett száműzött részére kijelölt lakatlan faházhoz vezetett. Sok ilyen lakatlan kunyhó volt, mert azelőtt nagyobb volt a település.

A bennszülöttek bámultak, amikor A. J. kicsomagolta batyúját, amelyet Pétervárról való elindulása óta nem volt szabad fölnyitnia. A ruszkoje-janszkiak még sohasem láttak könyvet, papírt, sőt acetylénlámpát sem és gyerekes kíváncsisággal nézelődtek. Évek óta nem láttak ismeretlen arcot és most valósággal izgalomba jöttek.

A. J. néhány barátságos szóval köszöntötte őket. A bennszülöttek azonnal körülvették az érdekes idegent, kezét rázták és körültagogatták minden holmiját. Az egyik száműzött megszólalt:

— A kormány jelét adta annak — mondta nyíltan — hogy nem feledkezett meg rólunk. Különben nem küldték volna ide magát.

Tüzet raktak és a kozákok a kunyhóban töltötték az éjszakát. Másnap reggel megint fölültek

a kutyaszánra, barátságosan kezet fogtak A. J.-vel és újra megkezdték a végtelen utazást. A száműzött addig nézett utánuk, amíg csak a meszszeség el nem nyelte az árnyyszerű szánt és a kutyák rekedt ugatását.

Ekkor hozzálátott, hogy berendezze lakását.

Ruszkoje Janszk a sarki-tenger közelében fekszik. A legközelebbi települések keleti és nyugati irányban egyenlő távolságra voltak tőle, vagy négyszáz—négy százötven mérföldnyire.

A művelt világgal egyáltalán nem volt összeköttetése. Némelykor egy prémvadász vitt üzeneteket, vagy adta át olyanvalakinek, aki Jakucska utazott, de a legkedvezőbb esetben is harminc hónap kellett ahhoz, hogy választ kapjanak. A legközelebbi vasút- és táviróállomás háromezer mérföldnyi távolra esett.

Az esztendő csak nappalból és éjszakából állott. A nappal juniustól szeptemberig tartott. Télen gyakran nulla alatt 70 fokra süllyedt a hőmérő. A sokszor egy hétig is tartó hóvihár miatt élőlény egy méternyire sem moccanhatott el a kunyhótól.

A rövid nyár alatt az éghajlat enyhe és nedves volt. A folyó fölengedett, kilépett medréből, hatalmas mocsarakat és tavakat alkotva, amelyek ezt a magányos helyet mégjobban elzárták a világtól, mint a téli hideg és a sötétség.

A. J.-nek meg lehetős tea- és dohánykészlete volt. Apró adományokkal annyi bennszülöttet tu-

dott magának megnyerni, amennyit csak akart, nem is számítva a négy orosz, akik készek lettek volna szolgálivá szegődni és a kunyhóban maradni, ha kívánja.

Lassankint a sarki Robinson misztikus híre vette körül. Megszokta a magányosságot. Ruskoje Janszkban volt ideje olvasni, írni és térképeket tanulmányozni, mert a négy orosz közül a legokosabb is alig haladt meg egy parasztot; ijeszten tudatlan volt, de a paraszt közmondásos ravaszsága ugyancsak megvolt benne. A másik három jóindulatú félkegyelművé vált, valószínűleg a hosszú száműzetés következtében. Emlékeztek azoknak a helységeknek neveire, ahonnan származtak, de nem tudták megmondani, merre-hol fekszenek ezek a helységek és azt sem tudták, mennyi ideig és miért kell száműzetésben élniök.

Összehasonlítva azonban a jakutokkal, magasabbrendű lényeknek voltak tekinthetők. Ezek a jakutok az értelem oly alacsony fokán állottak, annyira piszkosak és ostobák voltak, hogy A. J. ilyesmit emberi lények között teljesen lehetetlennek és kizártnak tartott.

Szókinsük körülbelül száz, szavaknak alig nevezhető hangból állott. Testi formátlanságukhoz — sokan közülök rettentő betegségekben szenvedtek — még hozzájárult a lopásra és hazugságra való hajlam. Egyedül abban az egyben voltak kiválók, hogy kutyahúséggel ragaszkodtak ahhoz, aki úrrá tudott lenni fölöttük. Köny-

nyű szerrel agyonverhették volna a száműzötteket, hogy kunyhóikat kirabolják, de nem volt rá sem akaraterejük, sem bátorságuk.

Egész életük csak abból állt, hogy harcoltak a kurta nyárral, a havas, jeges, hóviharos téllel, a nedves idővel. Halásztak a jeges vizekben, vadásztak apró állatokra a húsuk, de főleg a prémjük miatt. Küzködtek a betegségekkel, de azért némelykor szinte agyon zabálták magukat. Előfát egész életükben nem láttak, a fatörzsek létezéséről csak onnan tudtak, hogy némelykor a megáradt folyó fatörzseket vetett partra.

Primitív nyelvüket A. J. hamar megtanulta. A külső világról való elbeszélései iránt azonban sehogysem tudta érdeklődésüket fölkelteni; képtelenek voltak maguknak bármit elképzelni. Egyedül az acetylénlámpa érdekelte őket, amelyet halzsír segítségével sikerült valahogy használhatóvá tennie.

Csak most volt igazán hálás a Goncsarnajabörtön rokonszenves, vállalkozó szellemű börtönőre, Savanrog iránt, mert a csomag, melyet számára összepakkolt, annyi hasznos dolgot tartalmazott, ami A. J.-nek eszébe sem jutott volna. Hozzászámítva ezekhez még az Irkuckban összevásárolt tárgyakat, nem volt rosszul fölszerelve.

Volt tizenkét, vaktában kiválogatott könyve, köztük egy Don Quijote-fordítás és valamennyi hű társa lett a száműzetésben. Volt köztük egy algebra, egy régi évkönyv, egy Dickens-kötet

oroszfordításban. Valamennyi hű kísérője lett vándorlásainak és ábrándjainak. Csak ezek voltak még képesek némelykor mosolyra fakasztani.

Volt a csomagban könyvein kívül még néhány olyan tárgy, amit Ruszkoje Janszokban eddig még soha nem láttak. Volt egy órája, egy lázmérője, néhány üveg gyógyszere és egy ollója. Az övé volt — ezt biztosan tudta — az egész sarki körzetben az egyetlen csizmahúzó. Egy pár juh-bőrből készült csizma is, melyet a pétervári rendőrségen kapott.

Csodálatos, de az idő nem telt unalmasan. Sok dolga volt. Utána kellett néznie az élelmezésnek, a kunyhó rendbentartásának, gondoskodnia kellett jó meleg ruhákról, hogy a kegyetlen hideggel megbirkózhassék. Mint orvos is kísérletezett, megpróbálta gyógyítani azokat a fertőző-betegségeket, amelyek gyógyíthatóknak látszottak.

Minden különösebb lelkesedés nélkül, inkább csak azért, hogy elfoglalja magát, följegyzéseket csinált a bennszülöttek szokásairól és nyelvéről, sőt még azt is megpróbálta, hogy az egyik orosz megtanítsa az orosz ABC-re.

Valahányszor, amikor úgy vette észre, hogy a magány és csalódottság érzete úrrá lesz fölötté a hideg télben és a napokon át tartó hóviharak alatt, mindig érzéketlen igyekezett maradni és várt türelemmel. Mihelyt azonban a hosszú téli szürkeség után kisütött a nap és sugaraival végigcirógatta a megfagyott földet, boldog mosollyal

üdvözölte az áldott napsütést, ha senki nem látta. Nyár közepén vitorlás csónakon ment lefelé a megáradt folyón, sőt egyszer néhány bennszülött kíséretében egészen a nyílt tengerig eljutott.

Ekkor történt, hogy a tengerpartot egy térképen ötven mérföldnyi hosszúságban ki is rajzolta. Maga sem tudta, miért tette ezt, mert szökre, amiben a teljes kilátástalanságon kívül semmi nem akadályozta, egyáltalán nem gondolt.

Kérlelhetetlen őrei voltak nyáron a mocsarak, télen a jégborította síkságok és ha valami csoda folytán ezeket le is bírta gyúrni, nem tudta hol és merre talál valami emberlakta helysége.

Még több sikerrel kecsegtette volna, ha az északi sark felé igyekszik, semmint Szibéria félig civilizált városai felé. Erre már rájött a Ruszkojében töltött első tél után az 1909-es esztendőben.

7.

1917-ben késő tavasszal egy kis szakasz közák indult útnak Jakuckból iramszarvas- és kutyaszánokon. Az egész szakasz hét emberből állott. Gyorsan haladtak és sorrajárták a távoli településeket. Ruszkoje Janszkot is fölvtették az útitervükbe.

Egy májusi estén szürkületkor értek Ruszkojéba és megjelenésük hírére valamennyi bennszülött előkerült. Körülfogták a kutyaszánt és az üdvözléssel együttjáró láрма betöltötte a teret.

Végre egy magas, bundába burkolt alak közeledett a csoporthoz, akiről a kozákok még a szürkület ellenére is megállapították, hogy vezető-emberrel állanak szemközt. Egyikük önkéntelenül tisztelgett az újonnan érkezett előtt és jelentette:

— Jakuckból jöttünk, uram.

Nyugodt, lassú hang válaszolt erre a jelentésre:

— Isten hozott benneteket! Hosszú évek óta ti vagytok az első látogatóink. Gyertek a kunyhómba. Az én nevem Uranov.

E szavak után a tiszteletreméltó alak átvezette a kozákokat a megfagyott havon keresztül egy, — a többinél kissé nagyobb, — házacskához. A kozákok nagyot bámultak, amikor látták, mennyire elüt ez a kunyhó a többitől. A falak tiszta bőrökkel voltak teleaggatva, a kályha nem füstölt; volt benne asztal, szék, könyvvállvány, lámpa és rendesen megvetett ágy. Uranov újra üdvözölte a kozákokat, kérve, helyezkedjenek kényelembe. Volt valami tiszteletreméltó a magatartásában úgy, hogy a kozákok nem tudták, hogyan adják tudomására megbízásukat. Tétovázva álltak, vajjon beleüljenek-e ezekbe a csodálatos székekbe és végre mégis leültek a földre.

Uranov a számovárral foglalatzkodott, a kozákok pedig elképedten bámultak egymásra. Kivülről behallatszott a kunyhó előtt várakozó, ki-

váncsiságtól égő jakutok hangos fecsegése. Végre megszólalt a kozákok vezetője:

— Testvér — mondta — jó hírünk van számodra. Nagyon meg ne ijedj tőle, mert igen alkalmas arra, hogy a hozzád hasonló helyzetű embereket megbolondítsa. Egy szegény ördög Kolymskben bizony beleőrült; így hát megértheted testvér, miért nem állunk elő vele hirtelen.

Uranov mosolyogva fordult feléjük. Különös volt a mosolya és bár az arca földerült, mégis komolynak látták.

— Akármilyen ujságtok van — mondta — nyugodtak lehettek, nem fog nekem megártani.

— Akkor hát idehallgass, testvér. Szabad ember vagy. Minden száműzött szabad és mehet haza szülőföldjére. Ez a parancsa az új forradalmi kormánynak. Képzeld, Pétervárot forradalom volt és a cárt letették.

Mintha zsilipet nyitottak volna meg, a kozákok mindannyian beszélni kezdtek. Emondtak sorjában minden eseményt, ahogy már az előző kunyhókban is elmondották. Szemük ragyogott az örömtől és rokonszenvező büszkeséggel hirdették a szabadságot, amire már oly régideje szomjúhoztak.

Ha Uranov hevesebb természetű, ez a hír bizonyára boldoggá teszi. Egészen nyugodtan nyújtotta nekik oda a teát és közben vontatott hangon csak ezt mondta:

— Igen, ezek jó hírek, majd összezsomagolom a holmimat.

A katonák kissé ijedten és kiábrándulva néztek egymásra. A többi településen megvolt az elégtételük, hogy féktelen örömkítőrések szemtanúi lehettek. Ez az ember egészen elütött a többitől. Ugylátszik, a sarkkör úrrá lett a lelke fölött.

Uranov észrevette a csalódásukat és így folytatta:

— Nagy barátságra mutat, hogy ilyen meszszire eljöttetek ezt közölni. Mint mondtam, már néhány esztendeje semmi hírt nem kaptam. Akkor még négy másik száműzött is volt itt. Egyik telen hárman meghaltak tifuszban, a negyedik a következő nyáron vízbefult...

— És akkor maga teljesen egyedül maradt? — kérdezte az egyik katona elfogult hangon.

— Ó, nem, itt voltak a jakutok — felelt Uranov és arcán ismét föltűnt az előbbi mosoly.

A kozákok ekkor ismét a forradalomról és sok áldásáról kezdtek beszélni, de észrevették, hogy Uranov alig hallgat rájuk. Könyveit szedegette össze az állványról és kezdte rendesen becsomagolni.

Két nappal később nyolc ember utazott dél felé. Sietniök kellett, mert közeledett a meleg évszak, a folyók fölengednek és vizük mindent el fog árasztani.

A föld minden mérföld után enyhébbnek látszott és mindennap hosszabb és világosabb lett az

előzőnél. A fűzek törzsei folyton magasabbak lettek, végre fákká váltak, zöld lombkorona ékesítette mindet. A nap magasabbra hágott az égen és pezsgő étellel árasztotta el a folyókat és olvasztotta irgalmatlanul a havat. A folyók jege recsegve szakadt föl, a katonák levetették bundáikat, vidámak voltak és egész napon át énekeltek.

Berkhojanskban más, szabadon bocsátott száműzöttekkel találkoztak és átvágva a hegységen, keresztülhaladtak Biluiszkon, Kolymszkon és több olyan helységen, amelyeket hiába keresünk a térképeken.

Jakuck, ahova július végén értek, tele volt katonákkal és száműzöttel, utcáit térdig érő iszap borította és dühöngött benne a pestis. A száműzöttek napról-napra vártak a Léna partján a hajóra, mely tovább viszi majd őket délnek; északról és északkeletről óránként új csoportok érkeztek.

Élelmiszer és pénz igen szűken volt. Beteg férfiak és asszonyok beszéltek el vándorútjukat és emlegettek olyanokat, akik útközben elhaltak. Némelyek megőrültek és hol panaszkodva, hol vidáman nevetgélve járkáltak ide-oda.

Esténként a katonák leitták magukat, verekedtek, kóboroltak, lövöldöztek a levegőbe és végre holtrészegen roskadtak a fával végigrakott utcák iszapjába. Minden reggel nagy lelki nyugalommal holttesteket dobáltak a Lénába, hadd menjenek tovább a jeges úton északnak.

De a szükség, éhség és pestis ellenére Jakuck, mégis tele volt reménységgel.

Uranovnak kevés pénze volt, de azért nem éhezett. A kíséretében utazó két katona nagyon megszerette. Vezérüknek nevezték és gondoskodtak róla, hogy mindig kapjon szállást és élelmet. Az egyszerű kozákok sok mindenben nem tudták megérteni, de valami titokzatos módon vonzódtak hozzá.

A délre való vándorlásnak már az elején ő vette át az irányítást. Nagyon jól ismerte a vidéket és nem kellett tartaniok attól, hogy az utat eltévesztik. Egészen természetesnek találták ilyenformán, hogy mindig Uranov jelölje meg, hol kell pihenőt tartani és hol kell éjszakázni. Engedtek neki mindent, talán ép azért, mert nem tartották egészen normálisnak. Közben gúnynevet is adtak neki.

„Az ember, aki elfelejtett beszélni” — ez volt a gúnyneve, bár ez kissé túlzottnak látszott, mert mindig beszélt, amikor szükséges volt. Úgy tett a kozákoknak, hogy keresi a szavakat.

— A sok egyedüllét ennek az oka — mondták megértőn bólogatva.

Mire Jakuckot elérték, már egész legenda szövődött Uranov köré. Azt terjesztették róla, hogy a cár egyenes parancsára száműzték Szibéria legtávolabb eső és legrosszabb helyére, mert a cár őt különösen veszedelmesnek tartotta; egy heti fecsegés Jakuckban és Uranov „már tíz esz-

tendőt töltött Ruszkoje Janszkban és az egész idő alatt egyetlen szó ki nem jött a száján”.

A katonák látva, amikor olvasott és ceruza-jegyzeteket csinált, azt mondták, azért teszi ezeket, mert újra kell a nyelvet tanulnia.

Végre megérkezett a váravárt hajó, egy Glasgowban készült kerekcső gőzös a hetvenes évekből, amely valami négy oroszországi uszályt vontatott maga után.

Másfélezer személy tódult föl a hajóra és azonkívül ezer szorította be magát az uszályokra. Lefeküdni csak a földszint pusztá deszkájára lehetett.

Egy hónapi utazás következett víz ellenében, egy elhagyott országrészen keresztül. Ez alatt sokan megbetegedtek és sokan meghaltak. A halottakat egyszerűen a vízbe dobálták.

Augusztusban Irkuckba értek, ahol tökéletes káosz uralkodott. A népesség száma a háromszorosára szaporodott. A város gyűjtőhely volt és Szibéria rajta keresztül telt meg a nemzedékek szenvedéseivel. A száműzöttek minden irányból özönlöttek a városba, nemcsak Jakuckból és a sarki területekről, hanem a kínai és mandzsuri határról, a Bajkal-bányákból és Jablonoj hegysegeiből is.

A száműzöttek számát növelték még az osztrák, német és magyar hadifoglyok, akik lassan nyugat felé húzódtak, mert az is egyik áldása

volt a pétervári forradalomnak, hogy a hadifoglyok immár nem voltak felügyelet alatt.

Vándorárusokat, akik meggazdagodtak a sok idegen szenvedéseinek és óhajainak árán, az évek óta tartó hadinyereségből meggazdagodott burjákok parasztokat, a régi rezsimhez titokban hű maradt számos kozáktisztet, mágnes gyanánt vonzotta Irkuck magához.

Mindezekkel azonban együtt vándorolt az influenza, dizentéria a skorbut és a tífusz úgy, hogy a kórházak tömve voltak és türelmes kínaiak tucatszámra temették tömegsirokba a halottakat.

Egy augusztusi délután A. J. az irkucki pályaudvar körül bolyongott; utat tört magának a tömegben keresztül és olykor hallgatva figyelte a katonák beszédét. A fejetlenség és a zűrzavar szemlélatomást elkedvetlenítette.

A hét kozák, akik annyi héten át kísérték, kiktartottak melléte. Nagyon le voltak verve, mert parancsot kaptak és ennek folytán kelet felé kellett menniök, míg Uranov az ellenkező irányba tartó első vonaton akart tovább menni. Meghívta őket egy búcsúlakomára, mielőtt tovább ment volna.

— Magának Petrográdba kell mennie — mondta az egyik kozák, — minden száműzött oda tart, hogy segíthessen az új kormányzatnak. Kerezenszki majd ad magának foglalkozást, talán megteszi adófelügyelőnek.

— Nem, nem — vetette ellen egy másik — testvérünknek kicsi az adófelügyelőség, neki könyvei vannak, nagy tudósnak kell lennie, Kerecszki majd megteszi postamesternek, mert egy postamester bizonyára kell, hogy olvasni és írni tudjon.

Igy beszéltek a jó kozákok, míg végre a vonatjuk befutott a pályaudvarra. A. J. hallgatógon áll mellettük, csak az a sajátságos mosoly ült ki némelykor az arcára. A befutó vonatot megrohanta a tömeg és mikor a kozákok betelepettek az egyik kocsiba, kihajoltak a nyitott ablakokon. Összecsókolták Uranovot, a vezérüket, mondai hősíket, a férfiút, akit életük végéig nem fognak elfeledni.

Ő maga csöndesen elballagott, mikor a vonat elhagyta Irkuckot.

8.

Miként ezren mások, éjszaka a legjobban védett sarokban feküdt, amit kiválasztani tudott. Mellette minden vagyonát képező kis csomagja. Három nap múlva egy vonat futott be kelet felől az állomásra. A hihetetlen tolongásban is sikerült egy helyet kiverekednie valamelyik marhakocsiban.

A vonat igen hosszú volt. Úgy tűnt föl,

mintha egy egész megbolondult világ húzódnék a mozdony és az utolsó marhakocsi között.

Az első kocsi egy előkelő, símán gördülő étkezővagon volt. Nyitott ablakain át aranygalléros katonatisztek látszottak — fogpiszkáló a fogaik között, — mialatt jólőtözött pincérek sült csirkét és pezsgőt szolgáltak föl. Az étkező mögött egy elsőosztályú vagon állt, benne három mágnás utazott nagy kényelemben, de csak akkor maradtak ott, amikor nem az étkezőkocsiban ültek.

Az utána következő, második osztályú kocsiban azok ültek, akik nem voltak eléggé szerencsések, hogy nagyrangú tisztek lehettek volna. Ezeknek nem volt szabad az étkezőkocsiba lépniök; időről-időre a pincérek látták el őket étellel, itallal, — méregdrága áron.

Azután következett egy harmadikosztályú katonaszállító kocsi. Ezt forradalmi katonák zsúfolták tele, akik az állomásokon megkapták a maguk élelmét.

A többi kétharmad része a vonatnak menekülőkkel féregmódra telt marhakocsiból állott. Parasztok, visszatérő száműzöttek, megannyian utolsó papírrubeljeiket adták oda a vasúti jegyért, sokan meg jegy nélkül utaztak. Semmi ennivalójuk nem volt, ha csere útján nem tudtak valamit szerezni, azokon a hulladékokon kívül, amiket az étkező állomásokon összeszedni bírtak.

A. J. az idő legnagyobb részét a kocsi sarká-

ban töltötte, ahonnan a rácson át a kilométerjelző köveket elsuhanni látta. Környezetét csak félig vette tudomásul. Útközben rosszul lett. Kiabáló gyermekek, asszonyok, akik nyögtek az éhségtől s veszekedő és hangosan vitatkozó férfiak környezték. Érzéketlenül vette tudomásul a változást is, amin az ismert ország átesett.

Új Szibéria tárult föl előtte a sínek mentén. Új kocsiszínek és raktárak keletkeztek, villamosok futottak Omszk utcáin és a fahidakat vas-hidak pótolták.

Az utazás igen megerőltető volt, a többire még sokkal megerőltetőbb, mint az ő számára. Testileg olyan állapotban volt, mint lelkileg, csak félig tudta fölfogni a benyomásokat. Úgy tett mindent, mintha álmában cselekedett volna, egyik fele ösztönösen, szinte félálomban engedelmeskedett a másik felének. Lassan, tökéletlenül, mintha másodkézből kapta volna, érzett fáradságot, éhséget és testi fájdalmat.

Egyik száműzött-társa beszélgetni akart vele, de erre semmi biztatást nem kapott. Kövér, majdnem díszesen öltözött férfi volt az illető, hajdan egyetemi tanár, Triburov nevű. Ennek fontos volt minél hamarabb Petrogradba jutnia, mert a kormány több tagját személyesen ismerte és jó elhelyezést remélhetett. Rendkívül meg volt botránkozva, hogy az ő és felesége számára nem jutott hely egy első, vagy másodosztályú kocsiban.

— A kormánynak ezt a dolgot alaposabban

kellott volna elrendeznie — mondogatta panaszos hangon.

Triburovné gyöngé teremtésnek látszott, aki öt éven át osztozott férjével a száműzetésben. Sokat szenvedett betegségtől és éhségtől, az állomásokon kapható közönséges ételeket pedig nem bírta. Napról-napra gyöngébbé és törékenyebbé vált. Triburov maga, teljesen elmerülve bürokratikus ábrándjaiba, csak némi bízgatgatva fölvidító megjegyzésekkel, de egyébként keveset törődött vele. Folyton csak azt emlegette, hogy az utazás végén majd minden jóra fordul.

Valamelyik reggelen a vonat fűtőanyagot vett föl, s ezért hosszabb ideig vesztegelt egy erdős vidéken. Néhány férfi fölhasználta az alkalmat, elhagyta a kocsit, hogy kissé körülnézzen és mozogjon.

A. J. és Triburov egyedül maradtak és az utóbbi mint rendesen most is önmagáról kezdett beszélni, jövő hatalmáról és arról a méltánytalanságról, hogy marhakocsiban kell utaznia.

Leszálltak ők is és a sínek mentén sétáltak. Triburov panaszai mind hangosabbá váltak, amint az étkezőkocsi közelébe értek, amelyben az előkelőség bő reggeli mellett ülve, vidáman fecsegett. Kívülről serényen mozgó állkapcsok és csillogó nyakú likőrös és borospalackok voltak láthatók.

A kocsi végében volt a kis konyha, ahol élelmiszereket halmoztak föl. A konyha ablaka nyitva

állott, sok üveg, hús, sajt és kétszersült volt látható.

— Ez mind Japánból és Amerikából kerül ide — magyarázta Triburov. — Vladivosztokban szednek össze annyi ilyen, hogy elég Moszkváig és onnan vissza. Nagyszerűen van ez a dolog megszervezve, de most megbotránkoztató — folytatta dühösen panaszkodva mindaddig, míg a mozdony fűtve meg nem adta a jelt, hogy jó lesz visszamenniök a marhakocsiba.

Ezen az éjszakán, amikor még koromsötét volt és útitársai még mélyen aludtak és álmodtak, A. J. kilopózott a kocsiból és óvatosan tapogatózott végig a vonat hosszában. Keze és agyveleje céltudatosan működött.

— Mit cselekszel az Istenért — kérdezte tőle a józanabbik fele — mire a másik nemjózan felől ezt a választ kapta:

— Megyek az étkezőkocsiba, hogy Triburov-nénak ennivalót lopjak.

Nem tudta okát adni ennek az elhatározásnak. Semmi rokonszenvet nem érzett az asszony iránt. Nem volt ez sem lovagias, sem részvételelőidézte, sem megbotránkozás-keltette cselekedet. Csak a véletlenből eredő gondolat, amely lényét teljesen a hatalmába kerítette, olyan gondolat, amely hatalmas kényszerítő erőt fejtett ki.

A vonat mérsékelt gyorsasággal, óránként alig húsz mérföld sebességgel haladt. Az éjszaka sötét volt, a pálya mentén húzódó mocsarak bi-

zonytalanul csillogtak. Kocsitól-kocsiig lopózott. Alig látott valamit, mindkét kezével a kocsi tejébe kapaszkodott. Nem gyöngültek azonban az idegei, hiszen tán nem is voltak idegei. Félelmet, örömet, diadalt, vagy ezekhez hasonló indulatokat sohasem érzett. Lába és keze keresztülvitte azt, amit tőlük kívánt, agya pedig hideg gondolkodással őrködött.

Hamarosan elérte a második osztályú kocsit, amelyben üvegekbe helyezett gyertyák égtek. Láta, mint alusznak a kocsiban ülők, gazdag, üzlet után törtető kereskedők, nagyrangú tisztviselők asszonyai és néhány alantas katonatiszt.

Aztán odajutott a símán gördülő elsőosztályú kocsihoz. Ennek a fülkéi ki voltak párnázva, villany világította és az ablakokon függönyök díszlelegtek. Nem minden függöny volt leeresztve és az ablakokon keresztül látott néhány nagyrangú tisztet, nyitott szájjal aludtak a párnákon. Ez a kocsi nem volt túlsufolt. Minden fülkében csak két, legföljebb három személy utazott.

Egy különösen fényes berendezésű fülke ablakán hatalmas vörös csillag ékeskedett. Apró asztalt, kényelmes nyugvóágyat látott, benne egy mélyen alvó embert. Feje fölött horogra akasztott tiszti függöny lógott, egy sarokban pedig mosdóasztal állt. Ezek a dolgok mind jól bevésődtek A. J. agyába, mialatt óvatosan ablaktól-ablakig lopózkodott.

Végre elérte a célul kitűzött étkezőkocsit. Ez

hosszú, nehéz kocsi volt és ebben az időben, reggel három órakor senki nem őrködött körülötte. Egyetlen pislogó fény jelezte a kocsi másik végén a személyzet alvóhelyét. A. J. most csak nehezen tudta folytatni útját, mert előnyomulását a mozdonyból kiröpködő szikrák megnehezítették.

A kis konyhához érve, megállapította, hogy egy ablakon kell bemásznia, ami veszélyes dolog volt, mert fölzavarhatja a személyzetet.

A sors azonban váratlanul kegyes volt hozzá. Az ablak nyitva volt és elérhető távolban nagy fehér kenyerek, amerikai konzervdobozok és borosüvegek sorakoztak. Teletöltötte zsebeit és elindult visszafelé. Számítása szerint húsz percre volt szüksége, amíg a vonat másik végétől az étkezőkocsiig jutott, de nem remélhette, hogy ennyi idő alatt visszaér, mert a keze fájt és az alaposan megtöltött zsebek is akadályozták.

Elérkezett az elsőosztályú kocsihoz, de már nyögött az erőlködéstől, amikor a lépcsőjére hágott és kissé pihennie kellett. Hirtelen arra a tudatra ébredt, hogy a vörös csillaggal megjelölt fülke ablaka előtt áll és hogy a fülke utasa, aki időközben fölkelt, reábámul. Tovább igyekezett, de mielőtt a legközelebbi fülkét elérhette volna, fölpattant a vörös csillagos fülke ajtaja és erőteljes kezek ragadták meg.

Ellenállnia lehetetlen volt. A legcsekélyebb kísérlet és aláesik a sínekre. Először azt gondolta, ellenfele le akarja dobni a vonatról, de aztán látta,

hogy a fölkébe igyekszik vonszolni. Nem tudván szabadulni, jobbnak látta, ha engedelmeskedik és nemsokára bezárt ajtó mellett a nyugágyon feküdt. Föléje körszakállas, fehér fogsorú, hatalmas termetű férfi hajolt, kezében revolver.

— Úgy! — kiáltotta — meg akarsz gyilkolni, mi? Ide lopóztál az ablak alá és agyon akartál löni, mialatt alszom, mi? Omszkban levő barátaid hallottak a hivatásomról és most ideküldtek boszszút állani. De most megfordítom a bunkót barátocskám. Add ide a fegyveredet!

Belenyúlt áldozatának tömött zsebébe és revolver helyett előhúzott egy üveg bort.

— Ez már a gyilkosság utáni lakomához kellett volna! — kiáltotta. — De a barátaid keservesen csalatkozni fognak, különösen ha majd meghallják, hogy golyót kaptál a koponyádba. Mert abban biztos lehetsz, barátom, hogy a legközelebbi állomáson falhoz állíttatlak.

Átkutatta Uranov többi zsebet is, de nagy elképedésére csak kenyérre, sajtra és konzervdobozra akadt.

A. J. az egész idő alatt egyetlen szót nem szólt, de most célszerűnek látta a tiszta igazságot megmondani.

— Láthatja, hogy fegyvertelen vagyok — kezdte. — Nem vagyok gyilkos és egy pillanatra sem jutott eszembe önt megtámadni. Nincsenek barátaim Omszkban és nem tudtam, hogy ön ezen a vonaton utazik. Száműzött vagyok, visszaigyek-

szem Oroszországba és kevés élelmiszernél egyebet nem akartam. Az étkező kocsiból hoztam ezeket és épp visszaigyekeztem a kocsinhoz, amelyben Irkucktól kezdve utazom.

A másikat ez a magyarázat nem csillapította le. Elhitte, de az a gondolat, hogy csak egy tolvajtól ijedt meg ennyire, mégjobban dühösítette, mintha tényleg merénylővel állana szemközt.

— Tehát lopás. Azt mondod, hogy csak tolvaj vagy? És betörésre lopózol éjjel végig a kocsik mentén. Tudod, hogy ezt az élelmiszer-készletet a nagyrangú tisztek számára rekvirálták? Persze, hogy tudod, de azért nem riadtál vissza a lopástól. Most majd látni fogod, hogy a lopásért ugyanaz a büntetés jár, mint a gyilkosságért. Tolvaj, vagy gyilkos egyformán puskacsó elé kerül.

— Néhányan a menekültek közül a marhakocsikban éhen pusztulnak — mondta lassan A. J.

— Úgy! Hadd pusztuljanak! Miért lepik el oly örülten a vonatokat. Oroszország könnyen nélkülöz néhány milliót az ilyenfajta emberekből. És ezeknek a dolgoknak, miután a piszkos kezeiddel érintetted őket, már semmi értékük nincs.

Gyerekes düh fogta el és kezdte kidobálni a keservesen szerzett holmikat. Először a bort dobta ki az ablakon, aztán a kenyerekre, a sajtra, a konzervdobozokra került a sor.

A. J. agyában valami szokatlan dolog kezdett izzani. Tompa, határtalan düh rázta végig az

egész testét, mikor a drága élelmiszereket így el-
pocsékolni látta. A szakállas most épp az utolsó
konzervdobozt ragadta meg és akarta kihajítani.
A. J. ekkor rávetette magát, hogy tettében meg-
akadályozza. A vonat épp egy hidon robogott ke-
resztül. A mozdony gőze bemelegítette a fülkét.
A. J. elfogultan, mintegy álomban cselekedett,
amikor a másik a revolvert fölemelte. Lövés dör-
rent az éjszakában, a revolver csöve ismételten
szikrázott. A. J. ekkor a másiknak a nyakán
érezte a két kezét, rémülettel telt szempárt lá-
tott maga előtt, látta csillogni a hatalmas, ragyogó
fogakat és hallotta a revolvert a szőnyeggel borí-
tott padlóra aláhullani. Eleresztette az embert,
aki most leesett a földre.

Miért tolta most ismét zsebébe az utolsó meg-
maradt konzervdobozt? Mi történt? Ki volt ez az
ember? Többé meg sem mozdult.

Lehajolt a szakállas fölé, hallgatta a szívét.
Az ember halott volt.

Most aztán az a kérdés merült föl, mit tett
tulajdonképpen?

— Meg akartad ölni ezt az embert? — hang-
zott vissza benne a kérdés.

A kérdésre elutasítón intett a kezével. Látta
gondolatban kirepülni az élelmiszereket az abla-
kon, hallotta a revolverdörrenést a hidon való át-
robogás közepette. Megrázta fejét, mint ahogy
odafent a sarki légkörben szokta, mikor a ma-
gány nagyon ránehezedett.

Sokáig mozdulatlanul állt, a vonat robogását egész testével érezte.

De azután észre tért. Agya hideg világossággal kezdett dolgozni. A meghalt embernek igen fontos személyiségnek kellett lennie és arra, aki megölte, persze biztosan pusztulás várakozott — ha elcsipik.

Nincs lehetősége a menekülésnek? Eddig még senki nem látta. A folyosóra nyíló ablak függőnyei le voltak eresztve, az ajtó belülről bezárva. A hidon való átrobogás zaja elfojtotta a lövés hangját. Senki semmit nem hallott. Amily gyorsan csak lehet, vissza kell mennie a marhakocsiba és alvást kell színlelnie. Ha sikerül észrevétlenül odamenekülnie, akkor talán mentve van. Persze, ha társai észrevették a távollétét, a legközelebbi állomáson nagy riadalom lesz és megkezdik az emberek kihallgatását. Tehát azonnal a cselekvés terére kell lépnie. Most . . .

Ép ki akarta nyitni a fülke ajtaját és megkezdeni a visszavonulást, amikor kopogást hallott a folyosó felőli ajtón.

— Tarkarovszk következik tizenöt perc múlva — hallatszott a vasúti tisztviselő hangja.

Rövid szünet és aztán a jelentés újra, most már hangosabban ismétlődött.

— Jó, jó — vetette oda Uranov és aztán hallotta a vasúti távolodó lépéseit.

Ezzel aztán el is volt döntve a sorsa. A rövid idő alatt nem juthatott vissza a marhakocsinhoz.

Tartania kellett attól is, hogy a vasútas jelentése fölébresztett néhány alvó utast, akik bizonyára föl fognak ülni, ásítózni és föltétlenül megpillantják, amikor ablakaik előtt elvonul.

Tehát csak az marad hátra hogy kiugorják a vonatból és gyalog meneküljön?

De ezzel sem javulna a helyzete, mert Tarkarovszk veszedelmesen közel volt. Ott a halottat okvetetlenül fölfedezik és egy órán belül már fegyveresek fogják átkutatni az egész környéket. Semmiféle szökevény nem bírna menekülni üldözői elől a mocsarakkal átszelt környéken.

Hirtelen átvillant az agyán a harmadik lehetőség. Ez ugyan fantasztikus volt és alig keresztülvihető, de a fennálló körülmények között mégsem volt szabad figyelmen kívül hagynia. A gonosztevőnek csak egyetlen útja és pedig jó útja van arra, hogy megmeneküljön. És ez az, ha meg tudja akadályozni, hogy bűne kiderüljön. A. J. sokáig nézte a halottat, aztán a fölötte lógó tisztí függönyt. Majd csodálatos biztonsággal kezdte a jövőt kirajzolni és kigondolta egy rendkívüli tervnek minden egyes részletét. Igen higgadt volt és mozdulatai is igen lassúk voltak.

Elsőször is levetkőzött, majd levetkőztette a halottat is, aki saját ruháiba bujtatott. Aztán kinyitotta a külső ajtót és kidobta a holttestet, amilyen messzire csak bírta.

Ha szerencséje volt, a tetem egy mocsárba hullott alá és akkor soha napvilágra nem kerül;

de ha nincs szerencséje, akkor sem valószínű, hogy a jelen körülmények között magára vonja a figyelmet. Gyakran megesett, hogy parasztok vagy menekültek kiestek a vonatból. Sok holttestet találtak az irkucki vasút mentén, de senkinek nem jutott eszébe e miatt a vonatot megállítani.

Miután becsukta a fülke ajtóit, megmosdott és bevégezte az öltözködést. A halott egyenruhája jól illett reá, csak a csizma szorította kissé. A vonat fékei már csikorogtak, amikor a függönyöket leeresztette és a nyugágyra feküdt.

Valami képes ujság hevert a mellette levő asztalon, azt a kezébe vette és a szemét lecsukta. Ha valaki be találna tekinteni az ablak felső részén, csak azt látná, hogy olvasás közben elaludt. További terve igen egyszerű volt, ha már sikerül Tarkarovszkban a figyelmet magáról elterelnie. Úgy gondolta, hogy Tarkarovszk és a legközelebbi állomás között lesz olyan megfelelő hely, ahol még napfölkelte előtt leugorhat a vonatról és elmene-külhet. Egy nagyrangú tisztnek az eltűnése bizonyára föltűnést fog kelteni, de a zavaros körülmények között nem tartotta valószínűnek, hogy valakit ezért felelősségre vonjanak.

A vonat közben megállott és a fülkébe behallatszott a kiáltás:

— Tarkarovszk! Tarkarovszk!

Kívülről hangok és lábdobogások voltak hallhatók. Annyit sejtett, hogy Tarkarovszk kicsiny

hely lehet, de most minden apró állomás tele volt menekültekkel. Hangos kiáltások hirtelen túlharogták az általános zajt, a fülke ajtaját fölszakították és A. J. olyasvalakit látott belépni, aki egyáltalán nem látszott félelmesnek. Frakkba bujt kis, kövér ember volt. Kezében kopott cilindert szorongatott.

— Üdvözet, uram — kiáltotta mély meghajlással — mint a khalinszki helyi választmány elnöke, bátorkodom a város üdvözetét tolmácsolni.

A. J. fölemelkedett, mire a másik mosolyogva és még mindig meggörnyedve fogta a kezét és megrázta. A. J. bizalmatlankodva szállt ki a vonatból, mialatt a hordárok sok csomagot cipeltek elő. Bemutatták egy csomó frakkos cilinderes embernek, miközben a kis kerek ember ismét megszólalt.

— Kint várnak az autók, uram — mondta és előre ment a perronon keresztül. Odakint egy nagy kocsi várakozott. A. J. beült a kocsiba a frakkos emberekkel. A csomagokat egy másik autóra rakták.

Mind a két kocsi rossz, poros útra térve vágatott. A. J. nem szólt semmit, amit kísérői állomosságának tulajdonítottak és sajnálkoztak a fölött, hogy a vonatnak ily korai órában kellett megérkeznie.

Az út nemsokára Tarkarovszkba torkolt, egy tipikus szibériai városba. A kocsik megállottak egy kis szálloda előtt és A. J.-vel közölték, hogy

szobája készen várja, ahol reggelig kipihenheti magát. Később folytatni fogják az utat Khalinszkba. A. J. köszönetet mondott mindenért és kijelentette, hogy az intézkedésekkel egyetért.

A meglehetősen piszkos hálószobában, amelynek ablakai visszaverték a fölkelő nap sugarait, A. J. rájött, hogy a talány megfejtését a rajta levő ruha zsebében kell megtalálnia. Nagy pénztárcára akadt, benne nagyszegű papírpénz és több hivatalos okmány. Az egyik egy petrogradi irat volt, Nikolai Andreyeffnek címezve Krasznajarszkba, amelyben közlik, hogy a nyugatsibériai Khalinszk város és kerület biztosává nevezik ki. Egy másik, a khalinszki helyi választmány pecsétjével ellátott írás szerencsekívánatait küldi az ezredesnek a petrogradi kinevezés alkalmából. A. J. figyelmesen átolvasta a leveleket, aztán visszatette a tárcába.

Fejét kezébe fektetve ült ágyának a szélén. Még mindig komor álomban érezte magát, amelyből nem mert fölébredni. Nem tudta megakadályozni, hogy egy harmadik személlyé ne váljék abban a pillanatban, amikor a frakkos emberek Tarkarovszkban a vonatba léptek. A sors játékot űzött vele.

9.

Most már Nikolai Andreyeff volt a neve és biztos a volt Khalinszknak. Állandóan arra gon-

dolt, hogyan szabadulhatna minél hamarább a fölfedeztetés veszélye elől; folyton a szökés lehetőségeit kutatta.

Khalinszk kis város volt, elég távol a szibériai stratégiai vasúttól és így nem jutott el oda a forradalom annyira gyorsan, mint a vasútmenti városokba. Lakosainak nagyrésze — körülbelül tízezer — nyugodt, elég tehetős emberekből állott, akiket a környék bőven ellátott élelemmel. A város a békének egyik szigete volt a folyton zűrzavarosan dagadó forradalmi mozgalmak közepette és az új kormánybiztos könnyű szerrel alkalmazkodott a körülményekhez.

Mindenki tiszában volt azzal, hogy különös ember és furcsa szokásai vannak, de jámbor nyárspolgári szívük mélyén mindannyian hálások voltak Petrogradnak, hogy nem valami ember-evőt küldött a nyakukra.

Megérkezése után egy héttel jött a hír, hogy felesége és gyermeke Vladivosztokban tifuszban elhunyt és egész Khalinszk mély részvétet érzett a nyugodt, hallgató ember iránt, akinek hivatalában ülve útleveleket kellett aláírnia, mialatt családját a földrész túlsó végében örök nyugalomra helyezték.

Ha akadt valakiben annyi bátorság, hogy részvétét kifejezni merte, csak udvarias „köszönöm a megemlékezését” volt a válasz, de egyéb semmi. Egyszer egy idegen érkezett Khalinszkba, aki Andreyeff ezredest még Krasnojarszkban

ismerte. Ez nem győzött eleget csodálkozni a rajta végbement változáson.

— Akkor vad fickó volt — mondta az illető — aki képes volt minden tréfálkozásra, de nem riadt vissza a legvadabb erőszakosságtól sem. Most nagyon megszilidült, csak rá kell néznetek és mindent meg fogtok érteni.

A khalinszkiak gyakran láthatták az ezredest. A kormánybiztosság épülete a városháza és a börtön mellett állt és a kormánybiztosnak naponta négyszer kellett az utat megtennie szállodája és hivatala között. A szállodában megvoltak a saját szobái és mindig egyedül étkezett. Khalinszk lakói csak az utcán, vagy a hivatalában láthatták, mert soha nem ment máshova. Ő volt a bíróság elnöke is és gyakran fölkereste hivatalos minőségben a börtönt is. A város fiatalsága hamar észrevette, hogy a kormánybiztossal nem lehet tréfálni. Kérlelhetetlenül igazságos volt, de az éles megfigyelők könnyen észrevehették, hogy még a bíróság élén is mindig részvétet tanusít a szerencsétlen vádlottak iránt.

Alárendeltjei rendkívül becsülték. Ebben a tekintetben egyedül csak Kashvin, a helyettes kormánybiztos volt kivétel. Kashvin, ez a helybeli értelmes fiatalember Andreyeff kinevezésével mellőzöttnek érezte magát. Ez a Kashvin gyűlölte a kormánybiztost, mert ravaszságának ellenére sem tudta megérteni, egyáltalán nem volt képes a lelkébe látni.

A két férfi tökéletes ellentéte volt egymásnak. Kashvin fölvilágosodott, lelkiismeret nélküli ember volt, éles megfigyelője a politikának és szenvedélyes szónok. Valószínűleg azt is sejtette, hogy a hatalom Petrogradban hamarosan szélsőséges kezekbe fog átcsúszni.

Ősszel már Khalinszkban is lényegesen rosszabbra fordult a helyzet. Egy helyőrségnyi katonaság érkezett a városba és a katonák már át voltak itatva az új tanokkal. Tisztjeiknek alig engedelmeskedtek, a helyi biztosnak meg egyáltalán nem.

Nagy izgalmat keltett az ex-cárnak és családjának a sorsa is az alig néhány száz mérföldnyire fekvő Tobolszkban. Október folyamán a helyzet még rosszabbodott és hamarosan mindenki világosan látta, hogy a mérsékelték kezéből rövidesen kisiklik a hatalom Petrogradban.

Novemberben híre jött a bolsevista forradalomnak és úgy Khalinszkban, mint a többi hasonló városban hamar lábra kapott a szélsőséges irányzat.

Még Kashvin is érezte, hogy politikai kötél-táncra folyton nehezebbé válik, Egészen megszott eseményné vált, hogy a katonák letéve tisztjeiket, a saját soraikból választottak tiszteket, de ezeknek sem engedelmeskedtek. Még Kashvin ékesszólása sem tudta meggyőzni a katonákat, hogy a város üzleteinek kifosztását abba kell hagyniok.

Andreyeff - más módszerekkel próbálkozott. Maga mellé vett néhány megbízható embert és kezdte letartóztatni a katonákat. A szigornak volt hatása egy ideig, de hirtelen, egész váratlanul bekövetkezett a visszahatás.

Egy reggel, mikor a kormánybiztos a bíróságon elnökölt, a bíróság épületét katonák fogták körül. Valami hirnök lépett az épületbe s magával vitte a katonák ultimátumát. Az ultimátum azt tartalmazta, hogy a katonák maguk akarják választani a kormánybiztost is, mint a tisztjeiket. Azt állították, érintkezésbe léptek Petrograddal, ahonnan hivatalos támogatást is ígértek a tervük megvalósításához. Ennélfogva azt követelték, hogy a kormánybiztos ne tekintse magát többé hivatalban levő embernek, hanem várja be, míg a dolog végleges rendezésre kerül.

A legtöbb jelenlevő arra számított, hogy Andreyeff élesen fog válaszolni erre az ultimátumra, de mindenkinek a meglepetésére csak mosolygott (amit oly ritkán szokott megtenni) és nyugodtan válaszolt.

— Nagyon szívesen teszek eleget a fölszólításnak.

Ennél a mondatnál több szó nem hagyta el az ajkát.

A választás megtörtént. Kashvin lett a kormánybiztos és Andreyeff a helyettese. Most ismét azt várta mindenki, hogy Andreyeff meg fogja tagadni az engedelmességet és nem fog szol-

gálni egykori alantasa alatt. De mindenkinek csodálkozására alávetette magát a döntésnek.

Hamarosan kitűnt azonban, hogy a változás Kashvin számára sem jelentett emelkedést. Teljesen a katonák kényétől-kedvétől függött, míg Andreyeff tovább is ellenőrizte a kenyérjegyek, élelmiszerek és fűtőanyag elosztását és írta alá az útleveleket.

Az új esztendő első hónapjában újra rosszbodott a helyzet Khalinszkban. Az a tény, hogy a cárt és családját a közelfekfő Tobolszkban őrizték, igen sok ellenforradalmi kémet, titkos német és entente-ügynököt csődített a területbe, tömérdek kalandorral egyetemben. Bár Tobolszk volt ezeknek a tulajdonképeni működési területük, mégis inkább Khaliszban ütötték föl a tanyájukat, mert nagyobb biztonságban szőhették a terveiket.

Valamennyi házaló és más házról-házra járó alak egyik-másik szervezetnek állott a szolgálataiban és minden nap új és új izgalmas híreket hozott.

Márciusban az újonnan megalakított vörös hadsereg egyik ezrede érkezett Jekaterinburgból a katonák fölváltására, akik csaknem az egész szibériai telet a városban töltötték. A fölváltó ezredben igen sok gonosztevő volt, akik alig hogy kiszabadultak az európai börtönökből. A jobbik részt bányászok és gyárimunkások alkották, akiket a magas zsold és az élelmezés csábított a vörös hadseregbe. Fegyelmet egyik rész sem ismert.

Március vége felé, mikor az ellentétes hírek folyton váltakozó felhők módjára csüngtek az izgatott város fölött, kiobbant egy súlyos tény is. Késő éjjel megszólalt a telefon a kormánybiztos szobájában. A. J. vette föl a kagylót, aki még mindig munkálkodott. A vasútvonal és Khalinszk között fekvő egy postaállomás volt a hívó. Az állomás közölte, hogy a transszibériai vasutat megszállta a fehér gárda és cseh légió.

Kifáradva a napi munkától — éppen egy élelmezési rendszert dolgozott ki aznap — A. J. nem tulajdonított ennek a hírnek különös fontosságot. Megszokta már az ilyen rémhíreket. Negyedóra múlva azonban újabb jelentés érkezett, most Tarkarovszkából s úgy szólt, hogy kelet felől ezideig egyetlen vonat nem futott be és olyan hírek vannak, hogy Omszkban ellenforradalom tört ki.

A. J. fölhívta a helyőrséget, de nem tudott választ kapni, Kashvinnel is akart beszélni, de az már ágyban volt és aludt. Így aztán gyalog ment az egy mérföldnél távolabbra eső katona barakkokhoz a keményre fagyott hóban.

A barakkokat roppantul rendetlen és fegyelmetlen állapotban találta. Valamennyi tiszt többé-kevésbé részeg volt és a legénység is hasznavehetetlen állapotban. Egy szentnek a névnapját ünnepelték és a városban található borpincék nagy részét kifosztották.

A. J. próbálta megmagyarázni a veszedelmes

helyzetet. Mialatt épp a tiszti szobában tartózkodott, újabb telefonjelentés érkezett a tíz mérföldnyire fekvő Pokroevenszből. Ellenforradalmi „bandák” megszálltak és kifosztottak egy szomszédos falut. Erre a hírré akadt néhány tiszt, aki talpra igyekezett állani. Sietve embereket küldtek a fegyverraktárba, hogy fegyverekről és municióról gondoskodjanak.

Általános támadásra is adtak parancsot, de a csaknem ezer főnyi légénységből alig kétszázat tudtak összeszedni, akiket ily váratlan eshetőségre igénybe vehettek. A többi annyira részeg volt, hogy nem bírt a földről fölemelkedni. Sokan a városban csavarogtak és ezeket nem is tudták előkeríteni.

A. J. magához vett egy puskát és derekára kötött egy golyóval tele övet. Közvetlenül éjfélt után elindult a szakasz egy tiszt vezetésével a hótól szikrázó országúton.

A hideg levegőn az emberek kijózanodtak és sietve tartottak Pokrovoenszknak. Bár csöcseléknek volt mondható az egész szakasz, de A. J. iránt egyszerre bajtársi érzület lett a katonák fölött urrá. Nézetük szerint ugyanis egy kormányhivatalnoknak előjoga volt ahhoz, hogy magát minden komoly veszedelemtől távoltartsa és épp ezért A. J. tevékenysége csodálattal töltötte el őket.

Ezt meg is mondták A. J.-nek, aki azonban mosolyogva csak annyit válaszolt, hogy minden-

képp velük tartott volna, mert az utakat, a vidéket és főleg az egész területet tökéletesen ismeri. Mivel pedig Koshvin ügyis szolgálatot tesz, semmit nem jelent, ha ő időnkint elhagyja hivatalát.

A katonák nevettek. Némelykor ugyan engedték magukat elragadtatni Koshvin szónoki készségétől, de voltak pillanatok, amikor kimutatták megvetésüket az olyan ember iránt, aki inkább a nyelvével harcol, semmint fegyverrel a kezében.

Az első órában énekeltek a katonák. Nem tüzes indulókat daloltak, hanem közismert melancholikus nótákat. Ezekkel a lassú nótákkal, amelyeknek tudtak mégis valami ütemet adni, elértek annyit, hogy vontatottan, de mégis lépést tartva haladtak előre.

Néhány mérföldnyi menetelés után A. J. azt indítványozta, haladjanak hangtalanul, mert a hideg, nyugodt atmoszférában hangjuk igen messze elhallatszik. A katonák nem ugyan rögtön, mint a katonai parancsnoknál szokás, de mégis engedelmeskedtek és dalolás helyett csak lassan dúdoltak. A tisztt, akinek ezt a parancsot ki kellett volna adnia, még mindig dülöngélve haladt a csapat előtt. A katonák azt beszélték, hogy ezt a tiszttet nem elégítette ki, ha lerészegszik úgy, amint más emberek szoktak. Neki még „extra-italra” volt szüksége, mert azt akarta, hogy részegsége tartós legyen.

Az éjszaka különös eseményei példát nyújthatnak mindarról, ami ebben az időben a Csendes

Óceán és a Visztula között végbement. Minden jelentős föltétel adva volt: hírek, meglepetés, zavar, céltalanság.

Amikor a csapat három óra tájban elérte Pokroevonszket, a vezető tiszt hirtelen összeesett és meghalt. A. J. megtelefonálta ezt Khalinszkba, ahonnan viszont azt a hírt kapta, hogy a városban a legvadabb pánik uralkodik. Olyan hírek vannak elterjedve, hogy a fehérek mindegyütt előnyomulnak a szibériai vasút mentén és a helyőrség elrendelte a város kiürítését.

A. J. ezt épp oly gyávaságnak, mint ostobaságnak tartotta. A dolog felől azonban csak egy olyan emberrel tudott érintkezni, akinek hangja csengéséből megítélte, hogy félig még mindig részeg állapotban van.

Úgy határozott, hogy ha a katonák engedelmeskednek (mert semmi joga nem volt a parancsnoksághoz) a vasúti vonalnak tart s fölrobbantja a sineket. Ez a legegyszerűbb és leghatásosabb módja valamely előnyomulás megakadályozásának.

A katonák hozzájárultak ehhez a tervhez, de szégyenteljes fölfedezés történt épp abban a pillanatban, amikor Pokroevonszket elhagyni akarták. A munició, amit a katonák magukkal cipeltek, nem illett a puskákba, mert francia volt, a puska pedig mind japáni gyártmány. A katonák kijelentése szerint ilyesmi gyakran megesett a németek elleni háborúban.

Ilyesformán a csapat teljesen fegyvertelennek volt mondható és A. J. nem tehetett egyebet, minthogy elhatározta a rögtönös visszatérést Khalinszkba.

Történt azonban még más is. A reggeli szürkületben, a keményre fagyott országúton előre rohant egy állig fölfegyverzett fehér csapat, amelynek az volt az elhatározott szándéka, hogy felpörköl egy kisebb falut és annak minden lakóját legyilkolja.

A fehérek ugyan nem A. J. és pár száz embere ellen készültek, de A. J. még kevésbé volt fölkészülve ellenük. Mivel kilátástalannak látta a harcot és embereit lemészároltatni nem akarta, tanácsosabbnak tartotta, ha megadja magát. Nem volt meg benne semmiféle színpadias hősiesség és ezért úgy határozott, hogy józanul fog cselekedni.

Szerencsére a fehérek vezérének ugyanez volt a szándéka, de gyorsabban cselekedett. Megadta magát A. J.-nek néhány másodperccel azelőtt, mielőtt A. J. szóhoz juthatott volna. Igen derűs látványnak kellett lennie, amikor néhány száz jól fölfegyverzett fehér megadta magát minden föltétel nélkül egy csapat vörösnek, amely még ha akart volna, akkor sem tehettek egyetlen lövést sem. A fehér parancsnok bevallotta azt is, hogy valójában egyáltalán nem fehér, hanem igenis hajlik a vörös felé. Néhányan a fehér katonák közül a szovjetet éljenezték, mire A. J. komolyan bólintott feléjük. Pompásan meggyeztek.

Fontosabb volt a fehér katonáknál egy köztük levő polgári csoport. Különböző személyek voltak ebben a csoportban, többé-kevésbé neves személyiségek, akik európai Oroszországból menekülve Szibérián keresztül remélték elérni Amerikát. Álruhában sikerült eljutniok Tarkarovszkig és ott egy fehér osztaghoz csatlakoztak, amely hatalmas összeg ellenében Omszkba szándékozott vinni őket.

A. J. nem habozott abban a tekintetben, hogy mit kell tennie. Az ilyen híres személyiségeket Khalinszkba kell vinnie és kezesekül, tuszok gyanánt őriznie. Gyorsan intézkedett és embereit azokkal a puskákkal fegyverezte föl, amelyeket a bámuló fehérektől elszedetett.

Mikor a csapat délután Khalinszkba érkezett, egészen megváltozott hangulatra talált. A fehérek mindenütt vereséget szenvedtek és vörös erősitések indultak, már Jekaterinburg felé is. A. J. foglyait kihallgatás után a városi börtönbe zárták. A fehér katonáknak megengedték, hogy a vörös hadseregbe beléphessenek.

Az izgalmas események közepette A. J. fájdalmas megmatottságot érzett. Úgy tűnt föl előtte, hogy vaktában játszik a sorssal, mert ő ezekben a dolgokban csak zavart, összefüggéstelenséget növekvő káoszt látott. A félik komikus véletlent nagyszerű szervezettség csodájaként ünnepelték. A. J. volt a napnak nagy hőse. Még Kashvin is szerencsekívánatait fejezte ki előtte.

— Szívesen önnel mentem volna — mondotta — de nekem mint kormánybiztosnak nem szabad a várost elhagynom.

— Mondja kérem, Andreyeff — folytatta azután — most mit csináljunk? Kérjünk japáni municiót a puskákhoz, vagy kérjünk francia puskákat a municióhoz?

Majd büszkén néhány jelentést mutatott A. J.-nek, amiket táviratilag már továbbíttatott is. Kegyetlenségek bő leírását tartalmazták ezek a leírások, amiket a fehérek követtek el. „Gyermekeket tűztek szuronyhegyre, sebesülteket kínoztak agyon”.

— Hogyan sikerült ily hamar bizonyítékokat gyűjtenie ezekre? — kérdezte A. J.

— Nem gyűjtöttem semmiféle bizonyítékot — hallatszott a felelet — magam találtam ki, de jól hangzanak, nemde? Ha egyszer nincs sem puskánk, sem municiónk, szellemi fegyverekkel kell küzdenünk.

Amint később kiderült, a fehérek elég kegyetlenséget követtek el, ha nem is olyan fantasztikusokat, mint a minőket Kashvin kitalált. Ezekkel szemben a vörösöket megfelelő bosszúérzet töltötte el. A vagyonos polgárok százait vetették börtönbe azzal vádolva őket, hogy rokonszenveznek a fehér ellenforradalommal. Hatalmas „tisztító munkába” fogtak a vörösök, az elfogatások mind sűrűbbekké váltak és a khalinszki börtön nemsokára zsufolásig megtelt.

A városban eltűnt a polgári hatalomnak még a látszata is. A katonák erőteljes helyi vörös szovjetet alakítottak. Kashvinnak — hiába volt a szónoki képessége és mesterkedése — le kellett mondania. Egy agitátor, — Baumberg volt a neve, — lépett a helyébe.

A. J. kormánybiztos-helyettes maradt, mert kedvelték és senki nem akarta, vagy nem tudta az ő teendőit elvégezni. A dolgai rendkívüli mértékben megszorodtak, mert keserves élelmiszerhiány lépett föl és a börtönben, meg a barakkokban betegségek ütötték föl a fejüket.

Baumberg hangoskodó, durva arcú ember volt, akinek vad nyilvános föllépése erősen elütött egyébként szelíd megjelenésétől. Húsz évvel előbb — így állította, — perbe fogták egy csendőr meggyilkolásának hamis vádja alapján. Ezért húsz évi várfogságra és ugyanannyi száműzésre ítélték, az északoroszországi kietlen tundra vidékekre. Most, hatvanéves korában alkalmá nyílt irgalmatlan bosszút állani. Keménysége kielégítette a katonákat, beszédeiben állandón erőszakra bűzdített.

Mindazonáltal még kellemes személyiség volt a katonai parancsnokhoz, a hajdani vasutas Bronsteinhez képest. Ez az utóbbi különös lélektani jelenszámbe ment. Szintén sokáig élt száműzésben. Az ellene emelt vád csodálatos, természetellenes romlottságának volt a következménye. Még a szadizmus is züllöttségre muta-

tott. A foglyok megbüntetésénél, vagy agyonlövésénél nem akart jelen lenni, de megkövetelte, hogy kimerítő jelentést tegyenek számára, írásban, amelyben le legyen írva minden rémes kegyetlenség, amit a szerencsétlenekkel szemben elkövettek. Óraszámra töltötte az időt ezeknek a jelentéseknek az olvasásával és kéjesen élvezte. Baumberg szemlátomást undorodott ettől az embertől, de Bronstein olyan erőszakos tudott lenni, hogy egészen titokzatos hatalma volt a katonák fölött.

10.

A kormánybiztos kötelességei közé tartozott a börtön és a rabkórház látogatása. Ezek az intézmények a helyi szovjetnek voltak alárendelve. Mind a kettő kicsiny és fehér foglyokkal volt tele, akik tompa megadással várták sötét végzetük beteljesedését.

Egyesek állandóan kevélyen viselkedtek és folyton a forradalom összeomlásában reménykedtek. A vörös őrség szinte naponta újabb foglyokat szállított, akiknek számára helyet kellett teremteni. Baumberg ezen úgy segített, hogy a foglyok egyrészét a táborba vitette és agyonlövötte. Hogy milyen rendszer alapján válogatta ki áldozatait, arról soha nem adott fölvilágosítást. Hídeg és állatiasan kegyetlen volt. Napi munkáját élvezve, miközben talán féltucat áldozatának halá-

los ítéletét írta alá, hazament a háztartását vezető leányához és zajos játékokat játszott apátlan unokáival.

A fehér foglyok közt asszonyok is voltak. Ezeket egy rossz levegőjű külön terembe helyezték, amelyet gyakran kisegítő kórház gyanánt vettek igénybe beteg és sebesült férfifoglyok számára is. Baumberg, nem törődve azzal, hogy női betegnek másféle ápolásra van szüksége, mint a férfiaknak, — az ilyesmin csak nevetni szokott — valójában egyetlen nőt sem lövetett agyon és kész volt a nők legnagyobb részét Omszkba szállíttatni, ahol nagyobbak voltak a börtönök.

Csak két előkelő fogollyal akart kivételt tenni és őket Khalinszkban tartani. Ezt a kettőt A. J. emberei fogták el a pokroevenszki eset alkalmával. Az egyiket Bandaroff grófnőnek hívták és A. J., akinek dolgai közé tartozott a két foglyot időnkint meglátogatni, már az első látogatás után kórházba szállítását indítványozta, mert a grófnő szemlátomást megőrült. Egészen más egyéniség volt a másik női fogoly. Adraxine Alexandra Mária grófnő. Ez nyugodtan, méltóságosan viselte akár a kedvezményeket, akár a megaláztatásokat, amelyekben részesítették. Amikor A. J. először meglátogatta, ezekkel a szavakkal fogadta:

— Ah, kormánybiztos uram, azt hiszem, mi már láttuk egymást.

— Eljöttem megkérdezni, nincs-e valami kívánsága. Ellátása kielégítő?

— A körülményekhez képest igen. Egyetlen kívánságom volna: kevesebb poloskát a matrácaimba.

— Megpróbálok új matrácokat szerezni, de nem ígérem, hogy tiszták is lesznek.

— Ó, engem nem nehéz kielégíteni, de a jelenlegi állapot minden képzeletet fölülmul.

E szavakkal odalépett a falhoz támasztott matrácokhoz és az egyikre ököllel rácsapott. A matrác minden szakadásából, minden varrásából lassú vörös áramlás tört elő.

— Látja — mondotta hideg nevetéssel — megszokott mindennapi dolgok, de ezek okozzák a legtöbb kínt és szenvedést.

Legközelebbi hivatalos látogatásakor a grófnő megköszönte a kicserélt matrácokat és futólag ezt a kérdést intézte hozzá:

— Nem sejti, hogy velem mi fog történni, biztos uram?

— A döntés mások kezében van — felelt fejét rázva A. J.

— Mit gondol, agyon fognak lövetni?

— Nőt eddig még nem lőttek agyon.

— Lehetségesnek tartja?

— Igen.

— Helyesli az ilyesmit?

— Nem kérdezik tőlem, helyeslem-e vagy nem.

Úgy látszik, A. J. viselkedése mulattatta az asszonyt. Ettől kezdve soha nem látogatta meg

kísérő nélkül, mert nem akarta, hogy olyan kérdéseknek legyen kitéve, amelyekre nem szívesen válaszolt.

Tavaszi felé már érezhető volt, hogy a dolgok újabb krízis felé haladnak. A cseh-szlovák hadifoglyok, akiknek a petrogradi kormány egészen Vladivosztokig szabad utazást ígért, a szibériai vasútvonalon, minden vonatot és járműt lefoglaltak. Ez az aránylag kis csoport laza kötelékekben mintegy négyezer mérföldnyire húzódott a vasút mentén és tényleg uralkodott Szibérián.

Azt rebesgették, hogy a szövetséges hatalmak a bolsevizmus megbuktatására, a régi uralom visszaállítására és Németország ellen a keleti fronton akarta őket fölhasználni. Ugyanakkor az ellenforradalom is kezdte újra összeszedni az erőit. Áprilisban a vörösök kezdték a fontosabb politikai foglyokat eltávolítani a veszélyeztetett kerületekből. Az excárt Tobolszkból ismeretlen helyre vitték. Khalinszkba is sok „vándorlás” következett volna be. Vita támadt azonban Tobolszk és Jekaterinburg polgári biztosa között, hogy a város kinek a fennhatósága alá tartozék. Heves bírkózás keletkezett a két tisztviselő között. Az a hír is érkezett, hogy Omszkot elfoglalta az ellenforradalom.

Páni nettegetés fogta el Khalinszkot. A hatóságok a város elhagyására készültek, a készleteket és municiót szekerekre rakták, hogy nyugat felé szállítsák. Baumberg beszédei mindig izgatot-

tabban hangzottak. A mindig éber Kashvin rémhírpropagandája föltámadt és féktelen dühre ingerelte a vörös helyőrséget. Nem tudván dühét a harctéren, az ellenségen kitölteni, minden erejével a fehérek ellen fordult.

Egy éjszakán Baumberg és Bronstein között a harc a tetőpontra emelkedett. Nehézségek merültek föl egyes fontosabb foglyoknak az elszállítása körül, mert nem akarták, hogy ezek a fehérek kezeibe kerüljenek. Bronstein a veszélyt általános vérfürdő révén akarta elkerülni, de ez Baumbergnek ellenére volt. Dühökben egymást szidalmazták és Bronstein azzal fenyegetőzött, hogy katonáival fogja a börtönt megostromolni.

Alig hagyta el utóbbi a szobát, Baumberg egész nyugodtan fordult A. J.-hez.

— Félek — mondta — ez a fickó meg is teszi, amit mond és ma éjjel még valamennyi foglyot legyilkoltatja. Kérem Andreyeff, menjen a börtönbe, próbálja meg a két nőt kihozni. Petrograd sohasem bocsátaná meg, ha ezek a részeg bitangok őket leölnék. Pedig mind a ketten élő bizonyítékai az ellenforradalmárok elleni vádnak és szigorú parancsom van rá, hogy őket mindenáron megtartsam az életnek. Mihelyt az ellenforradalmat leverik, Petrogradban fognak ítélezni fölöttük. Ezt bizalmasan mondom.

Csaknem éjfél volt, amikor A. J. a börtönben megjelent. Ott már-már a levegőben érződött a bekövetkező terror előszele. Az örök nagyon iz-

gatottak voltak és csak habozva ismerték el A. J. rendelkezési jogait. Világos volt, hogy mindegyik részt fog venni a katonák oldalán a vérontásban, már csak azért is, hogy a saját bőrét mentse. A. J. először Bandaroff grófnőt kereste föl, aki a börtön egyik messzebbfekvő épületében mint beteg volt elhelyezve. Amikor az őr az ajtót kinyitotta, a grófnő visítva ugrott ki az ágyból és összekuporodott a cella egyik szögletében.

— Ne ijedjen meg, grófnő — mondta megnyugtatón A. J. — önt másfelé fogjuk elvinni.

A. J. jól látta, hogy az őr szeme arcára tapad és megérezte, hogy ügyetlenséget követett el, amikor sietségében az asszonyt grófnőnek szólította. Sokkal csekélyebb dolgokért lőttek már agyon biztosokat. Kissé félt a meggondolatlanság következményeitől és belépett a másik cellába, ahol Adraxine grófnő aludt. Föl kellett ébreszteni és A. J. megfelelő formában közölte vele a tényeket.

Mialatt a börtön előterében a két nőre várt, kiabálást és lövéseket hallott a közeli barakkokból. Úgy az ápolókat, mint a foglyokat erős nyugtalanság fogta el. Valamennyi fölébredt és beszélt egymáshoz.

Ekkor megjelent Adraxine grófnő. Világos utazóköpeny volt rajta, amelyen még látszottak a hajdani elegancia nyomai, kis csomagban a holmiját hozta magával. Az őr jelenlétében A. J. egy szót sem szólt hozzá. Egy őrt küldött a késedel-

meskedő Bandaroff grófnő után és szótlanul várakozott. Az őr azzal az elképesztő jelentéssel jött vissza, hogy a grófnő meghalt . . : A. J. rohant a cellába. Attól való félelmében, hogy agyonlőni hurcolják, a grófnő közönséges biztonsági túvel a torkába szúrt és elvérzés következtében meghalt.

A. J. sápadtan tért vissza a másik fogolynőhöz. Nem volt azonban vesztegetni való idő. Két ór kíséretében kisiettek a börtönépületből és a város főterén áthaladva beléptek a kormánybiztos szobájába.

Baumberg várt rájuk. Az öngyilkosságról már telefonon értesült és roppantul dühös volt. A petrogradi kormányférfiak biztosan őt fogják felelőssé tenni. Hogyan volt az lehetséges, hogy az az asszony biztonsági tűt, ilyen veszedelmes szerszámmal tarthatott magánál?

Hirtelen megenyhülve szelíden nyujtott át helyettesének egy halom papirost a következő szavak kíséretében:

— A másik foglyot lesz szíves Moszkvába vinni, Andreyeff — és ott a hatóságoknak átadni. Két ór fogja önt kísérni, itt vannak az összes szükséges papirok. Fölül az első vonatra, amely Tarkarovszkából nyugat felé megy. A lovak kint várnak. Azonnal indulnia kell, mert a legújabb hírek szerint a fehérek az omszki vonalon gyorsan nyomulnak előre.

A hivatali épület udvarán két szibériai, rozszul rúgózott lovaskocsi állott. A borús égről

gyöngye holdfény világította be a követendő országutat, amelyen már látszani kezdtek az olvasdás nyomai. Néhány nap múlva minden kocsi el fog merülni az út sarában.

A. J. formátlan katonaköpenyben, prémes sapkában várta, hogy mint hozzák elő a csomagokat és rakják az első kocsira, amelynek lovait az egyik őr hajtotta. Ez a kocsi mindjárt rá is tért az üres országútra és déli irányban indult el. Néhány perccel később A. J. is elindult a második kocsin. Együtt ült a rozoga járműben a fogolynóvel, a lovakat a második őr hajtotta.

A. J. hallgatagon ült, fáradt volt testileg is, lelkileg is. Heteken át emberfölötti módon dolgozott és most jelentkezett a reakció. Ettől függetlenül a Bandaroff grófné halála által okozott izgalom és egy új jövőnek hirtelen keletkezett bizonytalansága, sötét gondolatokkal töltötték el. Ismét olyan lehetőségek előtt érezte magát, amelyek föl nem ismerhetett és amelyek előidézésében semmi része nem volt. Úton Moszkva felé, zsebében hiteles okmányok ellátva minden peccséttel, ami Baumbergnek csak birtokában volt. Ezekről azonban azt tartotta, hogy alig érnek föl a papír árával, amelyre írták.

Az excár — azt suttogták — a helyi szovjet határozott parancsára Jekaterinburgban fogoly. Ilyen hatalmaskodás a helyi szovjetek, sőt egyesek részéről is mindenütt megesett. Vajjon mi fog történni ő vele? Az egyetlen helyes dolog, ha

engedi magát előre vitetni; ilyen, vagy amolyan módon majd kialakul a helyzet, mint amikor egy nyugtalan szunnyadozás alatt, az ember mindig kész arra, hogy fölébredjen, ha másért nem, egy újabb álom kedvéért.

A lovak egyenletesen ügettek a sötétségben. Prokroevenszkben lovakat váltottak és az ottani távirótiszt közölte vele legújabb értesülését, amely szerint Tarkarovszk már a fehérek kezében van. A. J., aki jobban ismerte a távolságokat, ezt nem hitte el, de nem volt kedve magyarázatokba bocsátkozni. Amikor tovább indultak, a fogolynő elsőízben szólalt meg.

— Tarkarovszkba visz, biztos úr?

— Igen.

— Ez annyit jelent, hogy a fehérek kezébe esünk, ha már ott vannak.

— Igen, de én nem hiszem, hogy már ott lennének.

— Mi történnék, ha már tényleg ott volnának?

— Önt valószínűleg szabadon bocsájtanák, engem meg agyonlőnének.

— Ha minden rendben megy és elérünk Moszkvába, engem agyon fognak lőni?

— Lehetséges.

— Ez a Napoleon-pózolás önnek igen jól sikerül, biztos úr.

— Bocsásson meg, nem pózlok, csak nagyon fáradt vagyok. Még ahhoz is fáradt vagyok, hogy beszéljek.

Erre a fogolynő aztán semmi többet nem szólt.

A. J. helyesen ítélte meg a helyzetet. Tarkarovszk még a vörösök kezében volt, de már előkészület történt a város és a kerület kiürítésére.

Reggel felé a két zörgő jármű megérkezett a pályaudvar elé. Órákon át rázta őket a rozoga kocsi a végtelen szibériai síkságon és máris egy új, nehéz feladat után kellett látniok. Helyet kellett szerezniök a vonaton.

Az állomás tele volt szájalomra méltó menekültekkel. Mindenkit csak egyetlen vad kívánság űzött: elmenekülni, mielőtt a fehérek bevonulnak. Az előző este óta egyetlen vonat sem futott be, de állítólag néhány már úton volt.

Az állomásfőnök tisztelettel meghajolt A. J. előtt, amikor a papírjait előmutatta. Biztosította, hogy ad neki egy fülkét a legközelebbi vonatban, de kérdés, a vonat tovább megy-e.

— Be kell látnia, biztos úr — mondotta — hogy a semmiből nem teremthetek elő vonatot, nem vagyok Isten.

A. J. észrevette, hogy a főnök külső alázatossága alatt valami szemtelenség rejtőzik. Igaz, a fehérek jönnek, a vörösök hátrálnak. A főnök már készülődött vitorláját a kedvező szélnek fordítani.

A kimerítő utazás alatt, még most is, a tolongó tömeg taszigálásainak közepette a fogolynő valami gúnyos nyugalmat tanúsított. Nem izgatta sem a vonat érkezése, sem a fehérek előhaladása.

Csak nyert vele, ha a fehérek még a vonat még-
érkezése előtt beérnek. A pályaudvar percről-
percre jobban megtelt, az arcokon csupa félelem,
a két vörösőr nyugtalansága, mindez elégtétellel
tölthette el.

Mégis közömbös volt a magatartása. Úgy lát-
szott, hogy nem fél és mintha nem is várna sem-
mire. Leült a kis csomagjára és álmosan szem-
lélte a körülötte végbemenő tülekedést. Még ak-
kor sem mozdult, amikor délután három óra táj-
ban a főnök egy vonat érkezését jelezte. Ez a vi-
selkedése, hasonló lévén a saját viselkedéséhez,
reá irányította A. J. figyelmét.

Félnégykor valóban bejutott a vörös katonák-
kal és menekülőkkel telezsúfolt vonat. Sokan a
vagónok tetején és az ütközőkön helyezkedtek
el. A két ór, akiket a főnök csak vonakodva támo-
gatott, fölnyitotta egy második osztályú kocsi
ajtáját és az egyik fülkéből a benne ülőket föl-
húzott revolverrel kergette ki. Omszki menekül-
tek voltak.

Minden részvét megszűnt ezekkel a menekül-
tekkel szemben, amikor az általuk rémesen tönk-
retett fülkén végigtekintettek. A párnák huzatjait
darabokra szabdalták, hogy maguknak lábszár-
védőket csinálhassanak. A padlót leírhatatlan pi-
szok borította, mindent elloptak, ami lecsavaro-
zva, vagy leszögezve nem volt. A két órnek félóráig
kellett dolgoznia és a fülkében tartózkodni még
akkor is kellemetlen volt.

A vonat este felé hagyta el Tarkarovszkot és lassan siklott nyugat felé. A. J., a fogolynő és az örök kávé és fekete kenyeret vacsoráztak. A két katona hatalmas fickó volt. Az egyik tipikus paraszt, a másik értelmes, de kevésbé rokonszenves. A Tarkarovszktól nyugatra eső első állomáson azt a hírt kapták, hogy a fehérek már nagyon közel voltak a városba való bevonuláshoz; a vonat — úgy látszik — mégis megelőzte őket. A fogolynő arcán nem volt csalódás észrevehető. A. J. utasításait teljes nyugalommal fogadta. Leült, amikor úgy kívánta, evett, amikor parancsolta, mindent megtett a legkisebb ellentállás nélkül.

A. J. eddig még nem törődött azzal, hogy közelebbről szemügyre vegye. Harminc éven alul lehetett, de azok közé tartozott, akiknek korát nehéz megállapítani. Lágy fekete haj vett körül egy szép arcot. Ajkának vonalai jó eredetre mutattak, szeme titokzatos, álmodozó volt. A legkülönösebb az volt rajta — A. J. ezt pontosan megfigyelte — hogy nemcsak ő maga volt nyugodt, hanem viselkedése másokra is megnyugtatón hatott.

Este Jekaterinburgba értek. Az Ural-hegység tövében elterülő, vad, forradalmi érzelmű város most rettegésben élt a fehéreknek a vasútvonal mentén történt előnyomulása miatt. Az a körülmény, hogy az excárt néhány nappal előbb a város falai között megölték, még nagyobb tápot adott ennek a rettegésnek. A pályaudvaron to-

longtak a vörös katonák és A. J., amikor arcukat vizsgálta, semmi jót ezektől a hordáktól nem remélt. A fülkét nemsokára féltucat állig fölfegyverzett részeg katona rohanta meg. A két ór eléggé ravasz volt és semmi ellenállást tanúsított. A. J. azonban parancsoló hangon szólalt meg:

— Én politikai biztos vagyok, fontos állami ügyben utazom Moszkvába, ez a fülke nekem van fenntartva.

Parancsoló hangjának meg volt a kellő hatása és a betolakodók dacára pimaszságuknak tovább is mentek volna, ha nincs köztük egy alig öt láb magas apró alak, aki magát el nem kiáltja:

— Arról szó sem lehet, fülkét fenntartani csak a jekaterinburgi szovjet engedelmeivel lehet. Egyébként, honnan tudjuk, hogy ön valóban az, akinek mondja magát. És kicsoda ez az asszony?

A. J. előkereste az okmányait és kiterjesztette előtte. Az okmányok nagyszerűen le voltak bélyegezve és pecsételve úgy, hogy a legtöbb katona, nem tudva olvasni, kész volt érvényességüket elismerni. A kis alak azonban nehézségeket támasztott. Minden egyes okmányt pontosan átolvasott, minden pecsétet alaposan megvizsgált, azután szemtelenül végignézte az asszonyt.

— Úgy, hát Moszkvába viszi, — jegyezte meg végre — sajnálom, az lehetetlen. Khalinszknem határozhat Jekaterinburg nélkül és megtagadjuk azt a jogot, hogy tovább utazhassék. Be-

szélnem kell ebben a dologban Patroszlavval. Maradjanak itt. Emberek örököljétek, amíg vissza nem jövök.

Azután leugrott a vonatról és eltűnt. A katonák ott maradtak, beszélgettek, megpróbálták beszédbe elegyedni a két khalinszki őrral is. Ezek egyike meglehetősen meggondolatlanul beszélt, de A. J. nem tartotta szükségesnek a társalgásba beleavatkozni.

Rövid idő múlva a kis alak ismét megjelent. Egyik társa kísérte, aki azonban jobb külsejű ember volt. Ez minden megszólítás nélkül fordult A. J.-hez:

— Ön Khalinszknak a helyettes biztosa?

— Igen.

— És ez az asszony a volt Adraxine Mária Alexandra grófnő?

— Igen.

— Nem engedhetjük meg a továbbutazást egyiküknek sem. Mind a ketten le vannak tartóztatva.

A. J. mereven és gyorsan válaszolt ezekre a szavakra. Erre az asszonyra szüksége van a központi kormányznak, mert tanuskodnia kell az ellenforradalmárok vezetői ellen indított nagy perben. Rettentő botrány keletkeznék, ha valamelyik helyi szovjet ebbe az ügybe beleavatkozni merne és beszédét ravasz, személyi megjegyzéssel fejezte be.

— Maguk mind a ketten — mondta — maga-

sabbra akarnak emelkedni, mint a mennyi emelkedést egy helyi szovjetben elérhetnek. Azt hiszi, segíték önnek egy ügyetlenség elkövetésében és megíusítom a központi kormány egy rendelkezését?

Ez a beszéd ugyan csak üres nagyizolás volt, de a két embert akaratuk ellnére gondolkodóba ejtette. Végre a Patroslavnak nevezett ember valami idegen nyelven fordult a társához, amelyet A. J. nem értett. Láthatólag éles vita folyt le a két ember között. Azután Patroslav sarkon fordult és eltávozott. A másik ekkor odafordult A. J.-hez:

— Engedélyt kapott rá, hogy a fogollyal tovább utazzék — mondta szemtelen dörmögéssel. Az öröknek azonban vissza kell menniök Khalinszkba, két embert mi adunk helyettük. A fogoly a harmadik osztályban fog utazni az örökkel, a forradalom ellenségeinek semmiféle előjogot nem adhatunk. Ön hivatalnok, ön itt maradhat.

— Ellenkezőleg, nekem ott kell lennem, ahol a foglyom van. Ez a feladatom és ezért felelős vagyok.

— Ahogy akarja.

Ezzel véget is ért a dolog. A. J. örült, hogy ily símán szabadult Jekaterinburgból. A tárgyalás alatt az asszony egyetlen szót sem szolt, megszólalt azonban, mikor a fülkét elhagyták:

— Sajnálom, biztos úr, hogy önnek ennyi

kellemetlenséget okozok. Ha szavamat adom, hogy nem szököm meg, ott marad a második osztályban?

— Kényelem dolgában lényegtelen a különbség a két hely között — válaszolt röviden A. J.

A harmadosztályú kocsi azonban teljesen el volt rondítva és tele volt tetűvel, s nem volt alkalom arra, hogy az örök csak valamennyire is rendbehozhassák.

11.

Éjszaka világított a hold ezüst fénnel vonva be a vonat ablakai alatt elsuhanó dombokat. A fülkében nem volt világítás, csak egy gyertyacsonk égett egy üveg nyakába erőszakolva. Az örök belebámultak a lobogó gyertyavilágba, arcuk kegyetlen, brutális volt. Ukránok lévén, egymás közt rekedtes hazai nyelven társalogtak. A. J. valamennyire ismerte az ukrán tájszólást, de a két ór oly halkán diskurált, hogy épp csak szavakat tudott elkapni.

A vonat hirtelen megállt. Néhány perc múlva egy hivatalnok haladt végig a sinek mellett és közölte, hogy egy híd épp e pillanatban a levegőbe röpült, miért is az utasoknak a néhány mérföldre eső legközelebbi állomásig gyalog kell az utat megtenniök. A másik állomáson egy másik vonat várja őket.

A. J., a fogoly és a két őr, elindult a vasúti sínek mentén, amelyek nagy kanyarodással sűrű erdős vidéken vezettek keresztül. Az egyik őr kijelentette, ő jól ismeri a vidéket és rövidebb utat tud a közeli állomáshoz. A. J. habozva egyezett bele a dologba és mindannyian megindultak egy gyalogösvényen.

Egy darabig hallgatva meneteltek, még elhallatszottak hozzájuk az utasok hangjaj, azután egy fenyőerdőbe jutottak. A. J. úgy látta, biztosan nem tudta, hogy az ösvény északnak vezet.

— Biztosak vagytok benne, hogy ez a helyes út? — kérdezte.

— Természetesen — hangzott a válasz — lehet is hallani a mozdonyok füttyét.

A. J. feszülten figyelt és valóban hallott is valami füttyöt, de nagyon messziről.

Mentek tovább. Az őrök ukrán nyelven társalogtak. A. J.-t óvatosságra intette a tájékozódó képessége és ugyanígy volt a fogoly, mert megszólalt:

— Nem jobb lett volna a vasúti sínek mellett mennünk?

Az őrök kissé előre mentek, eddig csöndesek voltak, de most izgatottan vitatkoztak.

— Nem jobb lett volna? — ismételte a fogoly.

— Lehet — válaszolt halkán A. J. — Bolondok voltunk, amikor az erdőbe csábíttatni engedték magukat.

— Azt hiszi, eltévesztették az utat?

— Lehet is, nem is.

— Ah, — mondta az asszony, — hát ön is meg van lepődve.

— Mi fölött?

— Mit fecsegnek ezek oly halkan egymás közt?

— Revolver van nálam — felelt gyorsan A. J. — nem tévesztem őket szem elől.

A dolgok menete nem volt A. J.-nek inyére. Vajjon az örök valóban félrevezették őket? Ha igen, mi volt a szándékuk? A vonatban látta őket egymással beszélni, de tervet aligha főzhetek, mert akkor még nem volt a fölrobbantott hídról tudomásuk. Talán hirtelen jutott valami gondolat az eszükbe.

Az örök egyike most hozzájuk lépett. A hold fénye teljeseen bevilágította, amikor gyanús óvatossággal megszólalt:

— Ha mind a ketten várni akarnak itt — mondta lassan — a barátom azt mondja, kikutatja, hol vagyunk s aztán idejön és közli velünk.

A dolog önmagában ártatlan és józan tervnek látszott és azonkívül meg volt az az előnye, hogy két ellenfél helyett csak eggyel kell számolni. Eszébe jutott azonban A. J.-nek az a régi ravaszság, amelyet szibériai rablók gyakran alkalmaztak áldozataikkal szemben, hogy látszólag elmentek, de csak azért, hogy hátulról orozva támadhassanak.

— Nem — kiáltotta hirtelen elhatározással

— az fölösleges. Visszamegyünk egész addig a helyig, ahol az erdőbe benyomultunk és a sinek mentén folytatjuk utunkat. Azt hiszem, meg tudom az utat találni.

E szavak után kézen fogta az asszonyt és kezdett visszafelé menni. A két ór csekély távolról követte őket. Úgy látszik, A. J. határozottsága kikököcsöztette őket a kerékvágásból. De egymás közt továbbra is súgdolóztak.

— Figyelmeztetem, legyen résen, nem bízom a fickókban — mondta halkán társnőjének A. J.

— Helyes. Vajjon mit terveznek?

— Rablást, esetleg gyilkosságot. Ez a vasúthoz való visszamenetel megzavarta a tervüket.

— Mit tegyünk?

— Ne veszítsünk el a fejünket. Jók az idegei?

— Azt hiszem, igen.

— Akkor fogja ezt a revolvert, nekem is van egy, és használja, mihelyt szükség lesz reá.

Épp sűrű árnyékba értek, amikor társnőjének a fegyvert észrevétlenül átadta. A következő néhány percben a négy pár cipő csoszogásánál egyéb zaj nem volt hallható. Sem A. J., sem az asszony egyetlen szót sem szólt.

A. J. élénken figyelt, mikor tűnnek el a vasúti sinek és föllobbanó fény után is kutatott. Feszülten figyelt arra is, nem hall-e lokomotívfütttyöt, de mindenütt mély csend uralkodott.

Körülbelül tíz percnyi menetelés után, amikor a sineknek már elő kellett volna tűnniök, az ös-

vény mindig keskenyebb lett és kezdett hegynek fölfelé húzódni. A. J. eltévesztette az utat.

— Mit jelent ez reánk nézve? — kérdezte a fogoly.

— Azt, hogy az éj hátralevő részét ezekkel a gazfickókkal az erdőben kell töltenünk. Látja, most ismét beszélnek, már sejtik, hogy az utat eltévesztettük. Jobb lesz tőlük most mindjárt megszabadulni, semmint a bizonytalannak neki-menni.

E szavak után A. J. megállt és oly meglepetésszerűen fordult az örök felé, hogy azoknak már nem volt idejük a revolverük elrejtésére.

— Kérem — mondta A. J. egész nyugodtan — maguknak bizonyára sok cipelni a revolvert és a csomagjainkat is. Adják ide azokat a fegyvereket, szükség esetén magam is meg tudom védeni magunkat.

Az egyiket meglepte ez a váratlan fordulat, de a másik dühös morgással azonnal A. J.-nek rohant. Az előbbi is hamar magához tért és némi habozás után társának segítségére sietett. A három férfi elkeseredett küzdelemben vegyült össze. A sötétség mindegyikre nézve keserves és félelmes terhet jelentett.

Egy erős kar A. J. nyakát fogta át, egy másik kar pedig a jobb kezét ragadta meg, kicsavarni igyekezve belőle a revolvert. Mind a két támadó rendkívül erősnek bizonyult és bár A.

J.-nek nagy testi ereje volt, a két ellenféllel szemben nem bírhatta sokáig.

Hirtelen az egyik őrnek sikerült a revolverét szabaddá tenni, mire a fegyvert egyenesen A. J. arcának irányította.

Ugyanebben a pillanatban két lövés dördült el. A revolvert tartó őr meglóbálta két karját és leroskadt a földre. A. J. megfordult, hogy leszámoljon a másikkal, de az belevetette magát a sűrűségbe és eltűnt.

A. J. odapillantott az őr összeroskadt testére, amelynek közelében ott állott az asszony.

A. J. lehajolt és pár perc múlva megszólalt:

— Meghalt, — mondta.

— Úgy? Ezt jól csináltam.

— Megmentette a saját életét és vele együtt az enyémet is.

— Valószínűleg. És most mi fog történni?

— Mindenekelőtt ez — felelt A. J. és lehajolva elhúzta a holttestet az útról és berejtette a cserjék közé.

— A másik megsebesült? — kérdezte az asszony.

— Nem, csak nagyon megijedt. Elég korán el fog érni a legközelebbi faluba és ott majd elterjeszti a híreit.

— De hisz megtámadtak bennünket, kénytelenek voltunk fegyvert használni.

— Kétségtelen, de ő nem így fogja a dolgot előadni és nekünk aligha fognak több hitelt adni,

mint neki. Valószínűleg ellenforradalmároknak fog bennünket minősíteni, akik kihasználva az alkalmat, becsaltuk őreinket az erdőbe és megtámadtuk őket.

— De hiszen itt vannak az ön okmányai.

— Láthatta, hogy már Jekaterinburgban sem igen adtak reájuk. Amiket ez a fickó elő fog adni, attól az értékük még alább fog szállani.

— Akkor az lesz a legjobb, ha igyekszünk odébb állani.

— Úgy van, mégpedig azonnal.

— Melyik irányban?

— Távol kell magunkat tartanunk a legközelebbi falutól és el kell érniünk a magaslatokat.

A. J. magához vette az örök által eldobott holmikat. Egy darabig csöndben botorkáltak, végre az asszony megkérdezte tőle, mire gondol.

— Ha tudni akarja — felelt a férfi — arra a tábla csokoládéra, amit a vonatban az ülésen felejtettem.

— Nem baj, nekem még van valamennyi. Osztozzunk meg rajta.

— Várjunk egy kicsit, inkább menjünk még egy darabon.

Mentek fölfelé a szorosan egymás mellett álló fák között, itt-ott állva meg kissé hallgatózni. Semmit kivenni nem tudtak. Egyszer, mintha vonatfüttyölést hallottak volna — de mintha a világ másik végéről jött volna.

Minél magasabbra értek, az erdő annál vilá-

gosabb lett és végre zihálva jutottak egy kupra, amely meredeken emelkedett az ég felé. Az erdő hűvössége után jól esett nekik a tetőn áramló meleg levegő.

— Maradjunk árnyékban — rendelkezett A. J. — és egy kis, falevelekkel telt mélyedésbe húzódtak. Ahogy leültek, egy mókus eszeveszetten menekült előlük.

— Mi is van azzal a csokoládéval? — kérdezte A. J.

Megosztottak az asszony csokoládéján és azon a darab fekete kenyeren, amelyet A. J. még Tarkarovszkából hozott magával. Innivalójuk ugyan nem volt, de volt a férfinak egy vizes palackja, amit napfölkeltkor egy forrásnál megakart tölteni. Mohón ettek és más semmijük nem lévén, éhen maradtak.

A. J. nem titkolta helyzetük komolyságát. A megszökött őr meséjét inkább fogják valónak elfogadni az övénél. Egy ember szibériai politikai biztosnak adta ki magát, aki egy ellenforradalmár asszonyt, az arisztokrácia tagját szállítja Moszkvába. Egy vörös érzelmeiről ismert kerületben senki sem vonná kétségbe, hogy ez az állítólagos politikai biztos meggyilkolt egy őrt, akit a hatóságok Jekaterinburgban biztonság céljából rendelték melléje.

A. J. előtt mindig világosabb lett, hogy a nála levő okmányok egyformán biztonságot is, veszélyt is jelentettek számára.

Ha sikerülne, átvágva az északi vasútvonalon Permbe jutniok, folytathatnák az utat Moszkva felé. A. J. remélte, hogy a központban hitelt adnak a szavainak, annál is inkább, mert a központnak sok gondot okoztak a folyton zavargó urali tartományok. Ez azonban még a távoli jövő zenéje volt. Legsürgősebb feladatuk most az, hogy elkerüljék az őrzáratot, amely az erdőt rövidesen át fogja kutatni.

Szerencsére a környező vidék tele volt menekültekkel, akiket otthonaikból a háború vagy az éhség kergetett ki. Barátok és rokonok éhségtől hajtva, foglalkozást keresve vándoroltak egyik falutól a másikig. Az erdőkben is találkozhattak ilyenekkel és A. J. belátta, hogy nekik is menekülteknek kell kiadniok magukat.

A saját öltözete meg is felelt egy menekült öltözetének, de az asszonyon föltétlenül változtatni kell, mert a grófnőruhája még mindig elárulta a volt arisztokrata nőt. Nagyon elütött a parasztasszonyok ruhájától és foltos cipőjéről is lelátszott a külföldi gyártmány. A fogolynőnek nem szabad mutatkoznia mindaddig, míg ezek az elűtő kirívóságok nincsenek eltüntetve.

— A legközelebbi napokban nagyon óvatosan kell haladnunk — hangsúlyozta A. J. — mihelyt hajnalodik, elviszem magát valami jó helyre és megpróbálok ruhákat szerezni a maga számára.

Azután fölkapaszkodott A. J. a kup legtetéjébe. Az asszony lenn maradt. A hold már lefelé

csúszott egy távoli hegygerinc mögött és mialatt a magas fűben elrejtőzve jövő tervein gondolkozott, a keleti égen megjelent a hajnal első derengése. Az erdő zölddel cserélte föl eddigi sötét mezét, az égen pedig a szürkéséget halvány kékség váltotta föl. Lent a völgyben a köd kezdett oszladozni, de semmi mozgás nem volt látható. Ez, mint A. J. tudta, kevésbé népes terület volt, a legközelebbi település sok mérföldnyi távolságra lehetett.

Amikor az asszonyhoz visszatért, már egészen világos volt; a tiszta felhőtlen ég meleg napot ígért. Elindult forrást keresni, hogy vizes palackját megtölthesse. Óvatosan ment lefelé a lejtőn és mikor a hegyet nagy ívben megkerülte, az első napsugarak vidáman szűrődtek át a lombokon.

Milyen szép lett volna a világ az emberek állatiassága nélkül és mily szomorúságot jelentett, mikor azt kellett kívánnia, bárcsak ne énekelnének a madarak oly hangosan, hogy egy esetleg közeledő ember zaját jobban és élesebben hallhatná. Nyugtalanságot és különös szokatlanságot is érzett.

Amikor végre forrásra akadt, amely gyöngyszürke sziklák fölött pezsgett, letérdelt. Arcátfejét megmosta a jéghideg vízben és mintegy újjá születve boldognak érezte magát.

Miután megtöltötte palackját és föltápászk-

dott, megpillantott valamit, ami nagyon megtöb-
bentette.

Félig elrejtve a fák között egy háztetőt látott, alig száz méter távolságra. Valami erdőór kunyhójának gondolta és óvatosan indult feléje. A kis házból gyöngé, vékony füstoszlop emelkedett. A hely magánya és a barátságos környezet alaposabb vizsgálódásra serkentette. Utat vágott magának a sűrűségeen keresztül, közben folyton arra gondolva és ügyelve, hogy egy ablakból meg ne figyelhessék. Hamarosan elért a külső falhoz, feszülten hallgatózott, de belülről semmi hangot nem hallott. Megkerülte a ház sarkát, fölkuszott az ablakhoz, lassan fölemelte a fejét és betekintett a párkány fölé.

Kellemetlen, piszkos, rendetlen egyszobás parasztlakást látott. Két személy, egy férfi és egy nő aludt egy rakás szalmán, rongyon az egyik sarokban. Az emberpár helyzetéből azt látta, hogy a részek mély álmát alusszák. A padlóra ledobott halom ruhát érdeklődéssel szemlélte. Úgy látszik, a szerencse kedvező alkalmat nyújtott neki. Jobbkezében tartva a revolverét, kinyitotta az ajtót, amely nem volt bezárva és a házba lépett.

Nagy horkolás fogadta. Bizalmatlanul tekintett a sarok felé, ahol az emberpár elnyúlva feküdt. Azután gyorsan munkához látott. Fúrázás, — gondolta és mosolyogva egy bankjegyet tett a földre. A ruhákat azonban összeszedte és csendesen, amint jött, úgy távozott is.

Gondolatokba merülve lépdelt a fák között társnőjének a rejtekhelye felé. A látszat szerint a két öreg még óraszámra aludni fog, gondolta magában, amikor megpillantotta a grófnőt, aki kezével integetve üdvözölte.

A. J. kiterítette előtte a ruhákat és odanyujtotta a vizes üveget. Az asszony bőségesen ivott majd végigtapogatta a ruhákat.

— Ön nagyon kedves, biztos úr, de ne szokja meg, kérem, hogy sűrűn magamra hagyjon. Figyelmeztetem, hogy elpárologok, mihelyt arra kedvező alkalmam akad.

— Természetes — felelt kissé gúnyosan A. J. — de most mind a ketten szökevények vagyunk.

— Igen és ez nagyon különös. Ön úton van velem Moszkva felé, ahol valószínűleg bíróság elé állítanak és agyonlőnek. De a jelen pillanatban nincs időm erre gondolni és azon kell fáradoznom, hogy életemet egyik naptól a másikig megtartsam.

— És?

— Attól tartok, ez nem nagyon logikus dolog. Ha már meg kell halnom, valóban közömbös, hogy halálomról ki gondoskodik.

— E fölött döntenie kell. Reám nézve, ha én volnék az ön helyében, nem volna közömbös.

Az asszony ekkor hirtelen A. J. karjára tette a kezét.

— Biztos úr — mondotta — szabad önhöz egy kérdést intéznem? Meg kell annak történnie, hogy ön engem Moszkvába vigyen és ellenségeimnek kiszolgáltasson? Nem a sorsnak ujjsmutatása,

hogya az ön, az én, szóval a mi közös sorsunknak másként is lehet fordulnia? Én azt hiszem, a sors megköveteli magától, hogy nekem valamilyes előnyt nyújtson . . . Biztos úr, nekem barátaim vannak, befolyásos barátaim, akik önt bőségesen kárpótolnák, ha valahova máshová vinne és nem Moszkvába. Mondjuk, Odesszába és még inkább Rosztovba. Miféle kár érné a forradalmat, ha egy szegény asszony hajóra ül és külföldre utazik?

A. J. egy pillanatra végignézett az asszonyon aztán megszólalt:

— Téved asszonyom, én nem vagyok megvesztegethető. És aztán kérem, jegyezze meg a jövőre nézve, hogy nem szabad többé biztos úrnak szólítania.

— Értem — mondta az asszony, majd egy kis idő múlva hozzátette, szóval, ön nem megvesztegethető.

— Úgy van.

Az asszony mosolygott, aztán vállat vont.

— Jó, akkor ne beszéljünk többé a dologról. Bizonyára ön is úgy gondolkodik, hogy épp ideje lesz, ha egy lövés véget vet az életemnek.

— Azt nem mondtam, és ilyesmire nem is gondoltam. Ön a foglyom és Moszkvába kell vinnem. Ennél maradunk. Legyen szíves, most ezeket a ruhaféléket fölvenni, tovább kell mennünk, a veszély percről-percre növekszik.

— Tiszta ez a ruha?

— Nem volt rá időm, hogy megvizsgáljam.

Valószínű, hogy nem tiszta, de azért mégis viselnie kell.

Az asszony nevetett és ezzel véget ért ez a komoly beszélgetésük. A grófnő mulatságosnak találta, hogy parasztasszonynak öltözzék, hosszú szoknyába és durva színes blúzba. Régi ruháját a lehullt falevelek alá rejtették, ez biztosabbnak és gyorsabbnak látszott, mintha elégetik.

Azután A. J. lenyirta a bajuszát, szakállát és így megváltozva, a foglyot élénk vidámságra gerjesztette. Gondosan átvizsgálták a nő csomagját és mindent kidobáltak, ami árulójuk lehetne.

Majd A. J. fölhasította kabátjának a bélését és odarejtette az okmányokat, néhány nagyértékű bankjeggyel együtt.

Mindehhez bizonyos idő kellett és már nyolc órára járt az idő, amikor egy parasztkülsejű emberpár ereszkedett le a domb jobboldalán a völgybe. A férfi állát kurtára nyírt szakáll övezte (nem merte a szakállát leborotválni) magas jóalakú ember volt, mellette szintén jótermetű, halvány asszony bandukolt. Nem sokat beszélgettek, de a férfi szívélyesen üdvözölte a parasztokat, akikkel útközben találkoztak.

Más neveket vettek föl, amik a következő tényen alapultak:

A férfinak Peter Petrovics Barenin volt a neve és az orenburgi kerület Nikolvszk nevű falujából származott. Leányának neve Natasa, beceneven Daly. Petrograd felé tartottak, ahol az embernek egy fivére él és ez az ottani „Putilov mű-

vek"-ben dolgozik. Szegények, a férfi magányos paraszt, sem írni, sem olvasni nem tud. Leánya azonban, hála Istennek, jól nevelést kapott, néhány éven át komorna volt egy nemesi házban, ezért tud finoman beszélni és ápolt a keze. Most azonban szegények, a leány elvesztette állását, az apa házáat meg fölperzselték a fehér brigantik.

Ez megszokott sors volt akkoriban és semmi föltűnő nem akadt benne. Százezernyi ilyen szerencsétlen járt-kelt akkor az országban.

A reggel melege üdítőn hatott reájuk, amikor a völgyben kanyargó úton vándoroltak. Kevés emberrel találkoztak, ezek épolý szerencsétlen vándorok voltak, mint ők maguk. Egyiküktől A. J. egy egész kenyeret vásárolt. Ez és az útszélen szedett számóca volt a táplálékuk, amire friss forrásvizet ittak.

Az egész napon át nem láttak egyetlen házat sem és egyetlen falu közelébe nem jutottak. Az Ural magányos előhegyei húzódtak, sötét fenyőerdőkkel borítva. Édes illat töltötte be az egész tájat, az út szélein gyönyörű virágok díszlettek.

Estefelé egy öreg szakállas paraszttal találkoztak, akitől A. J. a legközelebbi faluról kérdezősködött.

— Három verszt — volt a felelet — de ha vándorok vagytok és éjjeli szállást kerestek, inkább ne menjete oda. Egy horda vörös katona van a faluban. Keresnek valakit, aki állítólag egy vörös katonát megölt az erdőben. Ha mint idegenek léptek a faluba, gyanúsak lesztek és elfognak

benneteket. Hiszen tudjátok, milyen durva fickók ezek a vörösök, ha az egyszerű néppel van dolguk.

A. J. ezt elismerte és köszönetet mondott a parasztnak. Az éjszaka szép volt és azt gondolta, nem fog leányának megártani, ha egy éjszakát az erdőben töltenek.

— Ez fölösleges — mondta a paraszt — nálam alhattok ott szemben azon a dombon. Favágó vagyok, Dorenko a nevem, de nem vagyok oly ostoba, mint a többi favágó. Amikor jönni láttalak titeket, rögtön láttam, mennyire fáradt a leányod és nagyon megsajnáltam. Igen, testvér, szerencséd van, nem minden favágó olyan, mint én. Lágy szívem van, feleségemet a múlt évben vesztettem el. Talán majd ismét meg fogok nőszülni. Csinos kis házam van, tiszta és nagyon kényelmes. Csak a svábbogár az átka. Gyere testvér, kaptok jól enni és fedél alatt tölthetitek az éjszakát.

A. J., akinek a faluban levő katonák jártak az eszében, szívesen fogadta a meghívást. Mind a hárman fölmentek a dombon, elhagyták az utat és ismét a sötétlél vált erdőbe jutottak. A. J. elmondott annyit a favágónak, amennyi történetük megértéséhez szükséges volt. Örült, hogy ezt az egész dolgot természetesnek találta és semmi kíváncsiságot nem mutatott, nem is kérdezősködött.

— Nekem is volt egy leányom — mondta Dorenko — de elszökött és soha többé nem halottam felőle. Épp olyan volt, mint a te leányod.

Negyedórai kapaszkodó után egy teljesen eldugott, fából épített erdei kunyhóhoz értek. A belseje Dorenko megítélésével ellentétben, nem volt valami kényelmes, sem tiszta, sváb pedig annyi volt, amennyiről álmodni sem mertek volna. Elleptek mindent, a falat, a tetőt, minden hasadékot, minden sarkot. A kenyérről le kellett rázni, a vízből meg kihalászni.

— Igen — mondta Dorenko — nagyon keserves, de azt el kell ismerni, hogy nem marnak.

Dorenko kétségkívül vendégszerető ember volt. Vacsorát készített a vendégeinek, levest és tojáást. Leszámítva a svábokat, minden rendben lett volna. Dorenko sokat fecsegett, különösen a feleségéről és magáról, mióta az asszony elhalt.

— Egy napon mégis csak meg fogok nőszülni — mondta. — Utána nézek valakinek, aki illik hozzám, azt elhihetitek. Ebben a nehéz időben szerencsét is jelentene egy leányra nézve, ha férjhez megy egy derék favágóhoz, akinek saját háza van és egy kis pénze is akad. Látod testvér, megbízom benned, tudom, nem fogsz egy becsületes favágót kirabolni. Mondom, van egy pár száz ezüst rubelem a ház alatt elásva. Ahhoz képest bizony te szegény ember vagy, Peter Petrovics.

— Szegény ember vagyok, az igaz, de azért soha ki nem rabolnálak.

— Tudom testvér. Amikor az úton láttalak, rögtön tudtam, hogy becsületes ember jön velem szemközt. Becsületes ember pedig ritka a mai világban, olyan ritka, akár az aranyrubele. Vagy

helyesebben olyan ritka, mint egy derék jó és szép asszony.

A. J. egy darabig barátságosan elbeszélgetett vele, de amikor besötétedett és Dorenkónak nem volt lámpája, azt indítványozta, most rendezkedjenek be éjszakára. Valójában holtfáradt volt és Daly (most már ezen a néven nevezte) szintén nagy kimerültséget érzett. Úgy intézte a dolgot, hogy Daly kapta a legjobb helyet a tűz mellett, mert azt a svábok nem nagyon szeretik. Ő és Dorenko az ajtó közelében helyezkedtek el.

Amikor lefeküdt, a szeme már le is csukódott. Dorenko bizalomraméltónak látszott. Minden eshetőségre kéznél volt a revolvere is. A fegyvert gondosan a párnául szolgáló ruhacsomó alá rejtette.

Sem ő, sem Daly nem vetkőztek le, de Dorenko minden szégyenkezés nélkül levetette felsőruháját a sötétben.

A. J. mihelyt a fejét letette, rögtön elaludt, de egyszerre csak arra ébredt, hogy valaki hevesen megrázza.

— Mi a baj? — kérdezte és a revolver után tapogatózott.

Teljesen sötét volt, teljes csönd uralkodott, csak a megzavart svábok nyüzsgése hallatszott.

— Csak én vagyok, Dorenko, a favágó, — hallotta A. J. a jobb füle mellett. — Megvártam, míg a leányod elalszik, hogy egy kicsit egymás közt beszélhessünk.

— Nagyon álmos vagyok ahhoz, hogy beszélgessek.

— De idehallgass, testvér, úgy-e, te szegény ember vagy?

— Igen, de mit jelent az éjjel?

— Sokat jelent akkor, amikor egy beteg leánnyal az országon végig kell vándorolnod. Ő olyan fáradtnak és betegnek látszott ma este, testvér — biztosan nincs az ilyesmihez hozzászokva.

— Hát bizony nincs. Mondtam, hogy igen kényelmes élete volt idáig.

— Biztosan valami finom házban élt, testvérem. Ez az. Ismét egy házra van neki szüksége, földélre a feje fölé. Fontos dolog ez, és te nélküle nem könnyebben tudnál eljutni Pétervárra? Egy ember sokat elbír, de másképp áll a dolog, amikor egy leányt kell magával cipelnie. Nem gondoltál arra testvér, hogy valami jó munkás-emberrel összeházasítsad, akinek van egy kényelmes háza és egy kis pénzecskéje is? Hidd el, jó fickó vagyok, ha csak favágó vagyok is. Megval-lom az igazat, a leányod épp olyan fajta asz-szonyszemély, amelyet én keresek a feleségem ha-lála óta. Te meg kapsz száz ezüst rubelt, ha a leá-nyodat nekem adod.

A. J. sokkal álmosabb volt, semmint neves-sen, vagy bosszankodjék és csak ezt válaszolta:

— Dorenko, erről szó sem lehet, a leányom nem akarja, amint én ismerem.

— De ha te, az apja parancsolod?

— Akkor sem.

— Hát engedetlen?

— Bizony.

— Nagy fájdalmat okozol nekem, barátom. Az én leányom is épp ilyen engedetlen volt az apjával szemben. Borzasztók az ilyen gyerekek. Adok neked százötven rubelt, ha rábeszéled.

— Nem, Dorenko, nincs értelme, az lehetetlen.

— Azért mert csak egy favágó vagyok?

— Nem, nem, annak semmi köze a dologhoz.

— Ejnye, Peter Petrovics! Derék fiú vagy, azt látom. Kár, hogy nem tudtunk egyezsége jutni. De talán Isten akarja, úgy, hogy másfelé próbálkozzam. Jojcakát, jojcakát.

A. J. csak akkor ébredt föl, amikor a nap már besütött a kis ablakon. Dorenko már fönn volt és reggelit főzött. Nem tért vissza az éjjeli beszélgetésre és az egyszerű reggeli után a két vándor megköszönte a jóságát és útra készülődött.

A. J. akart neki pénzt adni, de a bőkezűség ellentétben állott volna azzal az állításával, hogy nagyon szegény ember. Dorenko megmagyarázta nekik, milyen irányt kell követniök és azt is részletezte, hogyan tudják a legközelebbi falut elkerülni, hogy veszélytelen területre érjenek.

Az út mérföldeken át az erdőn vitt keresztül és aztán egy keskeny dombon vezető ösvénybe ment át.

Dél felé ismét nagyon meleg lett. Aludtak valamely keveset a fenyők árnyékában és este felé egy

kis, Szeraturszk nevű városba értek, amelynek vásártere vörös katonákkal volt tele.

Nem valószínű, hogy ezek a vörösök az erdőben történt gyilkossággal foglalkoztak volna, mert az utolsó huszonnégy órában sokkal komolyabb dolgok történtek. A szövetkezett fehérek és csehszlovákok átjöttek az Uralon és gyors előnyomulásban voltak. Ez a körülmény a forradalmi dolgokat nagyon veszélyeztette. Egész napon át rengeteg sok menekült jött keletről és vonult át Szeraturszkon. A. J. és Daly csak kettő volt a sok ezer között.

Fekete kenyeren kívül, ez is rendkívül drágán, más semmi élelmiszer nem volt kapható. A városban minden szoba tele volt. Szerencsére jó meleg idő járta és egyáltalán nem volt kellemetlen az összegöngyölt ruhákkal fejük alatt a pusztakövezeten elnyújtózkodva aludni a jó hegyi levegőben.

Álmukat gyakran megzavarta a lárma, lövöldözés és keletről meg nyugatról mindig újabb katonai csapatok érkeztek, csatlakozva a városban levő bajtársaikhoz.

Vad, piszkos, mosdatlan, fáradt társaság volt. Nem volt elismert vezérük. Egész éjjel gyűléseket tartottak a vásártéren, hogy tiszteket válasszanak. Sok beszéd, sok éljenzés hallatszott. A fehérek előnyomulásáról szóló hírek, hiányos fölszerelésükre gondolva, nagyon lehangolták a vörösöket. Öt-hat emberből csak egynek volt puskája, a többi karddal, késekkel, sőt sokan csak bottal voltak

ellátva. Egyeseket korán bocsátottak el a kórházból és ezek még véres kötéseket hordoztak a fejük körül.

Ez az értéktelen, rongyos tömeg volt most az egyetlen, amit Moszkva az ellenforradalommal szemben fősorakoztatni tudott.

A láрма egész éjszakán át tartott. Csak amikor már szűrőlni kezdett, akkor történt valami döntés. Egy kis csoport katona kelet felé mentelt, a többi állítólag majd követni fogja ezt a csoportot.

Röviddel azután heves tűzharc keletkezett a város mögötti dombokon és alig egy óra múlva az első osztagok pánikszerűen menekültek vissza.

A dombok — így jelentették — már a fehér előőrsök kezében voltak. Szeraturszkozt azonnal ki kell üríteni. Erre a jelentésre katonák, polgárok menekültek; mindenki igyekezett személyes javaiból annyit összecsomagolni, amennyit csak cipelni bírt. Mindannyi eszeveszett ijedséggel menekült nyugati irányban.

Mivel az út nagyon szűk volt, tulajdonképpen csak ösvénynek lehetett nevezni. A hadsereg kocsijai már az első negyedmérőföld után összezsúfolódtak. A járművek tele voltak munióval és más katonai felszereléssel. Hiábavaló kísérletek után, hogy a zűrzavarban rendet tudjanak teremteni, a katonák hátukra vették a dolgokat és úgy cipeltek tovább.

A fölkelő nap egy csomó fáradt és ijedt emberre világított, akik csak azon igyekeztek, hogy

az előnyomuló kérlelhetetlen ellenség és maguk közé minél több akadályt gördítsenek.

Sokan kiváltak a tolongásból és keresztül-kasul igyekeztek menekülni. Az egész reggelen át folyton közeledő puskatűz volt hallható.

Dél felé a zavar elviselhetetlenné vált. Menekülők és katonák tucatszámra estek alá a porba és vetődtek az út szélére. Sokan olyan képet mutattak, hogy közel vannak a halálhoz. Hire ment annak is, hogy fehér kémek megmérgezték a kutakat és forrásokat, amelyekből a tömeg vizes üvegeit megtöltötte.

A. J., aki ebben az összeviisszaságban előre sietett, hirtelen betegnek érezte magát. Gonosz belső fájdalom kínozza és érezte, hogy nemsokára összeesik. Ingadozni kezdett, elesett, megpróbált fölállni, de arra már képtelen volt. Minden forgott a szeme előtt.

— Nem tudok tovább menni, beteg vagyok — mondta.

A sors megadta a lehetőséget, amit a grófnő mindig kívánt. Most könnyen megszökhetik. A. J. olyan állapotban volt, hogy nem tudta megakadályozni.

A. J. érezte, hogy az asszony fölemeli fejét és reá néz.

— Tehetek valamit önért? — kérdezte.

— Értem semmit, de annál inkább saját magáért. Térjen vissza Szeraturszkba és várja meg a barátait.

— Azok rám találhatnak akkor is, ha itt maradok.

— Igen, de akkor engem is megtalálnak és nem akarok fogságba esni. Különben pedig ezt az utat hamarosan tűz alá veszik. Szedje ki a papirokat a kabátomból. Bizonyíthatja velük, hogy kicsoda.

— És ön?

— Én majd csak átvergődöm, ha szerencsém lesz.

— Azt akarja, hogy magára hagyjam?

— Azt akarom, hogy használja ki az alkalmat. Ha itt marad, mind kettőnkre nézve nagyobb a veszedelem. Ne feledkezzék meg a papirokról.

— Tehát szabadon bocsát?

— A körülmények kényszerítenek rá.

— Ez szép öntől. Remélem, elboldogul egyedül?

— Nagyon valószínű, ha nem találhatnak magával együtt. Vegye ki a papirokat.

— Isten vele.

— Igen, de a papirok . . . a kabátom . . . bé . . . lésébe . . .

Még érezte, mikor az asszony keze körülkutatatta, hallotta, hogy mond valamit, de nem tudta megérteni. Elvesztette öntudatát. Évek látszóttak elmúlni. Időnkint kinyitotta a szemét, mindenfelől nagy lármát hallott. Fájdalomhullámok lepték el, míg végre annyira legyöngült, hogy megadta magát a sorsának.

Sötét volt, amikor A. J. fölébredt. A fájdalma megszűnt, de a füle zúgott, mintha távoli fegyverropogást hallott volna. A csillagok halvány fénye bevilágította a földet.

A. J. egy árokban feküdt. Nehány méterrel odább pedig még valami, mintha emberhez hasonlított volna. Odakiáltott, de semmi választ nem kapott. Talán aludt a fickó.

A. J. nagyon vágyott emberi lénnel szót váltani. Sejtette, hogy valami harc ment végbe és nagyon szeretne tudni, kik győztek, a fehérek, vagy a vörösök? Reá nézve ugyan nem sokat jelentett a dolog, de a kíváncsiság nem hagyta nyugton. Tisztán akart látni: És Daly, a foglya... vajjon hogyan fogadták a barátai? Istenem, mennyire szomjazott. Pénzt akart adni annak az embernek valami korty italért, még mérgezett vizért is.

Sokkal fárasztóbban, semmint várta volna, sikerült az árokból kimászva az összegörnyedt alakig eljutnia. Az ember halott volt, agyonütöttek. Ez a tény — ámbár sok halottat látott már — kiverte a közönyösségből. Zavartan nézett körül, mintha valahonnan magyarázatot várt volna. Bizonytalanul állt talpra és ingadozva ment tovább. Fölkapaszkodott az úton a tarlóig.

Alig jutott száz méternyire, egy újabb halottat látott, azután még egyet, akinek a feje egész elvált a törzsétől. E mellett egy katona feküdt,

akit szuronnyal döftek át és még mindig vonaglott. Egy újabb halottnak az ütőere szakadt föl és egész testét vére borította. A legtöbb halott egyenruhájáról ítélve vörös katona volt, a másik részről kevés halottat látott.

Undor fogta el, mikor hirtelen kiáltást hallott. A hang bizonyos távolból jött, arra fordult és ismét hallotta:

— Testvér — kiáltotta a hang és A. J. elindult annak irányában.

— Mi van? — suttogta.

— Meg vagy sebesülve testvér? — hallatszott a válasz.

— Nem.

— Én sem, gyere ide.

Megindult a földön fekvő alak, egy vörös katona felé, akinek egész arcát vér borította. De azért nem volt nagy baja — úgy látszott, — mert egész vidáman folytatta:

— Testvér, én már öreg katona vagyok és van némi tapasztalatom a háborúról. Nagyon szép dolog, ha könnyű szerrel győzünk, de mindjárt rossz, ha nálunknál erősebb az ellenség. Az én véleményem szerint az a legjobb, ha az ember a földre vetődik és halottnak teszi magát. Ha szerencséd van, az ellenség nem törődik tovább veled. Én már háromszor mentettem így meg az életemet, kétszer a németeknél és most harmadszor itten. Úgy sejtem, testvér, te is így cselekedtél.

— Nem egészen — felelt A. J. — én ma reggel beteg lettem és ennél többet nem tudok.

— Igen, ez már sokunkkal megesett, szegény fickókkal. Fehér kémek megmérgezték a vizet Szeraturszkban. Utálatos egy hadviselés, azt mondom. Nem azért, mintha a fehérek ellen kifogásom volna. Azt hallom, az embereiket jól fizetik. Még ahhoz is kedvem volna, hogy holnap bemenjek Szeraturszkba és közéjük álljak. Akarsz velem jönni?

— Nem, köszönöm.

— Azt hiszed, nem inkább húznék a vörösökhöz, ha bőkezűbbek volnának? Igazság szerint jobban szeretem a vörösöket, az bizonyos. De végre is a katonának a harc a dolga, és ha jó ellátása meg jó fizetése van, mit törődjék vele, melyik oldalon harcol. Nem az ő dolga, hogy válogasson. Így gondolkodom én. Nem akarsz valamit enni, testvér?

— Szívesen.

— Akkor ülj ide mellém. Van kenyérem és kolbászom. Eleinte nagyon megijedtem, amikor téged megláttalak. Azt hittem, kísértet vagy és azt beszélik, kísértetek járnak a csatatereken. Dühös kis csata volt és a mi embereinknek semmi reményük sem lehetett. Az ellenfél minden emberének volt puskája és municiója. Nevetséges volt ellenállni.

— Hol vannak most a fehérek?

— Azt hiszem, a mi szegény fickóinkat üldözik. Mi ketten elég ravaszok voltunk, hogy engedjük őket átgázolni magunkon. Ez volt az egyetlen helyes dolog, amit tehattünk. Két órai út és

benn vagyunk az erdőben. Ott aztán egy egész hadtest se csíphet el bennünket. Ismered ezt a részét az országnak?

— Nem nagyon.

— Akkor majd én vezetek, ha az evést befejeztük. Nem sietek a fehéreknel jelentkezni. Először jó lesz pihenni egy pár napig. Még három óránk van pirkadásig. Ha aztán nekiindulunk, hát kellő időben beérünk az erdőségbe.

Gyorsan ettek, de jóízűn és aztán megindultak a tarlón keresztül. Az első mérföld alatt sok halottat láttok, de azután csökkentek a harcnak ezek a jelei. Letértek az útról, ahol még a fehérek utóvédjei jöhettek.

A. J. félt, hogy fogságba esik, de kísérője, akinek Oblimov volt a neve, igen bizakodónak látszott. Eldobta katonaköpenyét, megmaradt ruházata pedig nem árulhatta el a mivoltát.

— Ha valaki kérdezne bennünket — mondta vigyorogva — fehér menekültek vagyunk, megyünk vissza a szülőföldünkre.

Északi oldalán kerülték meg Szeraturszket, gyümölcsökön, magánkerteken haladtak át, elkerültek néhány nagy kivilágított házat. Az egyik hosszú ház ablakain nem voltak leeresztve a függönyök és jól látták, hogy bent nagy lakoma folyik. Fehér tisztek ittak és kiabáltak. Egy asszony hangos nevetése is kihallatszott az éjszakába.

A. J. arra gondolt, vajjon az ő foglya nincs-e a társaságban, Oblimovnak pedig az volt a véle-

ménye, hogy ezek a fehérék a nagy győzelemre alaposan le fogják inni magukat.

Akkor értek a dombsor aljához, amikor a hajnal már derengeni kezdett. A nap fölkeltekor már mélyen benn jártak az erdőben. A fenyők között A. J. ismét kezdte magát jól érezni. Szerette a fenyők nagyszerű illatát és a lába alatt ropogó tűleveleket. Mindamellett a kapaszkodás kimerítette és lassankint szomorúság lopózott a szívébe. Az életet céltalannak találta, unta már a sok csatát, a küzdelmet, a sok tragédiát.

Vajjon, hogy érzi magát a fogolynője, gondolta. Szívből kívánta, hogy megmeneküljön. Ő minden lehetőt megtett. A sors erősebb volt nála. Az életnek tizedrésze abban telik el, hogy az ember szabad folyást enged a dolgoknak.

Oblimov kitűnő és találékony kíséző-társ volt. Tűzet rakott, teát főzött és mialatt A. J. aludt a napsütésben, ráakadt a völgyben egy favágó házára és kenyérrel meg hússal megrakva tért vissza. Valami komisz dohányt is hozott magával és egész délután élvezettel füstölt. Jó elbeszélő volt és az életet könnyed nemtörődömséggel fogta fel. A katona foglalkozása kétségtelenül a legnehezebb foglalkozás a világon, de az olyanfajta embernek, amilyen ő volt, ez felelt meg a legjobban. Nem volt otthona, ahol gondoskodhatott volna magáról és mint katona „össze-vissza járta a világot.”

— Sok mindenféle emberrel akad össze az ember — mondta, — mint te véled is, testvér.

Halottak közt találtunk egymásra. És most? Most teli gyomorral beszélgetünk itt az erdőben, fölöttünk a kék ég mosolyog. Holnap talán örökre búcsút mondunk egymásnak és talán soha többé nem látjuk egymást. Hát nem éri meg a fáradságot? És el fogjuk-e valaha felejteni egymást?

Elkezdte mesélni az életét, amely kora ifjúságától örökös harcban telt el. Az első balkáni háborúban a szerbek mellett, a második balkáni háborúban a szerbek ellen, a nagy háborúban pedig a németek ellen. Ez az utóbbi háború azonban egyáltalán nem volt inyére és egy év múlva „engedte magát” foglyul ejteni. Sebesülés nélkül úszta meg a nagy háborút.

A breszti béke után a foglyok hazatértek és ő ismét neki fogott a normális életnek. Már tudniillik a katonaéletnek.

A háború a vörösek és fehérek közt már jobban inyére volt. Akadt benne valami csábító, valami érdekfeszítő. A szintér örökösen változott, bő alkalom nyílt a zsákmányolásra és a személyes kalandokra. Igen, ez tetszett neki. Nem törődött vele, melyik oldalon harcol, volt már a tagja mindkét hadseregnek és kétségkívül így lesz az a jövőben is.

— De, — tette hozzá hirtelen — én a nép embere vagyok.

A. J. jobban megbizott ebben a gondtalan pajtásban, mint az ilyen alkalmi ismeretsegeknél szokása volt. Beszélt a leányáról, akivel eddig együtt vándorolt és a tegnapi izgalmakról, amikor egy-

mástól meg kellett válniok. Aggódott, vajjon a fehérek rendes bánásmódban részesítették-e a „leányát”, akivel eddig együtt vándorolt, de akitől a tegnapi zavarok közt elszakadt.

Oblimov együtt érzett vele, de nem beszélt valami biztatón.

— Hogy mi történik a leányoddal, az egyedül csak tőle függ, — hangzott a véleménye. — Ha csinos és nem ártatlan, akkor jó sora lesz. Ha ártatlan és csunya, akkor magára hagyják. De ha csinos is, ártatlan is . . . — Nem fejezte be a mondatot. — Ennyi baj közepette — fűzte később hozzá — az asszonyok tulajdonképpen semmit sem érnek. És valószínűleg te is így gondolkozol, mert különben most Szeraturszkban volnál és a lányod után kutatnál, ahelyett, hogy itt ülsz és a napon sütkérezel.

A. J.-t meglepte ez az éles megjegyzés. Oblimov nevetett.

— Testvér — mondotta — egy öreg katonát nem lehet megcsalni. Talán nem is a leányodról, hanem a feleségedről van szó és te roppantul örülsz, hogy meszabadultál tőle. Ne sértődj meg, tudom, te mindig azt fogod erősíteni, hogy a boldulásig szereted és hogy aggódol a biztonsága miatt, de én látom, hogy a szíved mélyén semmi fájdalmat nem érzel.

Oblimov tovább is folytatta elmélkedését az asszonyok felől és A. J. érdeklődve hallgatta, mindaddig, míg egy hang meg nem zavarta őket, mely a völgyön át jutott hozzájuk.

Egy gépfegyver ugató pattogása volt. Oblimov, akiben fölébredt a hivatásával együtt járó ösztöne, vadászkutya módjára kezdett szimatolni.

— Úgy látszik, lent a falunál csata folyik — kiáltotta. — Menjünk kissé lefelé, próbáljuk megállapítani, mi történt.

Végigsiettek a fák között egy kis tisztásig, ahonnan az egész völgyet áttekinthették. Elég heves gépfegyver- és puskatűz hallatszott s a várost vékony fehér füstfelhő fogta körül. A hegyi úton néhány lófogatú teherkocsi is elhagyta Szeratursz-kot. Késő délután vége lett a csatának és az eredmény kézenfekvő volt. A vörösök ismét elfoglalták a várost, mert a fehérek teljes visszavonulóban voltak kelet felé.

— Most — jegyezte meg Oblimov — jobb lesz, ha fölszedjük a sátorfánkat. Ha a fehéreket hevesen üldözik, néhányan bizonyára itt fognak bujdosni az erdőben és úgy gondolom, jobb, ha nem találunk itt bennünket a közelükben.

Nyugodtan mentek le a dombról és bátran léptek be Szeraturszkba. Nem fenyegette őket sem föltartóztatás, sem kikérdezés veszedelme, mert a visszafoglalt városban nagy fölindulás és rendetlenség volt.

A fehérek előbbi győzelme elsősorban a megmérgezett víznek volt köszönhető. Sokkal több vörös katona esett ennek a mérgezett víznek áldozatul, mint amennyi a csatában elhullott és az életben maradtak égtek a bosszúvágtyól. Azt mondták, az egész város rokonszenvezett a fehérekkel,

ami igaz is volt, mert a tehetősebb kereskedők és polgárok ajándékokkal halmozták el a fehér tiszteket. Most már örültek volna, ha tartózkodóbbak maradnak.

Amikor a diadaltól megittasult, fáradt vörösök a városba benyomultak, a kereskedők bezárták a boltjaikat és igyekeztek láthatatlanná válni. Mindez izgalmas éjszakának volt az előjele.

13.

Oblimov csatlakozott a századához, A. J. azonban jobbnak látta, ha elvegyül a város főutcáján föl-alá hullámzó tömegben. Izgatott és dühös volt a tömeg és dühe percről-percre növekedett.

A vásártér tele volt vörös sebesültekkel, akiket nem lehetett kórházban elhelyezni, és csak épp a legelemibb orvosi kezelésben részesültek; ez a látvány csak folytonos tápot adott a föllobbanó szenvedélyeknek. A városka orvosa néhány segítő-társával fáradhatatlanul dolgozott. Keveset tudott azonban produkálni, mert a visszavonuló fehérek valamennyi orvosi segédeszközt még a sebészeti műszereket is magukkal vitték. Nem hagytak a városban még kötözőszert sem.

Gonosz helyzet volt, amit veszedelmesebbé tett az, hogy a fehérek, a városban található minden italt megittak. Egyetlen üveg sör, egy korty vodka nem volt a kocsmákban és a minden sarkon, minden árokban garmadával heverő üvegek mindent elárultak.

Az első eseményt épp ez a körülmény idézte elő. Egyes katonák, akik nem akarták elhinni, hogy semmi innivaló nincs, elhatározták egy kocsmá pincéjének átkutatását. Találtak néhány üveg pezsgőt a pincében, amit nem valami nagy lelkesedéssel ittak meg. De azután romba döntötték a kocsmá egész épületét.

Most már nemcsak a kocsmák, hanem a magánházak átkutatását is elhatározták. A megrémült polgárok sok esetben maguktól előadták a még birtokukban maradt italokat. Ahol nem így cselekedtek, vagy nem volt innivaló, onnan elmentek ugyan a katonák, de képeket, edényeket, minden kezük ügyében levő tárgyat szétzúztak.

Közben a város mindjobban megtelt. Katonák özönlöttek be nyugat felől és ezek a későn érkezettek még vadabbak voltak már tanyát ütött társaiknál.

Nyolc óra tájban az a hír terjedt el, hogy az egyik helybeli ügyvéd felelős az ivóvíz megmérgezéséért. Ezt a szerencsétlent, aki házában rejtőzött el, kiráncigálták és az utca közepén agyonverték. Ez a gyilkosság további erőszakosságokra vezetett. Éjfélig mintegy tizenkét másik polgárt öltek meg.

Azután az a még izgatóbb hír járt körben, hogy körülbelül egy mérföldnyire a város előtt egy ház tele van fehérékkel, köztük előkelő származású tisztekkel és hölgyekkel. Ezek nem tudtak elmenekülni a vörösök gyors előnyomulása következtében. A városka tanítója azzal mentette

meg a saját bőrét, hogy árulóvá lett. A többi között azt is elmondta, hogy abban a házban van Adraxine Mária Alexandra grófnő, aki ismert tagja volt a forradalom előtti előkelő petrogradi társaságnak és a cári családdal is rokonságban állt. Parasztruhában érkezett a városba — mondta a tanító — nagy meglepetést keltett és roppant lelkesedéssel fogadták, mert néhányan a fehérek közül már régebben ismerték. A grófnő tiszteletére rendezett lakoma és a győzelmi mámor annyira elragadta az ünneplőket, hogy elmulasztották az idejekorán való menekülést.

— Így történt a dolog — fejezte be a tanító, utálattal telve el önmaga iránt, amiért kénytelen a szép és nemes grófnét ennek a csürhének kiszolgáltatni, de nem tehetett mást, mert a saját életét kellett megmentenie.

Egyesek a tömegből azonnal meg akarták rohanni a házat, de a vörös vezér, egy alattomos, eszes fickó fölismerte ezeknek a személyeknek politikai fontosságát és úgy határozott, hogy kellő óvatossággal fog eljárni. Szabad utat engedett annak, hogy kereskedőket legyilkoljanak, de grófnők és nagyrangú fehér tisztek fontosabbak voltak annál, hogy őket a csőcselék szenvedélyének oda dobja. Gondolkodó ember lévén, az is eszébe jutott, hogy már hallott erről a grófnőről. Nem ő volt az, akit Szibériában egyszer már elfogtak és valami helyi biztos kíséretében Moszkvába irányítottak? De a két ember megszökött a vonatról és azóta semmit nem hallattak maguk felől. A szép

grófnő és az állítólagos népbiztos! Milyen nagy-szerű matéria!

Polahkin tábornok — ez volt a vörös vezér neve — aki győzelmét a fehérek fölött katonai képességeinek, de főleg két, — csodálatos módon előkerült — gépfegyvernek köszönhetette, jóízűn nevetett magában, amikor kiadta a parancsot a ház körül fogására. Ha a benne levő fehérek megadják magukat, a grófnét sértetlenül kell a városi fogházba szállítani a többi fogollyal együtt.

A parancsot híven teljesítették és hajnali három óra tájban egy kis processzió vonult a városon keresztül. Tizenkét fehér tiszt, akiknek ragyogó egyenruhája és bús ábrázata sajátságos el-lentétben állott a rongyos vörösök diadalittas ábrázatával. Volt a csoportban öt, a helyzethez éppen nem illő ruházatba öltözött nő is. Egyesek báli cipellőkben tipegtek, de nagyon sápadtak és lehangoltak voltak. Egynek a kivételével valamennyi ijedten nézett a gúnyolódó tömegre, amely sor-falat állt az utcákon egész a fogházig.

Ez az egy kivétel az az asszony volt, akinek nevét mindenki ismerte, aki egy politikai biztost szökésre csábított, majd egyedül folytatta útját. A tömeg hangulata nem volt rossz egy ilyen kiváló kalandornővel szemben, még talán meg is éljenez-ték volna, ha van benne annyi színésztehetség, hogy ezt az indulatot a tömegből kicsiholja.

A grófnő azonban semmi ilyesmit nem tett, megjelenésében nem volt semmi romantikus. Hi-

deg,
sem

érte
az
bört
töm
kere

len
ross
ben
min
cser
tak,

forr
a fo
és í
kun
lott
kun
gett
ség

káz
alu
gat
jó
tok

deg, közömbös tekintettel nézett maga elé, mintha sem a tömeg, sem a világ nem érdekelné.

Amikor a foglyok baj nélkül éppen a fogházba értek, az érzelmeiben csalódott tömeg nekifogott az üzletek rendszeres kifosztásának. A foglyok börtönbe szállításának szelíd lefolyása okozta a tömeg csalódását és ezért másféle tevékenységben keresett vigasztalást.

Polahkin tábornoknak nem volt az ilyesmi ellen kifogása. A rablás és fosztogatás előjoga a rosszul fizetett katonáknak. A reggeli szürkületben a város rettenetes képet nyújtott. A főutcán minden ablakot bezúztak, az utca tele volt üveg-cseréppel, mindenféle tárgyakkal, amelyeket elloptak, aztán összetörtek és szétdobáltak.

Néhány, a városban letelepedett paraszt, akik forradalmi szellemet tanúsítottak, legjobban járt a fosztogatásnál. Saját házaik voltak a városban és így volt hová cipelni a rablott holmit. Egy kis kunyhó azzal szúrt szemet, hogy egy zongora állott ki belőle. A hangszer ugyanis nem fért el a kunyhóban, de a zsvány mind a két öklével ütögette a billentyűket, így adva kifejezést elégedettségének.

Másnap az emberek fáradtak voltak az éjszakai kázástól, s azzal töltötték az időt, hogy kábultan aludtak. Délután azonban erősítések érkeztek nyugatról, dühös természetű emberek, akikhez néhány jó népszőnok is csatlakozott. Hatalmas szónoklatok töltötték be a vásárteret.

Polahkint, ez azonnal észrevehető volt, az

újonnan érkezettek nem kedvelték. Nem bíztak a vörös érzelmeiben és leginkább az dühösítette őket, hogy a fehér foglyok életét megkímélte.

A. J., aki nappal elvegyült a tömeg közé, éjjel pedig egy kocsma padlóján aludt, érezte, hogy a légkör mind feszültebbé és veszedelmesebbé válik. Önmaga miatt nem aggódott, az izgalomtól sem félt, látott már sok mindent. A vörösök által elkövetett kegyetlenséget a fehérek visszafizették. Vérszomj és kegyetlenség dühöngött mindakét oldalon egyforma mértékben. A tapasztalat végre is elér egy olyan pontra, mikor a tapasztalt embert már semmi meg nem rémíti. Ezt a pontot A. J. már elérte. Érzései tulajdonképpen már az önfenntartás egy nemét jelentették. Az őt körülvevő zűrzavaros nyomorúságból csak ez érdekelt, ami a saját személyére vonatkozott.

Ha mindent komolyan átgondolt, őt magát semmi sem érintette az itt végbemenő eseményekből. Eddig vak automatánál nem volt egyéb, akit a sors tetszése szerint dobált, mert minden kínálkozó feladatot magára vállalt. Khalinszkban barátságosan bölcs volt és keményen dolgozott, de különben személyét a történetek ott sem érdekelték. Most először érzett valami rendkívülit, ami személyében érintette. Elátkozott lélek vagy — gondolta magában, amint föl-alá rótt a utcákat, de azért még mindig hűvösen szemlélte az eltűnő világ utolsó nyomait, annak a világnak nyomait, amely époly keveset törődött vele, mint ő azzal.

Lassan tudatára ébredt, hogy kívánja annak

az a
min
voln
ték.
gond
gond
lövik
nál i
van
érez
I
tonál
hurro
kat. I
ban,
E
tegye
lyk n
egyed
ség n
lyiség
őrizet
A
ört. A
tudot
ezt a
válas
célján
V
tott l
— eg

az asszonynak a megmenekülését. Ez a kívánság minden gondolkodó ember előtt túlzottnak tűnt volna föl, mert a börtönt rendkívül szigorúan őrizték. A. J. azonban nem tudott akkor normálisan gondolkozni. Minél inkább úrrá lett fölötte az a gondolat, hogy volt foglyát valószínűleg agyonlövik, mint száz meg száz ártatlan teremtest, annál inkább gyökeret vert benne, hogy a személye van a dologban érdekelve. Ellenállhatatlan erővel érezte, hogy közbe kell lépnie.

De hogyan és mikor? Előre látta, hogy a katonák forradalmi búzgósága kiönt a medréből, lehurrogja Polahkint és lemészárolja a fehér foglyokat. Már gyakran látott ilyesmit, sokkal gyakrabban, semmint a jeleit föl ne ismerte volna.

Bármit tesz, gyorsan kell cselekednie, de mit tegyen először? Nem tudta, hogy a börtönnek melyk részébe zárták Dalyt, azt sem tudta, hogy egyedül, vagy másokkal van-e összezsukva. Kétség nem fért azonban egyhez, hogy mint főszemélyiség következő látványosságban nagyon szigorú őrizet alatt áll.

A fogház bejáratánál egy vörös katona állt őrt. A. J. csak ennek az embernek a segítségével tudott valamit elérni. Órákat töltött azzal, hogy ezt az őrt, valamint főlváltóit megfigyelje és kiválassza, melyik katona felelne meg a legjobban céljának.

Végre egy durva, vad tekintetű fickót választott ki, aki éjjeltájban, mikor az utca üres volt, — egy előtte elhaladó idegentől kis csomagot vett

át és azt lopva zsebébe dugta. A. J. kihasználta a kínálkozó alkalmat. Lassú lépésekkel odament a katonákhoz.

— Jóestét, bajtárs — kezdte el — gyakran szoktál ilyen dolgokat cselekedni?

Ez ugyan ugrás volt a sötétbe, de nem habozott, hogy megtegye. Az ő vad külseje ellenére gyáva fickó volt, mihelyt magát leleplezve látta. Kémnek tartotta A. J.-t, akit a fölöttesek csak az ő megfigyelésére állítottak oda és A. J. meghagyta ebben a tévhitben.

Hamarosan bevallásra kényszerítette a fickót, aki most már nem tagadta, hogy dohányt csempész a fogházba a fehér tisztek számára.

— Csak dohányt, kegyes uram, — igyekezett A. J.-t a katona megnyugtatni és egy kis csomag dohányt húzott elő a zsebéből, amit alig néhány perc előtt kapott az idegentől. — Tudja, kegyes uram, milyen nehéz egy katonának megélni az ilyen nehéz időben és a fehér tisztek húsz rubelt ígértek ezért a kis csomagért. Azután meg nincsenek meg azok az előnyeim, amik annyi más bajtársamnak megvannak. Itt vagyok kénytelen szolgálatot tenni, míg amazok vígan fosztogatják az üzleteket.

— Az bizony pech — mondta szárazon A. J. — de mindegy. A tettedért mindenesetre bűnhőd-nöd kell.

— De kegyes uram, csak nem fog egy szegény embert szerencsétlenségbe sodorni?

Igy folyt tovább a beszélgetés és A. J.-nek egy

negye
a fog
módj
őrt, a
Fran
hogy
is mo
netet

látom
udvar
hányo
A
kozot

mond
zéken
Nem
durva

M
J. szó

E
elégít
hogy
egyik
alatt
kötél

A
magy
töpre

negyedóra meghozta a sikert. Megtudott mindent a fogoly életéről, a napi szokásairól, őrzésének a módjáról. És ami a legfontosabb, megbízhatta az őrt, adjon át titokban egy cédulát a grófnőnek. Franciául írta, hogy kész szökését elősegíteni és hogy arra minden órában készen kell állania. Azt is mondta az őrnek, hogy a cédulára családi üzenetet írt.

— Én vörös vagyok — tette hozzá — de nem látom be, miért ne lehetne egy fogoly asszonnyal udvariassen bántani. Ez épp olyan jogos, mint a dohánycsempészség a férfiak számára.

Az őr ehhez a véleményhez gyorsan csatlakozott.

— Igaza van, kegyes uram, én is mindig ezt mondom a bajtársaimnak. Miért ne legyünk előzékenyek az emberekhez, mielőtt agyonlőjjük őket. Nem is az agyonlövés szül rossz vért, hanem a durva bánásmód.

Mikor az őr legközelebb szolgálatban volt, A. J. szóbeli üzenetet kapott.

— Köszönöm, — csak ennyit üzent a grófnő.

Ez ugyan nem volt elég világos, de A. J.-t kielégítette. Egy lépéssel tehát előrehaladt. Tudta, hogy Daly egy földes cellában van, amelynek egyik ablaka az udvarra nyílik. Ez alatt az ablak alatt állandón őrök cirkáltak. Regényes szöktetés, kötéllel, létrával nem kerülhetett sorra.

A dohánycsempész őr, Balkin, alaposan elmagyarázta, mily szigorúan őrzik a grófnőt. Sok töprengés és tervezgetés után, A. J. arra az ered-

ményre jutott, hogy szökés csak úgy képzelhető el, ha valami általános felzúdulás a fogház rendjét megbolygatja.

Ez az eset nem látszott kizártnak. A szélsőséges elemek hangoskodása folyton erősödött és komoly hírek keringtek, hogy Polahkin teljhatalma nagyon könnyen megszűnhetik. Ezt követné azután, hogy a csőcselék megrohanja a fogházat és valamennyi foglyot lemészárolja.

Az is tisztán állt A. J. előtt, hogy a fogház megrohanása éjszaka fog megtörténni, mert akkor az emberek indulatait a szónoklatok és az ital jobban fölkorbácsolják.

A fogházőrség többé-kevésbbé ellenáll majd, de a fogház rendje mindenképp megbolygatódik. Vagy harcra kerül a sor, vagy vidám barátkozásra. A sötétben a benyomulók nagyrésze nem fogja tudni, merre van és hol keresse a foglyokat. Ezt a zavart kell majd kihasználni.

Szerencsére a grófnő cellája a legnehezebben volt elérhető. Egy hosszú folyosó végén, a folyosó falában egy közönséges ráccsalan ablak volt, mely az udvarra nyílt. Ha a fogoly kijut a cellából, nem lesz nehéz kimásznia az ablakon.

A. J. nem akarta magát Balkin segítségére bízni, mert a fickó sem bizalomra méltónak, sem értelmesnek nem látszott. Az egyetlen, amire föl lehetett használni, ha a nyugtalanság első jeleire egy revolvert csúsztat be a rácson keresztül a grófnő cellájába.

— Balkin, te gyerekszívű fiú vagy — mondta

neki meggyőző hangon A. J. — és én bevallom neked az igazat. A szegény teremtés inkább meg akarja magát ölni, semmint a katonák kezébe jusszon. Azt hiszem, igaza van és biztosan te is úgy véled. Elég, ha meghal, nem kell, hogy a tömeg darabokra tépje. Adjuk meg neki ezt a sorsot, hasonló esetben a katona is ezt választaná.

Balkin meghatottan tette a kezét A. J. vállára.

— Igaza van, kegyes uram — mondta — hagyjuk őt tisztességesen meghalni. Majd én magam lövöm agyon, hogy annak a söpredéknek a kezébe ne kerüljön.

— Nem, nem, a te föladatod csak a revolvert átadni. Ő nem gyáva és jobban szeret önmagáról gondoskodni. És aztán ez méltóbb is hozzád. Érted?

Balkin szomorúan bólintott, hogy ért mindent és A. J. átadta neki a megírt cédulát és a revolvert.

Ez reggel történt. Minden külső jel szerint a krízisnek ma éjjel kell kitörnie. Polahkint nyílt utcán inzultáltak és egy durva népszónok, — Aronstein volt a neve — délután föltüzelte a tömeget. A várt puccs hét óra tájban esett meg. Polahkint elfogták és Aronsteint ültették a helyébe. A középületek sorra a szélsőséges elemek kezébe kerültek. És végre elérkezett a fogház megrohanásának ideje. Aronstein megígérte a csőcseléknek, hogy egyetlen ellenforradalmárnak sem ad kegyelmet. Vérszomjas hangulatban tolongott a tömeg a fogház kapuja előtt.

Az ór nem fejtett ki ellentállást és a benyomulók néhány perc alatt a belső udvarba jutottak.

A. J. egy keskeny utca árnyékában várt a fogház mögött. Eleinte úgy látszott, mintha minden tervszerűn menne, de hamar beállott a minden lázadásnál megszokott zűrzavar.

A. J. hallotta a tömeg ordítását. Nyugtalan-ságában az állat vakarta. Azután látta, hogy az örök hirtelen elhagyják helyüket és berohannak a fogházudvarba, melyet az utcától, ahol állott, csak egy vasrács választott el.

Ez volt a jel számára. Végig futott a rács mellett addig a helyig, ahol előző éjjel két rudat meg-lazított. Ott megállt hallgatózni. Az igazi pillana-tot kitalálni nehéz dolog volt. A fogház belsejében tobzódott a lázadás, kiáltások, rikoltások, lövések hallatszottak.

Az utca üresnek látszott és A. J. nyugodtan dolgozhatott. Kiemelte a rács két meglazított rúd-ját és belopózott a fogház udvarába.

A várakozás néhány perce végtelennek lát-szott. A tumultusból nem tudott a végsőre követ-keztetni, de azt biztosan tudta, hogy Balkin ostoba és talán megbízhatatlan is; ha hazudott, vagy ha-nyagul járt el, akkor mindennek vége. Tudta azt is, hogy tervének sikere kétséges.

Ha meg is történnék a csoda, még sok minden kellett ahhoz, hogy a várost elhagyják és bizton-ságba jussanak.

Most egy árnyyszerű alak suhant az udvaron keresztül. A. J. halkan köhécselt. Az alak meg-

torpant egy pillanatra és egy kis irányváltoztatással egyenesen neki tartott. Ő volt, az asszony.

— Itt, itt keresztül — súgta A. J. — de várjon kissé, a rudakat vissza kell tennem a helyükre. Fogja ezt a köpenyt, számomra van alatta egy másik. Csak gyorsan és higgadtan. Megsebesült?

— Nem.

— Minden jól ment?

— Igen, hármat kellett lőnöm. Csodálatos, milyen kevés kárt okoz egy revolvergolyó.

Csöndesen fölnevetett.

— Ne nevéssen, ne is beszéljen. Gyűrje föl a gallérját, ha valakivel találkozunk, be vagyunk rugva. Van ruha is a számára, a mezőn elrejtve.

Köpenyeikben bizonyos távolból vörös katonáknak látszottak. Ha közelükbe jön valaki, rézszegeket kell színlelniök. Ebben az időben, amikor virágzott a cserekereskedelem, nem volt feltűnő asszonyon a katonaköpeny.

Útközben több emberrel találkoztak, de úgy látszott, tervük mégis sikerülni fog. Az egyik járókelő, egy katona az események felől tudakozódott.

A. J. a részeg ember hangján válaszolta, hogy a fogházat megrohamozták.

— Hujjé! — nevetett föl a másik, — biztosan te is részt vettél a dologban.

A. J. nevetett, az asszony is nevetett és mentek tovább.

Kiérték a városból és az útszéli árkon át ráérték a mezőre. Föllélegzett, mikor egy gödörben

megtalálta a gondosan eldugott, nehezen szerzett ruhát. Az öltözet egy többé-kevésbé teljes katonafölszerelésből állott. Magasszárú csizma, kopott sapka, amelyet polgári személyek is hordtak.

— Na hát — súgta a grófnő, mikor A. J. a ruhákat megmutatta — most ismét az ön foglya vagyok.

A. J. nem válaszolt, csak sietésre nógatta. Az asszony saját ruháját összekötötték, mert nem lett volna célszerű ott hagyni. Daly nagyon nyugodt volt. Ezt igen jól tette, de azért A. J. kételkedett benne, hogy tudatában van-e annak, mennyire az elején állnak a nehézségeknek és hogy rövid idő múlva száz vérszomjas gazember fog a megszökött fehér grófnő után kutatni.

Egyet bizonyosan tudott A. J.; azt, hogy parasztnőnek másodszor már nem szabad öltöznie. Mindenki tudta, hogy a grófnő Szibériában parasztlánynak öltözve szökött meg és mindenki parasztruhában kereste volna. De nagyon előnyös, ha mind a ketten katonaruhában lopóznak át a kordonon, amíg biztos helyre nem kerülnek.

— Siessen, kérem — sürgette.

— Kész vagyok, csak még a csizma.

— Engedje, fölsegítenem.

Letérdelt és gyorsan fölhúzta a csizmát a lábára.

— Maga nagyon barátságos — súgta a grófnő lehajolva hozzá a sötétben.

— Jobb, ha még nem beszél. A hangja el-

árulhatja. És ha beszél, mindig *tovaris*-nak szólítson, mint a katonák egymást.

— Értem. Most már kész vagyok.

— Jó. Napfölkeltéig mélyen benn kell lennünk az erdőben.

— Úton Moszkva felé?

A. J. vállára vette a csomagot és segített Dalynak a hepe-hupás úton.

— Nem. Megpróbálom magát a tengerpartra elvezetni. Ne válaszoljon most, hallgasson és szedje össze minden erejét a hosszú úton.

14.

A. J. a hepehupás talajból kiemelkedő egyik alacsony hegygerinc tetején állt. A látóhatár alján már hajnalodni kezdett, messze lent a város összezsúfolt házai sorakoztak. A két menekülő csak egy pillanatra pihent meg, s megosztoztak a kenyéren — vízen, amit magukkal hoztak. Daly olyan fáradt volt, hogy elaludt a füves földön.

A. J. belebámult egy darabig a beköszöntő augusztusi reggelbe. Csak egyetlen gondolat foglalkoztatta: meg akarta ezt az asszonyt menteni. Szelíden megrázta az alvó teremtet.

— Mennünk kell — mondta és fölvette a csomagot.

Daly mosolygott és egyetlen szó nélkül ment tovább, mindig tovább, mialatt a nap fölcsúszott a keleti égbolton. Sugarai bearanyozták őket, míg

átkeltek az erdőkkel borított magaslatokon, magányos völgyeken, hervadt falevelekkel megtöltött árkokon, meredek lejtőkön, Szeraturszk még mindig fenyegetően üzte őket előre. Tíz órakor már hat-nyolc mérföldet hagytak maguk mögött és mélyen benn voltak az erdőben. Daly azonban annyira ki volt merülve, hogy tovább menni már nem bírt. Leültek egy kidőlt fatörzsre és az elcsigázott nő azonnal elaludt, arcát kezével fődve be.

A. J. is nagyon fáradt volt. Fölállt, mert attól félt, hogy maga is elalszik. Neki támaszkodott egy fatörzsnek. Tíz percet, negyedórát elégnek vélt arra, hogy összeszedjék magukat valamenynyire és még néhány mérföldet gyalogoljanak. De ez a néhány perc is előnyt jelentett az üldözőknek.

A. J. nem ringatta magát ábrándokban. Biztosra vette, hogy Daly szökését néhány óra múlva fölfedezik és elfogatására minden lehető intézkedést meg fognak tenni. Az eljárásukat szintén ismerte. Díj annak, aki a szökevényt élve vagy halva elfogja, s olyan hadsereg kiküldése, mely a legizgalmasabb, de legkegyetlenebb sportra, az embervadászatra vállalkozik. Az ingert még csak fokozta, hogy egy asszonyra vadásznak.

Hirtelen, amikor ezen gondolkozott, a távolból gyöngye fütytyöt hallott, amelyre néhány másodperccel később, de még távolabbról egy másik fütyty válaszolt. A vadászat megkezdődött.

Megérintette az asszony vállát, de ezzel semmit sem ért, meg kellett ráznia, hogy fölébressze.

— Az üldözők már az erdőben vannak — mondta nyugodtan — egy időre el kell rejtőznünk.

— Jó, készen vagyok — válaszolt Daly szinte öntudatlanul. Tovább siettek és A. J. jó búvóhely után kutatott.

Szerencsére hamarosan akadt egyre. Széles, komor vadonban végződő, meredek völgy volt a rejtkehely és a fák között a nagyon sűrű cserjék jó rejteknék ígérkeztek. Még ha ide is jutnának az üldözők, minden sűrűséget nem tudtak átkutatni.

A. J. behatolt a cserjésbe és tíz perc alatt mind a ketten mélyen benyomultak a legsűrűbb bokrok közé. Végre önmagától kínálkozott sűrűn összenőtt szederbokrok mögött volt egy kis üreg, amelynek fenekét térdigérő falevelek és ágak borították.

— Itt — mondta a A. J. és mélyen föllélegzett, míg hálásan tekintett körül a védelmet nyújtó lombokon. A kék ég alig látszott onnan. Most azonban már közelebbről hallotta az éles fütytyöt és a rákövetkező választ.

Gondosan elhelyezte az asszonyt a rejtkehelyen és mosolyognia kellett annak láttára, hogy milyen hamar aludt el ismét. Kissé szomorúan mosolygott, mert szeretne volna előbb még egyes dolgokra figyelmeztetni. No de erre lesz még alkalom.

Az idő telt és mialatt az alvó asszonyt szem-

lélte, valami kimondhatatlan gyöngédség lopózott a szívébe, mint amikor egy más világból áramló kellemes melegség fogja körül az emberi halandót. Körülkarolta az asszonyt és mellére vonta. Daly így sokkal kényelmesebben feküdt és A. J. elégedetten tekintett le reá. Eddig még az ő védelme állott a meghajszolt teremtés. A. J. éhes, fáradt és gondterhes volt, de — maga sem tudta az okát — nagyon boldog is volt.

A sűrűben számtalan rovar zümmögött. A távolból minden pillanatban fölhangzott a közeledő fütty. A. J.-nek a szíve azért nem vert sebesebben.

— Itt vagyunk — mondta — és ki kell tartanunk, bármi jöjjön, mert ez az egyetlen mentevárunk.

— A legközelebbi üldöző, — véleménye szerint, félmérföldnyi távolra lehetett, — mások nem sokkal messzebb voltak. Több százan járták a Szeraturszk körüli erdőket. A füttyök lassankint összefüggőbbekké váltak, és egy időben hangzottak északról, délről és nyugatról. Bizonyos ideig hangokat is vélt hallani. A mindig erősebben jelentkező éhséget és szomjúságot nem merte csillapítani. Talán éjszaka is lesz, mielőtt a sűrűséget elhagyhatná és új készlet beszerzésére indulhatna.

Daly most egyszerre fölpillantott reá sötét, álmos szemével.

— Kényelmetlen magának, ha így magára támaszkodom, — szólalt meg.

— Dehogy. Ez ébren tart. Aludjék csak tovább.

— Igen, de nem tudok — felelt Daly kínos hangon. — Eddig jól tudtam uralkodni az idegeimen, de most már félek.

— Fél?

— Ezek a füttyök, amiket folyton hallani, nekünk szólnak, vadásznak reánk.

— Keresnek bennünket, az biztos. De ez még nem jelenti, hogy meg is találunk.

— Igérje meg, igérjen meg csak egyet, hogy inkább megöl, semmint a kezükbe engedne jutni.

— Igen, Megigérem.

— Komolyan?

— Igen.

Hirtelen egészen közelből hangzott föl egy fütty, alig két-háromszáz méter távolságból, a cserjés széléről. A. J. önkéntelenül hátralépett és jól érezte, mint reszket a nő mellette.

— Nyugalom — suttogta — még messze vannak. Tíz méterig megközelíthetnek bennünket, anélkül, hogy ezt a rejtekhelyet észrevennék. Ne féljen.

— Kéznél van a revolvere? — kérdezte dadogva Daly — gondol arra, amire kértem?

— Biztosan.

A. J. erősen átkarolta a remegő teremtet.

— Szegény gyermek — mondta — ne mondjon le a reményről.

Aztán mind a ketten feszülten hallgatóztak. Egész örökkévalóságba telt, míg ismét fölhangzott a fütty, amelyre a felelet ugyanakkora távolból jött, de az ellenkező oldalról.

Mi történt, nem tudhatták világosan. Talán mind a két üldöző eljutott a sűrűség széléig és közelebb jönni nem akartak. A. J. élénken maga elé képzelte őket, fölhevülve, szomjasan és valószínűleg földühödve a kutatás hiábavalósága miatt. A szúrós szederbokrok nem igen csábíthatták őket. Másrészt azonban szép vérdíj lehetett kitűzve és az emberek néhány száz rubelért is kész voltak minden szörnyűségre.

Néhány perc múlva kitűnt, hogy az üldözők kettőnél sokkal többen vannak. Füttyök hallatszottak minden irányból, sőt úgy tetszett, még újabb üldözők is csatlakoztak a régiekhez. Az üldözöttek kiabálást, beszédet hallottak, de a hangokat nem tudták megkülönböztetni. A. J.-nek az volt a véleménye, hogy tanácskozást folytatnak. Mind a két oldalról egész tömege a füttyöknek hallatszott.

— Jönnek — nyöszörgött Daly és A. J. csak nehezen tudta megnyugtatni.

— Persze észrevették, hogy ez nagyon jó búvóhely, aminthogy az is valóban. De olyan sokan vannak, hogy biztosan keletkezik valami zűrzavar közöttük. Maradjon nyugodtan, még mindig remélhetünk.

A veszély közeledtére A. J.-t lelkesebb bátorság töltötte el, ami oly nehezen fékezhető, mint amilyen nehezen magyarázható meg.

— Falevelek — folytatta tovább — falevelek vannak itt. Gyerekes fogás ugyan, de egyszerű cselfogások gyakran a legjobbak. Kérem, feküd-

jék le ebben az üregben és engedje magát falevelekkel betakarni.

— Igen, ha kívánja.

A. J. lefektette a mélyedésben és beborította falevelekkel úgy, hogy a talaj egészen egyenlőnek látszott aztán. A fütty közelebb jött és már az ágak tördelése is hallhatóvá lett.

— Csak nyugalom — suttogta A. J. — semmi mozdulat, egyetlen hang sem. Bármilyen történjék, bízzék bennem és ne csodálkozzék semmi fölött. Megértett? Bármilyen történjék!

A következő pillanatban A. J. egy vörös katonára gyapjas fejét látta előtűnni a bozótból a cserjés szélén.

A. J. megtörülte köpenye ujjával izzadó homlokát, félretolta az útjában levő ágakat és hangoosan fölkiáltott:

— Halló! Találtál valamit? Itt nincs semmi.

— Nálunk sincs semmi, *tovaris* — felelt a katonára. — Azt hiszem, az asszony nincs is az erdőben és ha bent is van, ilyen messzire nem juthatott el. Kutya dolog ilyen forró napon egy ilyen vidéket átkutatni.

— Igazad van, testvér, kutyának való munka és én még a sípomot is elvesztettem. Vigye el az ördög.

— Se baj — felelt nevetve a másik — majd én füttyülök helyetted is.

E szavak után két hatalmasat füttyentett. — Ez bizonyítsa nekik, hogy megtettük a kötelességün-

ket. Igyunk egyet tovaris és gyerünk ki ebből a kutyaszorítóból.

A. J. hálás volt ezért a fölszólításért, mert a szomjúság már régen kínoztta. A katona jókedélyű fiúnak látszott, gyermekes volt, de biztosan nem veszélytelen.

— Te a másik szakaszhoz tartozol? — kérdezte.

A. J. csak bólintott.

Kiverelkedtek magukat a sűrűből és végre leértek a nyílt völgybe. Itt állott már néhány katona. Szemlátomást vidáman, merthogy a kutatást már a hátuk mögött tudják. Mindannyi izgatott volt. A. J.-re nézve veszélyes pillanat volt, amikor hozzájuk lépett, de beteljesült, amit várt. Rettentő zavar támadt, senki nem ismerte a szomszédját. Étel és ital volt a főgondja valamennyinek, amit alulról kellett fölhozni az erdőből.

A. J. nem számítva állandó aggodalmát, barátságos fajta embereknek találta ezeket a katonákat. Hamarosan kivette belőlük, hogy hatalmas vérdíjat ígértek nekik a grófnőért és ha élve elfognák, Szeraturszk piacán végeztetnék ki.

— Fölakasztás járna neki, nem agyonlövés — mondta egyik katona, miközben piszkos ujjai-val cigarettát sodort. — Tulajdonképpen nem helyes dolog asszonyt felakasztani — tette hozzá elgondolkodva — az asszonyok nyaka egészen más. Én tudom, mert magam is hóhér vagyok.

Végre feljött néhány ember a völgyből, zsákokkal megrakodva, amelyek tele voltak kenyér-

rel és vödörökben vékony krumplilevest hoztak. Az üldözők lelkesedve üdvözölték őket, elszedték terhüket és mohón láttak az evésnek-ivásnak. A. J. és megtépázott bajtársa, — Stephanovnak hívják, — egy egész fekete kenyeret biztosítottak maguknak, amin megosztottak és egy nagy kanna levest is szereztek. Stephanov nem csodálkozott afölött, hogy A. J. nem ismeri a többit.

— Manapság az a legrosszabb dolog a hadseregben — mondta — oly gyakran helyezik az embert egyik helyről a másikra, hogy senkivel meg sem ismerkedhetik. Régente máskép volt, amikor még meg voltak a rendes ezredek.

Igy fecsegett állandóan és A. J.-t sok mindentől fölvilágosította.

— Azt hiszem, a többinek se volt nagyobb szerencséje, mint nekünk — jelentette ki. Ezek közül a fickók közül csak egyet ismerek a nevén, azt a kicsit itt fönt. Nikoláj Russtilov a neve. Láttod? Az a fiú, aki ott horkol azon a fatörzsön.

A. J. mindent látott és mindent megjegyzett.

— Egy titkot tudok mondani erről az emberről — folytatta Stephanov. — Aligha fogod elhinni, pedig a boldogságomra esküszöm, hogy megtörtént a dolog. Ezt az embert a cár egyszer megcsókolta.

A. J. nagyon meglepett és csodálkozó arcot vágott és a másik nagyon megörült, hogy ilyen szenzációt tudott kelteni.

— Tudtam, hogy nagyon meg leszel lepődve. Idefigyelj, így történt a dolog:

— Nikoláj egyszer vasútőrségen állott annál a vasúti kocsinál, amelyben a cár aludt. A vonat mellékvágányra állították és épp húsvét vasárnapjának reggele volt — persze a régi időben. Tudod, mi a szokás; meg kell csókolnod az első embert, akivel találkozol és boldog húsvétot kívánsz neki. Nikoláj volt az első ember, akit a cár azon a reggelen talált, mikor a vonatból kilépett. Odament és megcsókolta ezt a Nikolájt. No, ugye, ehhez semmit sem tudsz szólni? Ha ránéz az ember Nikolájra, el nem hinné a históriát.

Sok ember már aludt az árnyékban, de Stephanov fecsegése nem akart véget élni. A. J. tovább is figyelmesen hallgatta, mert Stephanov fecsegéséből megtudott némely dolgot, amiknek a jövőben hasznát vehette. Végre késő délután megjelent egy tiszt, és a még félig alvó legénységnek nagykényelmesen kiosztotta parancsait. Rendbe kellett sorakozniok a katonáknak és visszatérniök Szeraturszkba. Az üldözést a mai napra szemlátomást befejezték.

A. J.-nek most az lett a legfőbb gondja, hogyan szökjék a katonák elől úgy, hogy föltűnést ne keltsen. Bár eddig hihetetlen szerencséje volt, nem akarta magát fölösleges kockázatnak kitenni és úgy látta legjobbnak, ha egy darabig együtt menetel a katonákkal a város felé.

A. J. és Stephanov együtt haladtak, jobban mondva Stephanov beleakaszkodott, ami a mostani körülmények között nagyon kellemetlenné válhatott. A hazavonulás körülbelül hat órákor

kezdődött, de menetközben folyton elmaradtak után kutattak. Időnkint más osztagok is csatlakoztak hozzájuk, mindannyi fáradt és rossz hangulatban. Stephanov nélkül egy-egy ilyen csatlakozás alkalmával a szürkületben könnyű lett volna eltűnnie A. J.-nek, de így csak akkor sikerült, amikor a nappali világosság teljesen eltűnt.

Stephanov állva maradt, mert le kellett húznia a csizmáját és abból egy kiálló szeget lekalapálnia. A. J. dörmögve lépkedett tovább. Az út egyik fordulatában cserjéshez jutottak. Ez volt az alkalmas hely. A. J. beugrott a cserjésbe és megmerevedve hallgatózott. Azt remélte, Stephanov természetesnek fogja találni, hogy két sötétben elvált bajtárs nem fog egymásra akadni.

Csak akkor moccan, mikor a hazatérő emberek minden zaja elhalt a messzeségben. A hangok elenyésztek, teljes csönd állott be. A. J. mély lélegzetet vett a fenyődús levegőben és visszanyerte azt a nyugalmat és bizakodást, amire oly nagy szüksége volt.

Gondosan megfontolta, mit kell most tennie. A csillagok, a fölmerülő hold és a különböző lejtők voltak a vezetői. Szibériai élményeinek köszönhetette, hogy mindezek körül nagy tapasztalata volt. Ahol kilenc hónapig tart az éjszaka, ott elengedhetetlen volt, hogy megszokja a sötétben való tájékozódást. De nem volt könnyű dolog ebben a vad erdőben eligazodni. Az úton, Stephanov mellett haladva, igyekezett mindent megjegyezni

és útközben öt hegygerincet számolt meg, amelyek mellett elvonultak.

Óvatosan kapaszkodott föl az első gerinc tetejére. Onnan meglátta a holdvilágnál a második gerinc körvonalait. Egy kis darab kenyeret rágva, várakozott. Egy forrásnál teletöltötte vizes palackját.

A legközelebbi gerinc tetején cigaretta-skatulyákat talált, amelyeket a katonák dobáltak el. Ez a tény meggyőzte, hogy helyes úton jár. Kétszer is azt hitte, már eltévedt és attól tartott, hogy be kell várnia a reggelt, mikor a távolban gyöngye, ismerősnek látszó derengést pillantott meg. Odatartott és a holdfénynél ismét maga előtt látta a mély völgyet, amelynek végében nagy, sötét foltként emelkedett a sűrű cserjés.

Csak most kezdte gyötörni a gondolat, hogy Dalt talán nem találja ott. Mi lesz akkor? Talán félt a várakozás közben, talán egyedül menekült tovább, lemondva arról a reményről, hogy A. J. valaha is visszatérjen hozzá. Halkan fütyentett. Az üres völgy tucatszámra visszhangozta a fütytyöt úgy, hogy megijedt. Azzal vigasztalta magát, hogy fölriasztott baglyok sivítottak.

A cserjés széléhez érve, benyomult a bokrok közé. A galyak megtépték a kezét, a ruháját, az arcát, de mindezt semmibe sem vette. Amikor beszéd távolba ért, izgatottan kiáltotta:

— Én vagyok — ne ijedjen meg — én vagyok. Szóljon, merre van?

A kérdésre egy nagyon fáradt hang válaszolt.

Amikor aztán az ágakat szétválasztotta és benyomult a rejtekhelyre, Daly fölugrott és egyszerre sírva-nevetve mind a két karjával átölelte.

— Ó, hát itt van? — suttogta boldogan.

— Hát azt gondoltad, hogy elhagylak — mormogta A. J. meghatottan a szegény teremtés üdvözlésnek melegétől.

Daly nem tudott válaszolni. Egyszerre teljesen megnyugodott. A. J. lehajolt és szelíden megszólalt.

— Fáradtnak kell lenned — mondta Daly.

— Igen, nagyon fáradt vagyok.

A nőből kisugárzó boldog nyugalom egészen gyermekes érzelmeket ébresztett A. J.-ben, aki előtt a dolgok mind egyszerűeknek és csodálatosaknak tűntek föl.

Megosztották élmüket és reggelig aludtak. Napföltekor fölkelte A. J.-t a madarak csicseregése. Fölnézett az ágakon keresztül a kék égre, aztán az alvó nőre tekintett. Ismét olyanoknak találta vonásait, mint amikor az ember egy jólismert tájéknak a körvonalait fölismeri. Láttá két nagy szemét, keskeny orrát, az alvás közben kissé nyitott száját. Valóban szép-e? — kérdezte önmagától. Neki többet jelentett, mint szépséget. Ránézve központja volt az életének és minden más, a száműzetés évei, a magány és a vándorlás évei árnyékszerűn tűntek el.

Daly, mintha A. J. gondolatai beléje hatoltak volna, fölébredt és rámosolygott. Megették a készletük maradékát és megbeszélték a tennivalókat.

Persze elsősorban azon kellett lenniök, hogy minél messzebb kerüljenek Szeraturszktól és ebből a szempontból a legnagyobb biztonságot mindkettőjüknek a katonaruhája jelentette. Később talán Daly kénytelen lesz a katonamundért levetni. Még nehezebb volt az élelmezés és lakás problémája, mert néhány napon át nem volt szabad az erdőtől megválniok.

Ezen a reggelen beszéltek még valamiről, amiről eddig nem volt szó közöttük; önmagukról. Daly beszélt a családjáról. Attól tartott, hogy családjának tagjai aligha vannak már életben. Anyja már régen meghalt, atyját és két fivérét biztosan megölték a vörösök, többi rokonáról is aligha volt föltehető, hogy életben vannak. Vagyónát és birtokait mindegyik elvesztette. Azt is elmondta, hogy férje elesett „az osztrákok elleni háborúban”. Ez mindjárt a hadjárat elején történt.

— Négy évig éltünk együtt — mondta — de gyermekünk nem volt.

Daly egészen belemerült az elbeszélésbe.

— Ameddig lehetett, a jószágainkon maradtam. Nem akartam elhinni, hogy régi cselédeink ellenem forduljanak, de végre mégis csak megtörtént. Nem maradt más hátra, minthogy megtegyem azt, amit a barátaim már régóta tanácsoltak: elhagytam a vidéket. Csak egyetlen kívánságom volt, minél messzebbre jutni, hogy semmit ne lássak, semmit ne halljak. Elképzelheted, rendkívüli módon érintett a dolog, amikor elfogtak.

De nemsokára elkövetkezett az, hogy minden közömbössé vált előttem. Még az is közömbösen hatott reám, amikor meg akartalak vesztegetni és te visszautasítottad. Most azonban vissza akarok térni az életbe egy kissé, ami egyébként elég kár, mert jobb nem félni és nem reménykedni. De élni akarok és azt akarom, hogy mind a ketten éljünk. Mind a kettőnknek élnünk kell.

— Igen — válaszolt A. J. és ezekkel a szavakkal szinte az egész jövő kirajzolódni látszott előttük.

Azután A. J. nyugodt, szenvedélytelen hangon beszélt el száműzetésének éveit. Ami annak előtte történt, azt nem említette. Elbeszélése ócska rozsdás záratokat pattantott föl. Még soha senkivel nem beszélt a keserűségnek erről a sok évről, amelyeknek mély csöndje a lelkét fagyasztotta meg.

15.

Egész reggel egyik magaslatról a másikra kapaszkodtak, széles ívben megkerülték Szeratursz-kot és délnyugati irányba tértek. A. J. folyton figyelemmel kémlelődött, mert arra kellett számítani, hogy a vörösök újra megkezdik az ember vadászatot. Senki nem merült föl a láthatáron, míg végre délután megpillantottak egy embert, aki tűzrevaló fát szedett. Nagyon éhesek voltak, de A. J. csak egyedül merte az embert megközelíteni, katonának adva ki magát, aki eltévesztette

az utat és most kevés élelmiszert igyekszik szerezni.

Barátságos ember volt, magával vitte A. J.-t félmérföldre eső kunyhójába, ahol együtt élt feleségével és népes családjával a legegyszerűbb viszonyok között. A. J.-nek nehezeére esett ezektől a szegény emberektől csak valamit is elvennie, de az ember egészen fölvidult, hogy az általa följánlott árért tojást, teát és kenyeret eladhat. Nehéz volt a följánlott barátságot visszautasítani. Különösen, amikor még azt is följánlotta, hogy elkíséri A. J.-t néhány mérföldön át, hogy az utat megmutassa. Végre kénytelen volt szinte sértő modorban kijelenteni, hogy egyedül akar menni, amikre az ember jóízű nevetéssel egyezett bele.

— Na, most már értem, pajtás — mondta — biztosan egy asszony vár magára az erdőben. Ne féljen, nem fogom elárulni. Nem maga az első katoná, aki elhagyta a vörös hadsereget és az erdőben kóborol. De adok egy jó tanácsot. Ha az erdőben egy magához hasonló katonával találkozik, legyen nagyon óvatos. Ezek a vörösök mindjárt lövöldöznek. Olyanokká lettek, mint a vadállatok.

A. J. megköszönte és örült, hogy egész ölelő élelmiszerral távozhatott.

Amikor társnőjéhez ért, mentek még körülbelül egy mérföldnyit, aztán leültek, ettek, ittak és kipihenték magukat. Késő délután volt és csak reggel ettek egy kis kenyérhéjat. A. J. tüzet rakott, tojást és teát főzött.

Az egyszerű lakoma mindakettejüket nagyon

boldog érzéssel töltötte el. A parázsló hamu mellett ülve, míg az esti fényt szemléltek, békés hangulat lett úrrá fölöttük és ha nem is beszéltek, nagyon jól tudták, hogy egyedül csak a világnak ebben a zúgában lehetnek így egymás mellett. Igaz, ellenség leselkedett körülöttük, a következő reggel talán elfogatást, fogságot, halált hozhat; talán még keservesebb rémületet rejt magában, mint amín eddig átestek, de rájuk nézve ez a kis oázis a szerencse tanyájává lett.

Annyira fáradtak voltak, hogy a sötétség beálltával nem álltak föl, hanem elnyújtóztak a barna faleveleken és mivel az esti levegő hűvös volt, egymáshoz símultak, hogy egyik a másikat melegítse és a széles katonaköpenyegeket magukra terítették.

Az erdő békés hangjai elzsibbasztoták őket. Egy bagoly húzott el mellettük, egy egér zörgött a falevelek közt, egy ág tört le és esett halk koppanással a földre. A. J. azonban áldotta a káoszt, hogy őket kettejüket a sok millió közül kiválasztotta, lehetővé téve számukra, hogy ennek az éjszakának a békéjét kétszeresen átérezzék.

Az ötödik napon egy paraszttal találkoztak, aki leírta előtte a síkságra kivezető legközelebbi utat. Hajlott hátú, viharvert öreg legény volt, kora hatvan és nyolcvan év közt lehetett. Előtte a bolsevizmus, forradalom csak egy fiatal balga nemzedék tévelygése lehetett. Nagyon beszédes volt, elmondta A. J.-nek összes körülményeit, és a távolból kiemelkedő fatetejű kis házra mutatott,

azt jelölve meg otthonául. Abban a kis kunyhóban beteg leánya vár reá öt kicsi gyerekével. Veje mint katona harcolt valamerre, talán már meg is halt. Hónapok óta semmi hírt sem hallottak felőle.

— Sohasem fog többé visszajönni, mint annyi más, — mondta. — Két éve már nem volt gyermeke a leányának, hát nem borzasztó dolog ez? Pedig nagyszerű feleség lenne, minden jóra való ember számára, ha egészséges lenne, kitűnő aszszony volna.

A. J. részvétellel hallgatta és az öreg folytatta.

— Micsodák is a mai fiatal emberek? Kalandorok, akik azt állítják, szeretnék megismerni a világot. Mi az a világ tulajdonképpen? Ha láttak egy erdőt, már minden erdőt láttak és egyik mező hasonlít a másikhoz. Én boldog vagyok, hogy csak Mremarodarig jutottam el, innen hetven versztynyire. Azt hiszem, a koromat soha ki nem találád, testvér. Százhuszonhárom esztendő vagyok, de az emberek nem akarják elhinni. A legfiatalabb leányom még nincs negyvenéves és az emberek azt mondják, ez lehetetlen. Pedig bizony nem lehetetlen. Mondom, nem vagyok az az ember, aki hazudni szokott. Nézz meg jól, magad is láthatod, milyen jól bírom magamat, vetekszem akármék fiatallal.

Kuncogott, aztán hangos nevetésbe tört ki.

— Hátha még korábban láttál volna. Véleményem szerint a leálynak a kötelessége az apját ápolni, ha már úgy megöregedett, mint én. Neked nem ez a véleményed? Nem rossz leány, de haj-

lama, van a lustaságra és ezért némelykor elagya-
bugyálom. Nem szívesen teszem, de hát az asszo-
nyok — különben magad is tudod, hogyan kell ve-
lük bánni . . . Na, itt a te utad. Bevezet egy nagy
völgybe, aztán rátér a síkságra, amilyen messzire
csak ellátsz a szemeiddel. Jó napot kívánok neked
testvér, magának is asszonyság.

Másnap elértek az erdő széléhez. Előttük volt
a ködös távolban elvesző végtelen síkság. Mielőtt
aláereszkedtek, tervet eszeltek ki. Sejtették, hogy
a dombokon túl sok emberrel fognak találkozni.

A hideg beálltával a szabadban való alvás is
lehetetlenné válik. A katonaruha, különösen az
asszony számára sok veszedelem forrásává vál-
hatik. A. J. tehát most arra kérte, öltse magára a
régi parasztruhát. A. J.-re nézve a paraszti gúnya
nem sok változást jelentett, mert a parasztok
gyakran viseltek katonaruhát, amit valahol vásá-
roltak. Dalynak azonban föl kellett vennie a pa-
rasztruhát, amit Szeraturszktól kezdve magukkal
vittek.

A hetedik napon, reggel egész korán elhagy-
ták az erdőt. Az ég kék volt, de a látóhatár már
felhősödött és a legközelebbi vihar után a szép
időnek kétségkívül vége lesz.

A legkeservesebb az volt, hogy még megköze-
lítőn sem tudtak útitervet kieszelni. A magányos
Ural-hegységben távol álltak a világtól, menten
minden zaklatástól. Olyanok voltak, mint a vadak,
a vadászokat elkerülték. A síkságon azonban a vi-

dék politikai viszonyainak megfelelően minden nehezebbé válik.

A. J. már Szeraturszkban, Daly szökése előtt megpróbált áttekintést nyerni a politikai helyzetről, ami azonban a keringő vad hírek miatt nem volt könnyű dolog. Minden reggel új hírekkel köszöntött be. A német császár öngyilkossá lett, Lenint Moszkvában fiatal leányok agyonlőtték, angol hadsereg kötött ki Archangelszkben, a japániai kelet felől előnyomulnak a transszibériai vasút mentén, Izgalmas újdonságokban nem volt hiány. A csehszlovák légiók valóban megszállták a szibériai vasút nagyrészét, az is lehetséges, hogy már átkeltek a Volgán és megszállották Szimbirszkét és Kazánt. Ebben az esetben a fehéreknek Szeraturszknál való visszavetése csak helyi esemény lehetett.

De egész Oroszország tele volt ilyen helyi eseményekkel és az egész ország története tele volt ilyen helyi jellegű részletekkel.

Az egyik falu lehetett vörös, a másik fehér, amit az idegen csak akkor bírt kihámozni, ha oda-merészkedett. A csehek látszólag szilárd helyzetükben csak magát a vasútvonalat tartották kezükben, néhány versztnyire a vasút mind a két oldalától megszűnt a hatalmuk. A fehérek és vörösek rablásai pedig szakadatlanul tartottak.

Amennyit sejteni bírt, A. J. annál többet nem is tudott. Ha lett volna tökéletes harcvonal a vörösök és fehérek közt, bárminő is a veszély, akadhattak volna egy olyan pontra, ahol a frontok

érintkeznek és ott esetleg át lehetett volna szökniök a fehérekhez. Viszont semmi értelme nem lett volna egy kisebb, helyi fehér oszlophoz csatlakozniok, mert közel állt a veszély, hogy néhány nap, vagy hét alatt áldozataul esnek a vörösök bosszúszomjának.

A két menekülő már kora reggel megbeszélte a dolgot, amikor lefelé mentek a síkságra és végre Daly néhány szóban összefoglalta azt, amit ő gondolt.

— Az egész kérdés abból áll — mondta, — hogy külön menekülünk-e, vagy együtt? Természetes, hogy együtt. Akkor azonban az egész hadszínteret nagy körben meg kell kerülnünk. A világon egyetlen kívánságom van. Az, hogy veled lehessenek. Elhiszed? Mostani létünk minden pillanata boldoggá tesz. Kaland, amelynek végét nem tudom, de bárhogyan végződik, mindig jobb, mint a szétválás. Igérd meg, hogy együtt maradunk, bármi történik.

— Mindig reméltem, hogy ezt fogod mondani, — mondta egyszerűen A. J. — Menjünk tehát délnek és próbáljunk meg egy Kazánba menő vonatot elérni, ha ilyen még közlekedik. Így, ha a helyzet nem változik, eljuthatunk a csehekhez.

A dombláncolatok hihetetlenül gyors átmenettel torkoltak a síkságba, amely széles tenger módjára húzódott végig, ameddig a szem csak ellátott. Rekkenő hőség volt. A talaj a hetekig tartó szárazság után kőkemény és darabos volt, a legcse-

kélyebb szellő porral töltötte meg a szemet és az orrlyukakat, a mezőkön elszáradtak a kalászhok.

Minél messzebb értek a helységtől, annál népesebbek voltak az utak. Leginkább parasztok vándoroltak, akik egész vagyonukat a hátukon cipelték.

Honnan jöttek és hova mennek, az talány maradt még akkor is, ha elmondták titkaikat az idegennek, aki velük találkozott. Sokan közülök annyira betegek és kimerültek voltak, hogy még köszönni is alig bírtak. Minden járókelőre egy tucatnyi szembejövő vándor esett, megannyija a dél felé húsz mérföldnyire fekvő vasúti állomáshoz igyekezett.

Ilyen körülmények között csekély kilátás volt arra, hogy vonatot kapjanak. Még kevésbé tetszett A. J.-nek az a gondolat, hogy napokon, heteken át várakozzanak, mint ezer meg ezer menekülő.

Mindezt egy fiatalembertől tudta meg A. J., akivel az úton cserekereskedést bonyolított le. Két tojást cserélt be egy kevés napraforgó-olajból készült vajra. A fiú — másnak alig volt nevezhető — annyira értelmes volt, hogy szívesen elfogadta meghívását egy közös étkezésre az út szélén.

Az idegen aligha nyert a csereüzleten, de készlete fehér kenyérből (hallatlan fényűzés) és némi főttsonkából állott. Pirosarcú, vidám fiú volt, A. J.-t bizonyos nyers szívességgel, Dalyt pedig lovagias modorban kezelte. Tizennyolc évesnek mondta magát, de már kalandos élet állott mögötte. Tizenhatéves korában kadét volt egy császári katoná-

iskolában, — a forradalmat nem igen kívánta, azt meg egyáltalán nem ambicionálta, hogy hősi halott legyen a lövészárkokban a németek elleni harcban. Úgy látszik, családjával is szakított, mert saját kijelentése szerint családjának tagjairól se nem tudott, se nem törődött velük és nem is tudta, mi lett belőlük.

Tizenhét éves korában a forradalmárokhoz csatlakozott, de csak azért, hogy a saját bőrét mentse és egy esztendő alatt egészen a katonai biztossáig emelkedett. De aztán a katonaelet is unalmas és nyomasztó volt számára. Ellenállhatatlanul személyi kalandokra vágyott, amiket végre meg is talált. Vonatrabló lett.

Mindezt nyíltan mondta el és nem törődött a mesterségével együttjáró veszedelmekkel.

— Ez illik hozzám — mondta, — ilyenek születtem.

Egy kis bandának volt a vezére, amely a Cseljabinszk—Ufa közötti vonalon dolgozott, míg a csehek előnyomulása ennek a tevékenységnek véget nem vetett. Társai azóta szétoszlottak és így most munka nélkül állt. Jó kilátásai voltak azonban a Jekaterinburg—Szarapul közti vonalszakaszra nézve, mert ez javarészt a vörösök kezében volt. Néhány ügyes embernél egyéb nem kellett hozzá. A többi már önmagától adódott. Nem messzire van egy meredek pályarész, amelyen a nyugati vonatok mindig lassan mennek. Egy ember itt könnyen fölugorhatik a mozdonyra, ledobja a gépről a mozdonyvezetőt, a többi pedig

kocsiról-kocsira, fülkéről-fülkére megy. Ez volt a rablók megszokott módszere és kivétel nélkül mindig eredménnyel járt.

A. J. csodálkozását fejezte ki a fölött, hogy az utasok, akik közt bizonyára jól fölfegyverzett emberek is akadnak, nem nyúlnak fegyverhez. A fiatalember fölnevetett.

— A dolog mindig késő éjszaka megy végbe — mondta — ilyenkor a legtöbben alszanak, hőstettekre senki sincs elkészülve. Persze megesik, hogy egyik-másik utas védekezni akar, de mi megelőzzük. Ha aztán egyet agyonlőttünk, a többi nem mer akadályokat gördíteni.

Mindezt tökéletes nyugalommal, szinte humorosan mondta el, majd így folytatta:

— Az agyonlövés semmiesetre sem rosszabb módja a halálnak, mint az éhhalál, vagy a tífusz. Az én véleményem szerint itt a vidék lakóinak korán kell meghalniok. Akiket agyonlőnek, még azok járnak a legjobban.

Úgy beszélt, mintha jótévője volna az emberiségnek és ezekkel a szavakkal fejezte be:

— Nincs kedve velem dolgozni?

A. J. a fejét rázta. A fiatalember vidáman nevetett.

— Hiszen csak indítványozom — mondta. — Olyas valakivel, mint maga, szívesen dolgoznék együtt. Adhatok még egy tanácsot. Ezret teszek egy ellen, hogy Novocsenszkben nem sikerül egy vonatra sem följutnia. Az állomás már is túl van terhelve. De ha tovább megy keletnek három

verszttel, eljut olyan helyre, amilyenről előbb beszéltem, ahol minden vonat lassabban megy. Ott följuthat, ha szerencséje van.

— Azt hiszem azonban, hogy a vonatok is tömve vannak.

— No persze. De azért kaphat helyet a maga és a hölgy számára, ha azt mondja, hogy élelmiszerei vannak. Mutasson az utasoknak egy egész kenyeret, akkor behúzzák valamelyik kocsiba. Lehet, hogy később talán legyilkolják.

A. J. megköszönte a jó tanácsokat és a fiatal rabló tovább ment. Megfogadva tanácsát, a két menekülő a vasútvonal mentén néhány versztnyire keletnek ment a vasúti állomástól. A sötétség miatt nem tudták fölismerni, hol vannak és már arra készülődtek, hogy a pusztta földön fognak aludni, mikor a távolból közeledő vonat zaját hallották. Ez a nagyon lelkesítő hang a steppe csöndjének közepette, — olyan volt, mint valami nagyon fáradt, nagyon elvénuült állatnak a lihegése. A szél némelykor elnyomta a hangot, egyízben hiába hallgatóztak, de aztán hirtelen apró szikrák jelentek meg a szemhatáron. Nehány domb következett, ezeken kellett a vonatnak áthaladnia. Sejtették, hogy ez volt az a bizonyos hely és sejtelmüket megerősítette a mozdony rekedt és rövidlélegzetű pöfögése. A pöfögés mindig asztmatikusabbá vált, végre egy nagy nyögéssel megszűnt. A fékek csikorgása elárulta, hogy a vonatnak meg kellett állania.

— Menjünk le — mondta A. J. gyorsan ma-

gához véve a csomagját. — Talán fölengednek bennünket. Mindenesetre meg kell próbálnunk.

Futottak a sínek mentén a magaslatig. A vonal építői annakidején nyilván képtelenek voltak egy földbevágás, vagy feltöltés útján a talaj egyenlőtlenségét eltüntetni. Amikor a vonat közelébe értek, bizonyos nyugtalanságot vettek észre. Nagy kerülőt csináltak a mezőn, hogy a fényszórók világosságába ne jussanak. A harmadik kocsival szemben léptek ismét a pályára. Látták, hogy a vonat néhány tucat marhakocsiból áll a menekülők számára, személykocsi csak egy volt közvetlenül a mozdony mögött.

Egész csomó szem meredt rájuk a marhakocsi rácsain át és a bennülők egyike, A. J.-t vasúti hivatalnoknak nézve, megkérdezte, miért állt meg a vonat. A. J. azt felelte, hogy azért, mert a mozdony nem bír a magaslaton átmenni, aztán, mivel az időt alkalmasnak ítélte, hogy a saját dolgával előhozakodjék, hozzáfűzte:

— Van kevés kenyér, tea és cukor nálam, tudnak kettőnknek egy kis helyet szorítani?

— Lehetetlen — kiáltották többen és ez nagyon valószínűnek is látszott. Nehány férfi a vagónok közötti ütközőkön is ült. Voltak hangok, amelyek nagyon barátságosan a tea és a cukor iránt érdeklődtek.

A tárgyalást hirtelen a személykocsiból halatszó lövések szakították meg. Az asszonyok azonnal kiabálni és sikoltani kezdtek. Az ütközőkön ülő emberek leugrottak és a kocsik alá buj-

tak. A lövések sűrűn ismétlődtek és a sötétből néhány fegyverét lóbáló ember tűnt elő. Egyiküknek lámpa volt a kezében és azzal A. J. arcába világított. Tört orosz nyelven rá is ordított:

— Nem hallottad a parancsot, hogy mindenkinek a vonatban kell maradnia?

A. J. alkalmazkodva a körülményekhez, egyszerű szavakkal igyekezett megmagyarázni, hogy szegény parasztok, akik nem szálltak ki, hanem ellenkezőleg föl akarnak kerülni a vonatra.

Egy másik ember lépett hozzájuk, aki nagy kedvet mutatott arra, hogy mindkettőjüket agyonlője és szándékától az első csak nehezen tudta eltéríteni.

— Csak parasztok — mondta emez és A. J.-hez fordult:

— Azt mondtad, a vonatban akartak helyet kapni?

A. J. igennel felelt, amikor lágy, panaszos hang szólalt meg az egyik kocsiból.

— Igazat mond, nagyságos úr épp teát és cukrot kínált nekünk, ha fölengedjük őket.

A lámpás ember gonoszul dörmögött:

— Tea és cukor? Ide vele, add ide mindet.

Ilyen körülmények között A. J.-nek engedelmeskednie kellett, odaadta a banditának értékes készletét, mire az emberek káromkodva tűntek el a sötétben, A. J.-eket legfontosabb cseretárgyaiktól megfosztva, a vonat mellett állva hagyták.

Nagy szünet multán a vonatban ülők végre magukhoz tértek és mindenfelől dühös kiáltások

hallatszottak. A mozdony folyton fülsiketítőn füttyült. A személykocsiból féltucat vörös katona ugrott elő. Rövidesen híre terjedt, hogy a rablók nagyösszegű pénzt zsákmányoltak és két vörösgárdistát agyonlőttek a vonatban. A megmaradt vörösök saját mentségükre azt állították, hogy a rablók legalább huszan voltak, A. J. csak ennek a felére becsülte számukat. Csodálatos módon a megijedt és kifáradt menekülő tömeg rokonszenvet mutatott A. J. és társnője iránt.

— Meg akarták velünk osztani a teájukat és a cukrukát — mondta a panaszos hangú ember.

— Rendben van, katonákat agyonlőni és pénzt rabolni — mondta egy másik hang — de egy szegény embertől az élelmiszereket elvenni, az már gyalázat. Szálljatok föl, barátaim, megpróbálunk nektek helyet szorítani.

Igy jutottak A. J. és Daly végre a vonatra. Alig talpalattnyi hely jutott számukra, kénytelenek voltak a piszkos és rossz szagú utasokhoz támaszkodni. Céljukat azonban elérték, benn voltak egy vonatban.

A vonat csak reggel felé kezdett mozogni. Nem sikerülvén az emelkedéses helyből átjutnia, körülbelül egy mérföldnyit visszafelé ment és nekirohanással próbált előrehatolni. A kísérlet nem sikerült és a vonat újra hátrafelé ment. Parancsra minden erős embernek ki kellett szállania és tolnia a vonatot, s valóban, a vonat sok zaj és láрма után most átjutott a magaslaton. Azután állt, míg az emberek helyükre vissza nem tértek és csak

napfölkelte után egy órával ért Novocsenszk állomásra, mely az éjszakai kényszermegállástól alig három mérföldnyire feküdt.

A. J. az első pillantásra meggyőződött róla, mennyire jó volt a fiatal rabló tanácsa. Az állomás egyik szélétől a másikig tömve volt. Mikor a vonat az állomásra beért, olyan benyomást keltett, mintha vásári tömegben törne keresztül. Sok izgatott kiáltás hallatszott és körülolongták a vasúti hivatalnokokat, amikor a két agyonlőtt vörösgárdista holttestét levették a vonatról. A többi most már azt erősítette, hogy a rablók száznál is többen voltak.

A Novocsenszkben várakozó emberek közül egynek sem sikerült helyet kapni a vonatban, akik pedig bennültek, nem merték elhagyni a helyüket, mert attól féltek, hogy elveszítik. Az állomáson semmi ennivaló nem volt. A menekülők közül sokan már napok óta éheztek. A szárazság következtében víz is igen kevés volt. Nehány vödörrel hoztak ugyan a kocsikhoz, de mindegyik utas épp csak néhány kortyot ihatott.

16.

A vonat dél felé hagyta el Novocsenszket és az álmos hangulatban A. J. végigszemlélte útitársait. Ötvenen-hatvanan szorongtak a marhakocsiban, némelyek egymásnak támaszkodva aludni próbáltak. Dorbézolás utáni lumpoknak látszottak valamennyien csak ritka beszélge-

tés és némi mozgás jelezte, hogy élet is kering az emberekben. Volt még más is, ami érezhetővé tette az életet. A. J. és Daly meglehetősen féregmentes ruhákban jártak eddig, most osztozniok kellett a közös sorsban.

A fáradság és álmoság ellenére mégis figyelmet keltett néhány epizód a keserves tömegben. Egy gyermek kiabálni kezdett, egy ember nehezen felnyögött álmában; a vonat dőcögése valami rossz szakaszon minden sarokban nyögésre készítette a különös gyülekezetet. A léceken át behatoló napfény nyugtalan, tarka képet világított meg. Itt egy világos ruha tűnt föl, amott egy sötétebb, remegő kezek, összekent, piszkos arcok és mindezek tetejébe a rossz, komisz dohányfüstfelhője és a levegőben lebegő milliárdnyi porszem.

A vonat szinte csak cammogott, sebessége alig érte el óránként a tíz mérföldet, némelykor még az ötöt sem. Mérföldeken át csak a barna föld látszott, amely fölött a látóhatár érepárkány gyanánt terjedezett. Egyetlen ház nem látszott, a porfelhőn és madarakon kívül semmi nem mozgott a végtelen távolságokban.

Daly A. J. karjára támaszkodott és így sutogott:

— Boldog, nagyon boldog vagyok. Kezdek reménykedni. Mit gondolsz, mikor érünk Kazánba?

— Ha így haladunk, két-három nap múlva. Éhes vagy?

— Igen, de az nem tesz semmit. Hiszen tegnap eleget ettünk.

— A legközelebbi állomáson megpróbálok neked vizet szerezni.

— Jó lesz. De magadnak is.

— Csak egy kortyot.

— Próbálj kissé aludni, éjjel olyan hűvös lesz, hogy nem igen sikerülhet az alvás, — fűzte hozzá A. J.

Daly hálás pillantással köszönte meg. Benne volt ebben a pillantásban egymáshoz tartozásuk minden kifejezése. Életük teljesen összekapcsolódott; együtt éheztek, együtt szomjaztak, együtt viselték a fáradságot, együtt bujkáltak az ellenség elől, együtt mosakodtak hegyi források vizében, együtt aludtak magas fák alatt, — mindez lázas hetek alatt szerelemmé kovácsolódott közöttük, amely oly elemi dolog volt, mint a föld, amely pihenőt nyújtott nekik.

Amikor Daly elaludt, A. J. belemerült a tájék szemlélgetésébe, míg végre maga is álmosá lett. Egy kis ember, aki eddig horkolva aludt mellette, fölébredt és egy tekercs rágódohányt kínált neki megvételre. A. J. nem vásárolta meg, de beszélgetésbe elegyedett a kis emberrel. Volt valami a lágyan éneklő hangjában, ami ismerősnek tűnt föl előtte és csakhamar kialakult, hogy ez az emberke volt az, aki a rablókkal beszélt. Piszkos volt, tetves és csak egy szemű. A másikat, — mint mondta — egy asszony verte ki. Részleteket

nem árult el az esemény felől. A többi utas iránt teljes megvetést tanúsított.

— Rajtam kívül senkinek sem volt bátorsága megszólalni — mondogatta és ebben kétségtelenül igaza volt. Egyedül csak bennem, a kis, félszemű Gregorovicsban volt bátorság, a többi mind félt.

Egy kissé távolabb álló ember hallgatásra intette és odaszólt A. J.-nek:

— Ne hallgass rá, testvér, hisz csak féleszű, eszének a másik fele elrepült a hiányzó fél-szemével.

Egyesek hangosan nevettek; a kis ember hallgatott és mormogva nézett maga elé. A. J. helyesnek tartotta az ismeretlen véleményét. Az apró ember ép szemében a félőrültség bizonytalan fénye lobogott.

Később azonban a rendreutasított emberke ismét fecsegni kezdett. Úgy látszik, volt valami az agyában, bizonytalan, árnyékszerű panasz az egész világ ellen általánosságban. Fecsegése eleinte üres és zavaros volt. A. J. nagyon nehezen tudta megérteni. Úgy látszik, az emberke agya lassan működött.

Katona volt és a németek ellen harcolt. Két éven át harcolt anélkül, hogy megsebesült volna, — megint büszkén hangoztatta — a félszeme nem háborús sebesülés volt, hanem egy asszony verte ki. (Hogyan történt, azt ismét elfeledte elmondani.) A forradalom után megpróbált hazamenni, de elvesztette okmányait. Csak a saját nevét tudta — Gregorovics — és a falujának nevét —

Krokol. Ez a két név úgy látszik, nem volt elég a hatóságok előtt. Komoly elkeseredéssel beszélt, hogyan keresett föl egy hivatalt Petrogradban, ahova a front fölbomlása után jutott el.

— Nagyon örülnék — mondta a hivatalnoknak — ha megmondaná a teljes nevemet és a módot, ahogy hazakerülhetnék. Én vagyok a kis fél-szemű Gregorovics és Krokolban lakom.

— Krokol? — kérdezte a tisztviselő.

Gregorovics itt utánozni kezdte a hivatalos vékony hangját.

— Krokol? — ismételte a tisztviselő — sose hallottam felőle, hogy írja maga ezt a nevet?

— Sehogysem — felelt Gregorovics.

— Nem írja? És miért nem?

— Mert egyáltalán nem tudok írni. De lefesthetem magának. Egy falu, egy széles utca van benne és templom, fényes bádogtornyú.

— Sajnálom — jelentette ki a hivatalnok — semmit sem tehetünk a maga érdekében. Jó napot.

Az apró ember szeme tűzben égett, amikor ezt a bizonyára sokszor elmesélt panaszát, újra elmondta.

— Hát nem botrány — kiáltotta — hogy egy szabad országban nem tudják megmondani az embernek, hogy kicsoda és honnan jön?

Ez már egy esztendővel előbb történt. Azóta vaktában jár a szerencsétlen mindenfelé. Fölül a vonatokra abban a reményben, hogy elérkezik valahova, ahol Krokolt ismerik. Időnkint elhagyta a vonatokat és gyalog vándorolt, folyton abban a

reményben, hogy a látóhatáron fölmerülő kis falu Krokol lesz a bádogtetejű kis templom körül.

A. J. érdeklődéssel tudakozódott Krokol felől és csakhamar kiviláglott, miért vesztették el türelmüket a petrográdi hivatalnokok. Gregorovics csak azt az általános leírást tudta nyújtani, amit már mondott. Ez pedig ezer meg ezer falura ráillett az országban. Maga a név is bizonytalan ujjmutatás volt, mert az írástudatlan lakosok saját maguk csináltak nevet a falujuknak, amely név semmiféle térképen megtalálható nem volt. Gregorovics nem tudta, vajjon Krokol közelében épült-e valamely tónak, vagy nincs távol, esetleg közel valami nagyobb városhoz, közel vagy távol esik-e valami vasútállomáshoz, vagy folyóhoz. Amit tudott, csak annyi volt, amit a széles utcáról és a bádogtetejű templomról már annyiszor elmondott.

A. J. tudakozódott a családja felől, de az erre vonatkozó adatai is hiányosak voltak. Csak annyit tudott, hogy volt egy Pál nevű fivére és egy Anna nevű nővére. Családi nevet nem tudott és meg volt győződve róla, hogy az fölösleges is.

— Hát csak elég — mondta makacsul — hogy én vagyok a kis félszemű Gregorovics. Mindenki ismer Krokolban.

Igy panaszkodott tovább is, mialatt a vonat megállt az égető forróságú síkságon. Nem lehetett okát tudni, miért állott a vonat. A mozdonyvezető és a fűtő ott hagyták a helyüket és a vonat árnyékvető oldalán lustálkodtak. A mozd-

latlan levegő elviselhetetlenné vált azok számára, akiknek fejére a nap sütött. Ezek vonaglottak és nyögtek a hőségtől. Amíg a vonat mozgott, a kényelmetlen helyzet valamennyire elfojtotta az éhség- és szomjúság-okozta kinokat. Most ezek is viharosabban jelentkeztek, mint valaha. Víz, kenyér — ez a két dolog volt a jelszó, amiért ezek az emberek készek voltak élni, halni.

A kocsi végében veszekedés tört ki. Egy ember ivott egy üvegből és szomszédja ezt végignézni nem bírván, hirtelen fékezhetetlen dühvel támadt reá. Mindenki összevissza beszélt és kiabált, mikor a támadó, amely hirtelen dühbe jött, oly hirtelen le is csillapodott és a szégyenletes viselkedésének tudatában halkán zokogott. A többi — bosszankodása mellett — részvétet mutatott iránta. A vonat ekkor hatalmas rándulással ismét nekiindult és az ilyesformán keletkezett légvonat enyhítette valamennyire az emésztő fájdalmakat.

Estefelé elérték a kis Minarszk-állomásra, ahol mellékvágányra irányították a vonatot, de csak vizet kaptak, kenyeret nem. A szomjúság enyhítése kis időre mindenkit jó hangulatra derített. A társalgás élénkebbé vált és zajosabbá, barátkozás fejlődött ki az egyik kocsiban ülők és a pályaudvaron kóborgó menekültek között.

A. J. már tudta néhány útitársának a körülményeit. Egy egészen nagy családja volt itt a számüzötteknek, akik Irkuckból jövet Karkovot akarták elérni. Mások, mint a félszemű Gregoro-

vics a családjukat, vagy barátaikat keresték. Egyeseknek otthonát harc közben a fehérek vagy a vörösök földúlták. Mások abban a kétséges, gyötrő reményben utaztak tovább és tovább, hogy minden más hely jobb a saját falujuknál.

Egy öreg, hímlőhelyes, erős csontú tatár valószínűleg szenvedélyt érzett az utazás iránt. A kirgiz steppéken volt a szülőföldje és azelőtt sohasem engedhette meg magának azt a luxust, hogy akár egy harmadosztályú jegyet válthasson. A forradalom óta könnyebbé vált a vasúti utazás és az öreg tatár élete örömteljessé fejlődött. Elmesélte A. J.-nek, hogy északon Archangelszkig, keleten Tomszkig, délen Mervig eljutott és most nyugat felé igyekszik. Kievet akarta elérni, hogy az ottani kolostorhoz zárándokolhasson. Tökéletesen boldog volt; dohányt rágott, de napok óta nem volt ennivalója. Az éhséget, szomjúságot, vagy más testi fájdalmat közönyösen viselte.

A vonat reggelig állott a mellékvágányon és addig eltűnt a vidám hangulat, mert az éjszaka keservesen hideg volt. A legtöbben tudatában voltak annak, hogy a nyárnak vége és az éhséghez, szomjúsághoz nemsokára egy még rosszabb ellenség, a hideg is csatlakozik. Ezen a vidéken átmenet nélkül váltakoztak az évszakok úgy, hogy mindjárt napfölkelte után, mivel a nap nem bujt elő és hideg szél fújt, mindenki előtt úgy tetszett, hogy a tél már az éjszaka beállott.

Végre a vonat elhagyta az állomást és megkezdte döcögését a rossz pályán. Délután felé az

addig hideg és borús idő esőbe ment át, amit örömmel üdvözöltek, mert elűzte a vízhiány rémét. A nagy ideje tartó szárazság ezzel véget is ért. Az eső oly erősen esett, hogy a szomjas embereknek csak ki kellett dugniok edényeiket a léceken és néhány perc múlva már vízzel félig telve húzhatták vissza. Amikor azonban a szomjúság lecsillapult, fokozott erővel jelentkezett az éhség, különösen az asszonyoknál.

A. J. megszakításokkal ugyan, de aludt valamennyit az éjszaka. Próbálta Dalyt bő köpenyével megvédeni. Nyomasztón hatott rá, hogy miként ő maga, Daly is bizonyára fázik. Az idő minden tekintetben rosszabbá vált és a délután végén az összezsufolt emberek, az egyetlen tatár kivételével vigasztalanság és levertség vett erőt. A kocsi tetején át becsurgott az eső és a szél metszőn fujt be a hasadékokon keresztül. Alig akarták elhinni, hogy tegnap még a nap ellen kellett védekezniök. Az esőben elvesző végtelen síkság mindenkiben rossz érzést keltett.

A vonat nagy rángatózás közben folyton megállott, de az utasok annyira fáradtak és leverték voltak, hogy semmit sem szóltak és semmiről nem kérdezősködtek. Fekve maradtak ott, ahol voltak, védekeztek a szél ellen, ahogy bírtak és igyekeztek azt sem hallani, mint kopog az eső a kocsi tetején.

Hosszú mozdulatlanság után a mozdonyvezető és fűtő végig a sínek mentén haladva ki-

kijelentette, hogy a vonat nem megy tovább, mert vihar tette tönkre a pálya egy darabját. Arra a kérdésre, hogy meddig fog tartani a pálya helyreállítása, csak a vállukat vonogatták és közömbös „*nicsevo*”-val válaszoltak. Valakinek arra a kérdésére, hol vagyunk, szintén csak *nicsevo* volt a felelet. Sem a fűtő, sem a mozdonyvezető nem ismerte ezt a vonalat.

Mind a ketten szidták az esőt és visszamenetek a mozdonyra, ahol melegben és száraz helyen voltak. Az utasoknak a marhakocsik nem nyújtották ezt a vigasztalást. Ismeretlen országban voltak, nedvesen, fázva, szomorúan, éhhalál fenyegette őket.

A kis félszemű ember, akinek minden vágyát Krokol képezte, nyújtotta mindenkinek az első reménysugarat, amikor az eső kissé megszűnt. Ő volt az egyetlen, aki ezt az időközt kihasználta és félszemével végigkémelve a láthatárt, a távolban egy városnak tornyait és háztetőit fedezte föl. Őt magát nem nagyon érdekelte a dolog, mert bizonyos, hogy az a hely Krokol nem lehet, a többit azonban öröm fogta el.

Összeszedték a csomagjaikat és kezdtek ki-kecmeregni a vonatból, mert egy város kínálkzott amoda a szomjas lelkek és kiéhezett testek számára. Talán nagy is a város és akkor kapnak élelmet, szállást és meleg szobákat. Első föllelésükben azt hitték, egy nagy város képes menekülők ezreit ellátni és róluk gondoskodni.

A. J. igyekezett az általános vidámságot kissé fékezni, pedig ő kissé derűsebben nézhetett a város felé. Az ő zsebében sok pénz volt, módjában állt tehát, hogy mindent megvásároljon, ami esetleg kapható.

Daly, bármily fáradt és átfázott volt, minden erejét összeszedte, hogy a vonatból kimásszék és vállalta az utat a mezőn keresztül. A gyöngék és lázasok számára veszélyt jelentett a gyaloglás. Az eső tovább zuhogott és a város délibábként tűnt elő a távolban. A steppék száraz, barna homokja csúszós kásává változott, amelybe bokáig merültek az emberek minden lépésnél. Egy mérföld után a menet szétszórt, piszkos emberekből álló kis csoportokra szakkadt, a fáradt vándorok álló bírták magukat előre vonszolni.

Sötétedett már, amikor A. J. és Daly a város széléhez értek. Az utolsó félmérföld alatt minden lépésnél támogatnia kellett a szegény teremtest. Daly szemlátomást teljesen meg volt törve úgy, hogy A. J. megpillantva a közelben egy nagy fészert, gyorsan alája vitte, hogy az eső ne verje tovább és kissé megnyugodjék. A fészertben már volt néhány személy, asszony és gyermek, halálra fáradtan az éhségtől és hidegtől.

A. J. egy halom nedves szalmára helyezte Dalyt.

— Várj itt, amíg vissza nem jövök — súgta neki és Daly rámosolygott, mert ajkát szólásra nyitni nem bírta.

A. J. nekifeszült az esőnek és szélnek, előre küzdötte magát az utcákon, míg be nem ért a város belsejébe. Nagy helynek látszott ez a város, de hiába kutatott cégérek és feliratok után, amelyekből valamit megtudhatott volna. Az eső következtében az utcák kihaltak, de nagyon megnyugtatón hatott reá, hogy kövezett talajon járhat. Rubel volt elég a zsebében és ez szintén igen megnyugtató érzés volt.

Oly sebesen haladt, hogy a többit megelőzve jutott a város központjába. Sokan elkövelték azt a hibát, hogy már az első házakba izgatottan bekopogva ételért könyörögtek. Tartva egy látszólag nagy embertömeg betörésétől, a lakosok azonnal becsukták ajtóikat és még beszédbe elegyedni sem akartak senkivel.

A. J. ezt előrelátta és tervét — ha ugyan tervről egyáltalán lehetett szó — épp erre a körülményre alapította. Elhaladt a templom és a városháza előtt és megfigyelte, hogy az üzletek legtöbbje zárva, redőnyeik le vannak eresztve; némelyiknek nyitva az ajtaja, de a kirakatokban semmi sem látható. Kis házaknak jutott a körzetébe, amelyek bizonyára jobb helyzetű munkások és iparosok házai lehettek. Végigment a magányos utcákon házról-házra és mindegyiket megfigyelte. Elhagyottaknak látszott valamennyi, míg végre az egyiknek kéményéből füstoszlopot látott kiáramlani.

Nyugodtan megkopogtatta a ház ajtaját. Egy kis idő elteltével megnyílt az ajtó. Öregasszony nyitotta ki, akinek láttára A. J.-nek lelohadt a reménysége. Túlságosan élénk volt az öregasszony szeme és előreálló arcsontjai máris elárulták azt, anitól A. J. félt és amit az asszony szavai csak megerősítettek.

Elmondta, hogy az egész város éhhalál előtt áll. Az üzletek összeroppantak, az emberek széles körben élelem után kutatnak, amelyek állandóan ritkábbá és drágábbá válnak, az élelmiszer-boltok hetenkint csak kétszer vannak nyitva és minden csekélységért, mert bizonyos rendszer szerint törtenék az elosztás, álldogálni kell.

A. J. megjegyezte, hogy van pénze, amivel az élelmiszert és szállást meg tudja fizetni, de az asszony csak a fejét rázta:

— Nincs élelmiszerünk — mondta — bármit kínál értük. Tegnapelőtt óta semmit sem ettünk. Mihelyt az eső eláll, leányom és én sort fogunk állni egy kenyeres bolt előtt. A bolt csak holnap reggel nyit és hogy sorra kerülünk, már éjszaka sort fogunk állani.

A. J. megköszönte és tovább ment az utcán egy másik házhoz. Ott ugyanazt hallotta. Másik útra tért, egy tucatnyi háznál próbálkozott, míg végre egy háznak a lakói adtak neki, de láthatólag nem szívesen és nagyon óvatosan, kenyeret és fantasztikus összeg ellenében lakást is ígértek. Előleget adott nekik, fogta a darab kenyeret és sietett vissza.

Az egyik külvárosban már összeütközés történt a menekültek és a lakosság között. Nehányan komolyan megsebesültek. Elérte a fészert, amelyet az asszonyok maguknak kisajátítottak, Dalt karjába vette, talpra segítette és keresztülvitte csaknem az egész városon. Nem merte neki a kenyeret odaadni, míg el nem kerültek idegen szem elől.

Végre föld alatt voltak, bent a kis házban, amelynek lakói további ígérek alapján tüzet is raktak.

Ezek a lakók igen különös emberek voltak. Egy anya, két fiú és két leány éltek itt együtt négy kicsi szobában. Jó modoruk volt, külsőleg is tisztábbak voltak, mint ahogy munkások közt lenni szokott. A saját dolgaikról hallgattak, de minden iránt kíváncsiak voltak, ami A. J.-vel összefüggésben lehetett.

Amikor késő este hír jött a város másik végében elterjedt csatáról, Balimovné — ez volt a család neve, afelől tudakozódott, vajjon A. J. is a vonat menekültjei közül való-e. Amikor A. J. erre a kérdésre igennel felelt, az asszony hangja élessé vált:

— Ha ezt tudjuk, nem fogadtuk volna be önöket. Miért nem tudtok ti nyomorultak a városokban maradni, mint ahogy mi megmaradunk a mienkében?

De azért nemsokára vidám tűz égett a kályhában és szerény vékony levest főztek, hozzá fekete kenyeret adtak. A két utas evett, ivott és

megszáritkozott, amennyire bírt. De amennyire örült. A. J. ezen az elfogadható helyzeten, annyira aggódott is Daly miatt.

A szegény teremtés, úgy látszik erősen átfázott. A. J. az egyik leánynak ajándékot ígért, ha átenged Daly számára egy száraz ruhát. A tisztán, csinosan öltözött leányka segített neki ágyat csinálni a tűzhely mellett és Dalyt, aki már lázas volt a fáradságtól, lefektették. Daly azonnal elaludt.

A. J. továbbra is tűz mellett üldögélt. Éjfél felé beállított a leányka és egy kis pohárban vodkát vitt a számára. Ezt az adományt nem győzte elég hálásan megköszönni, de csodálkozása még csak növekedett, amikor a leányka megszólalt:

— Uram, azt hiszem, én tudom, Ön kicsoda, Ön Adraxine gróf.

— Hogyan?! — kiálltott föl A. J. és első pillanatban tagadásra akarta fogni a dolgot, de meggondolta magát és higgadtan kérdezte:

— Hogyan jut erre a gondolatra?

— Fölsímhertem a grófnőt uram. Az én nevem Anetta és szobalány voltam báró Mervenstein grófnőnél.

A. J. csodálkozva nézett a leányra, amikor az tovább beszélt.

— Azért nem kell megijednie uram, mi mindnyájan szerencsések és boldogok vagyunk, hogy önnek és a grófnőnek szállást adhatunk és segíthetünk.

Ez a hirtelen megnyilatkozás, a vodka és a

nap megerőltetései és kalandjai szinte elkábították A. J.-t. Bizonytalan tekintete előtt különös jelenet pergett le. A háztartás tagjai, akik eddig elég barátságtalanul viselkedtek és minden rubelhez ragaszkodtak, bementek a szobába és a leányka valamennyit bemutatva A. J.-nek. Valamennyi meghajolt és rámeredt az ágyban alvó asszonyra.

Azután udvarias dolgokat mondtak, amikre A. J. válaszolt, vagy legalább azt hitte, hogy válaszol, mert jóformán meg volt szédülve. Anetta még egy pohárka vodkát vitt a számára, ami többet ért minden beszédnél.

Anetta elmondta, hogy a forradalom előtt mindannyian előkelő házakban szolgáltak. A férfiak lakájok voltak, a leányok komornák. Balimovné maga is háztartásvezető volt. Megtakarított pénzüket sikerült megmenteniök, szegénységben nem szenvedtek. Különben uraiktól és úrnőiktől bőséges búcsúajándékokat kaptak.

Mindennél fontosabb volt azonban, hogy tekintélyes élelmiszer-készletet gyűjtöttek össze.

A. J. még egy óráig ült a tűz mellett. A vodka mozgásba hozta a vérét, a feje kissé szédült. Végre aztán elaludt.

Amikor fölébredt, Dalyt forró melegben látta a kályha mellett levő ágyban. A kályhában még pislogott a zsarátnak a hamu alatt. Odakint patakokban ömlött az eső. Milyen irígylésre méltó ez a helyzetük a tegnap éjszakaihoz képest!

Amikor Daly fölébredt zavaros álmából, el-

beszélt neki mindent, ami közben történt. Daly nagyon elbámult, de megerősítette a leányka beszédét, mert házassága előtt többször megfordult báró Mervensteinék moszkvai házában. A. J. komolyan hallgatta végig, aztán vontatottan mondta:

— Engem Adraxine grófnak tartanak. Hát nem különös ez?

— Különös, — nevetett föl Daly. — Hát nem minden olyan különös, mintha álom volna? Kivéve a te barátságodat.

A. J. csak bólintott és újra elhelyezkedett székében. Tovább aludtak, a házbeliék nem zavarták őket. Amikor pedig fölkeltek és a grófnő felöltözött. Annetta rögtön megjelent, párolgó kávét hozott, friss fehér kenyeret és cseresznyedzsemét. Mindez meseszerű volt és A. J.-ék úgy élvezték, akár a gyermek a csokoládétortát.

Egyelőre Balimovéknál maradtak és most már a város nevét is tudták. Novarodar volt ennek a hajdan gazdag városnak a neve. A. J. előrelátta, Daly erősen meghűlt s a betegségből csak lassan tért magához. De Balimovéknak nem esett nehezükre a továbbidőzésük, sőt szemlátomást örültek, hogy tovább maradnak. Most már, mivel előkelő személyiségekkel állottak szemben, pénzt sem akartak elfogadni semmiért.

A. J. igen hálás volt, de nem találta rokon-szenvesnek a Balimov-családot. Alázatosságuk az idegeire ment és szívtelenségük kevésbé szerencsés szomszédaik iránt sehogy sem tetszett neki.

A házacska kétségkívül egész tárháza volt az élelmiszereknek. Volt itt fehér liszt zsákszámba, hússal telt konzervdobozok, gyümölcs, főzelék, bor és pálinka. A. J. elfogadta, hogy mindezt a forradalom előtt takarították meg, — de jól ismerte a cselédeknek ezt a fajtáját. Ravaszul titkolt jólét uralkodott a házban, míg a város többi lakója krumplihéjat szedett össze a hulladékokból.

A. J. ezt sétái alatt gyakran látta a város utcáin. Amikor pedig az üzletek előtt ácsorgó tömegeket látta, elszomorodott. Asszonyok ájultak el, vagy fogtak hisztérikus kiabálásba, amikor órák hosszán át tartó várakozás után kijelentették előttük, hogy részükre már semmi nem maradt.

Balimovék ravaszul elkerülték, hogy szomszédaiknak gyanakvásra adjanak okot. Ők maguk is sort álltak kenyérért és ajtajukat könyörtelenül elzárták minden koldus előtt. Szívtelenebbek voltak az állatoknál. Titkukat nyugodtan bízták A. J.-re, tökéletes biztonságban voltak, hogy elárulni őket nem fogja.

A. J. nem tudta megérteni, miért voltak hozzá oly bőkezűek. Jutalmat nem remélhettek még későbbi időben sem, mert tudniok kellett, mily kevés kilátás van arra, hogy az arisztokraták birtokaikat visszakapják. Jólelkúségre sem mutatott a dolog, mert mielőtt még ismerték volna, vele a legmohóbb módon alkudoztak.

Arra a következtetésre jutott, hogy az egésznek oka csak sznobizmus.

Hízelt nekik az a tudat, hogy jötevői lehetnek egy grófnak és egy grófnőnek. Oly sokáig éltek az urak és szolgák világának jólétében, hogy most, amikor ez a világ eltűnni látszott, a letűnt fénynek minden emlékéhez görcsösen ragaszkodtak, mert nagyon rettegtek a jövőtől.

Novarodar vörös volt, de nem annyira vörös, mint más városok. Földrajzi fekvésénél fogva kívül esett a harctereken és csekély jelentőségű lévén vasúti szempontból is, a csehek nem szállták meg. Balimovék titokban mégis talán a forradalom leveréséről, a felröppenő császári sasról és a forradalmi vezérek fölakasztásáról álmodoztak. Arról is álmodoztak talán, mily nagyszerű lesz az, ha a régi rend visszaáll és egész Novarodar tudni fogja, hogy nehéz időkben olyan kiváló személyiségeknek adtak menedéket, mint Adraxine gróf és Adraxine grófné.

Ezeket a reményeiket nagyon lelohasztották a szeptemberi események. Kazán a bolsevisták kezébe került. Az új vörös hadsereg egy-két napig tartó csata után kiverte Kazánból a cseheket és ezáltal az egész katonai és politikai helyzet megváltozott. A cseh visszavonulás a Volga mentén lefelé, megnyitotta a fehérek stratégiai harapófogóját és az Archangelszkben levő brit csapatok délre el voltak vágva a csehektől.

Kazán elestének híre nagy izgalmat keltett Novarodarban. Azt remélték, a bolsevista győze-

lem nagy élelmiszer-készleteket fog fölszabadítani, amit eddig visszatartottak. Az első hatás megsemmisítő volt. Száz meg száz fehér menekült, sok előkelő családhoz tartozó is, özönlöttek ki Kazánból Novarodarba. Kazánban addig biztonságban érezték magukat a csehek védelme alatt.

Ezáltal a helyzet sokkal súlyosabbá vált, holott már amúgyis igen súlyos volt a sok eső miatt, amelynek folytán a víz elöntötte az egész környéket és Novarodar dél felé vezető útjait használhatatlannokká tette.

Sok fehér, aki be volt szorítva az áradás és a bolsevisták közé, mégis szívesebben maradt a városban és jobbnak látta érintkezésbe lépni a lakosokkal, akiket vörös érzelmeik nem akadályoztak meg abban, hogy nagy fizetés ellenében nekik menedéket nyujtsanak, ha átmenetileg is. Ennélfogva Novarodarnak még több éhezőről kellett gondoskodnia és így azok számára is lényegesen nehezebbé vált a helyzet, akik elég pénzzel rendelkeztek.

A. J.-nek, aki megérte ezeket a különös napokat, mialatt Daly teljesen magához tért, nehéz volt képet alkotni a történetekről ebben a kaoszban. Az események annyira zavartan torlódtak össze, hogy a történetírók nehezen lesznek képesek a csomókat kibogozni. A szükségét szenvedő városi lakosság, a jómódú bujdosók, a szegénysorsú menekültek a lerongyolódott, éhező, beteg, hontalan vándorok, akik a városba özönlöttek, ki-bezúdultak, mind leírhatatlan lidércnyomásként

nehezedtek a lakosságra. Novarodar kisvárosi civilizációja a vízhiány, élelemhiány és a menekültek tömege folytán összeroppant.

A városi élet minden kellemessége, mint kávéház, mozi, villamos világítás mind gyorsan eltűnt és úgyszólván megmerevedett, vigasztalan állapotba döntötte a várost, mint akár a steppe legutolsó kis faluját.

Daly szemlátomást megerősödött, de az elmúlt hét eseményei sokkal jobban megviselték, semmint ő maga és A. J. sejtették. A. J.: sokáig ingadozott, hagyjon-e elég időt Dalynak a gyógyulásra, vagy engedelmeskedjék a szükségnek, amely az utazás folytatását parancsolta. Neki nem tetszett az események fejlődése, különösen, mikor a hó vége felé újabb hírek érkeztek, amelyek szerint a bolsevikiek Szimbirszkét is elfoglalták.

Végre A. J. nagy örömeire Daly elég erősnek látszott, hogy az út veszedelmeit vállalja. A veszedelmeket csak növelte az a tény, hogy a hideg idő is beköszöntött.

Terveiket a csehek visszavonulása következtében meg kellett változtatniok. Nagyon keserves érzést jelentett számukra, hogy napról-napra Novarodarban voltak kénytelenek az időt tölteni, holott Daly megmenekülése szinte órától függhetett.

A legközelebbi város, ahol a fehérekhez csatlakozhattak, Szamaro volt, — kétszáz mérföldnyi távolságban.

Közben Novarodarban is rosszabbodott a helyzet. A megszűnni nem akaró menekülő-áramlattal a rend utolsó maradványa is teljesen összedőlt. A kenyérért sortálló emberek kenyérrablókká váltak. A főbb utcákon a vörös rendőrség és a fehér bandák verekedtek. Úgy tetszett, hogy a fehérek erőszakos csinyt terveznek, mert sok fehér özönlött a városba és ilyen merénylet a siker látszatával bízott.

Az elerőtlenedett, lehangolt városi lakosság már alig törődött a helyzettel, nem bánta sem a fehéreket, sem a vörösöket. Az volt egyetlen gondja, hogy kenyeret kapjon.

Nemsokára annak a híre érkezett, hogy a bolsevisták a Volga mentén lefelé Szamara ellen vonultak. Most pánik fogta el a menekülőket, mert ha nem tudnak elég gyorsan keletre eljutni, az a veszedelem fenyegette őket, hogy törbe esnek. Kelet felé azonban az eső még mindig erősödött és máris óriási területeket tengerré, mocsárrá változtatott. Sokan a megfulladás és éhhalál veszedelmének ellenére keletre törtek.

A legtöbb fehér számára keserves időszak következett. Aggodalmukban lázasan tanulmányozták a térképeket, egyrészt az áradás terjedését, másrészt a bolsevisták gyors előnyomulását vizsgálva. Egy-egy újabb esőre az egész város gyászba borult, a fehér fiatalság gondtalan nevetése komor szomorúsággá változott és sokan a tornyokra fölmászva kémlelték, melyik irányból takarodott már el az özönvíz.

Maguk a lakosok is kezdtek félni. Helyzetük valóban kritikus volt és a helyi szovjetnek minden oka megvolt az aggodalomra. Okos dolog volt-e ennyi fehér menekülő iránt előzékenységet mutatni? Most már a fehérek nagyon sokan voltak ahhoz, hogy velük könnyen el lehessen bántani. Nem jobb lett volna-e megakadályozni a beözönlésüket? Ilyen és ehhez hasonló gondolatok gyötörték a helyi szovjettet, amelynek tagjai izgatottan lesték a harcterekről érkező híreket, hogy aztán a gyöngye rózsaszínből teljesen vörössé váljanak.

A. J. és Daly, mint a többi, szintén a vizek visszahúzódására vártak. Tovább kellett menniök és ezt a szándékukat a Balimovék korlátlan vendégszeretete sem tudta megakadályozni. Balimovék azzal bízatták őket, hogy bármi történjék, Novarodar mindig kevésbé veszélyes marad, de A. J. más nézetten volt.

Végre elérkezett az áradás visszahúzódásának napja. Minden előkészületet megtettek az indulásra. A Balimov-család bőven ellátta őket élelmiszerrel. A. J. ezt nagyon megköszönte és hiába volt minden igyekezet, hogy pénzt fogadtasson el velük akár az élelmiszerekért, akár szolgálataik ellenértékül. Éppen az utolsó csomagot kötözték össze, amikor a két fiú egyike azzal a hírrel köszöntött be, hogy Szamara elesett.

Egész Novarodar föl volt forgatva. Szamara a bolsevisták kezén: azt jelentette, hogy a csehek visszatérésére számítani már többé nem lehet. És

még rosszabb, hogy a fehérek visszavonulása el volt vágva. Novarodat most három oldalról körülzárták a vörösök, csak a negyedik oldal maradt a menekülésre, ha a vizek eltakarodnak.

A fehér menekülők apró, izgatott csoportokba verődve tárgyalták az eseményeket. Számosan be-merészkedtek a mocsarak közé, de egyrészüik még aznap este visszatért, tetőtől-talpig mocskosan és olyan katasztrófákról beszéltek, amelyek minden képzeletet fölülmultak.

A. J. tervei ismét fölborultak. Most már nem volt szabad abban reménykedni, hogy a visszavonuló csehekhez csatlakozhatnak. A. J. és Daly mindent megbeszéltek Balimovékkal, akiknek az volt a véleményük, hogy legjobb lesz Novarodarban maradni a mostani öltözetükben. A. J. az elutazás mellett maradt. Ösztönösen érezte, hogy minden Novarodarban töltött óra kihívása a sorsnak. A Don-területre akart menni, ahol Denikin fehér csapatai már csak néhány mérföldnyire álltak Voroneszktől.

Minél többet gondolkodott ennek a tervnek a lehetőségeiről, annál inkább ragaszkodott hozzá. Bebizonyította a többi előtt, hogy Denikin hadserege nagyobb a csehekénél, a népesség támogatja és így nagy reménye van a győzelemre. Előny volt az is, hogy épp abba az irányba estek a feketetengeri kikötők.

Ha Dalyval együtt sikerülne is elérni a csehekhez, a szabadulás egyetlen útja a hosszú transzszibériai vasút volna és azon sok minden

történhetik. Ellenben, ha Denikin hadseregéhez tartanak, onnan sokkal könnyebben elérik a külföldre vezető kapukat. Végre abban állapotodtak meg, hogy megkísérlik a menekülést dél felé és nem maradnak tovább Novarodarban.

— Rábízzuk magunkat a ruházatunkra — mondta A. J. — igyekszünk vasúton menni, ha még közlekedik és Kuszneszken át Szaratovnak fogunk tartani.

Másnap reggelre tűzték ki az indulást.

Balimovék rendkívüli módon érdeklődtek a dolog iránt és bár eleinte le akarták őket beszélni, most nagyon mellette voltak. Szaratov említésekor jelentősen pillantottak össze, ami nem került el A. J. figyelmét. Késő este, kitűnő vacsora után, aminővel A. J.-nek és Dalynak kedveskedni szoktak, Balimovné egy kis értekezletre kérte őket. A. J. udvarias, de tartózkodó volt vele szemben; Daly sokkal szívesebbnek mutatkozott. Balimovné előzékeny modora mögött pedig rendkívüli akarat rejtőzött és A. J. tudta, hogy az öregasszony Dalyra bizonyos befolyást tesz. Nem volt oka arra következtetni, hogy ennek a befolyásnak rossz eredményei lettek volna, de azért mégis voltak némi aggodalmai.

Balimovné némi mentegetőzés után rátért a dologra. A forradalom előtt Balimovné és két fia Petrogradban a Rosianka-családnak volt az alkalmazottja. Rosianka herceget és a hercegnőt Jareszlavban megölték a vörösök. A család sok tagból állott, de egy kis hatéves leánykának a kivé-

telével a család egyik tagja sem kerülte el a legyilkolást. Ez a gyermek, a család egyetlen életben maradt tagja, a cím örököse, hű szolgáknál rejtőzött el, akik délre vitték. Az volt a terv, hogy külföldre csempészik, de mivel a bolsevisták fokozott éberséggel őrizték a feketetengeri kikötőket, ez a terv nem sikerült, a két hű cseléd, Stapen udvarmester (oroszoknál a házvezetőfőkomornyikféle) és felesége, a hercegi család szakácsnője, most Szaratovban élnek és a gyermek náluk van.

Balimovné fölmutatta a volt udvarmester levelét, amely néhány héttel előbb íródott és titkos úton jutott el hozzá. A levélben közölte Stapen, hogy a gyermek jól van és lesi az alkalmat, hogy délre küldje, különösen amióta tudja, hogy Denikin oly gyorsan halad előre. Merész lévén a vállalkozás, még nem tudott annak keresztülvitelére megfelelő személyt kiválasztani.

— Mert — magyarázta Balimovné, mialatt A. J. és Daly a levelet olvasták — a bolsevistáknak fényképeik vannak az összes személyekről, akiket kutatnak és a kis hercegnő természetesen az üldözöttek közé tartozik. Az utóbbi időben oly sok személynek sikerült megszöknie, hogy az örködést most nagyon megszigorították.

Ezután Balimovnének az volt a kérése, hogy A. J. és Daly keressék föl Stapen házát Szaratovban, vegyék magukhoz a hercegnőt és helyezték biztonságba. Balimovné véleménye szrint ők voltak az egyedüliek, akik ilyen veszélyes vállalko-

zást eredménnyel tudnak végrehajtani. Megadta nekik Stepan címét és átnyújtott egy kis borostyángolyót, azzal igazolhatják magukat, ha Stepan a grófnót föl nem ismerné.

— De biztosan föl fogja ismerni — fűzte hozzá — az udvarmesterek jól meg tudnak jegyezni maguknak minden arcot és a grófnő bizonyára megfordult a hercegek házában.

Daly beleegyezett a dologba.

Amikor Balimovné magukra hagyta őket, A. J. közölte Dalyval a gondolatait. Az asszony erős egyénisége. Stepan levelének titkos futár által történt hozzájuttatása és egyéb adatok, arra a következtetésre indítják, hogy Balimovné jelentékeny szerepet visz az ellenforradalmi összeesküvések világában. Ő nem akar a fehérek cselszövényeibe vegyülni, neki csak egyetlen célja van, önmagát és Dalyt az országból kimenteni és egy kis gyermek kedvéért semmit sem akar veszélyeztetni. Hiszen a gyermeket sem ő, sem Daly soha nem is látták.

— Ha a gyermek biztonságban él Szaratovban — mondta — miért ne maradhatna ott?

Daly igen óvatosan válaszolt.

— Meg kell ígérnünk Balimovéknak — mondta — hogy minden lehetőet megteszünk az ügy érdekében. A tervünk persze változást szenvedhet és lehet, hogy nem is megyünk Szaratovba. Csak föltételes ígéretet tehetünk, de én amellett vagyok, hogy tegyük meg, hiszen tudod, nagyon sokkal tartozunk nekik.

Ez elvitathatatlan tény volt és A. J. megígérte Balimovnének, hogy ha csak lehet, föl fogja keresni Stepan házát. Bensőleg azonban ellene volt a dologak.

18.

Másnap kora reggel a két menekülő elbúcsúzott vendéglátó házigazdától. A. J. nem bírta őket annyira becsülni, amennyit saját véleménye szerint, már természetes hálaérzetből is megérdemelték volna, mert el sem tudta képzelni, mi lett volna nélkülok, Dalyból és belőle. Élelmet és lakást biztosítottak számukra olyan helyzetben, amikor arra legégetőbb szükségük volt és még most is pazarul szívesek voltak hozzájuk. Több apró csomagot csináltak, amelyekben igen ügyesen élelmiszereket rejtettek el. A. J. nagyon megköszönt nekik mindent, de mégis megkönnyebbült, amikor az utca hajlásánál a kis ház eltűnt a szemük elől.

Néhány perccel később hatalmas reccsenés hallatszott a távolból, amelyet óriási robbanás követett valamerre a város szívében. Az eddig üres utcák azonnal megteltek a lakosokkal, akik rögtön tudni akarták, mi történt. Egy csomó fiatalember, — fehér kadét polgári ruhában, — rohant elő és rohanás közben kapcsolták föl öveiket és felszerelési tárgyaikat.

A. J. nem kérdezősködött, de megtudta a járőröktől, hogy a fehér menekültek éjszaka meg-

valósították a puccsot: legyilkolták a vörös gárdát és birtokba vették valamennyi stratégiai pontot. Most a város védelmére siettek, mert az előnyomuló vörösök páncélvonatból kezdték lőni a várost néhány mérföldnyi távolságból.

A. J.-nek az volt az első gondolata, hogy minél gyorsabban kikerüljenek a veszélyes zónából.

A lövések szabályos időközökben pattantak, de a lövedékek távol robbantak. Daly nem félt, csak kissé izgatottá vált. A. J.-re nem volt hatással az ágyúdörgés. Megfontolta, hogyan tudnának a városból kijutni, mielőtt a tulajdonképpeni harc kezdődne. A sors iróniája akarta, hogy ő, aki hónapok óta a fehérek által megszállott helyre igyekezett, miután épp ilyen helyre jutott, minél gyorsabban akarta elhagyni azt. Belátta, hogy örültség volna a fehérek helyi sikereire támaszkodni. Tapasztalat szerint ugyanis a fehérek uralma, legföljebb néhány napig tartott mindenütt.

Nagy csalódás vett rajta erőt, amikor a város szélén levő folyón átvezető vashidhoz értek. A hidon özönlő menekülőket a fehér gárdisták visszakergették, mialatt a többi fehér a gátokból lövészárkokat létesített. A fehérek mind ingerült, veszedelmes hangulatban voltak, készek minden lehetőségre és gyors kétségbeeséssel cselekedtek. Egyetlen menekülőt sem akartak a városból kiengedni, hogy valaki a vörösöket ne tájékoztassa. A tilalom egyformán vonatkozott aszszonyokra, gyermekekre éppúgy, mint férfiakra.

A. J. semmit sem nyert volna azzal, ha saját különleges esetét előadja. Kerülni akart minden föltűnést. Tudta, hogy mind a ketten akkor vannak a legnagyobb biztonságban, ha elvegyülnek a menekülők tömegébe, mert akkor senki sem törődik velük. A menekülők legtöbbször a város körüli árkokban húzódott meg, kenyérhéjat rágcsáltak, vagy megdagadt lábaikat kötözgették s készültek a további útra.

Szorongó reggele volt Novarodarnak. Minden öt-tíz percben egy lövedék csapódott a városba, de a legtöbb nem robbant szét és egyébként is oly rosszul céloztak, hogy semmi kárt nem okoztak. Amikor aztán látta a nép, hogy igen csekély a bombasebesülés veszélye, könnyű szívvel viselte el a lövöldözést meg a robbanást. Sokkal nagyobb veszélyt jelentett inni a városi vízből, mert az könnyen tifuszt okozhatott. Nem mindenkinek volt azonban ilyen bölcs az álláspontja és dél felé már nyilvánvaló lett, hogy a fehér védők közül nagyon sok elvesztette az idegeit.

Időközben csatározás fejlődött ki a fehér árokvédők és vörös földerítő őrzékek között.

Délután a helyi szovjetvezetőket a fehér gárdisták előráncigálták a börtönökből, fölállították őket a vásártéren és gépfegyverrel valamennyit agyonlőtték. A csak önmagával törődő sokaság kevés figyelmet szentelt ennek a színjátéknak.

A. J. és Daly egész délelőtt türelmesen ültek egy mellékutcán az ott elhelyezkedett menekülők között. Délután, röviddel a szovjetvezetők agyon-

lövése után, fehér gárdisták robogtak autókon a városon keresztül, összeszedték a kóborlókat, ott-hontalanokat, s a városháza nagy tanácstermébe vitték.

Igy történt azután, hogy a menekülők, mint egy tribünről szemlélhették a bolsevisták bevonulását, amely délután öt óra tájban történt meg, heves és véres ütközet után. Egys helyeken a fehérek a végsőkig tudták magukat tartani, más helyeken azonban megfutottak és elrejtőztek a házakban.

Titokzatos és csodálatos módon egyszerre csak rengeteg vörös zászló ünnepelte a bevonuló bolsevistákat. Maga a bevonulás igen nyugodtan folyt le. Sem lövés, sem éljenzés, sem éneklés nem zavarta a sötéttekintetű szakállas veteránok és vigyorgó, vad külsejű hordák bevonulását. Pizkosan, vértől foltosan, rosszul öltözve nyújtottak segílyt a sebesültjeiknek, vagy szállították őket rögtönzött hordozóágyakon.

A vörös vezér, átható tekintetű fiatalember, a vásártéren sorakoztatta föl csapatait s kiáltványt bocsátott ki, amelyben mindenkit békével és barátsággal bízott, aki a fehéreknek semmi segédkezet nem nyújtott.

A tanácsház nagy, túlnyomórészt bezúzott ablakaiból mindenki szemtanuja volt annak, hogy mint játszódott le örült gyorsasággal egy darab történelem. A kiáltvány fölolvassása után azonnal leszámoltak a városon kívüli lövészárkokban elfogott fehér foglyokkal. Fölállították valameny-

nyit egy sorba, véresen, piszkosan, ahogy voltak és egy háztetőről gépfegyverekkel kaszálták le őket. Takarékoskodtak a lövéssel, mert municióhiány volt. A még vonagló tetemekeket elhurcolták.

A vörösök meg voltak győződve arról, hogy az agyonlőttek csak nagyon csekély részét képezik a városvédő fehéreknek. Az éjszaka beálltával a vörösök dühe az őrjöngésig fokozódott és elhatározták valamennyi fehér kiirtását.

Vérszomjas katonák jártak házról-házra. A vásártér a leggonoszabb rémtettek színhelyévé vált, mert a tér körül sorakoztak a nagyobb házak és boltok, amelyekben a fehérekkel rokonszenvezőket sejtették. A szerencsétleneket kihurcolták a kapuk alól és agyonverték. Sokat az emeleti ablakokból kidobáltak és ezek holtan terültek el a kövezeten. A városban mindenütt lövések voltak hallhatók, és itt-ott egy gépfegyver ugatása.

Később kiterjedt a bosszúvágy az egész városi lakosságra. Az üzleteket kifosztották, a vagyonos polgárokat kicipelték szobáikból és felületes vád alapján, hogy a fehéreket támogatták, saját ajtóik küszöbén agyonlőtték őket.

Egyes menekültek jajgatva kiáltottak föl a tanácsház ablakaiból látott rémségek miatt, a legtöbben elfődték arcukat és nem akartak alátekinteni. Mások, mint A. J. is részvétlenül nézték végig az iszonyú színjátékot, egyrészt, mert már megszokták a borzalmakat, másrészt, mert lelkiük az életből született kiegyenlítésnek látta ezeket a szörnyűségeket. Novarodar vásártere csak ki-

csiny, jelentéktelen fejezete volt az örült, vérszomjas világ történetének. Zúrzavaros káosza a jogtalanságoknak úgy a fehérek, mint a vörösök részéről, melyben az egyén véleménye szerint csak annyit jelentett, mint egy csöpp víz a tengerben.

Mialatt A. J. elmerült a gondolataiba, egy ember szólította meg, aki szintén közönyösen nézte végig a történeteket. Kis termetű, aszketa-külsejű ember volt, mélyenfekvő szem, hatalmas homlokkal. Hangja, beszéde művelt emberre mutatott.

— Ha gondolataiban olvasnom szabad — mondta — bizonyára a fölött csodálkozik magában, mily sokat és mily keveset jelent mindez.

A. J. nem akarta magát értelmes válaszadásal elárulni, hát csak bólintott és engedte a másikat tovább beszélni. A férfi elmondta, hogy a filozófia tanára volt, most semmije nincs, közel áll az éhhalálhoz. Kissé örültnek is látszott, de ezt nem mondotta. Kimerítő elméletet fejtett ki a nyugati civilizáció eltűnéséről, egy új, nyers kor elkövetkeztéről, amely primitív alapokon, éhségen, szomjúságon, rémtetteken, testi tisztátlanságon alapszik.

— Ki evett valaha, míg az éhséget meg nem ismerte, ki volt valóban tiszta, míg meg nem érezte, hogy a testét tetvek lepik el, ki élt, amíg szembe nem nézett a halállal? — mondotta.

A beszélgetést többször géppuskatüzelés szakította meg. Egy sortűz mégjobban tönkrezúzta a már anélkül is betört ablakokat és röpködő

üvegcserepek néhány menekültet megsebesítettek.

Körülbelül hajnali két órakor mozgás halatszott az épület alsó részéből. Egy vörös, két revolverrel fölfegyverzett tiszt rontott be a szobába azzal a paranccsal, hogy a menekülteknek vizsgálatra kell a téren föllálniok. Több fehér gárdistát és a fehérekkel rokonszenvező polgárt sejtenek a menekültek között.

Az egész tömeg, körülbelül öt-hatszáz ember hosszú sorban állott föl a tanácsházzal szemben, ahol már több más csoportja a menekülteknek is felsorakozott.

A következő eljárás ijesztően egyszerű volt. Vörös tisztek lámpával világítottak minden egyes ember arcába, magasabb származás nyomait kutatva, melynek alapján az illető személyazonosságát megállapították. A kezeket is alaposan megvizsgálták.

A. J., aki ezt megfigyelte, kezdett aggódni, nem önmaga, hanem Daly miatt. A vörös tisztek mindenkire ordítottak, aki félelemből vagy gyöngegségből képtelen volt a lábán megállani és nem tettek olyan benyomást, hogy elnézők akarnának lenni. Mindazok, kiknek arcát nem viselte meg az idő, vagy a szél, vagy akiknek keze nem volt durva és kérges, alig remélhették, hogy kikerülnek a szorongatott helyzetből.

A gyanusak csoportja állandóan nőtt. A kis filozofia-tanárt elsőül küldték a gyanusak csoportjába. Az A. J. közelében álló embereket vizsgáló tiszt, fiatal, hidegnézésű férfi volt, de kimélete-

sebben bánt áldozataival. Ép ezért nehezebb is volt kitalálni mesékkal félrevezetni. A. J.-vel csak néhány másodpercet töltött, mert barázdás, vad arca és a sarki téltől megkérgesedett keze önmaga beszélt.

Dalynál ellenben megállapodott. A. J. beleavatkozott a dologba azzal, amit ily alkalmakra előre kigondolt. Daly, a leánya — mondta — beteg és távoli rokonokhoz utazik, hogy kissé összeszedje magát. A tiszt bólintott, de hidegen válaszolt:

— Az asszony maga beszéljen magáért — rendelkezett.

Aztán megkérdezte Daly nevét, korát, születési helyét, — olyan dolgokat, amikre A. J. már eleve gondosan előkészítette.

Daly nyugodt hangon válaszolt, egyáltalán nem látszott izgatottnak.

Ez meglepte a kérdezőt és legközelebbi kérdése az volt, hogy nem fél-e?

— Nem — felelt Daly — de mint apám éppen mondta, beteg vagyok és nagyon hálás volnék, ha utamat folytathatnám, amilyen gyorsan csak lehet.

Mialatt a fiatalember Dalyt kérdezte, egy egészen más típusú tiszt ballagott előre. Kis, kövér, szemüveges öregebb ember volt, akinek arany vállrózsái versenyt ragyogtak arany fogsorával. Egyetlen tekintetet vetett az asszonyra és már döntött is.

— Ne töltse az időt, Puskov — parancsolta —

állítsa az asszonyt a gyanúsak közé, majd rögtön magam foglalkozom vele. Puskov köszönt és könynyedén meghajolt Daly előtt.

— Amoda kell mennie további vizsgálat miatt — jelentette ki és A. J.-hez fordulva jóakarattal tette hozzá:

— Ne izgassa föl magát vele, mehet, ha akar.

Amikor átmentek a téren, A. J. odasúgta Dalynak:

— Nem kell félned, voltunk már rosszabb helyzetben is.

— Tudom, nem félek — válaszolt Daly.

A második vizsgálat brutálisan folyt le. A vörösök elhatározták, hogy senkit sem engednek kisiklani, akit fehér-rokonszenvennel vádolnak és közömbös volt előttük, ha ártatlanokat is legyilkolnak. Úgy látszik, a kövér ember volt a főinkvizitor és nem csinált titkot a dologból. Először a gyanús férfiakat vette elő. Gúnyos keresztkérdések után egyiket a másik után ítélte el. A bölcsészet-tanárral egy pillanatig sem habozott.

— Ön burzsuj — mondta hidegen — és ez elég.

A tanárt a harmadik csoportba osztották be. Amikor ez a csoport eléggé fölszaporodott, a férfiakat a tér egyik sarkába állították és a szoldateszka, kicsinált dolognak tartván az egészet, abban a hitben, hogy meggyőződéses fehérékkel van dolga, kiadta a megfelelő parancsot.

A most következő jelenet még A. J. kipróbált idegeit is megviselte. Az embereket bunkókkal

ütötték agyon és szuronnal intézték el. Az egész öt percig tartott. De a rettentő kiáltások még órák múlva is visszhangzottak az élve maradtak füleiben.

A várakozó asszonyok közül sokan elájultak az ijedségtől és borzalomtól. Daly erős maradt.

— Arra gondolok — súgta — amit a professzor mondott, hogy csak akkor él az ember, ha már szembe nézett a halállal. Emlékszel?

Az asszonyok előtt a kövér tiszt különböző rendszerekkel próbálkozott. Taktikát változtatott, gúnyolódva beszélt. Abban reménykedett, hogy így zavarba hozza őket. A fiatalokkal és vonzó külsejűekkel szemben hallatlan szabadságokra vetemedett, amelyeket a szerencsétlen áldozatok már csak rémületből sem utasítottak vissza, nehányan pedig eltűrték, mert még mindig reméltek.

Amikor Dalyra került a sor, udvariasságot színlelt. Perceken át kérdezősködött előző életéről, szüleiről, neveléséről és más hasonlókról. Aztán megparancsolta egy katonának, hozzon elő valamit. Az utóbbi nemsokára vastag könyvvel tért vissza, amely fényképeket és jegyzeteket tartalmazott. A kövér elővette a könyvet és minden fényképet összehasonlított Daly arcával. Ez az idegörlő tevékenysége jóideig eltartott, mert sok fénykép volt a könyvben. Végre kivett egyet a fotografiák közül, rámeredt Dalyra és fölkiáltott:

— Mind a ketten hazudtatok. Maga nem parasztnő, maga Alexandra Adraxine volt grófné,

a júliusban kivégzett Romanovok rokona. Ne tagadjon tovább, a fénykép mindent bizonyít.

— De tagadunk — kiáltotta A. J. és Daly támogatva.

— Örültség — kiáltotta szegény jól színlelt fölháborodással. — Mi szegény emberek vagyunk, barátainkhoz utazunk és ön azzal vádol . . .

— Azzal vádoló — szakította félbe a kövér — hogy ön az, aki tényleg annak született. Álljon oldalt, nem tölthetjük magával az egész éjszakát.

Ez a fölfedezés a szenzáció erejével hatott a katonákra. A tisztek egyik kis csoportjának a figyelmét is magára vonta. Az első vizsgálatot megajtó fiatal tiszt odalépett a kövérhez, valamit a fülébe súgott, aztán mind a ketten néhány pillanatig félhangosan értekeztek. Ezalatt a sorba állított katonák lemeszárolva az első csoportot, türelmetlenül vártak az újabb áldozatokra.

— Adjátok ide — kiáltották néhányan közülök.

A kövér hajlandó volt követelésüket kielégíteni.

— Kedves Puskov -- mondta hangosan, hogy mindnyájan hallhatták — ezt az asszonyt nem lehet másként kezelni, mint a többi. Asszonyok éppúgy elárulták ügyünket, mint férfiak, különösen a nagyrangú asszonyok. Ennek a fogolynőnek itt, talán száz meg száz katonánk élete szárad a lelkiismeretén. Mi is megijedjünk egy pusztacíműtől, mint az elődeink?

Puskov nyugodtan válaszolt:

— Bizonyára nem. Tudja Bronstein, én csak azt akarom, hogy ezt az asszonyt ne végezzék ki, míg a vétkeisége nincs megállapítva. Nagyon lehetséges, hogy igazat mond és ostobaság megöletni azért, mert valamennyire hasonlít azoknak a rossz fényképeknek egyikéhez, melyeket a főhadiszállástól kaptunk.

— Távoli hasonlatosság? Rossz fényképek? Kedves Puskov, nézze meg maga.

Odanyújtotta a könyvet Puskovnak, aki látszólag alaposan megnézte a fényképet és így szólt:

— Én csak távoli hasonlatosságot látok, mint amilyen köztünk és a városnak még egy tucatnyi lakója között fennállhat. Nyíltan megmondva, ez nem bizonyíték és ennek az alapján még egy kutyát sem ítélnék halálra, nemhogy egy asszonyt. És itt van ez az ember is — A. J.-re pillantott — becsületesnek látszik.

— Épp annyira becsületes, mint az asszony, ha tudni akarja a véleményemet. Később ő vele is foglalkozunk még.

— Azt indítványozom, Bronstein, hogy újabb adatok beszerzéséig függesszük föl a határozatot.

— De tisztelt fiatal barátom, mire való mindez? Nincs jogunk ahhoz, hogy megbízzunk a saját szemünkben?

— A fényképek nem jelentik a saját szemünket. Ha ez az asszony valóban a grófnő, nem lesz nehéz bebizonyítani. Biztosan lesz valaki Elmirszken, vagy Szamarában, aki már előbb ismerte,

— De Novarodarban nem akad ilyen valaki. Ez nagyon megfelelne neki.

A katonák újra követelték a foglyot, mire Bronstein vigyorogva jegyezte meg:

— Láthatja ön maga, Puskov, mit tartanak a dolog felől az emberek. Azt hiszik, kíméljük ezt a nőt a nagy rangja miatt.

Puskov még mindig nyugodtan válaszolta:

— Bocsásson meg, Bronstein. Azt hiszem, az a lényeg, ártatlan-e ez a nő, vagy nem. Ha csak arról van szó, hogy az embereknek kedvére tegyünk, arra más épp annyira jó, mint ő.

Bronstein ránézett a fiatal tisztre.

— Megfeledkezik magáról, Puskov. Ez a nő véleményem szerint bűnös a forradalom és a vörös hadsereg elleni összeesküvésben.

— Igen, de csak akkor, ha a személyazonossága kétségtelenül bebizonyul. Ez az *én* véleményem.

— Az ön véleménye? Annyiszor változtatja véleményét, hogy pokolian nehéz önnel tárgyalni. Nem, nem, fiatal barátom, az nem lehet. Minden bizonyítva van. A grófnő bűnös és ez itt a grófnő. Van még ok a halogatásra?

— Sajnálom, nem járulhatok hozzá a dologhoz.

— Hát ne járuljon hozzá. A felelősséget én viselem.

— Figyelmeztetem, én a legélesebben ellentmondok.

— Mindenesetre tudomásul veszem, kedves Puskov.

— És nő lévén, követelem, kezelje tisztességesen.

— És ne adjam oda fiatal katonáinknak, úgy-e? Jó, talán még hálában is lesz része a védelméért. Csinálja, ahogy akarja, hisz ön mindig „homme à femmes” volt. Ne felejtse azonban, hogy a büntetés halálra szól, halál a forradalom minden ellenségére. Megédesítheti a pilulát, de le kell nyeletnie, az bizonyos.

Ezután az eszmedús kijelentés után Puskov szalutált és megparancsolta A. J.-nek és Dalynak, hogy kövessék. Bevezette őket a tanácsházba, a főkapu mellett levő kis bejáraton. Nem beszélt, amíg föl nem nyitott egy ajtót a földszinten. A szobában egy csomó katona dohányzott és teázott.

— Itt van Tamirszky? — kérdezte — mire egy őszszakállú, öreg katona lépett elő a csoportból. Puskov kivitte a szobából a folyosóra s néhány szót súgott a fülébe. Aztán odavezette Dalynak.

— Ismeri ezt az asszonyt? — kérdezte.

Tamirszky tetőtől talpig végigvizsgálta Dalt, és megrázta a fejét.

— Kész megesküdni, hogy ezelőtt sohasem látta?

— Igen, uram.

— Maga kertész volt gróf Adraxine-nél a forradalom előtt?

— Igen.

— A grófnőt gyakran látta.

— Oh, igen, nagyon gyakran.

— Köszönöm. Tehát biztos a dolgában, meg mer rá esküdni?

— Igen, egész nyugodtan.

— Akkor jöjjön velem. Maguk — fordult A. J.-hez — várjanak itt reám, míg vissza nem jövök.

A. J. és Daly vártak a hideg dohányfüsttel átítatott légkörben és a sok durva alak láttára Daly idegei fölmondták a szolgálatot. Elesett volna, ha A. J. hirtelen föl nem fogja. A katonák részvétellel voltak iránta, teával és ruhákból készített ülőhellyel kínálták. A. J. meg akarta köszönni, de az egyik katona odaszólt neki:

— Vigyáz testvér, ne beszélj sokat magadról.

Negyedóra multán Puskov és Tamirszky visszajöttek. A tiszt intett a két fogolynak, kövésék. Kint a folyosón néhány állig fölfegyverzett vörös gárdista állt.

— A döntés el van halasztva — mondta Puskov. — Szamarába visszük magukat, személyazonosságuk megállapítása végett. A vonat egy óra múlva indul. Ezek az emberek kikísérik magukat a ályaudvarra.

Kiadott még egy parancsot és sebesen távozott.

19.

A. J. és Daly nyugodtan lépdelt a hallgatag katonák közt a sötét utcákon keresztül. Itt-ott még mindig hallatszott valahonnan fegyverropogás, de a pályaudvarhoz vezető út üres és nyu-

godt volt. Már szürkült, mire a váróterembe értek. A pályaudvar tele volt katonákkal, sokan a csomagjaikat fejük alá téve, aludtak a sínek mellett.

A pálya, mint A. J. megtudta, sokat szenvedett az árvíztől. Egy teljes szerelvény állott a vágányon, s egy nagyon jó karban levő elsőosztályú kocsit éppen akkor toltak át egyik mellékvágányról. Amikor a tolatás végetért, A. J.-t és Dalt beléptették a kocsiba, két katona pedig őrt állt a kocsi előtt.

Azután különös dolog történt. A két fogoly menekült fáradtan és kimerülten a nappali és éjszakai megerőltetéstől, azonnal elaludt. Világos nappal volt, mire fölébredtek. Havazott és a vonat lassan haladt a vakító fehér síkságon.

A kocsiban velük szemben Puskov ült egészen egyedül. Rájuk mosolygott és elmerült egy könyvnek az olvasásába.

A. J. viszonzta a mosolyt, de nem beszélt. Valami zavart hálát érzett a fiatal tiszt iránt, de nem akart vigyázatlan lenni. A fiatalember acélszürke, szép szeme mosolyogni látszott, de ugyanakkor mintha óvatosságra is intett volna. A. J. úgy döntött, hogy vár, míg Puskov nem fog beszédbe.

A legközelebbi negyedóra alatt Puskov gyakran föltekintett, mintha kérdéseket várt volna tőlük, aztán beleunva a várakozásba, letette a könyvet és megkérdezte, nem éhesek-e?

Mind a ketten nagyon éhesek voltak, mert

már régideje nem ettek, pedig csomagjaik, amiket csodálatos módon nem vettek el tőlük, tele voltak élelmiszerrel. A. J. mosolyogva igent mondott, mire Puskov konzervkenyeret és valami vékony szeletekre szabdalt, nagyon savanyú sajtot adott nekik. A. J. és Daly megköszönték és jóízűn ettek.

— Késő este fogunk Szamarába érni — mondta Puskov egy kis szünet után.

— Hosszú utazás — jegyezte meg A. J.

— Igen, a pálya az áradás óta nagyon megromlott. Ha a vonat megáll, gondoskodni fogok teáról is.

— Ön nagyon barátságos.

— Ugyan kérem . . . útítársak vagyunk és az a legjobb, ha egymásnak megkönnyítjük a dolgokat.

Lassan beszédbe elegyedtek, a tartózkodó viselkedést abbahagyták. A. J. és Daly úgy harcoltak, mint akik az életükért küzdenek, de végre mégis alulmaradtak. Puskov fölénye az ellentétes mondatokban rejlett, amelyeket alaposan megfontolt. Szigorú volt, de jóságos, kedves és tartózkodó, szerény és magabiztos, gyermekes és mégis koravén. Legalább Daly ilyennek látta. Mint a vörös hadsereg legtöbb tisztje, alig lehetett idősebb húsz évesnél, de értelme tiszta, éretten éles és ezt még a legegyszerűbb beszélgetés alkalmával is éreztette. Körülbelül tíz pernyi társalgás után, amely alatt gondosan került minden veszedelmes dolgot, elgondolkodón jegyezte meg:

— Átka országunknak, hogy mindnyájan született hazugok vagyunk. Egyszerűen és alaptalanul hazudunk, úgy hogy senkiben bízunk nem szabad. Önök például nem bíznak bennem, nyilván nem bíznak. És én persze nem bízom önökben. De a kölcsönös bizalmatlanság alapján nagyon jól el tudunk szórakozni.

— Minket a tapasztalat tanított meg arra, hogy óvatosak legyünk — mondta A. J.

— Bizonyára. Nem is veszem rossz néven.

Daly, aki eddig alig beszélt, most megszólalt halk hangon.

— Mi sem vesszük öntől rossz néven, Puskov kapitány. Ellenkezőleg, sokkal többel tartozunk önnek, semmint valaha viszonzhassuk.

A. J. beleegyezőn bólintott.

— A legcsekélyebbel sem — válaszolt udvariasan Puskov. — Amit épp most említ, az is megerősíti állításomat. Hazugság nélkül mind lehetetlen lett volna.

— Hazugság az ön részéről, kapitány? — kérdezte mosolyogva Daly.

— Tulajdonképpen nem. Tamirszkyre gondoltam. Meseszerűen, sőt művésziesen hazudik... Mégpedig annyira szívből, hogy hazugságai sokkal valószínűbbek az igazságnál. Neki köszönheti az életét, asszonyom.

Futó mosoly. Aztán kiegészítette:

— Ó, az én hazugságom csak kicsi és eredménytelen hazugság volt a Tamirszkyéhez képest.

— És mi volt az ön hazugsága, kapitány?

Puskov szemét állandóan Dalyra szögezve lassan válaszolt:

— Azt mondtam, asszonyom, hogy a fénykép csak bizonytalanul hasonlít önhöz. Ez hazugság volt. A fénykép kétségtelenül önt ábrázolta.

— Remélem, nem várja, hogy igent mondjak? — felelt mosolyogva Daly.

— Persze, hogy nem. Egyedül a hazugság mentheti meg magukat.

Ő is mosolygott és ezúttal egészen gyerekesnek látszott.

— De ne féljen, kérem, egyáltalán nem. Nyíltan megmondom, igazán közömbös reám nézve, hogy ön kicsoda.

A. J. csodálkozva és aggódva hallgatta a társalgást. Ebből az orosz forradalmárból annyi várás sugárzott ki, hogy attól tartott, Daly valami nyilatkozatra ragadtatja magát. Ébren figyelve támaszkodott vissza az ülésre, készen arra, hogy beleavatkozzék a beszédbe, de egyúttal kíváncsian várta, mikor-hogyan ér véget a vszedelmes eszmecsere.

Daly kissé kipirult, amikor gyorsan válaszolta:

— Itt aztán bámulatos végkövetkeztetésre jutunk, kapitány. Ön tehát engem grófnőnek tart és mégis mindent elkövet, hogy az életemet megmentse.

— Lehet. De mi ezen a bámulatos?

Puskov most kinézett az ablakon és Daly többet nem válaszolt. Egy ideig ünnepélyes és mégis

zavart csöndben ültek, mialatt a vonat az egyenlőtlen pályán döcögött egy fehéres vidék közepén, amelyre a beláthatatlan szürke égboltozat borult. Még A. J. gondolatmenetel is megváltozott. Ennek az ifjúnak szívessége őt is lefegyverezte. Volt mégis valami barátságtalan a levegőben és A. J. szentül hitte, hogy ezt Daly is érzi. Odatekintett Dalyra és Daly félig kérdőn, félig biztatón mosolygott reá. Fölvette aztán újra vidáman a félbeszakított társalgás fonálát.

— Kapitány, mivel önnek közömbös a kilétem, semmi akadályja annak, hogy mint jó barátok legyünk együtt. Ne osszuk meg ennivalóinkat a kapitánnyal? — fordult azután A. J.-hez.

A. J. bólintott és fölbontotta a csomagok egyikét, amelyet Balimovék oly nagy gonddal állítottak össze. Volt benne egy doboz sertéshús babbal, egy doboz vegyes amerikai gyümölcs, kenyér és mint ritka ingyencség egy üveg fínom, régi konyak. Amikor ezek a kincsek előkerültek, Puskov oly leleplezetlen csodálkozással tekintett reájuk, mint ahogy nézni csak iskolásfiúk tudnak.

— Ez már igen! — kiáltotta és a folyosóra nyíló ajtóhoz ugrott, hogy elhúzza a függönyöket.

— Jobb, ha nem figyelnek bennünket — mondta nevetve. És ha arra gondolok, hogy én a szegényes dolgaimmal kínáltam önöket . . .

— Nagyon hálásak voltunk érte — mondta Daly és szeme barátságosan csillogott.

Most aztán egy valószínűtlen piknik következett. Kényelmesen élvezték a ritka helyzetet,

mintha már beláthatatlan idő óta jó barátok lennének, mintha a jövő nem rejtene fenyegetést és rettegést magában, mintha csak ez a barátság léteznék a világon és ez a fölfrissítő jó étvágy. Puskov kedvessége szinte vidám pajkossággá változott, Daly tréfálgozott vele, mint egy gondtalan gyermekkel. A. J. pedig tökéletes vendéglátó gazdává változott, aki egyszerű természetességgel kínált mindent, akár egy diákkiránduláson lennének. Ujjaikkal voltak kénytelenek enni és a kenyakot az üvegből inni, de szívből örültek a csodálatos lakomán.

A messze elnyúló hómezők ragyogásában, amelyek végtelennek látszottak, mint maga a nagy Oroszország, elsuhantak előttük a táviróoszlopok árnyékai, mint nagy másodpercmutatói egy óriási órának. Nevettek, gondtalanok voltak és feledők, csak azért, mert örültek, hogy tréfálgozhattak.

Végre, amint jött, el is tűnt az ünnepi hangulat. Puskovnál katonadohányból készült cigaretták voltak. Rágyújtott és egyszerű, közvetlen módon mondott köszönetet.

— Úgy sejtem — szólt búsan — ha már Szamarába értünk, nem fogunk többé találkozni. *Faire ses adieux, c'est mourir un peu* — mondják Franciaországban. — Mikor búcsúzunk, kicsit meghalunk, de itt Oroszországban, egészen meghalunk. Az utóbbi években mi mindannyian százszor haltunk meg így.

Megfogta Daly kezét és szeméremmel vegyes

udvariassággal vonta ajkához. Azután nem tudva magán uralkodni, keserves zokogásban tört ki. A. J. tehetetlenül ült. Daly kezébe fogta a fiú kezét, de nem tudott egy szót sem szólani.

— Nagyon kérem, bocsássonak meg — könyörgött az ifjú, amikor magához tért. Nem tudom, talán a konyak az oka, hiszen nem vagyok hozzászokva . . .

A. J. és Daly reámosolyogtak. Nem szóltak semmit, de néma viselkedésük sokkal többet mondott neki, mint amennyit élőszóval mondani képesek lettek volna.

Puskov most elővette könyvét, mintha ismét olvasni akart volna. A. J., hogy elfoglalja magát, összeszedte a lakoma maradványait és átkötötte a csomagot, Daly pedig kinézett az ablakon és a hóval borított tájat szemlélte.

Hosszú idő múlva megszólalt ugyanazon a nyugodt, öntudatos hangon, mint aminőt tőle a novarodari vásártéren hallottak:

— Ismerik Szamarát?

— Egyszer keresztül utaztam rajta — felelt

A. J.

— Nagy város, sokkal nagyobb Novarodarnál. Tudják, hogy hadseregünk éppen visszafoglalta a csehektől. Sok, különféle származású fontos személy tartózkodik benne, közöttük bizonyára sokan személyesen ismerik Adraxine grófnőt.

— De Tamirszky nem, úgy-e? — kérdezte mosolyogva Daly.

— Valószínűleg nem. Az igazi Tamirszky egyetlen a maga nemében az egész világon.

— Értem. Arra int, legyünk óvatosak.

— Aligha. Inkább kíváncsi vagyok, mit fognak megérni.

— Azt egyikünk sem tudja.

— Nem. De bizonyára van valami tervük?

— Azt hiszem, mindig a pillanatnyilag elérhető helyzet szerint kell cselekednünk — jelentette ki Daly, kérdőn pillantva A. J.-re.

— Tehát kihasználnak minden alkalmat, ami éppen kínálkozik?

— Mit tehetnének mást?

— Azt hiszik, elérik, ami után törekednek?

— Talán, ha szerencsénk lesz.

— Eddig mindig szerencsájuk volt?

— Igen. És némelykor csodálatos szerencsénk.

Úgy látszott, a társalgás minden szavának mélyebb és kettős értelme van. Puskov minden látható fölindulás nélkül mondotta:

— Bámulatraméltó asszony!

Ezután az ifjú könyvének lapjaira meredt, majd A. J.-hez fordult:

— Szabad még egy kicsit kérnem abból a kitűnő konyakból. Jót fog tenni, kissé rosszul érzem magam.

A. J. elővette az üveget.

— Gondoljon arra, amit előbb mondott, hogy nincs hozzászokva.

Puskov nagyot húzott az üvegből és nevetve válaszolta:

— Igérem, ez alkalommal egész másként fog hatni.

Azután hátratámaszkodott az ülésen és lecsukta szemét.

A vonat lassabban dőcögött, mint egyébkor. A havazás megszűnt, beállott a sötétség. Sem A. J., sem Daly nem zavarta meg ezt a különös csöndet. Hosszú idő múlva Puskov hatalmasat ásított, aztán nagy lépésekkel az ablakhoz ment.

— Azt hiszem, a távolban egy templomtornyot látok — mondta egészen rendes hangon. — Tarzovnak kell lennie, ott át kell szállnunk. Vegyék a csomagjaikat és jöjjenek velem a büffébe. Talán sikerül teát szereznem.

Néhány perccel később a vonat megállt egy állomás keskeny túltömött vágányán. Különösnek tetszett A. J. és Daly előtt, hogy itt kell átszállniok, sem másik sínpárt, sem másik vonatot nem láttak.

Tarzov maga a beálló szürkületben csak másodrangú állomásnak látszott. Mint mindenütt, itt is nagy tömegben vártak a menekülők, akikről úgy látszott, mintha sehonnan sem jönnének és nem tudnák, hova mennek. A megszokott kiabálás sem maradt el. Futkosás és helykeresés a vonatban. Puskov átvezette őket a tömegen a büfféhez, amely — mint A. J. előretudta — csukva volt. A fiatalember e fölött nemcsak, hogy elsodálkozott, hanem még csalódottnak is látszott.

— Csak az volt az egyetlen vágyam — mondta — hogy magukkal együtt teázzam, mielőtt elválnánk. Tudniok kell ugyanis, hogy a legközelebbi állomás, Szamara, innen már csak harminc versztnyire van. Az ottani hatóságot persze már értesítették az önök érkezéséről és kíséret vár önökre. Ott minden nehézzé és körülményessé válik. Itt ellenben még zavartalan barátságban lehetünk.

Elvezette őket a tömegtől a pálya mentén egy pontig, ahonnan a falú jól látható volt. A ködös, bizonytalan világításában a kép igen elmosódott. Puskov azonban súlyt helyezett nyilván arra, hogy bármiről is, de beszéljen velük.

— Tarzov — mondta — kis hely a Volga mellett. Ha ezen az utcán végigmennek, tíz perc alatt a folyóhoz érnek. Van egy kis kikötője, ahol ebben az évszakban rendszeren fát szállító hajókat találni. Ezek nappal lefelé haladnak a folyón, éjjel a parton horgonyt vetnek. A polgárháború óta személyszállító gőzösök nem közlekednek, de azt hiszem, ezek a kishajók fölvesznek egy-két személyt, ha sikerül a hajósgazdával pénz dolgában megegyezniök. Vannak közöttük tatárok, pompás fickók a kirgiz területről. A világnak ez a sarka nagyon érdekes, főképpen ebben az évadban — tette hozzá szinte mentegetőzve.

Azután, mintha hirtelen eszébe jutott volna valami fölkiáltott:

— Bocsássanak meg, egy pillanatra vissza

kell mennem a vonathoz. Nem fogom önöket sokáig várakoztatni.

Elvegyült a tömegben, mielőtt A. J. és Daly bármit szólhattak volna és a sötétségben csak hamar elvesztették szem elől.

— Betegnek látszott — jegyezte meg Daly.

— Csaknem az egész üveg konyakot kiitta — felelt A. J.

— Valóban? Szegény fiú. Tetszik neked?

— Igen.

— Nekem is. Hiszen félig még gyerek.

A várakozás ideje alatt nagyon hideg lett. A szél hófelhőket vágott arcukba.

— Különös, hogy ilyen helyen kell átszállani, mint ez a Tarzov — jegyezte meg A. J. — Nem látom, hogy keresztező-csomópont volna. Hova is mehetne innen a vonat, ha Szamara csak harminc versztnyire van?

— Talán sehova sem megy.

— Miért tolonganak akkor úgy az emberek, hogy vonatra jussanak?

— Most megszökhetünk — ragadta hirtelen karon Daly. — Csaknem egészen sötét van, a köd mindent ellep.

— Igazad van — mondta A. J. erősen fogva Daly csuklóját.

De nem moccan.

— Igen, itt az alkalom — folytatta, de még mindig nem moccan.

Éles revolverdörrenést hallottak. Ez megszo-

kott dolog volt az ilyen helyeken, de A. J.-t magához térítette gondolataiból.

— Igen, most nagyszerű alkalmunk van és talán ez az gyetlen.

Szamara közel esik és Szamara mindkettőjükre nézve a végét jelentette mindennek. Valóban nem maradt vesztegetni való idő — Puskov minden pillanatban visszatérhet — önmagukra kell gondolniok; futniok kell és pedig azonnal...

De egy pillanatra még várni voltak kénytelenek, mert komikus sapkájú kis ember jött a pályára mentén. Elment előttük, megfordult, megint elment előttük . . . Most itt a pillanat . . . de mégsem . . . A kis ember megállt és elégedetten mondta:

— Izgalmas dolog ideát, pajtás és fejével a tömeg felé intett. Egy tiszt agyonlőtte magát. Szándékos fejlövés, mindenki látta. Egészen jó volna, ha mind ilyen gondolatra jutnának. Nem?

Nagyot nevetett és tovább ment.

A. J. hitetlenül bámult maga elé. Daly visszavezette a tömegbe.

— Utána kell néznünk — mondta — bizonyosságot kell szerezniünk.

Amikor elérték a tömeget, a katonák épp egy holttestet vittek be a váróterembe. Ismét Daly nyomult előre, mintha csak kíváncsiság vezetné. Amikor A. J.-hez visszatért, bólintott és karon ragadta. Lassan mentek tovább és közben Daly izgatottan fölindulva suttogta:

— Drágám, csak most értem őt igazán. Bíz-
tatott bennünket, azért mondta, hogy a folyónál
hajósok vannak, akik pénzért bárkit fölvesznek a
hajójukra. Meg kell tennünk . . . ő . . .

— Jó, tegyük meg.

Amikor a pálya végéhez értek, nem fordul-
tak vissza, mint a föl-alá járkálók, hanem keresz-
tülsiettek a sötétben, át a vágányon, megsérült
kocsik közt, ki a hómezőre. Elkerülték a falut.
A. J.-nek jó tájékozódó képessége volt és a köd
meg hó ellenére alig negyedóra mult el, midőn
magas sövény mögött fekete ürbe értek, nagy meg-
nyugtatójukra, mert a víz csobogása még nem
hatolt el hozzájuk. Hallgatózva álltak meg egy
pillanatra. Hangokat hallottak a távolból, mire
folytatták útjukat. Lépéseik zaját elnyelte a hó.

Azután apró fényt láttak a távolban, mely-
nek visszfénye a vizen el-eltűnedezett a ködben. A
hangok erősödtek és A. J. odasúgta Dalynak:

— Itt a hajó.

Hatalmas hóval borított, összekötözött fatör-
zseket láttak, majd éppen előttük a gőzuszály pis-
logó lámpáját. A hangok közelebb és közelebb ér-
tek. Megpillantottak két embert, akik nem orosz
nyelven beszéltek, de azt világosan látták, hogy
egyik búcsúzik a másiktól. Amikor előttük el-
mentek, A. J. látta, hogy megállnak és egymás-
nak mind a két arcát megcsókolják. Egyikük
visszafordult és nemsokára a két menekülőhöz
ért.

A gyalogösvény közelébe érve, amely éles szögben a hajóhoz vezetett, látták az arcát. Nagy termetű, széles, jóalakú embernek látszott. Hangosan üdvözölte őket és épp föl akart lépni a palóra, amikor A. J. megszólította:

— A hajó kapitánya? — kérdezte.

Az ember gyerekesen örült a kapitány-megszólításnak és tört orosz nyelven válaszolt:

— Igen, én vagyok.

— El tudna bennünket vinni egy darabon?

— Igen, ha kapok érte valamit.

Mivel gyanús lett volna rögtön megegyezni, A. J. alkudott.

— Szegény emberek vagyunk — mondta — sokat nem tudunk fizetni.

— Hova akarnak menni?

— Egy kis faluba, Baroszklav a neve, lent van a folyó mentén.

— Nem ismerem.

A. J. ezen nem csodálkozott, mert kitalált nevet mondott.

— Nagyon kis falu, majd szólunk, ha a közelébe érünk.

— De hogy tudjam az árat megállapítani, ha nem tudom, milyen távol van.

— Maga hova megy, kapitány?

— Szeratovba. Három hét alatt ott kell lennünk.

— Jó. Adok húsz aranyrubelt, ha elvisz mindkettőnket Szeratovig.

— Harmincat, pajtás.

Megegyeztek huszonöt aranyrubelben és az oroszul gyöngén beszélő hajós nagy-körülményesen tudatta velük, hogy kényelemre ne igen számítsanak a hajón, mert csak egy kabin van, amelyben már ott a felesége öt gyermekével együtt . . . A. J. beleegyezett mindenbe. A hajós azt is megmondta, hogy Akhiz a neve és A. J. is bemutatkozott.

A bevezető ceremónia után Akhiz megcsókolta A. J.-t jövődő összeköttetésük zálogául és fölkerlte a két utast, lépjenek azonnal a hajóra.

Közben megint havazni kezdett és A. J. örült, mert a hó elborította nyomaikat. Mikor a meredek pallón fölfelé mentek, a távolból egy vonat robogását hallották. Az ő vonatuk robogott ki Tarzovból.

20.

Akhiz asztrakáni tatár volt, fiatal, élénk, rendkívül erős és kivételesen piszkos. A hibátlan fogsora drágakő módjára ragyogott, amikor nevetett és ezt igen gyakran megcselekedte. Kevésbé élénk felesége ugyanahhoz a fajhoz tartozott. Alacsony, kövér asszony volt, még piszkosabb a férjénél, de pár hónap és hat év közötti gyermekeit anyai odaadással gondozta. Lármásan, tetvesen, de egészségesen másztak-jártak ide-oda.

Az élet, melyre a gondviselés Akhizt szánta,

igen egyszerű volt. Az volt a feladata, hogy hajóján föl-alá szelje a Volgát. Huszonhat esztendeje végezte ezt a munkát, kezdve attól a naptól, amikor ugyanilyen volgai bárkán meglátta a napvilágot. Nem messzire terjedt az értelme; tudott fát usztatni, tudott a kis gőzgéppel bánni, kereskedni és kockázni. Ennyiből állt az egész tudománya. Kíváncsiság soha nem kínoztá; nem izgatták az utóbbi évek izgalmai és mgrázkódtatásai, amelyeken a fakereskedelem is átesett, de nem törődött két utasának a dolgaival sem.

A. J. és Daly hamar megszokták az egyhangú életet a hajón. Oly sok, oly heves és annyi keserves megpróbáltatáson estek keresztül, hogy ez a nyugalmas élet a nagy vizen szerencsés, boldog pihenésnek tűnt föl előttük. Örültek még a gyermekekkel és bolhával teli bűzös kabinnak is.

Egyedül sohasem lehettek, az igaz, de ez sem esett nehezükre, mert rájöttek a folytonos együttlét alatt arra is, hogy Akhizben teljesen megbízhatnak, akár egy nagy, húséges kutyában. Minden este, a szürkület beálltakor, a bárka a parthoz siklott és horgonyt vetett éjszakára.

Akhiz ismert minden áramlást, minden örvényt és nagyszerűn vezette hajóját. Ezzel szemben a környező országról majdnem semmit sem tudott. Még a faluk neveit sem ismerte, amelyek mellett végighaladt. Ellenben ösztönösen, remekül tudott a körülményekhez alkalmazkodni, bár azokat egyáltalán nem értette meg. Élelmet is mindig sikerült szereznie, noha éhségsújtotta vidéken

vonult keresztül. Persze ő meg a családja mindent megettek és mindent kibírtak. A. J.-nek és Dallynak bőséges készletük volt. Eleinte attól tartottak, hogy Akhiz étkezéseik alapján valami gyanakodó következtetésre jut, de hamarosan tapasztalták, hogy ilyesmire az egyszerű hajós soha nem gondolt.

Egyízben valami konzervet megosztottak vele. Akhiz el volt ragadtatva, de eszébe sem jutott a dolog felől tudakozódni. Nem törődött vele, honnan jutottak ehhez a ritkasághoz.

Annyira meg voltak elégedve a hajón, hogy az első éjszaka még csak nem is gondoltak a fejük fölött lógó veszedelmekre. Másnap, józanul töprengve helyzetük felől, hamar világossá lett előttük, hogy szökésüket okvetlenül föl fogják fedezni és biztosan minden intézkedést meg fognak tenni a kézrekerítésükre.

A. J. nagyon félt Szamarától, ahová már útjuk első napján el kellett érniök. Az ottani hatóság de mind a kettőnek olyan volt az érzése, hogy — ezt föltette, a folyóra is kiterjeszti figyelmét. Az a folyóra is ki fogják terjeszteni figyelmüket. Az első napon késő estig azon töprengett, bizzék-e Akhizban. Dally emellett volt és A. J. nagy óvatossággal kezdett a tatárral beszélni a dologról. Óvatosság és gyöngéd célozgatás azonban Akhiznál kárba vesztett fáradság volt. Kereken meg kellett neki mondani, hogy két utasa ellenségek elől szökik, akik őket meg akarják ölni és hogy őt a nagy városokban, különösen pedig Szamarában

vallatás alá fogják venni, félig-meddig azt is várták, hogy Akhiz dühbe jön és kidobálással fogja őket fenyegetni. De Akhiz ezt a közlést oly szelíd és egyszerű nyugalommal fogadta, hogy szinte azt kérdezték maguktól, vajjon megértette-e szavaikat?

— Nem is sejti, mit akarunk tőle — sóhajtott A. J.

De igazságtalan volt Akhizzal szemben, mert ez egy óra múlva sugárzó arccal lépett hozzá, elcipelte a hajó másik végére és egy kis — alig észrevehető — üregre mutatott, amelyet egy csomó fatörzs között létesített.

— Ha valaki kérdezősködik — mondta — a feleségem azt fogja mondani, hogy senki sincs a hajón. Csak ide be kell mennetek és én a fatörzseket visszateszem a helyükre — így ni. Kettőtöknek elég hely van itt. Rajtam kívül senki sem tudja ezeket a törzseket megmozdítani.

Hatalmas izmait látva, ezt könnyen el is hitte neki akárki.

Ez a rejtkehely a veszéllyel szemben jóleső érzéssel, biztonsággal töltötte el a szökevényeket. Különben is a hajó, — a nagy kikötői díjak miatt — nem magában Szamarában, hanem néhány mérföldnyire a város alatt, egy magányos helyen kötött ki, ahol senki idegen a hajóra menni nem tudott.

Az ötödik napon elérték Syzrant. Elúsztak egy nagy vashíd alatt, amelyen fejük fölött két méternyire vörös örök járkáltak. Az idő lénye-

gesen meghűvösödött, de nem havazott és napközben még elég meleg volt. A part közelében már jég képződött. A .J. és Daly sokat üldögéltek egy jól védett, napos helyen a fatörzsek között és szemlélték a váltakozó tájakat. Keserves hideg volt, de kellett kissé a szabadban lenniök, a bűzös kabinon kívül.

A folyó széles lévén, nem kellett kémektől tartaniok, a néptelen parton pedig napokon át egyetlen emberi lény nem volt látható. Összehasonlítva a zűrzavarral, amely élénken élt mind a két szökevény emlékében, a hajóélet a boldog békességet jelentette.

A. J. erős természetének ez a nyugalom és a hideg, éles levegő igen jó hatást tett. A sötétben és szűrkületben szokott segíteni Akhiznak és nagy öröme volt, amikor a tatár óriás előtt a saját, nem megvetendő erejét bizonyíthatta.

Valójában felhőtlenül boldog időszak lett volna ez ránézve, ha nem kellett volna aggódnia Daly egészsége miatt. Daly maga igen víg volt, tele optimizmussal. Elkezdtek most, amit eddig soha megtenni nem mertek, a terveikről beszélni.

Denikin előörsei csak néhány napi távolságra lehettek Szeratovtól. Bizonyára legjobb lesz a hajót azon a tájon elhagyniok és gyalog megtenniök az utolsó útszakaszt a veszélyes területen át, főképp éjszaka.

Eszükbe jutott az is, hogy Szeratovban lakik a volt udvarmester és a kis hercegnő, akinek sorsa Balimovéknak annyira a szívéen feküdt.

Magukra vállalják azt a fáradságot és azt a veszélyt, ami egy ilyen látogatással együtt jár? Maguk elé képzelték a leánykát is, vajjon szőke-e vagy barna, szép-e vagy csunya, jólnevelt teremtés-e, vagy pedig rakoncátlan?

Egy hideg, napos délután, mikor a fatörzsek között ültek és a víz csobogásán meg a sirályok kiáltásain kívül semmi hang nem hallatszott, A. J. elbeszélte Dalynak, hogy angol és fiatalságát Angliában töltötte. Dalt ez nagyon meglepte, különösen, amikor egész élettörténetét is elbeszélte, hogy kénytelen volt nemzetiségéről lemondani és száműzetést vállalni magára.

— Hát valódi angol ember vagy? — kérdezte.

— Talán hazátlan vagyok, mert annak érzem magam — felelt elgondolkozva A. J.

Mivel életük a jövőben egészen más lesz, mint aminő eddig volt, oly furcsán érezték, mintha az élet éppúgy jelentene véget, mint kezdetet számukra. Nem mondták ezt ugyan egymásnak, de mind a kettőnek olyan volt az érzése, hogy aligha tudnak olyan világot elképzelni, amely nem folytonos veszélyekből állana. Olyan világot, melyben a legtöbb dolgot pénzen lehet megvásárolni, amelyben egyik nap békésen következik a másik után és minden éjszaka ágyban aludva nyugodtan telik el, talán elképzelni sem tudtak.

— Hol kezdjünk majd el, édesem? — mondta A. J. — Élünk Párisban? Szívesen élnél Párisban?

— Azt hiszem, szívesen fogok élni mindenütt.
 — Mindenütt, velem?
 — Igen. Nélküled el sem tudnám az életet képzelni.

— El tudsz életet képzelni ezek nélkül a fáradalmak és veszedelmek nélkül?

— Nem tudom biztosan . . . Mennyi idő kell az utazáshoz, ha szerencsénk lesz?

— Egy héten belül elérjük Szeratovot. Azután még néhány hetet kell számítanunk, míg elérjük a fehéreket. Akkor eljuthatunk Rosztovba vagy Odesszába. Ezekből a kikötőkből gyakran mennek hajók Konstantinápolyba, de ilyen hajókra valamelyes ideig várnunk kell majd. Időrabló útlevélnehézséget és egyéb ilyesmit sem tudunk majd elkerülni.

— És Konstantinápoly után?

— Az még kérdés. Nincs azonban értelmé, hogy ilyen messzemenő terveket szőjjünk. Most még csak Szeratovra gondolok.

— Szeratovra és a kis hercegnőnkre.

— Nem, a királyi fenség nagyon keveset foglalkoztat.

— De én úgy érzem, hogy hozzánk tartozik, még akkor is, ha soha látni nem fogjuk.

Szeptember közepén egy este, a bárka egy kis falu közelében vetett horgonyt, s ott A. J. halotta, amikor néhány ember mesélte Akhiznak, hogy a háború véget ért és Németország megadta magát Angliának és Franciaországnak. Ez a hír semmi hatással sem volt a hajósra. Akhiz

épolý keveset tudott az európai háborúról, mint akármilyen más háborúról. A világ, amelyet a hajójáról látott, harcokkal tele világnak látszott. Hogy a harcok így vagy úgy értek véget, reá nézve mind csak részletkérdés volt.

Tizennégy nap múlva Voloszk mellett úsztak el. Ebben az időben jövő kilátásukra ismét felhő borult, mert Daly beteg lett. A hideg az oka, mondta lekicsinylőn és kérte A. J.-t, ne aggódjék miatta. Egészséges lesz, mihelyt melegebb ég-alj alá jutnak. Azelőtt sem bírta soha az orosz telet, amelyet akkoriban mindig külföldön, vagy a Krímben töltött. Azonkívül akkor bundái is voltak, aminőkben most csak vörös generálisok „mutatkozhatnak.” Tréfálkozott a saját gyöngesége fölött, de A. J. aggódott. A hideg ebben az időszakban, itt eddig nem is volt valami erős és még ötszáz mérföldet kellett megtenniök, mielőtt melegebb vidékre jutnának.

Heves hóviharak közben értek húsz nap múlva Szeratovba. A. J. nagyon résen volt a kikötés alatt. Fegyveres vörös gárdisták örködtek a rakparton, amelyhez a bárkának közelednie kellett. Látta őket a kabin ablakából és épp csak annyi idejük volt, hogy Akhiz segítségével elrejtőzhetek a kis üregbe. Akhiz kitűnően végezte a dolgát, amennyiben egy óriási fatörzset állított a rejtek elé. Minden idejében, akadálytalanul ment végbe.

Főgondja A. J.-nek Daly volt, aki reszketett

a karjában. Igyekezett megnyugtatni, hogy mindez csak óvóintézkedés.

— Roppantul sajnálom — mondta Daly — jóformán nincs többé idegem. Nem tehetek róla, most jobban félek.

Hallották a bárkát a rakodópart falához siklani, Akhizt vallató hangokat különböztettek meg és jól hallották a tatár lassú, nyuogdt válaszait. Lábdobogások hallatszottak a földélzeten a fatörzsek között. A. J. nem értett minden szót. Az egész eljárásból azt következtette, hogy kutatást tartanak. Negyedóra múlva egészen közelből hallotta a hangokat.

— Ez mind nagyon szép — mondta valaki — de nézzétek ezeket a fatörzseket. Ezek mögött valaki könnyen elrejtőzhetik.

A. J. átölelte Dalyt.

— Tényleg — mondta egy másik. — Ezek a hajósok magányos helyeken éjszakáznak. Nem is tudják, ha valaki a hajóra lopózik, amikor alusznak.

— A fatörzseket nagyon nehéz elmozdítani — ennyi volt az egész, amit Akhiz mondott.

— Mégis...

— A fatörzsek nagyon nehezek — ismételte Akhiz.

— Igen, te bolond, ezt már mondtad egyszer.

Különböző hangokból és mozdulatokból nyilvánvaló lett, hogy néhány ember megpróbálta a törzseket eltolni. Végre az egyik dühösen mordult Akhizra:

— És te hogy mozgatod őket?

— Egy nagy daru jön — magyarázta Akhiz.

— Jó. De azt tanácsolom, vigyázz a kirakásnál. Nem hiszem, hogy valaki el van itt bújva, de azt mondom, vigyázz.

A hangok és a ládobogás megszűntek. Ez már délután történt. Mikor pedig besötétedett, Akhiz kieresztette a foglyokat, de szegények addig csontig átfáztak.

— Nehéz, mi? — súgta Akhiz sugározva az örömtől, mikor a tönköt egy lábnnyira oldalt tolta.

A tatár el volt ragadtatva a szerepétől, de nem volt kíváncsi arra, ami azzal összefüggésben állott.

A rakodópart sötétbe borult. A nappal oly élénknek látszó város most teljesen nyugalom és csönd képét mutatta. Akhiz forró teát adott vendégeinek a kabinban és A. J. átadta neki a kialkudott pénzt, megtoldva még néhány rubellel a külön szolgálatokért. Azután búcsút mondtak hű oltalmazójuknak. Akhiz tisztelettel csókolta meg A. J.-t. Azt sem kérdezte, hova mennek és mi a további tervük.

A. J. még a fődélzeten meggyőződött róla, hogy a rakodópart néptelen. Akadt ugyan néhány ór ott a tolvajok miatt, de nem volt nehéz kilesni az alkalmas pillanatot és átjutni a sínek között. Beértek egy csöndes utcácskába, amely a dokkoltól a városba vezetett.

A főbb utcákba érve, azt tapasztalták, hogy Szeratov még sokkal inkább tönkre van téve,

mint Novarodar. A kirakatok üresek voltak, a kávéházak csukva és tönkretéve, a villamos nem közlekedett. Ez a város azonban az utolsó szakaszát alkotta veszedelmes utazásunknak. A fehérek mintegy ötven mérföldre voltak innen. Ez rájuk nézve, akik annyi mérföldet bejártak, jóformán semmit nem jelentett. Azonkívül Denikin hadserege előre is nyomul, tehát a távolság lényegesen apadni fog. A ropogó hóban előrehaladva, A. J. ismét bizakodón nézett a jövő felé.

Egyelőre azonban a legközelebbi dolgokra kellett gondolnia. Mivel a hosszú vízi-úton fölűdült és megerősödött, még akkor éjjel tovább akart menni. Daly sem akarta a dolgot halasztani. Ugy gondolták, egy faluba gyalognak, ahol szállás után néznek. A falvak biztosabbak a városoknál. A lakosok rendszeren szívélyesebbek, kevésbé is kellett tartaniok a hatóságoktól és semmi kedvük nem volt ahhoz, hogy útlevél és utazási engedélyek után járjanak.

De mielőtt a külvárost elérték volna, Daly összeroppant. Látszott, hogy egyetlen mérföldet sem tud többé megtenni. Nem volt más hátra, Szaratovban kellett fődél után nézni.

A város ismeretes volt nagy, vörös-rokonszenvéről és az a kilátás, hogy egy éjszakát benne kell tölteni, nem igen volt inyére A. J.-nek. Próbálkozott egyes magánházakban, vándorló, de nem egészen pénztelen munkásnak adva ki magát, aki képes önmagáért és feleségéért a szállást megfizetni. Egy munkásasszony kijelentette, hogy ti-

los idegeneket befogadni és ha éjjelre szállást akar, a helyi szovjet biztosi hivatalához kell fordulnia.

Dalyhoz visszatérve, — mert nem akarta magával cipelni a házakhoz, — a szegény teremtest a havas kövezeten fekve találta. Fölemelte; az asszony foga vacogott a hidegtől. Megpróbált szegény mosolyogni, de beszélni nem tudott.

Nagy fáradsággal tudtak csak előrebandukolni. Most már egyetlen menedék maradt, amit pedig nagyon szeretett volna elkerülni: az ex-udvarmester. Megmondta ezt Dalynak, aki igent bólintott. Egy házban tudakozódott az utcáról, ahol az udvarmester lakott és ez az utca szerencsére a közelben volt.

Odaérve, kopogott a kis munkásház ajtaján, amelyet egy fehérszakállas férfi nyitott ki.

— Itt lakik Stapen?

— Stapen? — szólta az öreg és arca megmerevedett. — Nem, ilyen nevű ember nem lakik a házban.

A. J. átértette az öregember félelmét és nyugodtan folytatta:

— Engem Balimovék utasítottak ide Novarodarból.

Az öregember hitetlenül nézett rajta végig és csak némi idő múlva engedte a házba belépni. Először az ijedség, azután a csodálkozás némította meg. A. J. megnyugtatón beszélt vele, miatt Daly egy székbe roskadt és a gyöngeség miatt nem tudott a beszélgetésben részt venni.

Végre minden kimagyarázódott és az öreg-

ember beismerte, hogy ő valóban Stapen, a volt udvarmester. Nagyon készséges is volt, bár nagyon kevés élelmiszere és semmi pénze nem maradt. Felesége ép most próbál kenyeret szerezni. Az élet borzalmas Szeratovban és bárcsak Isten adná, hogy Denikin serege bevonulna a városba.

Daly a tűz mellett valamennyire magához tért és Stapen fölismerte, vagy legalább is úgy tett, mintha fölismerte volna. Láttá egyszer Moszkvában. Daly is úgy vélte, hogy emlékszik reá és mivel észrevette, hogy Stapen magában vele foglalkozik, barátságosan megkérdezte tőle:

— Itt van még a kis leány magánál?

Stapen szava egészen a suttogásig halkult. Örült, hogy az idegenek tudtak a gyermekről, de félt róla beszélni.

— Igen, a hercegnő fönt van — mondta vonakodva. — Beteg volt, tifuszon esett át, de most már jól van. Akarják látni? Most alszik. Jobb lesz talán holnap. Azután A. J.-hez fordult.

— Biztos vagyok abban, — mondta — hogy Balimovék jól választottak. Nagyon vágytam ez után a nap után, hogy jó kezekbe tudjam a hercegnőt átadni.

Őszinteségében nem lehetett kételkedni, de A. J. most nem tudta méltányolni. Nem volt egyéb dolga, mint egy hercegnőt megszabadítani? Maga elé képzelte, mily nehéz lesz átszökniök Denikinhez, ha még egy gyermeket is magukkal kell cipelniök.

— Most éppen — mondta hűvösen — nem

szóhetünk terveket. A feleségem beteg, pihenésre van szüksége.

Stapen meghajolt és elfojtotta izgalmát, mint a jól nevelt szolga, aki kissé tovább ment a kelleténél. Rövid idő alatt ágy állott Daly rendelkezésére. Amikor A. J. fejét a párnára helyezte, Daly odasúgta neki:

— Miért vagy ilyen szigorú ezzel az emberrel? Balimovékkal szemben is ilyen barátságatlan voltál.

— Nem vagyok szigorú, sőt végtelenül hálás vagyok. De úgy látszik, ez itt más dolgokat is forgat a fejében.

— Nincs rá joga?

— Lehet, de viszont tőlem nem lehet azt kívánni, hogy mindenbe beleegyezzem.

— Ugy látom, nem akarod ezt a kis hercegnőt magadra vállalni.

— Nem. Reád is, magamra is veszélyt látok benne. Lehet, hogy önző módon gondolkodom, de nem tehetek róla. A világ annyira tele van nyomorúsággal, hogy az ember alig tudja, vagy alig szabad a szemét nyitva tartani. Az egyetlen, akit tehet, ha arról gondoskodik, akit szeret és azt soha el nem hagyja.

— Azt hiszed, Puskov is így tett volna?

— Aligha. De ő szeretett téged.

Daly mosolygott és lecsukta szemét. A. J. lement, hogy Stapennel beszéljen. Daly barátságosabb érzületre inspirálta az öregember iránt, akit közelebbről megismerve, egyszerű, de kellemes embernek ítélte.

Stapen felesége késő este került haza, miután hiába álldogált a kenyérért.

Az asszony egészen más volt, mint a csöndes, jószágos öreg, akinek természetét talán helyénvaló módon egészítette ki az életben. Fagyosan köszönt, amikor belépett. Négy órán át várakozott eredménytelenül egy kenyérért ácsorgó tömegben. Ez elkésérítette és ezért oly féktelenül adott kifejezést érzelmeinek, hogy férje csittítani volt kénytelen.

— Jó lesz, ha Denikin hadserege hozzánk jön — mondta — de akkor hozzon élelmet. Nekem mindegy, kik uralkodnak, a vörösök vagy a fehérek, csak legyen a dolgozó népnek mit ennie.

Stapen később udvarias méltósággal kért bocsánatot A. J.-éktől a felesége viselkedése miatt.

— Mindig ilyen volt — mondta. Nagyon régen biztatott már jó uram, Boroszil herceg, hogy agyabugyáljam el. Meg is ígértem, de nem tettem meg, nem vitt rá a szívem.

Másnap, úgy látszott, Daly állapota lényegesen javult és A. J. reménye ismét föléledt. Azáltal, hogy Stapent fölkeresték, minden nehezebbé vált. Stapen természetesnek tartotta, hogy a gyermekeket magukkal viszik. Hónapokon át erről ábrándozott. Párisba mennek, vagy Rómába, vagy Londonba? Európában mindenütt voltak fenségek vagy „félíg fenséges” családok, akik mindany-

nyian szívesen fogják látni a gyermeket. A bolsevisták oly sokat megöltek a cár családjának tagjai közül, sokkal többet, semmint bárki sejtethetné és ez a kiirtás még nem ért véget.

— Ezért kutatják annyian a kis hercegnőt — mondta sűgva — de nem hiszem, hogy bárki-nek csak sejtelve is volna hollétéről. Minden-esetre itt van egy fényképe, de ez régi és a hercegnőnek most egészen más az arca.

A. J.-t és Dalyt másnap ünnepiesen bemutat-ták a hercegnőnek. A szomorú kis leánykát a láz nagyon megviselte és még nagyon gyöngye volt, Stapen kissé nevetséges szertartással bánt vele, míg az asszony úgy kezelte, mintha saját gyer-meke lett volna. A hercegnő félreismerhetetlen vonzódást érzett mindkettőjük iránt.

De minél több buzgósággal magyarázta Sta-pen a gyermek jelentőségét, A. J. annál kevésbbé hajlott rá, hogy magát vele megterhelje. És mind nehezebbé vált ezt Stapennel közölni. A. J. nem akarta az öregembert megbántani, de kilátás sem volt arra, hogy Stapent nézetének a megváltoz-tatására bírja.

— A szegény öreg nem tudja azt megérteni, — mondta — hogy nekünk a saját jövőnkkel kell törődnünk. Előttem közömbös, hogy a gyermek valóban hercegnő-e; én azzal foglalkozom, hogy téged biztonságba vigyelek és nem bírom azt el-viselni, hogy kilátásunkat valaki miatt veszélyez-tessék.

Daly mosolygott erre a beszédre.

— Jó — jelentette ki — akkor Stapennek meg kell mondanunk, hogy a gyermeket nem vihetjük magunkkal.

— Igen és minél hamarább mondjuk meg, annál jobb.

Ezen a reggelen azonban Daly egy lázas éjszaka után ismét beteg lett. Ugy látszott, az indulást újra el kell halasztani és ilyen körülmények között A. J. nem nyilatkozott.

Délután a helyzet rosszabbra fordult. Daly állapota nagyon aggasztóvá lett és A. J. Évek során szerzett tapasztalata révén fölismerte a tifuszt. Az egész városban nem volt magánorvos, aki kezelhette volna, mint ahogy a hercegnő sem részesülhetett orvosi kezelésben. A háborúban kitört ragály az éhség következtében növekedett és annyira ellepte Szeratovot, hogy ezt A. J. rövid itt tartózkodása alatt nem tudhatta. A kórházak és szükségkórházak tele voltak, az ágyak között pótágyakat is kellett fölállítani. Sietve barakkokat építettek, de a betegség tovább dühöngött és folytonosan terjedt. A kórházban egész sereg orvos és ápolónő működött, de idővel a helyzet annyira súlyosbodott, hogy a betegek inkább hazamentek és orvosi segítség nélkül győtrődtek.

Ezt Stapen jól tudta és ép ezért megakadályozta, hogy Daly valamelyik kórházba befeküdjék. Ez már azért is lehetetlenné vált, mert a kórházba-szállításakor minden beteget keresztkérdések tüzének vetettek alá. Ezért Stapen annak idején nem is tett kísérletet rá, hogy a hercegnőnek

kórházi ágyat szerezzen. Ezzel vigasztalta A. J.-t, aki — könnyen érthető — örült a dolognak.

— Itt a grófnő sokkal jobb ápolásban fog részesülni — mondta jószívűn.

A. J.-t egészen meghatotta az öregember viselkedése, aki nem habozott még újabb terhet is magára vállalni.

A. J. életének nagyrészt orvosi munkával volt kénytelen tölteni, tudott magán segíteni és nem állott tehetetlenül a betegséggel szemközt. A tifuszt nagyon jól ismerte és tisztában volt lefolyásával; függetlenül ettől különben is higgadt volt és nem csüggedt el.

Stapent — ez hamarosan kiderült — nem használhatta. Az egész betegség körül szelíd türelemnél és jóakartnál egyebet tanusítani nem tudott. A felesége azonban mindenről képes volt gondoskodni. Ez a kemény, durvának látszó asszony kivívta A. J. legnagyobb csodálkozását. A. J. fölismerte, hogy a kis hercegnőt egyedül csak ez az asszony mentette meg. Most, szemlátomást jóakarattal vállalta Daly ápolását, olyan jóakarattal, amely nem ugyan meleg szívre, de erős lélekre mutatott.

Igy lett Szeratov, amelynek a szabadság felé vándorlásuk utolsó állomásának kellett volna lennie, utolsó börtönükké. A Daly ágya mellett ülő A. J.-nek csak a szeretet maradt meg. Csak most tudta meg igazán, mennyit jelentett számára ez az asszony és hogy szépségénél mennyivel nagyobb jelentősége volt reá nézve a lénye. Hosszú, rend-

kívüli menekülésüknek száz meg száz emléke élt benne, ismét hallotta mily gyöngyözőn és nyugodtan tudott nevetni a nagy erdőségek mélyében.

Daly az idő legnagyobb részét lázban töltötte. Némelykor néhány percre visszanyerte öntudatát és ilyenkor mindig arra kérte A. J.-t, igyekezzék önmagáról gondoskodni, ne tartsa föl magát az ő gyógyításával.

— Oly nagyon fáj — mondta — hogy ép útunk végén . . . és annyira szégyellem magamat.

A. J. igyekezett megvigasztalni. Elmondta, hogy Denikin serege előnyomul és a köztük levő távolság egyre kisebbedik.

Körülbelül egy héttel a láz kezdete után Daly sokkal jobban lett és A. J. már kezdett reménykedni, hogy túl van a veszélyen. Ezen a napon tisztán, értelmesen beszélt a továbbmenekülés terveiről. A. J. elmondta, hogy a fehérek már csak negyven mérföldnyire vannak délre, úgy, hogy a késedelem mellett ismét szerencséjük volt.

— Hol fogunk házasságot kötni? — kérdezte Daly hirtelen.

— Talán Odesszában, de egész biztosan Konstantinápolyban.

Daly mosolygott. Úgy látszik, ez boldoggá tette.

De egy kis szünet után más gondolata támadt. Megkérdezte A. J.-t, megmondta-e már Stapennek, hogy a gyermeket nem akarja magával vinni.

A. J. azt felelte, ez még nem történt meg, de meg fogja mondani, mihelyt szükségesnek látja.

— Hát valóban lehetetlen őt magunkkal vinnünk?

— Oly nagyon kívánod?

— Szívből örülnék . . . De persze a döntés a te jogod. Akkor mind a kettőnkért kellene fáradoznod, úgy-e?

— Nem törődöm a fáradsággal, csak a veszélyekre gondolok.

— Azt hiszed, a veszedelmek növekedni fognak?

— Sokkal inkább, mint ahogy magamra mernék vállalni.

— Jó, akkor beleegyezem. Nem visszük.

— A te kedvedért meg akarom tenni.

— Ezt ne tartsad szem előtt. Nem is tudom, miért kínozlak vele annyit.

— Tényleg annyira ragaszkodol hozzá? Hátha mégis megtehetjük.

— Nagyon-nagyon . . . de nem tudom miért — felelt Daly csaknem zokogva.

Néhány órával később úgy látszott, a láz újult erővel támad rá. Ez A. J.-re mint kemény csapás sujtott és szíve összeszorult. Nem tudott az emeleten tartózkodó gyermekre jó szemmel nézni, mert ő miatta jöttek Stapen házába és Dalyt itt érte a betegség. Ennek tulajdonképpen, semmi köze sem volt az igazsághoz, mert az egész városrész megfertőződött és lehetetlen volt annak a megállapítása, Daly kitől és hogyan kapta meg a ragályt.

Óráról-órára ott ült az ágyánál és részt vett az ápolásban. Stapen felesége és A. J. bár csak

ritkán kérdezősködtek egymástól és csak szűkszavú válaszokat adtak, hű szövetségessé váltak a betegség elleni küzdelemben. Emellett nemcsak a betegséggel vívott harcukról volt szó, hanem gondoskodni kellett az élelem beszerzéséről is. Tejet alig lehetett kapni, erőadó levesről és betegeknek való könnyű ételekről szó sem lehetett. A Novarodarból hozott élelmiszerek rég elfogytak, úgy hogy egyedül a Stapenné találékonyságára voltak utalva. Sokszor reggel keserves hidegben, sötétben tett meg egy mérföldnyi utat és üres kézzel tért vissza. A. J. nem volt annyira résztvevő az asszony irányában, mint a férje, de kettejük között bizonyos egyetértés és elismerés fejlődött ki egymásíránt.

Amikor A. J. Daly kipirult, elkínzott arcáról föltekintett, mindig Stapennéra esett a tekintete, aki az ágy másik széléről különös arc kifejezéssel meredt rá.

Egy alkalommal, mikor a beteg aludt, halkan beszélgettek Daly ágya fölött. Az asszony azt szeretne volna tudni, mit tesz majd, ha Daly jobban lesz és mikor A. J. a tervét előtte kifejtette, Stapenné megszólalt:

— A gyermek csak terhükre lesz, sőt talán veszélyükre is. Minden határt nagyon szigorúan őriznek.

— Igen, azt tudom.

— Csodálkoztam, hogy magukkal akarták vinni.

A. J. meg volt lepődve és türelemmel hallgattott. Az asszony egy kis szünet után folytatta:

— Törődjenek csak a saját dolgukkal — ez volna az én tanácsom, ha engem kérdeznének.

— És a gyermek?

— Az itt maradhat.

— Meddig?

— Ha úgy kell lennie, hát örökre. Nem látom be, miért ne lehetne most épp úgy itt, mint a királyi palotában. Az a fő, hogy boldog legyen. És amilyen állapotban a világ most él, a hercegnőknek nem sok kilátásuk van rá, hogy boldogok legyenek.

— Mit fog rá a férje mondani?

— Ó, ő . . .

Ezt az ő-t kifejezhetetlen hangon, de nem megvetés hijján ejtette ki.

Nem folytatták a beszélgetést, de sajátságos, a gyermek problémája jelentősebb lett. Alig mult el óra, hogy Daly deliriumában ne említette volna. Úgy látszik, szellemét a gyermek teljesen betöltötte. A tizenkettedik napon teljes öntudatán volt és kijelentette, hogy jobban érzi magát.

— És ha nem gyógyulok meg — mondta, azután — akkor, úgy-e, a gyermeket magaddal fogod vinni?

Ez a beszéd annyira fájdalmasan érintette A. J.-t, hogy alig bírt reá válaszolni.

— Megígéred, hogy akkor magaddal viszed? — kérdezte újra Daly.

— De . . . de hisz te meg fogsz gyógyulni.

— Persze . . . de mégis szeretném, ha megígérnéd.

Nem tehetett mást, meg kellett ígérnie. Egy pillanattal később azonban hozzátette:

— Itt nagyon jól megvolna a gyermek, Stápenék jó otthont biztosítanának számára.

— De ő közénk tartozik. Elképzelem, hogy hozzánk tartozik. Kell valaki, aki az enyém legyen. Értesz engem?

A. J. kétségbeesve bólintott.

— Hát megígéred?

— Igen. Megbízatsz bennem.

Úgy látszik, ez megnyugtatta. Nehány perccel mulva elaludt és oly nyugodtan aludt, hogy A. J. reménye ismét föléledt. Éjfél tájban fölébredt és megfogta A. J. kezét.

— Édesem — suttogta — teljesen boldog vagyok. Minden oly csodálatos volt.

Ráfektette arcát A. J. kezére és amikor A. J. föl nézett, látta, hogy szeme ismét lecsukódott, hogy soha többé föl ne nyissa. Egy óra előtt néhány perccel halt meg 1918 december 4-én.

22.

A. J. magához vette a gyereket és elhagyta Szeratovot. Szeme üresen bámult a világba, hangjának nem volt csengése. Denikin hadseregét a rossz idő megállásra kényszerítette és a menekülők, akiket útközben talált, dideregtek és éheztek. Nem törődött sem félelemmel, sem reménységgel.

Ment mindig tovább, egyik mérföldet a másik után hagyva el a hóborította országban. Automatává lett és mikor a bolsevikiek vonalát elérte, ösztönösen jól cselekedett mindig és ezt az utolsó kalandot is szerencsésen megúsza.

Izgalom nélkül lépte át a vörösök vonalát és igyekezett a tengerparthoz egy teljesen kifosztott vidéken át.

Valamelyik fehér tábornok által megszállott városban ügye hamar lebonyolódott volna. Egy értekezés a főhadiszálláson, bizonyos papírok előmutatása, amelyekkel Stappen látta el, elég lett volna, hogy a gyermek tőle elkerülve odajusson arra a „magas” helyre, amely születésénél fogva megillette. Nem örült a gyermek átadásának és a vele összefüggő magyarázatásnak, de nem habozott volna a gyermeket átadni. A kis hercegnő számára közömbös volt.

A Szeratovtól megtett hosszú és fárasztó utazás alatt a betegségből nemrég fölgyógyult leányka ismét gyöngélkedő lett. És egy reggel, mikor egy kisvárosi vendéglőben a földön aludva a leánykával együtt, fölébredt, — azt tapasztalta, hogy ő maga is beteg. Alig volt ereje megmozdulni és összeesett a főúton, amikor próbálta útját délirányban folytatni.

A városban működött egy „American Relief”-kirendeltség, kézzelfogható, biztos szigete a jólétnek a távol nyugatról, amely valami csoda folytán került ide és Oroszország szerencsétlen lakóinak szemében valóságos csodaszámba ment.

A kirendeltség maga építtetett barakkokat a város környékén, tágas kórházakat, fertőtlenítő intézeteket, élelmiszer- és ruharaktárakat. Köröskörül minden régi és rothadt volt, de belül fehérkabátos orvosok működtek lelkes segítő-társaikkal a higiena és gyöngédség terén. Amikor A. J. és a gyermek a vizsgálati szobába léptek, minden rájuk vonatkozó adatot följegyeztek egy kartotékra. A. J. fölvelt nevét mondta be. Amikor címe iránt érdeklődtek, csak a fejét rázta. Különféle dolgokat kérdeztek tőle, a korát, foglalkozását, honnan jön. De nagyon beteg és közömbös volt ahhoz, hogy kimerítőn válaszolni tudjon.

Mikor aztán a gyermek lapját kiállították és minden további nélkül A. J. gyermekének nyilvánították, megpróbált valamit magyarázni, de az amerikai nagyon rosszul tudván oroszul, nem értette meg és A. J., aki körül az egész világ értetetlen valószínűségben forgott, már nem tudott értelmesen nyilatkozni.

Végre megszólalt az amerikai:

— Azt akarja mondani, hogy a gyermek nem a magáé?

A. J. bólintott.

— Hát akkor kié?

A. J. válaszképpen csak a fejét tudta rázni és akkor már több kérdést nem intéztek hozzá. Egy órával később, amikor kórházi ruhába öltöztették, megtalálták zsebében a papirokat, átvizsgálták, de nem értették meg.

Igy aztán ruhájával és más tárgyaival együtt

a fertőtlenítő kemencébe tették és alapos fertőtlenítés után az egészet egy papírzsákba rakták.

A zsákot egy hónappal később, mikor a kórházat elhagyta két, Ohioból származó ápolónő adta át neki, aki többedmagával ápolta, mialatt a tifusszal és a halállal küzdött.

Lázában egyszer néhány angolul elmormolt mondatlalt ejtette bámulatba ápolónőit és ez a tény, amelyet vezető-helyen jelentettek, nagy föltűnést keltett. A kartotékok kezelője, mikor erről értesült, előszedte A. J. lapját és a hivatás-rovatba beírta e szavakat: Beszél valamit angolul — talán pincér.

Amikor A. J. hosszú idő mulva visszanyerte öntudatát, az ápolónők angolul szólították meg. Eleinte nem akart válaszolni, de mikor elmondták, hogy lázában angolul beszélt, bevallotta, hogy tud angolul. Önmagáról azonban semmit sem mondott.

Csakhamar titokzatos híre lett és több orvos, köztük egy igen kiváló lélekelemző Bosztonból, meg is látogatta. A lélekbuvárnak az volt a véleménye, hogy ez az ember a háborúban megsebesült és agya szenvedett legtöbbet.

Betegsége alatt tudakozódott A. J. a gyermek felől. Nem tudtak neki választ adni, mert ez nem tartozott a hatáskörükbe. Biztosították azonban, hogy a kirendeltség által fölvevett gyermekek mind kitűnően érzik magukat és semmi oka nincs aggodalomra.

Amikor elhagyta a kórházat, az irodában újra kérdezősködött. A kartoték-vezető hivatal-

nok előkereste a gyermek lapját és közölte, hogy a leánykát tovább küldték. Azután fölkiáltott:

— Ah, ön igen ravasz róka, tud egy kicsit angolul, úgy-e? Remélem helyeselni fogja, ha nem kínlódom tovább a csekély orosz tudásommal.

— Kérem — felelt A. J.

— Akkor hát beszéljünk angolul.

És ekkor elmondta a hivatalnok, hogy az összes árva gyerekeket egy krimi gyerektáborba vitette az amerikai alapítvány több hasonló intézménnyel egyetértésben. A gyermekeket ellátják, ruházzák, táplálják és gondozzák. Most épp amerikai családokat szőlítottak föl egyes gyermekek adoptálására. „A válaszok kielégítők. Persze a minisztériumunktól függ, mennyi engedélyt fog kiadni. Merem mondani, az a kis lány már az első csoporttal ki fog menni.”

A. J. bólintott s a tisztviselő így folytatta:

— Kétségkívül lehetővé válik valamennyi gyermek kiküldetése és minden egyes gyerekről meg fogjuk kapni a részletes adatokat.

— De ez időbe fog kerülni.

— Ön siet?

— Nem, igazán nem, de azért el kell mennem.

— Hova?

— Azt nem tudom.

A kartotékvezető rámeredt az aszealra, miközben azt gondolta magában, milyen tipikus orosz válasz ez. Aztán ismét magára öltötte a hivatalos magatartást és megjegyezte:

— Nem hiszem, hogy valamelyik gyermek

körül hiba történhetnék. Itt bejegyeztük, hogy ön ide egy gyermekkel érkezett, akinek nem ön az atyja és hogy a gyermeknek nincsenek szülei. Erre való tekintettel . . .

— Ó, igen — mondta A. J. és fölvette a papírsákját. — Biztosítom önt, hogy reám nézve közömbös.

És valóban reá nézve közömbös volt a dolog. Minden közömbös volt előtte. Éppen el akarta hagyni a szobát, amikor a hivatalnok visszahívta.

— Egy pillanatra — mondta — nem tudom.. Ön azt mondta az előbb, nem tudja, hová megy.

— Igen.

— Talán meggondolhatná és nálunk maradna egy darabig.

— Miért?

— Nagy hasznát vennők, ha tolmácsunk lenne. A fizetés egy dollár naponta s azonkívül élelmezés és szállás.

— Köszönöm. Maradok.

Ez a hirtelen beleegyezés megzavarta a fiatal embert, de aztán mégis örömének adott kifejezést és nemsokára nagy csomó levél állott A. J. előtt, amelyet oroszról angolra kellett fordítania.

Igy lett A. J. az amerikai Relief kirendeltségnek tagja Pavlakovban. Kötelessége volt lefordítani és válasszal elintézni az érkező orosz leveleket, a beszerzések körül segédkezni és minden szóbeli tárgyalásnál a tolmács szerepet vinni.

Igen eredményesen dolgozott, de eltelt hat

hónap és senki róla többet nem tudott, mint amennyit megérkezésekor tudtak. Az orvosok és ápolónők sokszor erőlködtek, hogy áttörjék a korlátokat és őt jobban megismerjék, de A. J. — bár mindig udvarias volt, — egy hajszálnyt sem engedett. Ezért arra a meggyőződésre jutottak, hogy kissé megzavarodott. A beléje helyezett bizalom ezt az álláspontot valóban megcáfolta, annyira jól végezte a dolgát.

Április egyik napján a kartotékvezető úr. hikkel állott A. J. elé, amelyektől a jég megtörését remélte.

— Kutattam — kezdte és igyekezett hivatalosan viselkedni — a leányka ügyében, aki annakidején önnel jött ide. Úgy látszik, a gyermeket már az első csoporttal Amerikába küldték. Már ott kell lennie. Ez nagyon előnyös reá nézve, mert hiszem, hogy több gyermeket átküldjenek.

A. J. semmi megjegyzést nem tett, a tisztviselő pedig folytatta:

— Igen, a Bactria-gőzösön el kellett indulnia néhány héttel ezelőtt. Mivel az örökbefogadók nem tudták a nevét, a Mary Denver nevét kapta. Denver ugyanis az új hazája. Később valószínűleg az örökbefogadók nevét fogja fölvenni. Ki tudnám nyomoztatni, melyik család adoptálta, de ez ellentétben van a szabályokkal.

— Ó, nem tesz semmit — ez volt az egész, amit A. J. válaszolt.

1919 nyarán az amerikai Relief-kirendeltséget föloszlatták. A. J. addig megtakarított ne-

hány száz dollárt. Amikor a kirendeltség fölszámolására került a sor, A. J. ismét arra a tudatra jutott, hogy megint barangolhat a nagy világban. De ez nem volt inyére. Hozzászokott az amerikaiak tiszta, rendes életéhez, a mindennapi fürdőzés, reggelihez, még a kartoték-rendszerhez is. Ez talán bizonyos hanyatlásnak a jele volt, de könnyen érthető. Fáradtabb volt, semhogy lemondjon ezekről a kellemes szokásokról és igen közömbös ahhoz, hogy önmaga vágjon utat a világban. Mindössze annyit kívánt, bízzanak rá bizonyos dolgokat és ennek fejében csak étkezést és fekvőhelyet kért.

Megpróbálta kérvényezni, hogy a többi tisztviselővel együtt Amerikába mehessen és bár az orvosi kar főnöke melegen támogatta, orosz eredete miatt a kérvényét elutasították.

Akkor meglepetésszerűn kijelentette, hogy nem orosz, hanem angol származású és hogy igazi neve, Fothergill. Az A. J. iránt mindig érdeklődő lélekbuvár orvos, most még inkább pártfogásába vette. Kivallatta születéséről, neveléséről, családjáról. A. J. minden kérdésre pontos egyszerűséggel válaszolt, nem titkolt el semmit; nagyon félt attól, hogy a zűrzavarba visszakerüljön.

Mindezt az adatot az orvos a legmelegebb ajánlással terjesztette föl a konstantinápolyi amerikai követségnek azzal a kéréssel, hogy az eddig titckzatos embernek, aki most már kétségtelenül bebizonyította, hogy angol ember és Fothergill a neve, vizumot adjanak és Amerikába utazását

megengedjék. Egy hét múlva érkezett erre válsz. Vizumot, vagy ahhoz hasonló valamit nem engedélyezhetnek, de az attasék egyike érdeklődően az eset iránt, érintkezésbe lépett a brit követ-ségre beosztott egyik barátjánál. Utóbbi ismerte a Fothergill-családot s tudta, hogy a család egyik tagja, valószínűleg a kérvényezőnek a fivére, a háború alatt katonatiszt volt Palesztinában és most Kairóban várja a katonai szolgálatból való elbocsátását.

Az amerikai orvos erre azt indítványozta A. J.-nek, menjen Kairóba, keresse föl a fivérét. A. J. mindenre hajlandó volt és kevés idő múlva vizumot kapott a Konstantinápolyban székelő brit hatóságoktól.

1919 augusztus 17-én hagyta el Odesszát és nemsokára megérkezett Kairóba. William Fothergill kapitányt már értesítették és a két férfi a Shephard-hotelben találkozott. Egyik sem ismerte föl a másikat, de a második percben már nem volt kétségük az iránt, hogy valóban testvérek.

Jól nevelt angolok módjára igyekeztek magukat fékezni az öröm közepette, de bizonyos zavar fogta el mindkettőjüket.

— Sejtem, hogy Oroszországban sok kalandon estél át — jegyezte meg Fothergill kapitány, miközben a bor árjegyzéket vizsgálta.

— Igen, volt néhány kalandom — felelt A. J.

Fothergill kapitány ezután a saját dolgairól beszélt. Elmondta, hogy gumi- és kókuszdió-ültet-

vénye van Szumátrában, amelyet katonai szolgáltatának idejére egy átkozott hollandusra bízott. Most csak fölmentését várja és az első hajón Szingapurba utazik.

— Azt hiszem, te is velem jöhetnél — mondta, amire A. J. csak ezt válaszolta:

— Ha akad ott valami munka számomra.

— Munka! Több a soknál. Volt színesekkel dolgozó?

— Milyen fajtaival?

— Kínait vagy malájit értek a színes alatt. Átkozott fickó valamennyi. Jól viselik magukat, amíg az ember rajtuk tartja a szemét. Ha erre képes vagy, annyi aranyat érsz, amennyi a sülyöd, a gumiültetvényeken.

Fothergill kapitány megkapta elbocsátását és a két fivér október elején Szingapurba hajózott.

23.

Az „Arany nyíl” repülőgépből a Victoria-álomáson egy utas szállt ki, aki rendkívül föltűnt a hordároknak. Nem a podgyásza miatt tűnt föl, amely tele volt ragasztva külföldi szállodák címkéivel, hanem lényének valami meg nem határozható rendkívüli nyugodtsága révén.

— Taxit kérek, igen — mondta az egyik hordárnak — itt a nagy bőrönd és két kezitáska, a nevem Fothergill.

Néhány perccel később röviden csak ennyit mondott a soffőrnek:

— A Cecilbe.

A Cecil-szálló volt az egyetlen Londonban, amelyre még ifjúkorából visszaemlékezni tudott. A rakodópartra néző levegős szobát nyitottak számára és az első percekkel azzal töltötte, hogy az autobuszokat és a folyón túl föltűnő fényreklámokat nézte. Az a tudat, hogy ismét Londonban, fölízgatta. Átöltözött, a bodegában hirtelen megvacsorázott, miközben a pincérrel beszélgetett. Azután elszítt egy szivart az előcsarnokban és korán visszavonult a szobájába. Az ágyban elolvasott még egy novellát, mialatt hallgatta a „Big Ben” harangjátékát. A Westminster órája több negyedórát ütött el, míg végre eloltotta a villanyt és megpróbálta elhinni, hogy ez a kis, kényelmes, jól kárpitozott, jelelgetes hotelszoba külön, mint az ilyen szobák más városokban.

Másnap az ágyban reggelizett, végigélvezett egy hosszú, meleg fürdőt, barátságosan váltott néhány szót a szálló portásával és kilépett a világos, napsütötte utcára.

Különböző dolgokat kellett elintézni, amelyeket, legalább is részben, már régideje erre az alkalomra tartogatott. Fölkereste ügyvédjét és a hét végére találkozót beszélt meg egy doktorral a Harley-streeten. Fölhívott egy könyvkiadóvalat és megtudta, hogy könyve — „A gumi és a gumipar” — már a második kiadásban jelent meg. A kiadó másnapi ebédre hívta meg, amit elfogadott. Azután vásárolt nyakkendőt, zsebkendőt és egy angol kalapot.

Közben dél lett és mivel a Strand közelében volt, lement Romano barjába egy pohár sherryre. Váltott néhány szót egy sötéthajú leánnyal, a kiszolgálónővel. Szívesen elbeszélgetett az emberekkel, de nem törte magát, hogy megismerkedjék velük. Ez természetesen jobban sikerült neki az alsóbbrendű osztályba tartozó embereknel. A kiszolgálóleány a Romano-barban kedves, csinos, barátságos és természeténél fogva tisztességes volt. Fothergill megkérdezte tőle, hol láthatja a legjobb kiállításokat. A leány több ilyen sorolt föl és Fothergill már előre föltette, hogy valamennyit rettentőnek fogja találni.

— Most először van Londonban? — kérdezte a leány.

— Először . . . huszonhárom esztendő óta.

Később megreggelizett a Rule-ben, a Maiden-Lanen. Ez volt az első hely, amelyet nem talált megváltozottanak annyi idő múltán. Délután föl szállt a Marble Archhoz vezető omnibuszra és a tea idejéig kényelmesen elsétálgatott a szeptemberi napsütésben a Hyde Park Corneren és a Green Parkban. Aztán visszament a Cecilbe, estélyi ruhába öltözött és készült arra, hogy Surbitonba utazik.

Surbitonba jó villamosközlekedés van a Waterloo-állomástól, írták neki és folyton ez járt eszében, mialatt a tükör előtt nyakkendőjét kötötte. Különös érzelem, meglátogatni valakit, akit már huszonhárom esztendeje nem láttunk. Egy hirtelen indulat hatása alatt levelet írt Surbitonba

és még most sem volt tisztában azzal, vajjon okosan cselekedett-e. A surbitoni ismerős — persze — már másodszor ment férjhez és ennek megvolt a jelentősége. Sőt egy tizenkilenc éves leánya is volt neki. A hölgy maga tán negyvennyolc éves lehetett. Levele keveset mondott, legfeljebb annyit, hogy most a Newburn-névre hallgat, hogy el van ragadtatva, mert őt viszontláthatja és hogy a Waterloo-pályaudvarból jó villamos-összeköttetés juttat Surbitonba.

Félórával később megérkezett Surbiton-állomásra. Nem bérelt kocsit, hanem megkérdezte az utat egy rendőrtől. A séta a békés külvárosi utcákon alkalmat adott neki a szokatlan helyzet bájának kiélvezésére. Cigarettára gyújtott, megállt, végignézte, hogyan játszik egy csomó gyerek egy kutyával. Rendszeretből bedobott egy csomó narancshéjat a csatornába. Hét óra elmúlt, mikor rátalált a keresett házra. A ház kisebbnek látszott, mint amilyennek elvárta volna, hiszen az asszony az öreg Jergvinnek csaknem egész vagyonát örökölte. Magányosan álló, külvárosi villát látott. Fölöslegesen kanyargó gyalogösvény vezetett a kertkaputól a ház ajtajáig. Az ajtó nyitó leány elvette a kalapját, a felöltőjét és bevezette az ízlésesen berendezett, de kissé túltömött szalonba. Fothergill háttal állt a kályhának és kíváncsi volt az ő megjelenésére.

A hölgy leányával együtt lépett be a szalonba. Sovány, halvány és izgatott volt az örömtől. A leány erős csontú, atlétatermetű leányka volt,

majdnem úgy mozgott a szalonban, mintha a hockeytéren volna.

— Nem tartja regényesnek, hogy valaki ennyi esztendő múltán visszatér?

Fothergill megrázta a hölgy kezét, aki bemutatatta leányának.

— Mindenesetre — felelt a férfi nevetve.

Saját maga is csodálkozott a nyugodtságán. Azután egész céltalanul az utazásról kezdett beszélni.

— Könnyen megtaláltam az utat — jelentette ki. — Amint írta, az összeköttetés nagyon jó. Nem is gondoltam volna, hogy ily hamar ideérek. De azért a várostól igen messze vannak. Becsülöm húsz mérföldre a távolságot.

— Tizenkettő — mondta a leány.

Elkezdtek Surbitonról beszélni, majd erősen cukrozott cocktaillal kínálták, aztán megint Surbitonról beszéltek. Lépten-nyomon Newburn érkezésére várt és nagyon meg volt lepődve, amikor átmentek az ebédlőbe anélkül, hogy a ház urát megvárnák.

— Mr. Newburn távol van? — kérdezte, mihelyt észrevette, hogy csak három személyre van terítve.

— Apa meghalt két évvel ezelőtt — válaszolt a leányka nyílt egyszerűséggel.

Most már csak a részvétét fejezhette ki és igyekezett a társalgásnak más fordulatot adni. Hogy megint Surbitonra ne térjenek rá, beszélt Párizsról, Bécsről és más városokról, ahol az

utols
mit
hog

mind
még

nak
A

külön
lyekb
és as
Dalc

gatta
város

szege
ronto

A

képek
nek r

felelt
tentő

rok f
tassa

F

utolsó években élt. A leány azonban tudott valamit az Oroszországban töltött éveiről, s kérte, hogy azokról beszéljen.

Fothergill mosolygott.

— Ott akkor forradalom volt, sok láрма és mindenfajta nyugtalanság. Nem hiszem, hogy még sokkal többre vissza tudnék emlékezni.

— Fölteszem, látta Lenint és Trockijt.

— Egyiket sem láttam. Úgy-e nagyon csalódnak most bennem?

Azután Philippa — ez volt a hölgy neve — különféle dolgokról és vállalatokról beszélt, amelyekben részes volt. Nyomorék gyermekotthonnal és asszonyklinikával kezdte és észperantóval meg Dalcrozéval végezte. Fothergill türelmesen hallgatta és csak a fejét rázta, amikor nyomorék külvárosi gyermekek fényképeit meg akarta mutatni.

— Szívesen adományozok egy bizonyos összeget — mondta — de egy ilyen jó ebéd után nem rontom el a szám ízét.

A leány csuklott a nevetéstől.

— Igaza van — mondta — én ezeket a fényképeket rettentőknek találom és anya mindenki-nek mutogatni akarja.

— Éppen azért mutatom, mert rettentők — felelt Philippa. — Meg kell ismerni ezeket a rettentő dolgokat, amik az egész világon megvannak.

— Igaz! — mondta Fothergill — nem is akarok fölötte gúnyolódni. Engedje meg, hogy eljuttassak bizonyos összeget.

Hamar észrevette azonban, hogy részvéte fő-

lösleges volt. Philippa szemlátomást sokmindenhez hozzá szokott. Amikor elmesélte, hogy az utca-sarkokon szokott előadásokat tartani, Fothergill már nem félt többé „az érzelmeit kimélni.” Szá-nalmat érzett a leány iránt, aki egyszerű, őszinte, tisztességes leánynak látszott.

Kávét ittak a szalonban és amikor rágyujtot-tak, Philippa egyszerre megszólalt:

— Férjem valójában nem is halt meg. A leá-nyom azért beszélt úgy, mert a cseléd jelen volt. A férjem elhagyott.

— Igazán?

És most a két házasság katasztrófájának ki-merítő elbeszélése következett.

A férj egy jegyárusítónővel szökött meg. Spekulált a felesége vagyonával is és ennek a nagyrésze elveszett. Meglehetősen pathetikus tör-ténet volt és oly hosszú, hogy Fothergillnek az órát kellett néznie és hazamenetelére célozgatnia. Erre aztán jöttek a szokásos ceremóniák. Nagy-szerű est volt, hangoztatta a férfi. Philippa föl-ajánlotta, maradjon éjszakára, Fothergill ezt megköszönte. Minden szükséges holmija a szálló-ban van. Philippa remélte, hogy nemsokára ismét találkoznak és gyorsan elmondta még, hogy egy kis irodalmi kört alapított, minden második csü-törtökön nála gyűlnek össze.

— Fölolvasunk egymásnak — mondta — de nem mindig irodalmi dolgokat. Némelykor vendé-günk is van, aki előadást tart. Az elmúlt héten Mr. Wimpole beszélt nagyszerűn a régi angol

ezüstről. Nem beszélne az oroszországi élményeiről? Biztosan tud beszélni róluk, ha akar.

Fothergill azonban nevetve válaszolt, miközben Philippa kezét szorongatta:

— Kedves Phillippa, egyetlen oroszországi élményem sem volt oly borzasztó, mint amilyenre maga most fölker.

A leány ismét nevetett és a férfi folytatta:

— Sajnos, le kell mondanom, az ilyesmi engem valóban nem érdekel.

Esett az eső és a leány a telefonhoz ment, hogy autót rendeljen. Távolléte alatt Philippa még beszélhetett néhány szót.

— Remélem, Ainsley, nemsokára ismét látjuk. Akkor azonban úgy kell intéznie, hogy hétvégre jöjjön ide. Nem beszélhattük ki szabadon magunkat. Egész sereg dolgot tudnék a leányomról beszélni. Maga is bizonyára így van. Mi mindent csinált és mi mindenben ment át, amióta utoljára láttam! Hamarosan viszont kell látnunk egymást.

Leányának közeledtére még hozzátette:

— Most hogy Angliában letelepszik, igyekezni fogunk, hogy újra megismerjük.

Fothergill az autó sarkába húzódva többször elmondta magában, hogy nem akar Angliában letelepedni.

Mikor a szállodai szobában egyedül volt, érezte, hogy egész lényét kellemes csalódás kerítette hatalmába. Tele volt várakozással a Philippával való találkozás előtt. Most megkönnyebbülést érzett és minden feszültségtől megszabadult.

Nemcsak Philippa, hanem ő maga is megváltozott. Képtelen volt bárkivel is élénken és bizalmas módon érintkezni. Hiányzott számára ehhez a megfelelő légkör. Sokkal szívesebben társalgott a vonaton egy idegennel, akit aztán soha többé viszont nem lát. Hiba volt Surbitonba mennie; talán hiba volt egyáltalán Angliába jönnie.

Amikor másnap reggel a Romano-barban a leánytól látványos színházak felől kérdezősködött, az így szólt:

— Úgy látszik, maga mindenhova egyedül jár. Nincsenek barátai?

— Londonban nincsenek. A világ másik részében van néhány kínai és ennyi az egész.

Nagyon mulattatta, mikor látta, hogy a leány mily csodálkozó szemeket mereszt.

— Istenem, milyen különös kínaiakkal barátságban lenni. De kell valakit ismernie Londonban, ha régebben már élt itt.

— Csak üzleti üsszeköttetések vannak és az olyan személyek nem számítanak barátoknak. Aztán van két ismerősöm Surbitonban. Találkoztam velük tegnap este, de nem hiszem, hogy viszontlátom őket.

— Miért? Nem voltak kedvesek?

— Sokkal kedvesebbek, mint én vagyok.

Fothergill nevetett, majd folytatta:

— Hát csak úgy . . . Magam is alig ismerek magamra. Hozzon még egy üveg sherryt és igyék velem.

— Köszönöm. Inkább szeretnék azonban gint inni, ha nincs kifogása ellene?

— Ahogyan tetszik.

Egy hétnél többet töltött Londonban és nagyon jól érezte magát. Amikor kiadójának a városi házában ebédelt, a „Times” egyik vezető emberével találkozott, aki a gumiipar jövőjére vonatkozó cikksorozatot rendelt meg nála. Nagy meglepetéssel töltötte el, de némileg bámulatba is ejtette, hogy könyve klasszikussá vált.

Ment színházba, moziba, kiállításokra is. Terv nélkül csavargott mindenfelé és gyakran hallgatta a népszónokokat a Marble-Arch közelében. Abban a szállóban, vagy étteremben reggelizett és ebédelt, amelyik ép a szeme elé került. Megcsinálta a Times-ben megjelenésre kerülő cikkeinnek a vázlatát, elszórakozott a rendőrökkel és autobusz-vezetőkkel. Philippa írt neki és meghívta, töltsön egy hétvéget Surbitonban. Megköszönte a meghívást és azt válaszolta, hogy ügyei nemsokára elszólítják Londonból.

Egy reggel elment a Harley-streetre, hogy egy szakorvossal megvizsgáltassa magát. Nyugodtan ment oda és époly nyugodtan távozott is. Délre járt az idő, tehát autón ment a szállóba, ahol egy régvárt levelet talált. A levél elolvasása után odaszólt az alkalmazottaknak.

— Holnap elutazom.

Azután kiment a napsütésbe és a Strandon keresztül a Romano-barnak tartott. A feketehajú leány mosolyogva tette eléje a sherrys palackot.

— Megint itt? — kérdezte. — Nemsokára törzsvendég lesz nálunk.

— Sajnos, nem. Holnap elutazom.

— Hova?

— Irországba.

— Üzlet?

— Bizonyos fokig, igen.

— Sokáig fog tartani?

— Azt igazán nem tudom.

— Mivel ön senkit és semmit nem ismer, még a saját ügyeit sem, kezdem hinni, hogy külön.

Fothergill nevetett.

— Ma reggel különös kalandom volt. Orvosnál voltam. Az orvos azt mondta, hagyjam abba a dohányzást és az ivást, korán fekédjem és kerüljek minden fölindulást. Mit tenne maga, ha az orvosától ilyesmiket hallana.

— Valószínűleg semmit.

— Azt hiszem, én is így fogok cselekedni.

— Ugyan menjen — mondta nevetve a lány — egyáltalán nem látszik betegnek. Biztosan nem is volt orvosnál, csak engem akar bolondítani.

— Ép oly igaz ez, mint a kínai barátaim dolga.

Kissé tovább tréfálgozott, mint szokott, aztán Simsonhoz ment reggelizni. Onnan visszament a szállóba, megírt néhány levelet és elkezdte dolgait rendezni a másnapi utazáshoz. Ezt bevégezve ismét elindult csavarogni. Kisétált a Covent-Garden vásártérre, mert ott mindig érdekes dolgok játszódtak le, aztán nyugatnak fordult a Charing Cross út mentén, ahol végignézte a

könyvkirakatokat. Közben fáradság vett rajta erőt és befordult a Maiden-Lanebe, hogy Rulenél valamit igyék és kipihenje magát. Amikor már a csukott ajtók előtt állt, akkor jutott eszébe, hogy Rule csak negyedóra múlva nyit. Fáradsága növekedvén, belépett a szemközt levő kis katolikus templomba, leült a félhomályban, amelynek közepette az öröklámpa fénye halványan pislogott.

Kevés pihenés után lassan megindult s körül sétált, hogy megnézze a falfestményeket. Szemlélődés közben összeütközött egy fiatal lelkészszel. Kölcsönösen bocsánatot kértek egymástól és kimenve a templomból, beszélgetésbe eredtek.

A lelkésznek Farington volt a neve, Lancashireből jött Londonba ügyeinek elintézésére. Vidám, barátságos ember volt és Fothergill, aki nagyon szeretett idegenekkel társalogni, nem akarta az oly sokat ígérő beszélgetést hirtelen félbeszakítani. Céltalanul mentek hát lefelé a Bedfordstreeten a Strand felé. A lelkész azt mondta, valahol eszik valamit és az éjjeli vonaton visszautazik Lancashirebe. Fothergill kijelentette, hogy neki is ennie kell, mire a lelkész elmondta, ő a Lyons Corner Houseban, a Charing-Crossnál szokott elég jól étkezni. Fothergill csatlakozott a lelkészhez és mind a ketten kedélytelen étkezéshez jutottak. A vendéglőben minden csupa márvány és arany volt, azonkívül egy lármás zenekar is zavarta őket.

Fothergill azonban meg volt elégedve, mert Farington tetszett neki. Szerette a lelkészeknek

ezt a típusát, az értelmes, komoly papokat, akik tudnak az életben mozogni és még sem feledkeznek meg a hivatásukról. Étkezés alatt Fothergill szóba hozta a gummiültetvényeket, mire Farington azonnal élénkebben érdeklődött.

— Ugy-e említette, hogy Fothergill a neve? Mivel gummiról beszél, azt kérdem, nem azonos azzal a Fothergillel, aki Kuala Szimurban élt?

— Igen, én vagyok az a Fothergill.

— Milyen különös! Sok mindent tudok önről. Nagyon jó barátságban voltam Richmond atyával.

— Valóban? Nagyon jól emlékszem reá. Hol van most Richmond atya?

— Még mindig Kuala Szimurban. Igen jó véleménye volt önről, kivált a hímlőjárvány óta.

— Oh, az nem volt olyan jelentékeny dolog. Farington nevetett.

— Ez csak szerénykedés. Ha akarja, megláthatja Richmondnak önre vonatkozó leveleit. Nagyon tisztelte önt.

— Nono, talán mégsem annyira . . .

— De igen. Tudomásom szerint nagy kedve lett volna önt megtéríteni.

— Hát ez csaknem sikerült is neki.

— Igazán?

— Sokat beszélgettünk egymással vallásról és más ilyen dolgokról s én sokszor tréfásan mondtam, hogy még sikerül neki egy ilyen anglikánt, mint én, a katolikus vallásra áttéríteni. Ő talán tréfára vette a dolgot, de én komolyan gondoltam. Akkor meghalt a fivérem és a gummiültet-

vények reám maradtak. Én azonban jóllaktam az üzlettel és mindent eladtam. Ez ezerkilencszázhuszonötben történt a nagy gummihossz idején, miért is ma többé-kevésbbé gazdag embernek mondhatnak. Egy angol-holland szindikátusnak adtam el mindent, összecsomagoltam a dolgaimat és mostanáig keresztül-kasul utazgattam Európában. A szindikátus akkor ötször annyit fizetett, mint amennyit az ültetvény ma ér.

— Ez az ön bankszámlájára nagyon jó hatással volt.

— Jobb hatással, mint a lelkemre. De hogy visszatérjünk a dologra, az egész idő alatt, míg Kuala Szimurban tartózkodtam, nagy hajlamot éreztem az áttérésre. Tudom, hogy az áttérés csak akkor érvényes, ha a lelkünkben végleg elhatároztuk. Az ön Richmond barátja nagyon segített és akkor gyakran találkoztam vele.

— Milyen jó, hogy így fordult a dolog.

— Egy évvel később magamtól jutottam az elhatározásra. Richmond atya tehát alig mulasztott valamit.

— Ön most katolikus?

— Három évvel ezelőtt Bécsben vettek föl az egyház tagjainak sorába. De, hogy jogom van-e jó katolikusnak nevezni magamat, azt nem tudom. A hanyagságom, az én . . . Félek, az ön szempontjából mindez nem elég.

— Bizonyára az ön szempontjából sem.

— Igen, az enyémről sem.

Egy darabig barátságosan beszélgettek to-

vább. Fothergill nem találta nehéznek, hogy elbeszélgessen kissé ezzel a fiatalemberrel. A vonat csak éjfél felé indult. Kilenc órakor azt indítványozta Fothergill, menjenek az ő szállójába egy pohár borra és szívjanak el egy szivart. Végigmentek a Strand mellett a „Cecil”-be és kényelmesen a hallban telepedtek le. Beszélgetésük oly élénkké vált, mintha minden korlát ledőlt volna közöttük.

— Tudja Farington, egy dolgot mindig elhallgattam Richmond előtt. A teljes igazságot ifjúkori éveimről.

— Tudom. Panaszkodott is emiatt némelykor a leveleiben. Bizonyára mozgalmas multja volt.

— Valóban panaszkodott? Különös!

— Mi papok nem mindig vagyunk olyan tapasztalatlanok, mint ahogy általában gondolják. Fothergill nevetett.

— Annak ellenére fogadni mernék, nem tudná a multamat kitalálni. El is beszéltem volna Richmondnak mindent, ha nem lettem volna vele annyira jó barátságban. Szeretett és én sokat tartottam arra, hogy ezt a szeretetet el ne játsszam. Azt hiszem, sok parancsolat ellen vétettem.

— Azt közülünk a legtöbben megtették.

— Például embert öltem.

— Ha most lemenne a Strandra, százat találna az öregebbek között, akik ugyanezt megtették.

— Igen, a háborúban, de velem nem a háborúban esett meg a dolog. Azaz, hogy önvédelemből cselekedtem, de azért mások gyilkosságnak mondanák.

— Nagyon nehéz ítéletet mondani, ha az ember a körülményeket nem ismeri.

— Ha van ideje és nem untatja, elmondok egyes dolgokat a multamból.

— Kérem, hallgatom.

Fothergill azzal a nappal kezdte, amelyben Angliát elhagyta. Amikor háromnegyed órával később berekedve elvégezte az elbeszélést, Farington megjegyezte:

— Csodálatos történet volt. Bizonyára nagyon megkönnyebbült most, hogy mindezt elbeszélhette.

— Meg vagyok könnyebbülve és nagyon fáradt is vagyok.

— Remélem, nem annyira, hogy szórakozásunkat még egy rövid félóraig ne folytathatnánk.

— Akkor arra kérem, vállalja a beszéd túlnyomó részét.

— Szívesen vállalom.

A szórakozás, melybe a lelkes sok vigaszt vegyített, csaknem a vonat indulásáig elhúzódott. Fothergill fáradságának ellenére nagy buzgóságot tanúsított, autón vitte a pályaudvarra a papot és még akkor is beszéltek, amikor a vonat elindult.

— Valószínűleg sohasem fogunk többé találkozni — mondta Fothergill, amikor megrázták egymás kezét — de mindig emlékezni fogok arra, milyen jó hatást tett reám. Nem hangzik ez nagyon langyosan a jelen körülmények között?

— Oh, szó sincs róla, de miért ne találkoznánk többé? Megvan önnél a címem és Manchester autobuszon is elérhető.

— Gyűlölöm az autóbust és bizonyára Manchester is gyűlölni fogom — mondta Fothergill izgatottan nevetve, majd elkomolyodva tette hozzá:

— Öregszem és kezdem nagyon megbecsülni a kényelmet.

— Botorság! Hisz még nincs ötven éves.

— Nem az évek öregítik az embert, hanem amiket átélt alattuk. Ez is olyan szólásmód, ami a kor jele. De nem fogom önt elfeledni. Éljen boldogul!

— Éljen boldogul!

Egymásra nevettek a fokozódó távolságból, melyet a gyorsító vonat szakított köztük.

24.

Másnap az írlandi úton zavartalanul gondolkozhatott minden fölött. Mily sok minden történt az előző napon! Amit az orvos mondott a Harley-streeten, az nem lepte meg és semmi újat sem hozott. Hónapok óta el volt készülve az ilyesmire s ezért nem is ijedt meg. Nem érzett semmi fájdalmat, csak bizonyos fáradtságot. Föltette magában, hogy követni fogja az orvosnak néhány tanácsát s a többit a sorsra bízta.

Fölnyitott egy mellette heverő kis táskát; leveleket és okmányokat vett ki belőle. Köztük volt a Times-be írott cikkének a kefelevonata. Ugy fogta föl a dolgot, mintha egyik jóbarátjának a művét ítélte volna meg, olyan jóbarátét, aki őt esztendő KUALA SZIMURBAN ÉLT ÁT. Ezek az önfeigyelmezés és rend évei a vonalban sorakozó apró

gummifákkal együtt jelképezték lelkének a megszeliődését. Szóval-tettel dolgozott az ültetvényen, amely foglalkozást adott neki, amikor legnagyobb szüksége volt rá. Hogy önmagát megmenthesse, azért feküdt bele úgyszólván a munkába, ami mindenkit meglepett, de főleg fivérét, Williamot. Öt éven keresztül csak a gummieért dolgozott, olvasott, írt, csak a gummira gondolt, a gumminak élt. Az eredmény az volt, hogy elért két dolgot, amire azelőtt soha gondolni sem mert; hírnevet szerzett és vagyont.

Lapozgatott a levelei között. Egy a kiadójától eredt, — ezt félretette. Másik Philippának volt a kezeírása. Megköszönte benne a külvárosi gyermekek javára küldött összeget.

Fothergill mosolygott és ennek a mosolynak a nyoma még ott volt az arcán, mikor egy new-yorki kutató-iroda levelét kézbe vette. A levél még párisi lakására volt címezve és így szólt:

„Sajnálattal vagyunk kénytelenek közölni, hogy eddig még semmi megbízható nyomra nem akadtunk. Tovább dolgozunk és . . .”

Kevéssel később:

„Abban a helyzetben vagyunk, hogy a Mary Denver ügyben most haladást jelenthetünk. Ugy látszik, hogy a gyermeket egy Consett nevű család adoptálta. Consették akkor Red-Springsben (Colorado állam) laktak. A család a középosztályhoz tartozott, angol eredetű, vagyoni viszonyai mérsékeltek. Mr. Consett ezerkilencszázhuszonhétben halt meg. Csak nehezen tudtuk a

család megmaradt részét kikutatni, mert elhagyta Red-Springs-et és állítólag Philadelphiába költözött. Kutatásunkat folytatjuk.”

Végre három hónappal később:

„Van szerencsénk közölni, hogy Consettné a leányával tavaly novemberben átkelt az Atlanti Oceánon és a telet Algirben töltötte. Európai megbízottunknak táviratoztunk, a kutatást ő fogja folytatni.”

Egy levél ettől a bizalmi embertől azt tartalmazta, hogy Consettéék Algirt elhagyták; az a szándékuk, hogy be fogják utazni Franciaországot, Németországot és Nagybritanniát.

Ez a jelentés kissé homályos volt, de a legközelebbi értesítés már Angliát és Irlandot jelölte meg és az utolsó, néhány napja befutott közlés csodálatos módon pontos értesítést tartalmazott. És pedig: „Úgy hallom, Consettéék a mult kedden hagyták el Stratford on Avont és Irlandba utaztak. Most Dublinban tartózkodnak a Shelburne-szállóban.”

Fothergill este hét órakor érkezett Dublinba és azonnal a Shelburne-szállóba ment. Ott megtudta a portástól, hogy Consettéék két nappal előbb Killarneybe utaztak.

— Mint minden amerikai — mondta a portás — ők is azt tartják, hogy Killarneyt látni és meghalni! . . . Mindig ugyanaz, uram. És fölteszem, hogy aztán hamar odébbállnak, hogy Bayrnerstone-ért rajongjanak.

Fothergill a reggeli expresszen Killarneybe

utazott, ahol tanulmányozta különböző szállók vendég-névsorát. Már a negyediken fölfedezte, hogy Consették ép aznap reggel Carrigolebe utaztak — Cork grófságba, — ahol a Roone-hotelben szándékoztak megszállni.

Carrigolebe nem indult vonat, tehát kocsit bérelt a dombos vidéken átvezető negyven mérföldes útra. Pompás nyári délután volt, amely enyhe fénnel már az est felé hajolt, amikor a kocsis megmutatta neki a távolból előtűnő carrigolei kikötőt. Az egész világ mintha ritka, bíborszzerű sötétségbe merült volna. Érezte Fothergill, hogy itt az igazi Irland, itt, nem a nagyvárosokban és a cicomás Killarneyben. Az egyre-másra következő utazások napjai kifárasztották, de itt a nyugalom közepette, az üde hegyi levegő mély elégedettséggel töltötte el, s csaknem ifjúi erővel.

Sötét volt már, amikor a Roone-szállóhoz értek. A téglával kövezett előcsarnok sárga olajlámpáit már meggyújtották és ilyen olajlámpák égtek a verandán is. Fothergill ösztönösen megérezte már az első lépések után a hűs helyiségekben, hogy tovább nem kell keresnie. Ezért nem is kérdezősködött Consették után, mikor a szobáját megrendelte. A kérdezősködésre volt még idő. Örült, hogy az egész dolog ilyen kellemesen alakul és örült azon is, hogy betarthatja a megfelelő formásokat. Étkezésre egy terembe utasították, amelynek a padlótól a mennyezetig érő ablakai kitekintést engedtek a homályos fényben úszó kikötőre és a környező hegyekre.

Egy magányos asztalt kapott. Az étel jó volt, a vendégek arca sárgásbarnán fénylett a lámpák világosságában. Az estét nevetés és csevegés tette hangossá, hébe-hóba egy kutya ugatott, vagy idáig hangzott az országúton haladó egy-egy kocsi zörgése. Beszélgetést kezdett a pincérrel, aki nek elmondta, hogy ez az első utazása Carrigolebe és általában véve egész Írországra.

— Úgy látszik, sok vendégük van — szolt

— A szezón már mulni kezd uram. Amerikai turisták egész karavánja járt itt júliusban és augusztusban. Még most is elég sokan vannak, de már készülődnek hazafelé. A legtöbben Kilarneyből jönnek és nálunk éjszakáznak Cork felé vezető útjukban.

Fothergill nem kérdezősködött tovább. Amikor fölkerítették, írja nevét a vendégkönyvbe, följebb néhány sorral megpillantotta a lány, gömbölyű betűkkel beírt neveket: „Consettné és leánya Philadelphiából.”

Elszitt egy szivart, kávé ivott az előcsarnokban és gondos figyelemmel vizsgálta az asztala előtt elmenő vendégek arcát.

Csodálkozott önmaga fölött: mily belső fölnulás fogta el. Kísérti a mult? És miért ezek a kerülő utak? Nem sokkal egyszerűbb volna, ha odaállana a keresettek elé? Hiszen a drámai bevezetéshez szükséges előfeltételek — mint azt bizonytalan iróniával megállapította — mind adva voltak. Aztán éjfélig beszélgetnének arról a rendkívüli végzetről, mely az ő és a leányka sorsát

összekapcsolta, majd szétválasztotta és most újra egybeköti. Hát persze, ez lehetséges volna, de épp ettől riadt vissza. Valami megnyugtató formát kell találnia, hogy Consettekhez közeledhessék. Békésen és lépésről-lépésre kell ennek megtörténnie és teremtenie kell egy titkos visszavonuló utat is, amelyen szükség esetén föltűnés nélkül az ismeretlenségbe visszavonulhat. Még nem határozott, hogy fölelevenítse-e a multból fölmerülő dolgokat. Másrészt fennállott az a veszély is, hogy a keresettek nem várják be az ő lassú, körülményes közeledését, hanem előbb elutaznak.

A véletlen jött a segítségére. A posta későn ért Roone szállodájába. Fothergill látta a levélhordót az előcsarnokban, látta, hogy a hírekre éhes vendégek a posta iránt érdeklődtek és hallotta, mikor egy leány kellemesen csengő hangon kérdezte, nincs-e valami Consettné részére.

Fothergillnek most föl kellett volna állania, hogy a kérdezősködő leányt megnézhesse. De ülve maradt és hallgatózott. A kérdezősködő köszönetet mondott a postásnak és Fothergill látta a leánynak az ablakokból visszatükröződő arcát, amint a veranda felé elhaladt. A verandán egy hölgy üldögélt, valami képeslap fölé hajolva.

Fothergill most hirtelen földobogni érezte a szívét. Letette a szivart és merev arccal emelkedett föl. Mintha valami titkos erő irányítaná a lábát, amikor látszólag céltalanul a veranda felé lépegetett. Az asszony kövérkés, beszédes hölgy volt és semmi különös nem akadt rajta. A

leány nyugodt, szép termetű, délceg teremtés, tiszta, barna szeme kutaton nézett Fothergillre, mielőtt a férfi nyiltan rá mert volna tekinteni.

Fothergill tovább ment, míg a lány szeme rajta maradt. Megfoghatatlan gondolatok közt lépett egyik lépcsőről a másikra, csodálkozott a lány tekintetén és képzeletében föltűntek a végtelen orosz síkságok és a hatalmas, sötét erdőségek.

Másnap az elsők között ült a reggelmél és látta Consettéket a terembe lépni. De távoli sarokba ültek. Erőt vett magán és a nagy ablakon át a kikötő felé tekintett, ahol néhány halászhajó vitorláit bontogatta és ingadozva indult útnak. Most a kiszolgáló pincér azt a kérdést intézte hozzá, nem venne-e részt egy kiránduláson a környék egyik búcsújáró helyére.

— A vendégek közül sokan mennek?

— Tulajdonképpen mindenki — hangzott a válasz — kivéve a horgászó urakat.

— Nagyobb sétára nincs kedvem.

— Fölösleges is, mehet kocsin, uram.

— Jó. Akkor részt veszek.

Négy nagy, ötüléses túrakocsi állott a szálló előtt. A kirándulók tetszés szerint helyezkedtek el, a baráti viszonyban levők egymás mellé kerültek. Fothergill bizalmatlanul várakozott, amíg a helyek nagy részét el nem foglalták és neki, mint magányos embernek egy hátsóülést, két másik közt kellett elfoglalnia. Részint véletlenül, részint a saját szándéka folytán a két útitárs ép Consetté s leánya volt. Fothergill az ülés egyik szé-

lén,
jük
nik-k
járát
előtt
néhá
leány
kózó
pöly
dig
orsz
a te
tos,
zava
gyon
ben
és í

mely
Am
utaz
nyit
Con
Pár
Inns
Bia
rek,
ség
azt

lén, Consettné a másikon ült, a leány pedig kettesük közt. A vezető mellett az ülésen nagy piknik-kosár volt.

Napsütötte réteken mentek át. A keskeny bejáratú kikötő vize fémesen csillogott, a távolból előtűnő halmok bíborfényben úsztak. Fothergill néhány udvarias megjegyzést tett az időre és a leány hasonló módon válaszolt.

Consettné megragadta a beszélgetésre kínálkozó alkalmat. Beszéde széles folyó módjára hömpölygött, nem lankadt egy pillanatra sem s mindig többet és többet kérdezett. Hát nem kedves ország ez az Irland? Fölkereste Killarneyt? Volt a tengeren és a Dunlee-hegyfokon? Az csodálatos, romantikus kirándulás, de a legyek nagyon zavarták a pikniket és az étkezés a szállóban nagyon rossz volt. Különös, hogy az országnak ebben a részében a szállóknak fogalmuk sincs . . . és így tovább.

Fothergill türelmesen hallgatott és csak néha tette valami megjegyzést. Beismerte, hogy Amerikában sohasem volt, de viszont Európában utazgatott egy kicsit. Ez aztán újabb zsilipeket nyitott meg. Fothergill kimerítő leírást kapott a Consett-féle Odysseáról, Philadelphiától kezdve Párisig, Interlaken, a Rajna-vidék, München, Innsbruck, Róma, Algír, Szevilla (húsvétkor), Biarritz, Lourdes, Chartres, Ostende, a csataterrek, London, Oxford, Cambridge, Dublin érdekeségein át. Mindenütt tetszett nekik. Consettné aztán a leányáról beszélt:

— Mary ép most lett tizennyolc éves. Ez a kor legalkalmasabb a benyomásokra és úgy kívántam, lássa Mary a világot addig, amíg fiatal. Később, sohasem lehet tudni, lesz-e ilyesmire alkalom. Amerikában olyan sok asszony él, akik házasságuk után kicsinyes, visszahúzódó életre vannak utalva. Azt hiszik, az egész világot látták, ha nyolc napot Newyorkban tölthettek. Saját fivéreim és nővéreim például, akik Coloradoban élnek, sohasem jutottak túl Los-Angelesen és eddig még én sem voltam soha Európában. Szégyellem magam, ha arra gondolok, hogy az utazást ilyen sokáig nélkülözni bírtam. Örülök azonban, hogy Mary ezeket a csodálatos helyeket most láthatta, mert ilyenkor tudunk örülni leginkább valamin. Itt van például a Kolosszeum Rómában és a Westminster-Abbey meg Shakespeare kedves kis háza s a Killarneyben fölhalmozott sok szép emléktárgy. Remélem, ön is vásárolt belőlük? Igen mulatságos vezetőnk volt. Az irek különösen jól tudják az embert mulattatni. Le is akartam írni egyes szólásmódjait, de nagyon kifárasztott a hosszú utazás. Szép volt, az igaz, hasonlított egy virginiai úthoz. Ismeri ön Virginiát? Persze nem, hisz előbb mondta, még nem jutott el Amerikába.

Délfelé értek a zarándokhelyre: hegyek-környezte tónak egyik szigetén levő romokhoz, kanyargós, szűk ösvényen kellett végigmenniök, hogy odajussanak. A látogatók a szokott felületességgel vizsgálódtak és megvitatták a búcsútárgyakat, a vallásos nép fogadalmi tábláit és

hálafelelőseit. Csodálkozó megjegyzéseket tettek mindenre, de azért siettek, hogy az éhes gyomrukat megtöltsék, mert a jó reggeliző hely megválasztása mindennél fontosabb volt számukra.

Fothergill együtt maradt Consettékkal. Megelégedéssel állapította meg magában, hogy nehezebb esnék tőlük megválni. Consettné elbeszélte már családjának a részletes történetét is és azt is elmondta, hogy férje egy gőzmosóda révén jutott elég csinos vagyonhoz. Csak vontatva, tétovázás után hagyta abba ezt a témát, amelynek hosszú előadása közben ismétlésekbe is bocsátkozott. Az izletes reggeli elfogyasztása közben a családi életről és a gyermeknevelés örömeiről és gondjairól beszélt. A fiatal leány fölhasználta egy kínálkozó alkalmat, mikor a társaság többi tagja mozogni kezdett, — a távozásra. Fothergill nem tudta ezért hibáztatni, bár most teljesen ki volt szolgáltatva Consettnének. De később neki is alkalma nyílt, nagy csomó udvarias megjegyzés után kissé elszabadulni. A férfiak kezdték a kosarakat kicsomagolni és örömmel csatlakozott ehhez a feladathoz. Majd lassan sétálni indult és elment a zárandokhely közelébe, amelynek gyermekes hitéleti megnyilvánulásai Oroszországra emlékeztették. Ezeken céltalanul elgondolkozva, fölfedezte egy kis kápolna nyitott ajtaját, amely szép, öreg facsoport közepén elrejtve húzódott meg. A kápolna belseje alig volt nagyobb egy szobánál. Fothergill belépett a kápolnába és alig lepődött meg azon, hogy a leány is ott találta.

Mary meghallotta lépéseit és feléje fordulva, rámosolygott.

— A legparányibb templom, amit eddig életemben láttam. Ön is csodálatosnak találja?

— Láttam ilyet külföldön, különösen Oroszországban — felelt Fothergill halkán — az egyszerű nép szereti az ilyen színeket és ékítéseket.

A leány figyelmét azonnal fölkelte az az egy fontos szó.

— Ön ismeri Oroszországot? — kérdezte.

Fothergill válasza késett, de nyugodtan felelt, amikor a szabadba értek:

— Elég jól ismerem. Régebben ott éltem.

— Szívesen volt Oroszországban?

— Nagyon szívesen... bizonyos vonatkozásban.

— Szerettem volna anyával együtt Oroszországot is látni, de azt hiszem, utasok számára még nem elég biztonságos.

— Biztonságos esetleg, de nem elég kényelmes.

— Hát akkor mégse az igazi számunkra.

A leány nevetett és Fothergill örömmel hallgatta ezt a tavaszias nevetést.

— Anya fürdőszoba nélkül nem tud élni . . .

— Akkor Roone-nél sem fogja magát jól érezni.

— Magam is azt hiszem, de én . . . én szeretem a másfajta.

— Egészen az én álláspontom.

Mind a ketten mosolyogtak, boldogan, hogy egy véleményen vannak.

— De mondja kérem, hogy hívják önt?

— Fothergill a nevem.

— A mi nevünk Consett.

— Tudtam, mert hallottam, mikor tegnap a levelekről kérdezősködött.

— Csakugyan? Nem akkor, amidőn néhány perccel előbb mi előttünk ment el a verandán? Már akkor föltűnt nekem és — nevetni fog kérem, — mert ahogy mi Amerikában mondjuk, a tipikus angol benyomását keltette.

Tipikus angol? Sok év óta először hallva ezt, Fothergill végtelenül elcsodálkozott rajta.

— Az angolok mindig kissé unottaknak látszanak, még akkor is, ha tényleg nem azok — folytatta a fiatal leány. — Ezt inkább ne mondtam volna. Úgy látszik, nem igen hízeleg önnek.

— Önnek hízelegne, ha tipikus amerikai nőnek mondanám?

A leány gondolkozott egy pillanatig, aztán elfogulatlanul nézett Fothergillre.

— Ez nagyon okos válasz volt. Tényleg nem örülnék rajta. Egyáltalán az én esetemben . . .

Elhallgatott, de Fothergill, mikor az utat elzáró kis rácsos ajtót a számára kinyitotta, megkérdezte:

— Mit akart előbb mondani?

— Azt, hogy nem vagyok amerikai nő.

— Hanem?

Hosszú szünet következett, mielőtt a leány folytatta volna:

— Milyen különös, hogy ezt önnek elbeszéltem, pedig alig hogy megismerkedtünk. Mit fog hozzá anya mondani? De talán meg fog bocsátani, én orosz vagyok.

— Igazán?

— Igen, a menekültekkel együtt jutottam Amerikába ezerkilencszáztizenkilencben. Ez nagyon regényesen hangzik, ugy-e? Pedig hát az egész igen egyszerű. A kormány körülbelül ötszáz orosz árvagyereknek megengedte az Amerikába utazást. Ezeket az ország különböző részeiben adoptálták. Én akkor még nagyon kicsi voltam.

— Mennyi idős most?

— Tizennyolc.

— Valószínűleg nem emlékszik már az oroszországi életre.

— Alig. Némelykor álmodom olyanokat, amik vele összefüggnek . . . Hiszi ön, hogy ilyesmi lehetséges?

— Valószínű . . .

— Itt jön anya, minket keres. Jobb lesz, ha megmondom neki, hogy önnek mindent elbeszéltem.

A vallomás megtörtént és Consettné megtudva az összes körülményeket, nagylelkűn mindenhez megadta az utólagos beleegyezést. Ez lehetővé tette számára, hogy Fothergill most már bizalmasabb alapon folytassa a beszélgetést, amit hazafelé menet alaposan ki is használt.

— Nem csodálatos az — mondta — hogy mindent ilyen hamar megtudtunk egymásról? Én ha valahová érkezem, minden alkalmat megragadok arra, hogy barátokat szerezzünk. Mary és én mindenütt igen kedves emberekre akadtunk. Nápolyban például volt a szállóban egy nagyon kedves ember. Csak kereskedelmi utazó volt ugyan, de

miért legyünk mi kicsinyesen gőgösek? Sose hallgatom el, hogy férjem más emberek ruháinak a mosásával kereste a vagyonát. De ez a svájci ember, amint mondtam, kitűnő társalgó volt. Elkísért bennünket Pompejibe, megmutatta a csodálatos romokat. Segített a bevásárlásoknál, nagy csomó pénzt megtakarított nekünk... hiszen tudja, az olaszok minden amerikait milliomosnak néznek.

Hazatérés után úgy határoztak, hogy nagyobb asztalt kérnek a pincértől és mindig együtt fognak étkezni. Este a nagy ablak közelében vacsoráztak. Odaláttak a kivilágított kikötőre, ahol nyüzsgtek az evezős csónakok, amelyek partra segítették a sötétben visszatérő halászhajókat. A szabadban való tartózkodás és a hegyeken át megtett út kifárasztotta Fothergillt. De végtelen nyugalmat érzett és nagy csodálatot is, hogy valóban rátalált a leányra és hogy annyi esztendő múltán beszélhetett is vele. Maga a leány ejtette leginkább bámulatba. A mennyezetről alálógó lámpa bevilágította elefántcsont-fehér arcát. Béke volt Fothergill szívében, valahányszor erre az arcra tekintett. Consettné állandó fecsegése behatolt ugyan a fülébe, de valójában alig hallott belőle valamit. A terem megtelt élénk társalgással, amelynek hangjai szinte a mennyezetig szálltak és úgyszólván odafönt lebegtek, valami fölött, aminek Fothergill átadta magát, — anélkül, hogy fölismerte volna.

Ezután teljes egyheti szabadság következett. Úgy látszott, Consettéknak nem volt meghatá-

rozott tervük. Annyi ideig maradtak valamely helyen, ameddig jól esett nekik. Az idő szépen ki-tartott, őszi meleg izzott mindenütt a tájékon. Fothergill minden reggel látta a zöldes-szürke hegyeket az ezüstös köddel bevont réteken túl és a lelkét betöltő boldogság érzése nem annyira saját gyermekkorára, mint inkább egy más, — a képzeletében sejtelmesen kialakult, — gyermek-korra emlékeztette.

A reggeli után kényelmes társalgás közben a verandán szótték a terveket, mialatt Roonené a sandvicheket készítette, Mr. Roone pedig a barométert kémlelve, a következő napra jó időt jósolt. Aztán végigmentek a nagy fasorban hulló levelek szőnyegén át valahova messzire, embernemjártá hegyek közé.

Míntha évek hullottak volna le Fothergillről, minél magasabbra hágott és amikor egy magányos kilátó-ponton megpihentek, mindent úgy élvezett, mint egy gyerek. Szívesen rakott tüzet. A faágak gyűjtése a lejtőkön, együtt a fiatal leánnyal, aki illő távolságból tréfálkozott vele, míg anyja néhány száz lábnyira alant az autóban szundikált, a nagy kövek keresése, hogy belőlük tűzhelyet csináljanak, a gondosság, amivel a melegedő víz fö-lött örködtek, — mindez boldoggá tette.

Egy alkalommal a szép naplementének kedvé-ért túlságosan sokáig ültek a tűz mellett és be-szélgettek, mialatt a lángok szinte előhívni lát-szottak a sötétséget. A leány fölszította a para-zsat, — utolsó föllángolásra — s megjegyezte, mennyire átforrósodtak a nagy kövek.

— Ha itt kellene töltenem az éjszakát, — mondta Fothergill lassan — valami kendőbe burkolnék egy ilyen követ és melegvizes üveg helyett használnám.

— Éjszakázott már valamikor a szabadban?

— Gyakran.

— Úgy látszik, sok mindent átélt.

— Igen, egyet-mást.

— Úgy szeretném néhány kalandját ismerni.

— Talán majd egyszer elbeszélem.

Ez azonban napról-napra halasztódott. Egyrészt így kényelmesebb volt, mert Consettré beszédárjával szemben is lehetett ugyan úszni, de sokkal egyszerűbb volt engedni — vélte a férfi — és vitetni magát az árral. Másrészt nem akarta az egyszerű napok nyugalmit megzavarni. Ha már elbeszéli az egész történetét, mi marad az egyszerűségből és nyugodtságból? Kevés alkalma volt a leánnyal egyedül beszélni és személyének titkát nem akarta mások előtt neki leleplezni.

Egy este valaki gramofónt hozott a téglával kövezett előcsarnokba és tánclemezeket játszott. A leány megkérdezte Fothergillt, tud-e táncolni?

— Attól tartok, nem. Sohasem tanultam meg igazán, most pedig már öreg vagyok rá.

— Majd én tanítom — felelt a lány.

Néhány pár fölkelt már az asztal mellől, Fothergill pedig hirtelen elhatározással így szólt:

— Ha akarja, megpróbálhatjuk.

A leány ügyes volt és Fothergill az egész dolgot könnyűnek találta.

— És azt mondja, hogy öreg a tanuláshoz — szólt a lány szemrehányó hangon.

— Hisz csaknem háromszor oly vén vagyok, mint maga.

— Az nem tesz semmit — tiltakozott a lány.

— Igazán?

Egy darabig mind a ketten hallgattak.

— Nem volt magának gumiültetvénye a Malaj-szigeteken? — kezdte újra vontatottan a lány.

— Szumatrában volt. De honnan tudja ezt?

— Anyám — úgy látszik megtudott egyetmást magáról. Olvasott valami cikket a Times-ban és gyanította, hogy magától kell származnia. Valaki mondta neki, hogy ön ültetvény-tulajdonos volt és nagyon sok pénze van.

— Attól függ, mennyit értenek sok pénz alatt.

A lánynevetett. — Anyám milliomosnaktartja.

A férfinak is nevetnie kellett. — No, ennek a híresztelésnek ellentmondhat.

Azután tovább táncoltak.

Mikor aludni ment, Fothergill nagyon nyugtalan és egyúttal fáradt volt.

A második héten Fothergill és a lány több időt tölthettek együtt. Voltak napok, amikor Consettné leveleket akart írni. A Roone-szálló üresebb lett. Az első őszi viharok már lefújták a fák leveleit. Kárpótlásul az eltávozott vendége-kért, néhány napra egy könnyű cirkáló érkezett Carrigole kikötőjébe. A legtöbb tiszt és a legénység Roone vendéglőjébe járt. Kék kabátok népesítették be a bárt, mialatt a vidám és hangos tisztak az előcsarnokot és a verandát lepték el.

Egy napon Fothergill és Mary a Baraghot mászták meg. A meredek, kúpalakú hegy több, mint ezer láb magasra emelkedett a szálló mögött. Egy órai kapaszkodás után fölértek a hegy tetejére, ahonnan végignézhettek Carrigole házsorain és a napsütötte tengerbe mélyen benyúló öblön is. Fothergill egy sziklatömbön ült, tekintetét a tengerre irányítva. A leány kissé lejjebb ült le.

A férfi tudta, hogy most itt az alkalom; ha el akar valamit mondani, most megteheti. De nem tudta, hogyan kezdje. Ott ült a fiatal lány, egyetlen élő tanuja az orosz korszaknak, akivel találkozni kívánt, az egyedüli lény, aki Dalt ismerte. Évekig elnyomott emléke a menekülésnek hullámozott szinte körülötte és körül fogta a gyermekét is, aki vele együtt egy más világba került.

Most beleszólt homályos gondolataiba a leány.

— Elmondtam önnek, hogy némelykor kúszált álmaim vannak arról az időről, amikor még Oroszországban éltem.

Fothergill csak bólintott, csodálkozva afölött, hogy a fiatal leány gondolatai szintén a közös múlt körébe jutottak.

— Az elmúlt éjszaka megint ilyen álomom volt. Nagyon különös volt, nem tudtam jól megtartani, de a legjellemzőbb az, hogy ön is belevonódott valamiképpen.

— Én?

— Igen. Együtt vándoroltunk egyik helyről a másikra. Éjjel a szabadban aludtunk és forró kö-

veket használtunk melegítő palackul. Miért is beszél nekem ilyen dolgokról? — tette hozzá nevetve.

Megint itt volt az alkalom, de a férfi újra csak húzódozott tőle. Kérdése váratlanul hangzott:

— Tulajdonképpen boldog maga Amerikában? Mit csinál ott? Mondja el . . .

A lány úgy nézett rá, mintha mulatna rajta.

— Azt gondoltam, anya elbeszélte magának mindent, ami elmondásra való. Csakugyan élvezük az életünket. Játszunk egy kicsit tenniszt és bridzset (na, mind a kettőt elég gyatrán), van pénzünk elég, hogy ide-oda utazhassunk és színházba járhassunk, s a barátainkat meghívhassuk magunkhoz. Idő multán persze arra kell gondolnom, hogy az életemet magam érdemeljem ki s ez így egészen jó. Magam sem akarnám, hogy ez az élet mindig ilyen maradjon.

— Szívesen lenne gazdag, vagy előkelő?

A lány vizsgálódva nézett rá és lassan felelt:

— Ki ne volna szívesen gazdag? De nehéz vele valami helyeset kezdeni s nem hiszem, hogy általa boldogabb lennék. Ami pedig a nagyrangú születést illeti (itt magában nevetett) képzelje el, — homályos származásomról néha valósággal regényes álmaim vannak. Végtére azonban senki sem tudja, kik voltak a szüleim.

— Hihetőleg nem.

— Nyiltan szólva, jobb is így. Most az életemet úgyszólván magam alakíthatom ki magamnak. Nagyon fárasztó lehet az a visszafelé való akaszkodás. Ebben már amerikai vagyok.

Fothergill rámeresztette szemét. Aztán csaknem fiúsan nevetett, majd fölállt és kinyújtózkodott.

Lefelé menet azonban még egyszer alaposan átgondolta mindazt, amit a fiatal leánytól megvont: aranyos díszű szalonokat és pompás előszobákat látott konzulátusokon, követségeken és minisztériumokban, látott elhalványult fényű egyenruhákat, sok színevesztett rendjelt... — gondolt cselszövényekre, összeesküvésekre és párizsi kávéházakra, amelyekben orosz emigránsok hasztalan tervekkel töltik napjaikat, rivierai szállókra, ahol hercegek mint pincérek szolgálnak; sötét üzemekre és bűnökre, gyanakodón őrzött határookra, férfiakra, akik a moszkvai tanácstermekben könyörtelenül résen vannak. Megborzongott. Milyen közel volt ez az embertelen világ — csak beszélnie kellett volna és a fiatal leányt már bele is taszította.

Ezen az éjszakán egy lepecsételt borítékból különös lebélyegzésű papirokat vett elő. Tizenkét esztendősek voltak. Az idő és egy fertőtlenítő kályha alaposan meghalványították. Még egyszer figyelmesen átolvasta, aztán megfontoltan visszatette a borítékba. Éjfél elmúlt, a szálló elnémult, még a Roone-házaspár is aludni ment. Fothergill tapogatózva ment végig a sötét folyosókon le az alsó emeletre. Az előcsarnok kandallójában még izzott a tűzhely maradványa. Letérdelt előtte és a parazsat lángra szította. Aztán a borítékot középebe tette és figyelte, hogyan ég el lassan.

Másnap reggel táviratozott londoni ügyvédjé-

nek, hogy mindjárt találkozni óhajtott vele és jöjjön Fishguardba, amely félúton van. Az érdemes ügyvédet meglehetősen kihozta sodrából Fothergill hirtelen elhatározása; körülbelül egy órán át szerkesztett okmányokat a vasúti szálló különszobájában. Fothergill aláírta és a szálló két alkalmazottja tanuskodott. Az ügyvéd elkísérte klientsét a roslarei hajóhoz és gondterhesen búcsúzott.

— Nem a föladatom, hogy véleményemet nyilvánítsam, Mr. Fothergill — mondta szinte melanholikusan — de remélhetőleg megfontolta, mindezt.

Fothergill biztosította, hogy így történt és hozzátette:

— Nem gondolom éppen, hogy most azonnal meghalok. Előrelátó vagyok és . . .

— Ki kell jelentenem — szólt közbe az ügyvéd — hogy sokkal jobb színben van, mint akkor Londonban.

Fothergill örült. — Öreg barátom, még soha életemben nem éreztem magam ilyen jól. Az irklima teszi.

Amikor másnap délután ismét Rooneékhoz érkezett, Consettné a hirtelen angliai utazás miatt nagyon kíváncsi volt.

— Üzleti ügyek — árulta el Fothergill és ez nagyon tetszett a hölgynek, teljesen megfelelt egy sikeres üzletemberről való képzeletének, hogy hirtelen utazásokat tesznek titokzatos dolgok miatt.

Fothergill aztán újra átengedte magát a félig tudatos vágyak és lehetőségek varázsának s az öszforduló komor napjait a benső melegség és

öröm jóleső kényelmében töltötte. De ez a hangulat hirtelen megingott, amikor a fiatal leányt egy este valamelyik tengerész-alhadnaggyal beszélgetni látta. Észrevette, hogy mosolygott a csinos ifjúra, hallotta nevetgélésüket és többször táncoltak is együtt.

— Igen — sóhajtott Consettné — az ember megöregszik és csak nézi a fiatalok mulatságát.

Mikor azonban a lány szelíd, barátságos szeme rajta nyugodott és kihallotta szavaiból a korlátlan bizalmat, értelme ismét megszédült, nem egész világosan valami akarat lett úrrá fölötte, lelkébe olyan vágyak és remények siklottak, amelyeket csak nehezen és bizonytalanul hárított el.

Sokat táncolt a lánnyal, mert örült, hogy magához szoríthatta karcsú alakját.

— Nem tapasztalom, hogy ma nagyon jól táncolna, — mondta a lány egyszerre. — Olyan a tekintete, mintha másutt volna.

— Igaz, — felelt a férfi röviden.

— Abbahagyjuk? Talán csak fáradt.

— Sose voltam olyan friss, mint ma. Volta-képp legszívesebben a hegyek közé mennék . . .

— Igazán? Megyünk? — nevetett rá a lány csillogó szemekkel.

Fothergill először nem gondolta annyira komolyan, de most már akarta.

— Tiszta holdvilág van, — mondta — és az utat jól ismerjük. Különben is egészen jó érzés valami olyat tenni, amit mások kerülnek.

Föltűnés nélkül távoztak és kalap-kabát nél-

kül vágtak neki a meredek útnak, harmatos erdőn át, durva törmelékekkel borított ösvényen föl a Baragh csúcsa felé! Gyorsabban haladtak, semhogy beszélgetni tudtak volna.

Fothergill az egész úton azt fontolgatta, hogyan mondja meg a lánynak, hogy szereti és megfelelő kifejezéseket formált magában. De amikor végre fölértek a hegytetőre, — akkor nem merte elkezdni.

A leány is hallgatott. Csak sokkal később mutatott lengő kézmozdulattal le az angol cirkáló kis jelzőfényeire — mozdulatlanul látszó hajótest az ólmosan csillámló tengeren — s aztán szépségszomjasan fordult meg, hogy az ezüstös sötétben a völgy másik oldalát nézze.

— Ezt sose fogom elfeledni! Csodálatos!

A férfi válaszolni akart valamit, de fájdalommal érezte, mintha szorító szalagot húznának össze a melle körül. Valami nincs rendjén, gondolta bosszúsan. Amellett mosolygott, mert a lány ránézett; de csak szegényes, mesterkélt mosoly volt. Fölteve, — gondolta tovább, — hogy itt egyszerűen összeesel, micsoda súlyos kellemetlenségei lennének a gyermeknek!

— De hiszen maga fáradt — mondta a lány és sejtő gonddal volt tele a nézése. — Lemegyünk?

A férfi intett és remélte, hogy semmi se árulja el az égető szégyent, amely szemét borússá tette.

Megindultak lefelé és néhány száz méter után a lány karonfogva segített a nehezebb helyeken a férfinak. Végre jobban érezte magát Fothergill; a fájdalom lassan megszűnt.

— Sajnálom, — mormogta összefüggéstelenül.

— Mit? Nagyon szép volt, csak egy kicsit kifárasztotta. Ilyen bolond dolgot nem szabad tennünk többé.

— De éppen a bolond dolgokat szeretem.

A lány mosolygott, a férfi viszonzta és — karját a karjában — boldogan érezte, mint valami jó meleg takarót.

— Koromhoz képest egészen munkaképes vagyok — gúnyolódott. — De azt nem várhatom el, hogy a hegyeken föl-alá szaladjak, mint egy tizenyolcéves.

— A kora? — felelt a lány halkán és gyöngéden. — Sose gondolok rá, éppoly kevésbé, mint a magaméra.

Fothergill boldogan nevetett.

A szálló fényei már átcsillogtak a fák közt. Mikor a verandán át beléptek, csöndesen szólt:

— Igazán elszomorít, hogy ilyen vén balga vagyok; elszomorít, mert valami nagyon fontos beszélnivalóm lett volna magával . . .

— Oh! — mosolygott a lány! — És a hegytetőre meg a holdfényre tartogatta? De hiszen másutt is lehet, nem igaz?

Fothergill megszimogatta a beléje karoló kezét.

— Persze. Csak az a kérdés: mikor és hol?

— Miért ne holnap reggel? — Mótorcsónakon mehetnénk a kikötőn át. Anyus biztosan nem jön, mert gyűlöl minden csónakázást és így — mondta halkán — teljesen egyedül lehetnénk.

— Ez jó idea.

— Mégpedig rögtön a mise után. Azt hiszem, holnap a szállóban lesz. Roone beszélt róla: Igy nem kell a faluba mennünk és tovább lehetünk a vizen.

— Kitűnő.

— Nagyon kíváncsi vagyok, mit fog mondani.

— Igazán? — Áthatón nézett a lányra, de a legjobb akarattal sem tudta kitalálni, hogy mi megy végbe ott belül.

Később, miután jóéjt kívánt a lány, Fothergill hangulata ingadozni kezdett. Függetlenül a természetes fáradságtól, már nem érzett semmit a hegyi kalandból; de a megerőltetés után mégis valami erősítést kívánt és olyat tett, amit Roone-nál különben csak ritkán cselekedett: belépett a bárba és egy kis éjszakai itókát rendelt.

Kevés vendég volt ott; néhány tengerész és egy vidám fiatal halász. Megkísérelték, hogy a beszélgetésükbe belevonják; de Fothergill gondolataiba merült és hamar elköszönt.

Fogta a gyertyáját (Roone-éknál még igen régimódiak voltak) és fölment a szobájába. Reggel korán akart fölkelni és a misére menni. Láta a holdat az ablakon át fényleni, látta a kikötőt a cirkáló árbócáról szétáradó békés fényben.

Lassan levetkőzött, az ágyba feküdt és lehúnyta szemét.

*

Elalvóban boldogan gondolt a holnapra. Valami csodálatos fiatalságot érzett, mert a lelke tele volt szerelemmel . . .

VÉGE.

m,
gy
nk

ni.
a
mi

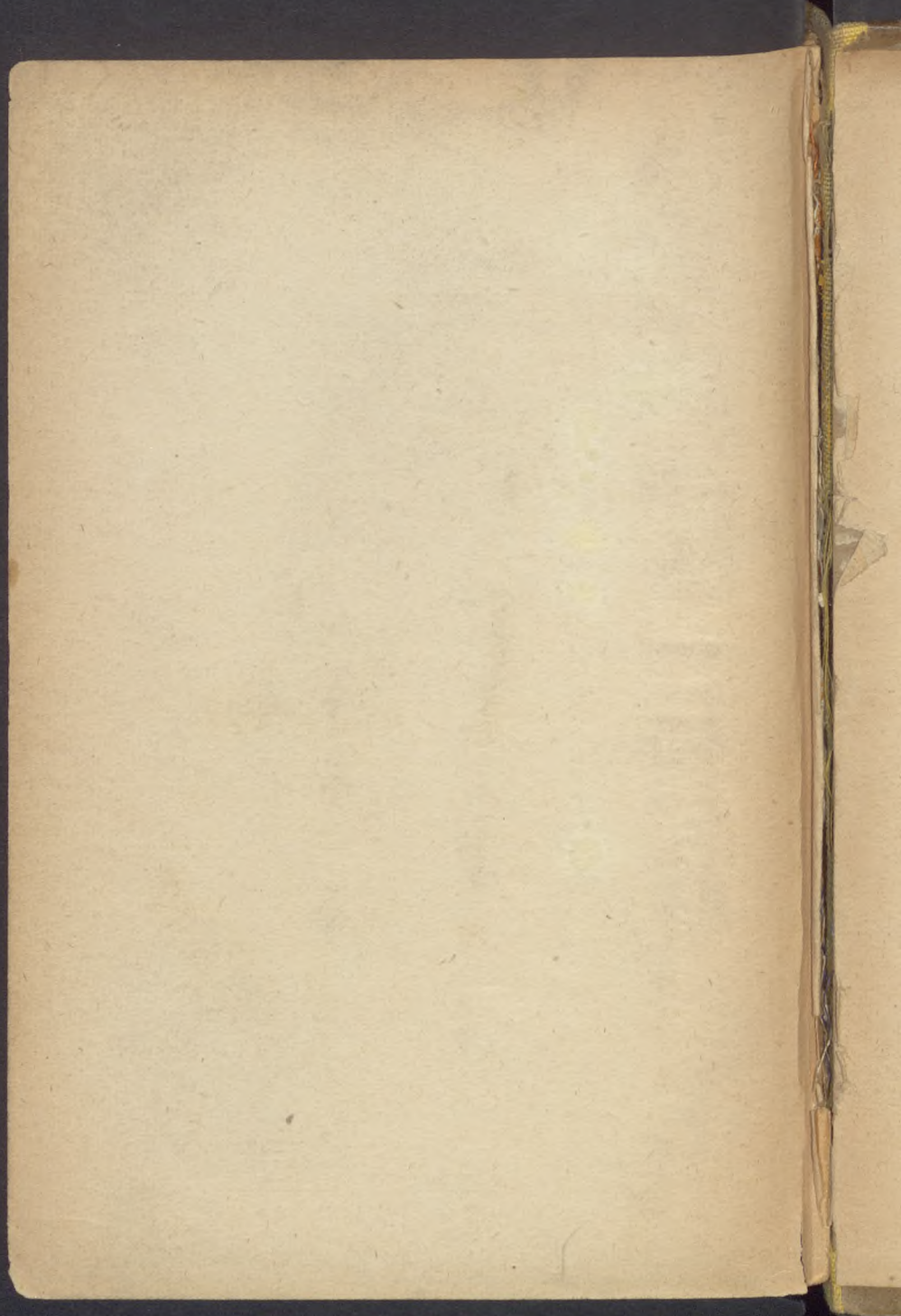
gill
er-
a
gis
ne-
a

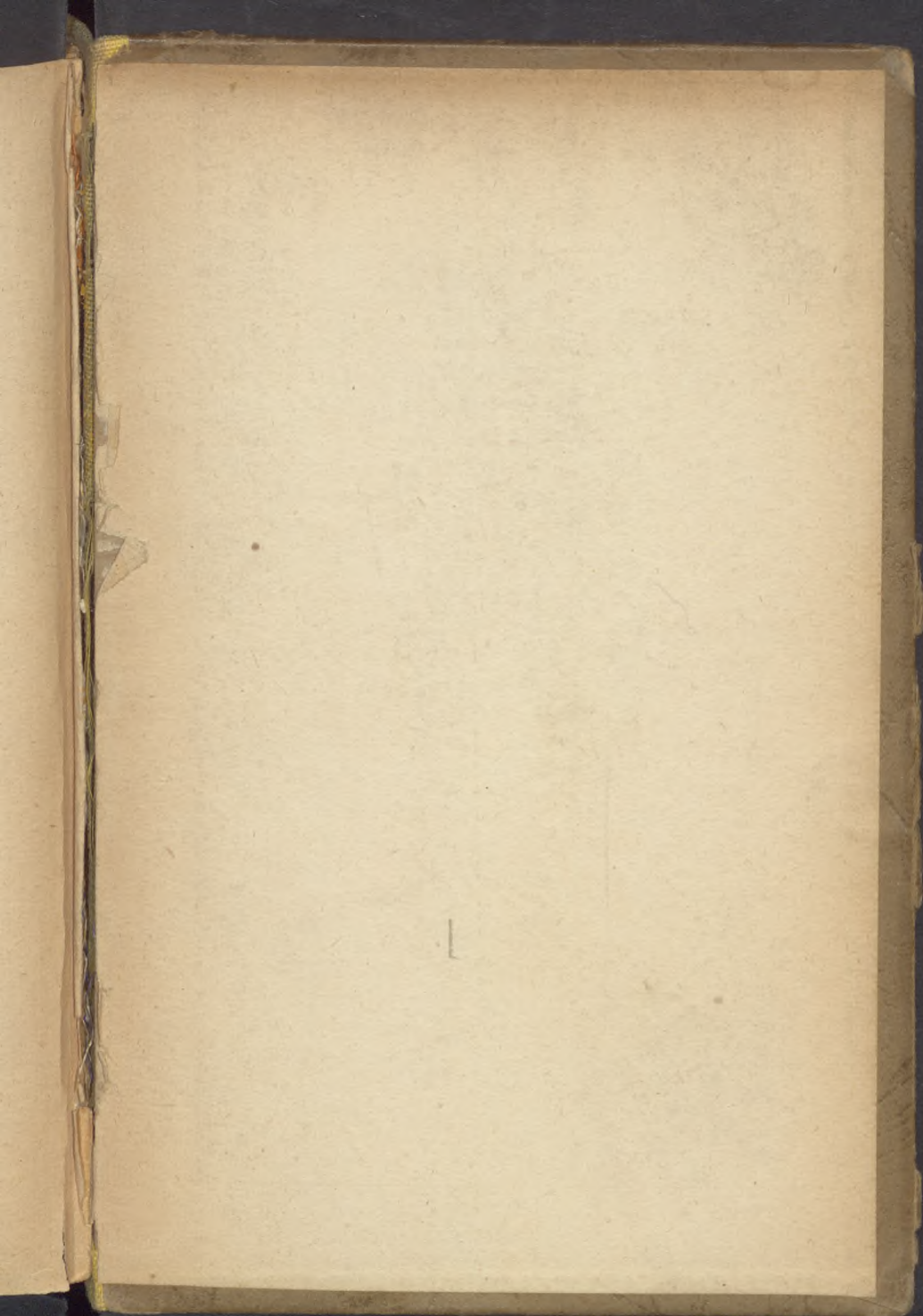
esz
y a
do-

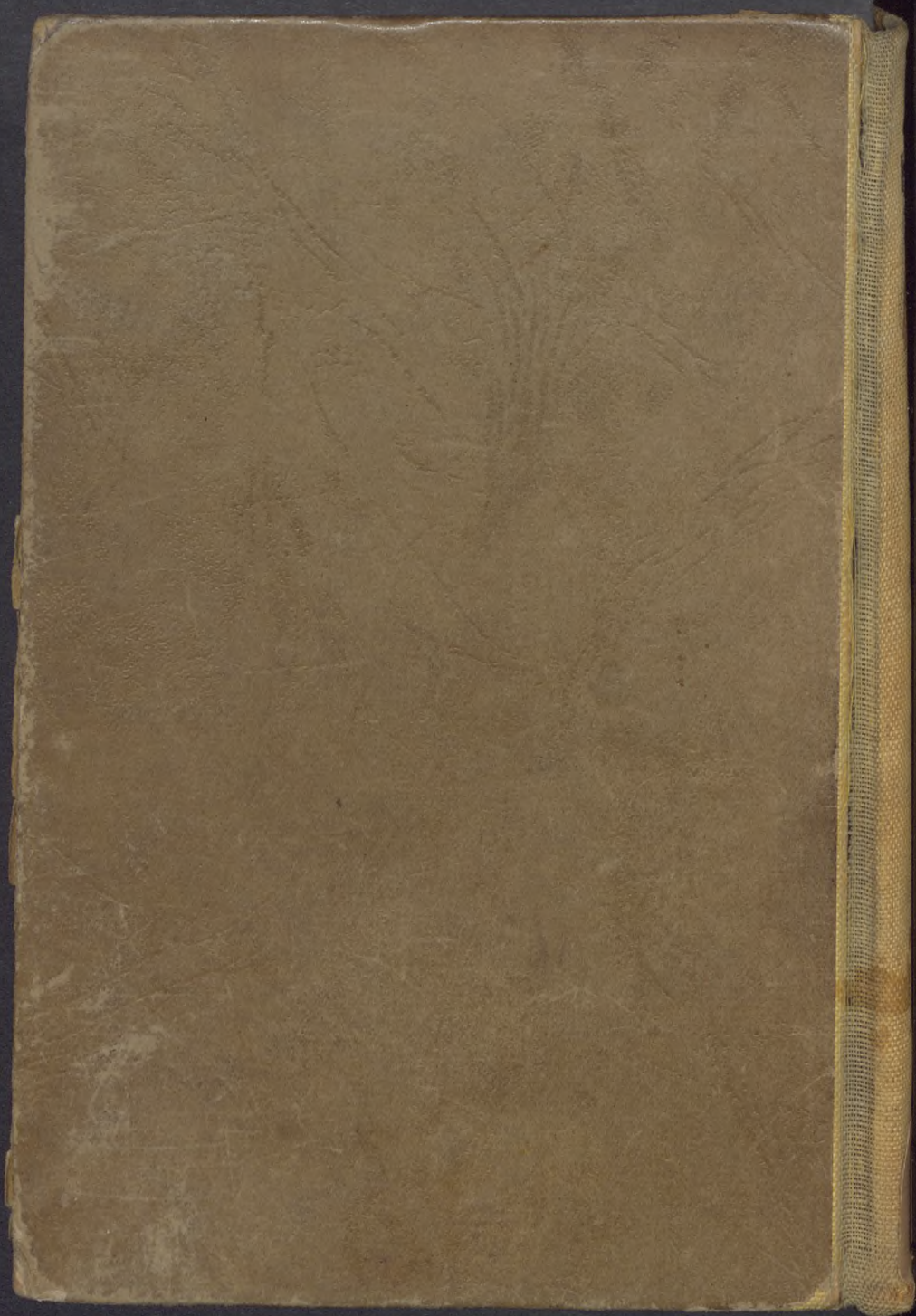
ren
eg-
tta
a

le-

ya-
ke

**JAMES
HILTON**

134.966

134.966